

گروه علوم تربیتی

(۹۹/۱)

دانشگاه پیام نور

۱۰۷۴

احمدوند، محمدعلی
آشنایی با فعالیتهای تربیتی و اجتماعی (رشته علوم تربیتی) / تألیف محمد علی
احمدوند، سیامک‌رضا مهجور. — تهران: دانشگاه پیام نور، ۱۳۸۳.
یازده، ۲۳۳ ص. — (دانشگاه پیام‌نور؛ ۱۰۷۴، گروه علوم تربیتی؛ ۹۹/۱).
فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.
۱. آموزش از راه دور — ایران. ۲. آموزش و پرورش — ایران — فعالیتهای
فوق برنامه — آموزش برنامه‌ای، ۳. شاگردان — ایران — فعالیتهای فوق برنامه
— آموزش برنامه‌ای، ۴. شاگردان — ایران — خدمات بهداشت روانی —
آموزش برنامه‌ای، ۵. آموزش و پرورش — ایران — مشارکت والدین — آموزش
برنامه‌ای. الف. مهجور سیامک‌رضا ۱۳۲۲. ب. دانشگاه پیام‌نور. ج. عنوان.
LC ۵۸۰۸ / الف ۹۵۵ / ۳۷۸ / ۱۷۵۰۹۵۵
۲۵۷ الف ۹ / LC ۵۸۰۸
۱۳۸۳
کتابخانه ملی ایران
۱۷۷۱۲ - ۸۳ م

دانشگاه پیام‌نور

آشنایی با فعالیتهای تربیتی و اجتماعی

دکتر محمدعلی احمدوند، دکتر سیامک‌رضا مهجور

ویراستار علمی: دکتر محمدعلی احمدوند، دکتر سیامک‌رضا مهجور

ویراستار ادبی: نیره توکلی

طراح آموزشی: هاشم نعمتی

حروفچینی و نمونه‌خوانی: مدیریت تدوین

طراح جلد: آتنا عسگری‌فر

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: انتشارات دانشگاه پیام‌نور

شمارگان: ۶۰۰۰ نسخه

نوبت و تاریخ چاپ: چاپ سوم آزمایشی دی ۱۳۸۱، چاپ اول تجدیدنظر شده تیر ۱۳۸۵

شابک ۸-۰۹۲-۳۸۷-۹۶۴

ISBN 964 - 387 - 092 - 8

کلیه حقوق برای دانشگاه پیام‌نور محفوظ است.

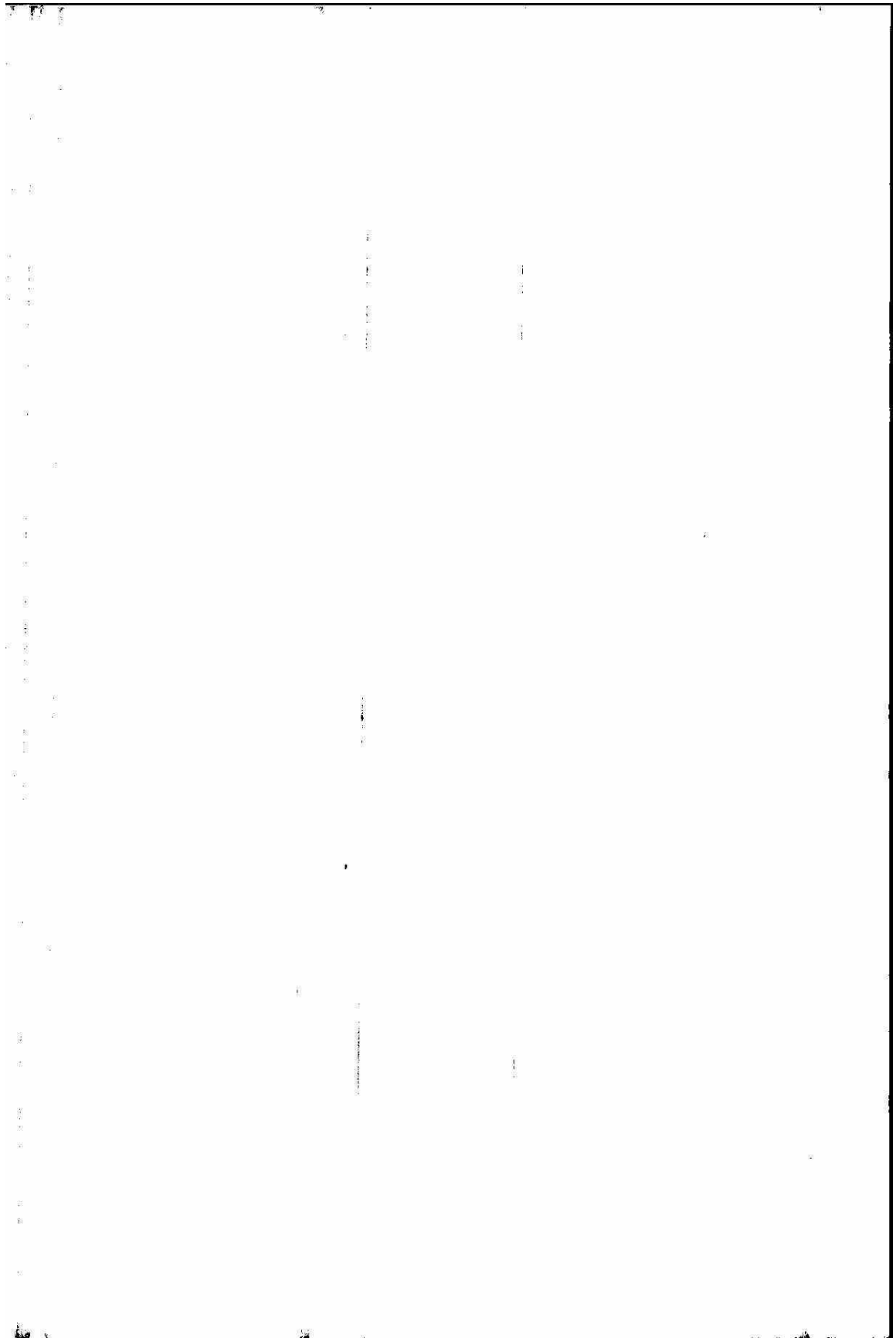
قیمت: ۱۴۵۰۰ ریال

بسم الله الرحمن الرحيم

پیشگفتار ناشر

کتابهای دانشگاه پیام نور حسب مورد و با توجه به شرایط مختلف به صورت درسنامه، آزمایشی، قطعی، متون آزمایشگاهی، فرادرسی، و کمک‌درسی چاپ می‌شود. کتاب درسنامه (د) نخستین ثمره کوششهای علمی صاحب اثر است که براساس نیازهای درسی دانشجویان و سرفصلهای مصوب تهیه می‌شود و پس از داوری علمی در گروههای آموزشی، بدون طراحی آموزشی و ویرایش چاپ می‌شود. با تجدیدنظر صاحب اثر و دریافت بازخوردها و اصلاح نارساییها، درسنامه با طراحی آموزشی، ویرایش، و طراحی فنی - هنری به صورت آزمایشی (آ) چاپ می‌شود. با دریافت نظرهای اصلاحی، صاحب اثر در کتاب تجدید نظر می‌کند و کتاب به صورت قطعی (ق) چاپ می‌شود. در صورت ضرورت، در کتابهای چاپ قطعی نیز تجدید نظرهای اساسی به عمل می‌آید یا متناسب با پیشرفت علوم و فناوری بازنویسی می‌شوند. متون آزمایشگاهی (م) متونی است که دانشجویان با استفاده از آن و راهنمایی مربیان کارهای عملی آزمایشگاهی را انجام می‌دهند. کتابهای فرادرسی (ف) و کمک‌درسی (ک) به منظور غنی‌تر کردن منابع درسی دانشگاهی تهیه می‌شوند. کتابهای فرادرسی با تأیید معاونت پژوهشی و کتابهای کمک‌درسی با تأیید شورای انتشارات تهیه می‌شوند.

مدیریت تدوین

فهرست

	پیشگفتار
	فصل اول: فعالیتهای تربیتی و اجتماعی
۱	کلیات
۱	فعالیتهای تربیتی
۲	فعالیتهای اجتماعی
۲	هدفهای اساسی فعالیتهای فوق برنامه
۳	ویژگیهای فعالیتهای فوق برنامه در مقایسه با فعالیتهای رسمی
۳	ویژگیهای معلم از لحاظ فعالیتهای اجتماعی و تربیتی
۵	ارزشهای فعالیتهای تربیتی و اجتماعی
۶	چگونگی مؤثر ساختن فعالیتهای فوق برنامه
۸	مشخصات برنامه خوب برای فعالیتهای فوق برنامه
۹	پایههای اساسی فعالیتهای فوق برنامه
۹	خلاصه
۱۱	خودآزمایی ۱
۱۲	
۱۵	فصل دوم: چگونگی تشکیل کتابخانه مدرسه و کلاس
۱۶	کتابخانه و کتاب
۱۷	سهم خانه و مدرسه
۱۸	کتابخانه مدارس و هدفهای آن
۲۰	تأسیس کتابخانه
۲۱	کتابخانههای مرکزی و کلاسی
۲۱	وظایف کتابخانههای مدارس
۲۲	کتابخانه مدرسه و کتابخانه عمومی
۲۲	گزینش کتاب
۲۳	ویژگیهای کتاب خوب برای دانش آموزان
۲۵	طیفه بندی کتابها در کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان
۲۵	کتابدار
۲۶	وظایف کتابدار

۲۶	رده‌بندی دهمی دبونی
۲۷	محیط کتابخانه
۲۸	عضوگیری برای کتابخانه
۲۹	امانت دادن کتاب
۳۰	خلاصه
۳۱	خودآزمایی ۲
۳۳	فصل سوم: طرز تشکیل انجمنها
۳۴	انجمن اولیا و مربیان
۳۴	هدفهای کلی انجمن اولیا و مربیان
۳۵	هدفهای دفتر مرکزی انجمن اولیا و مربیان
۳۶	هدفهای انجمن اولیا و مربیان مدرسه
۳۷	تشکیل انجمن خانه و مدرسه در مدارس
۳۷	انگیزه اسلامی تشکیل انجمنهای اولیا و مربیان
۳۸	تعریف انجمن اولیا و مربیان
۳۸	تاریخچه پیدایش انجمن اولیا و مربیان
۳۹	انتخابات انجمن اولیا و مربیان
۴۱	عوامل و مسائل بازدارنده والدین
۴۲	شورای معلمان
۴۳	انجمن دانش‌آموزان
۴۵	انجمنهای دیگر دانش‌آموزی
۴۶	انجمنهای عمومی
۴۹	خلاصه
۵۰	خودآزمایی ۳
۵۱	فصل چهارم: بازدهی و گردشهای علمی
۵۲	کلیات
۵۳	دامنه گسترش گردشهای علمی
۵۴	نگرش کشورهای پیشرفته به بازدهی و گردشهای علمی
۵۴	تعریف بازدهی و گردش علمی
۵۵	اهمیت، ارزش، فواید و هدفهای بازدهی و گردش علمی
۵۶	شرایط لازم برای تدارک گردش علمی
۵۶	انواع بازدهی و گردشهای علمی براساس زمان
۵۷	انواع بازدهی و گردشهای علمی براساس محتوا
۵۸	تقسیم‌بندی بازدهی برحسب مقاطع تحصیلی، جنسیت و موقعیت سیاسی، اجتماعی و فرهنگی
۵۹	مراحل بازدهی یا گردش علمی
۶۸	نتیجه‌گیری
۶۹	معیارهای موفقیت در گردش علمی
۷۰	دلایل کم‌توجهی به بازدهی و گردشهای علمی
۷۵	اردوها
۷۵	تعریف اردو

۷۶	جریان اداری برگزاری اردو
۷۶	برگزاری اردوی موقتی
۷۶	سرپرست اردو
۷۷	تناسب بین امکانات اردو و تعداد دانش آموزان
۷۷	وظیفه سرپرست اردو
۷۸	نکاتی راجع به مسیر رفت و برگشت و توقفگاه‌ها
۷۸	وسیله نقلیه و راننده
۷۹	ضوابط انتخاب دانش آموزان برای شرکت در اردو
۷۹	اردوهای تربیتی
۷۹	اردوهای آموزشی
۸۰	اردوهای زیارتی - تربیتی
۸۰	هدفهای کلی از برگزاری اردوها
۸۱	هدفهای تربیتی اردو در مقطع ابتدایی
۸۱	هدفهای تربیتی اردوها در مقطع راهنمایی و دبیرستان
۸۲	خلاصه
۸۳	خودآزمایی ۴
۸۵	فصل پنجم: آشنا کردن والدین و مربیان با خدمات روان‌درمانی
۸۶	رفتارهای ناهنجار کودکان و راههای پیشگیری و درمان آنها
۸۶	زودرنجی و حساسیت بسیار زیاد
۸۷	دروغگویی
۸۷	تقلب
۸۸	دزدی
۸۹	کمرویی و انزواطلبی
۸۹	حسادت
۸۹	ترس
۹۰	نگرانی
۹۰	اضطراب
۹۱	خشم
۹۱	پرخاشگری
۹۲	رفتارهای ناهنجار نوجوانان
۹۲	ترس در نوجوانی
۹۲	نگرانی در نوجوانی
۹۳	خشم در نوجوانی
۹۳	عصبانیت در نوجوانی
۹۴	احساس حقارت در نوجوانی
۹۴	ناکامی در نوجوانی
۹۵	اضطراب در نوجوانی
۹۶	درمانگاههای تخصصی روان‌پزشکی
۹۶	خدمات مشاوره و روان‌درمانی
۹۸	خلاصه

۹۸	خودآزمایی ۵
۱۰۱	فصل ششم: نمایشگاه‌ها
۱۰۲	تشکیل نمایشگاه
۱۰۳	اهداف نمایشگاه
۱۰۴	تاریخچه شروع نمایشگاه
۱۰۵	انواع نمایشگاه
۱۰۵	الف) نمایشگاه کتاب
۱۰۸	ب) تشکیل نمایشگاه از کارهای هنری
۱۲۱	ج) تشکیل نمایشگاه از مظاهر طبیعت
۱۲۶	خلاصه
۱۲۸	خودآزمایی ۶
۱۲۹	فصل هفتم: روزنامه دیواری
۱۲۹	تاریخچه روزنامه و روزنامه‌نگاری
۱۳۰	تاریخچه روزنامه در ایران
۱۳۳	روزنامه دیواری در مدرسه
۱۳۵	روزنامه دیواری یکی از وسایل آموزشی
۱۴۱	چند نکته درباره روزنامه دیواری
۱۴۶	خلاصه
۱۴۶	خودآزمایی ۷
۱۴۹	فصل هشتم: صلیب سرخ
۱۵۰	تاریخچه تشکیل صلیب سرخ
۱۵۱	اصول اساسی صلیب سرخ
۱۵۲	قراردادهای چهارگانه
۱۵۲	سازمانهای صلیب سرخ بین‌المللی و وظایف آن
۱۵۷	خلاصه تاریخچه جمعیت هلال احمر جمهوری اسلامی ایران
۱۷۱	خلاصه
۱۷۲	خودآزمایی ۸
۱۷۳	فصل نهم: تئاتر و نقش آن در مدرسه
۱۷۴	تاریخچه تئاتر
۱۷۴	تئاتر جهان
۱۸۰	نمایشهای ایرانی
۱۸۲	هنر نمایشی تئاتر و دیگر هنرهای مکمل آن
۱۸۳	اصطلاحات هنر نمایشی تئاتر
۲۰۵	آثار تربیتی تئاتر آموزشی
۲۱۷	نتیجه
۲۱۸	خلاصه
۲۱۹	خودآزمایی ۹

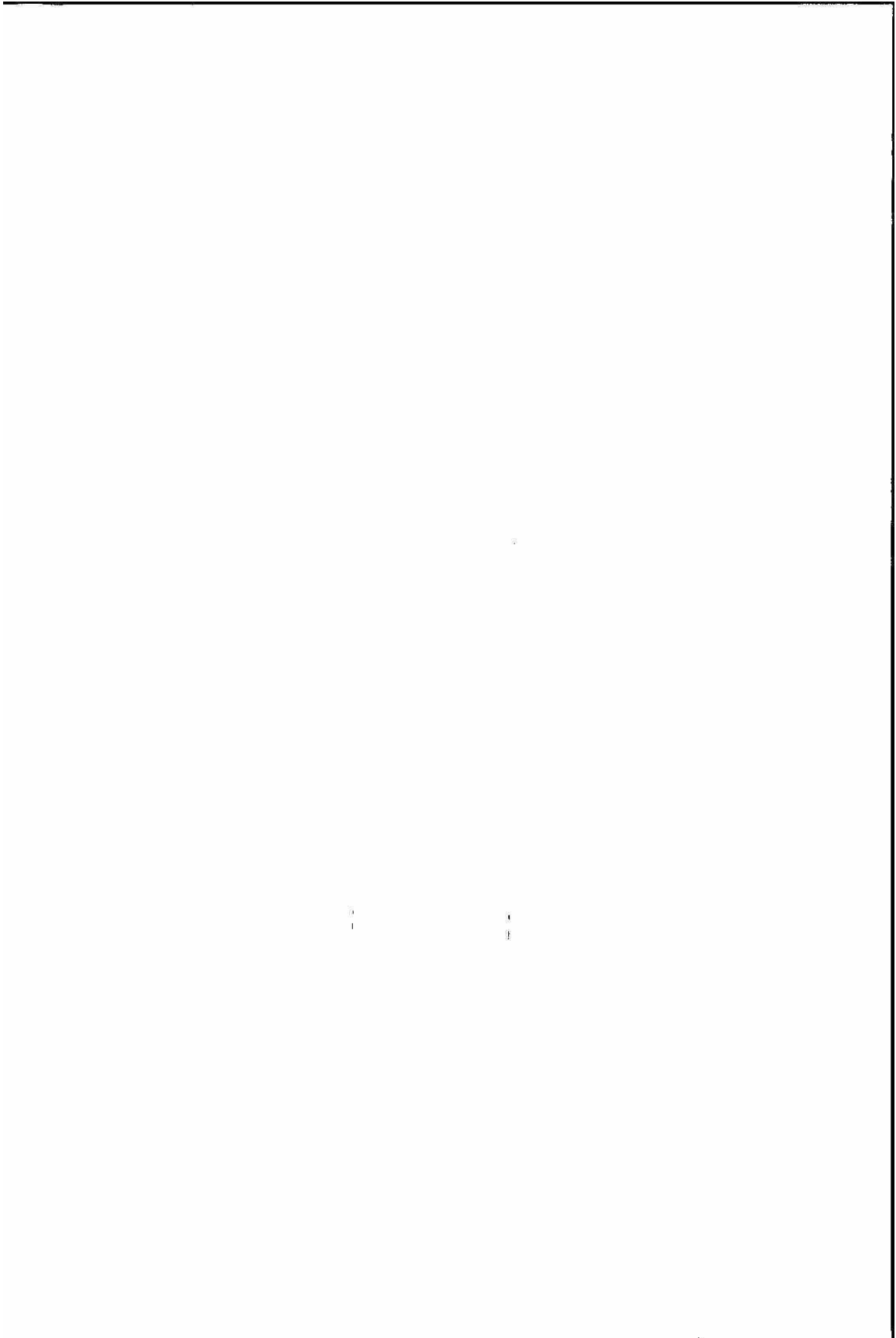
۲۲۱	فصل دهم: انجمن اسلامی دانش‌آموزان و بسیج دانش‌آموزی
۲۲۴	چگونگی و نوع عضویت در انجمن اسلامی
۲۲۴	فعالیت‌های اتحادیه و انجمن‌های اسلامی
۲۲۷	تاریخچه و سوابق تشکیل سازمان بسیج دانش‌آموزی
۲۳۲	خودآزمایی ۱۰
۲۳۳	فهرست منابع

پیشگفتار

در کنار فعالیتهای رسمی، می‌توان در مدارس برای دانش‌آموزان فعالیتهای تربیتی و اجتماعی تدارک دید. یکی از ویژگیهای فعالیتهای مذکور این است که در آنها اجباری وجود ندارد و دانش‌آموزان با میل و رغبت به انتخاب آنها می‌پردازند، فعالانه برای آنها اقدام می‌کنند و به رضایت خاطر می‌رسند.

چنانچه هدف آموزش و پرورش به آموزش صرف منحصر گردد، دانش‌آموزان به تعدادی محفوظات و دانش در زمینه‌های علوم و فنون مختلف تجهیز می‌گردند و وارد جامعه می‌شوند. اما نهاد بزرگ آموزش و پرورش به هدفهای از پیش تعیین‌شده خود دسترسی پیدا نمی‌کند. انسانهایی که از بعد تربیتی و اجتماعی پرورش نیافته باشند، در سازگاری اجتماعی با افراد جامعه، در حد مطلوب، موفق نخواهند بود از این رو، در کشورهای پیشرفته در جوار فعالیتهای رسمی، فرصتهایی در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌دهند تا در ابعاد تربیتی و اجتماعی به رشد علایق، استعدادها و توانمندیهای خود بپردازند و خود را برای یک زندگی شایسته شغلی و اجتماعی آماده سازند.

این کتاب معلمان و مربیان گرامی را با انواع فعالیتهای تربیتی و اجتماعی آشنا می‌سازد و امید می‌رود که آنان را در تحقق هدفهای آموزش و پرورش ایران اسلامی یاری کند.

فصل اول

فعالیت‌های تربیتی و اجتماعی

هدف‌های کلی

انتظار می‌رود که خواننده، پس از مطالعه این فصل، با ویژگی‌ها، اهداف و ارزش‌های فعالیت‌های اجتماعی و تربیتی آشنا شود و نکاتی را از لحاظ مؤثر ساختن این فعالیت‌ها و همچنین ویژگی‌های مربیان فعالیت‌های تربیتی و اجتماعی بیاموزد.

هدف‌های آموزشی

- از خواننده انتظار می‌رود که پس از مطالعه این فصل بتواند:
- فعالیت‌های تربیتی و اجتماعی و موارد کاربرد آنها را توضیح دهد.
- اهداف اساسی فعالیت‌های فوق‌برنامه را بیان کند.
- فعالیت‌های فوق‌برنامه را با فعالیت‌های رسمی مقایسه کند.
- ویژگی‌های مربیان فعالیت‌های تربیتی و اجتماعی را ذکر کند.
- ارزش فعالیت‌های تربیتی و اجتماعی را در ابعاد مختلف توضیح دهد.
- اصول مؤثر در سودمند کردن فعالیت‌های فوق‌برنامه را توضیح دهد.
- فعالیت‌های تربیتی و اجتماعی را نقد و بررسی کند.
- در دفاع از فعالیت‌های تربیتی و اجتماعی مقاله‌ای با استفاده از چکیده مطالب فصل تنظیم و تدوین کند (فراگیر می‌تواند از تجارب افراد دست‌اندرکار و منابع دیگر نیز استفاده کند).

کلیات

فعالیت‌های تربیتی و اجتماعی مترادف با فعالیت‌های فوق‌برنامه‌اند که در کنار فعالیت‌های رسمی

۲ آشنایی با فعالیتهای تربیتی و اجتماعی

در مدارس و مؤسسات آموزشی انجام می گیرند. گرچه این گونه فعالیتها از یکدیگر جدا نیستند، از نظر سهولت کار، می توان آنها را در دو دسته فعالیتهای تربیتی و فعالیتهای اجتماعی جای داد.

فعالتهای تربیتی

در واقع، مهمترین این فعالیتها، فعالیتهای ذوقی و هنری دانش آموزان چه در محیط آموزشی و چه خارج از محیط آموزشی است. هدف اصلی از این فعالیتها آموزش و دادن اطلاعات به دانش آموزان برای چگونگی به فعل درآوردن استعدادهای بالقوه آنان است.

یکی از مهمترین جنبه های هنری و تربیتی فعالیتها، آشنایی دانش آموزان با اصول و مفاهیم موجود در آن فعالیتهاست که باعث می شود آنان با بصیرت، آگاهی و دانش بیشتری با پدیده های هنری و تربیتی برخورد کنند و بتوانند به طور اصولی نسبت به درک ماهیت فعالیت و نقد آن بکوشند و در نتیجه فعالیتهای انجام شده را ارزش گذاری کنند. سپس براساس قضاوتی مناسب به سوق دادن نگرشهای خود به سمت فعالیتهای خاصی بپردازند.

آنچه در این فرایند اهمیت دارد نقشی است که مربیان در آموزش دانش آموزان به عهده دارند. بدیهی است که این نقش باید براساس شناخت مربی از روان شناسی کودک، شیوه های آموزشی، روشهای تربیتی، نگرشها و نحوه ارزشیابی آنها، شرایط اجتماعی، ایدئولوژی حاکم بر جامعه و نیازهای کنونی و آینده جامعه مبتنی باشد.

فعالتهای اجتماعی

نگاهی به فلسفه تعلیم و تربیت روشن می سازد که یکی از هدفهای نهایی مسئولین آموزش و پرورش آماده کردن دانش آموزان برای شرکت فعال در زندگی اجتماعی جامعه ای است که در آن زندگی می کنند. باید توجه داشت که منظور از جامعه، محیط در بسته ای نیست که محصور به حدود جغرافیایی و اقلیمی و زمانی خاص باشد. در این مورد باید به جامعه پویای امروزی با ویژگیهای خاص آن توجه داشت.

روشن است که دیگر نمی توان دانش آموز را فردی محصور در چارچوب مدرسه و زمان محدود رسمی آموزش تلقی کرد. دانش آموز با دنیای وسیعی که خارج از مؤسسه آموزشی است پیوند خورده است. از این رو، مدرسه باید، به عنوان یک نهاد آموزشی، فرصتهای

۳ فعالیتهای تربیتی و اجتماعی

مناسب در جهت برخورد و تعامل او را با دنیای بیرون از کلاس و مدرسه فراهم آورد. این از راه انجام فعالیتهای اجتماعی در مدارس تحقق پذیر است.

هدفهای اساسی فعالیتهای فوق برنامه

هدف اساسی همه فعالیتهای تربیتی و اجتماعی در مدرسه، این است که انگیزه‌ها و محرکهای لازم برای ادامه رشد و تکامل طبیعی و سالم دانش‌آموزان فراهم شود و امکان کسب دانش و مهارتهای ضروری و ارزشهای مطلوب برای بهره‌مندی از زندگی سالم اجتماعی مهیا گردد. برای رسیدن به هدفهای مذکور، می‌توان از فعالیتهای فوق برنامه کمک گرفت، زیرا از طریق فعالیتهای رسمی و محدود به کلاس، که معمولاً کم و کیف آنها را وزارت آموزش و پرورش تعیین و به مدارس ابلاغ می‌کند، تمام هدفهای فوق تحقق نمی‌یابند.

برای تنظیم برنامه‌های درسی یا برنامه‌های تحصیلی مدارس، روال کار بر این است که به استعدادها، نیازها و رغبتهای دانش‌آموزان توجه شود، اما در عمل چنین توجهی در حد مطلوب مبذول نمی‌گردد. زیرا، اگر مسئولین مدارس خود را به برنامه درسی مقید و محدود کنند، از آزادی عمل و ابتکار لازم برای به اجرا درآوردن فعالیتهای فوق برنامه محروم خواهند بود. از این رو می‌توان از فعالیتهای تقریباً غیررسمی که به کلاس و حتی گاهی به مدرسه محدود نیست، و بیش از هر عامل دیگر از میزان علاقه، تجربه و قدرت ابتکار معلم و دانش‌آموز و مدرسه تأثیر می‌پذیرد، مدد گرفت و فعالیتهای غیررسمی را تدارک دید.

ویژگیهای فعالیتهای فوق برنامه در مقایسه با فعالیتهای رسمی

می‌توان میان فعالیتهای تربیتی و اجتماعی با فعالیتهای رسمی مدارس تفاوت‌هایی به شرح زیر قائل شد:

۱. فعالیتهای تربیتی و اجتماعی جزو دروس رسمی مدارس به حساب نمی‌آیند و لذا همانند سایر دروس نمره‌ای به آنها تعلق نمی‌گیرد.
۲. فعالیتهای تربیتی و اجتماعی بیشتر در ساعاتی خارج از ساعات رسمی مدارس انجام می‌گیرند. به طور مثال، عصرها بعد از تعطیل شدن مدارس و یا روزهای تعطیل.
۳. زمان این گونه فعالیتها، برخلاف فعالیتهای رسمی مدارس، محدود نیست و انعطاف پذیر است و ممکن است ساعتها به طول انجامد. مثلاً، در برنامه مدارس از ساعت ۸ تا ۹ و ... برای هر درس، زمانی رسمی تعیین شده که دانش‌آموزان موظف‌اند در طول

هر یک از این زمانهای تعیین شده در کلاس مربوط شرکت کنند. درحالی که در فعالیتهای تربیتی و اجتماعی دانش آموزان این انعطاف را می توانند نشان دهند که تمام روز جمعه یا روز تعطیل خود را بدون محدودیت خاصی به نوعی از فعالیتهای دلخواه خود مثلاً کوهنوردی، گردش علمی، رفتن به تئاتر و... اختصاص دهند.

۴. مکان فعالیتهای تربیتی و اجتماعی، برخلاف فعالیتهای رسمی، محدود نیست و ممکن است در درون یا بیرون مدرسه و در جاهای مختلف باشد.

۵. دانش آموزان برای شرکت در این فعالیتها بیشتر براساس علایق خود گروه بندی می شوند، نه براساس سن، کلاس، درس و غیره که خاص برنامه های رسمی است.

۶. برخلاف برنامه های آموزش رسمی، شرکت دانش آموزان در این گونه فعالیتها، اختیاری است نه اجباری.

۷. چون در اکثر مواقع برنامه های مدون و دقیقاً از پیش تعیین شده ای برای فعالیتهای اجتماعی و تربیتی وجود ندارد، این فعالیتها ممکن است بسیار متنوع باشند و هر زمان که لازم باشد می توان، براساس انتخاب اکثر دانش آموزان، فعالیتی را حذف یا اضافه کرد.

۸. ارزش فعالیتهای فوق برنامه نه تنها از فعالیتهای رسمی کمتر نیست، بلکه در بعضی موارد حتی بیش از آنهاست؛ زیرا هم معلم و هم دانش آموز در فعالیتهای فوق برنامه، آزادی مخصوصی احساس می کنند و به همین سبب بدانها بیشتر راغب می شوند و از آنها بیشتر لذت می برند.

۹. در انتخاب و تنظیم برنامه ریزی فعالیتهای فوق برنامه، شرایط و ویژگیهای رشد و تکاملی، استعدادها، نیازها و رغبتهای دانش آموزان در نظر گرفته می شوند.

۱۰. برای فعالیتهای تربیتی و اجتماعی نیز می توان، همانند سایر فعالیتها، هدفهای رفتاری تعیین کرد و میزان تحقق این هدفها را سنجید و برای تقویت جنبه های مثبت و جبران جنبه های منفی کوشید.

۱۱. فعالیتهای فوق برنامه زمانی نتیجه مطلوب می دهند که همه اولیای مدرسه با یکدیگر صمیمانه، همکاری کنند و برخورداری از همکاری نزدیک خانواده ها و، در بعضی موارد، همکاریهای سایر مؤسسات، برای انجام بهتر این گونه فعالیتها ضروری است.

۱۲. در انتخاب نوع فعالیتهای فوق برنامه، حتماً باید امکانات و مقتضیات محیط

۵ فعالیتهای تربیتی و اجتماعی

در نظر گرفته شود تا نتیجه مطلوب عاید شود.

۱۳. برنامه‌های درسی معمولاً چندین سال ثابت می‌مانند. بنابراین، نمی‌توانند کاملاً پاسخگوی نیازهای دانش‌آموزان باشند - فعالیتهای فوق‌برنامه - در صورتی که درست انتخاب و برنامه‌ریزی شده باشند - به‌سهولت می‌توانند این نقص را جبران کنند.
۱۴. هرگونه برنامه درسی یا فعالیتهای فوق‌برنامه در صورتی سودمند خواهد بود که پیوسته، با توجه به یافته‌های علمی و تربیتی جدید، انطباق پیدا کنند. لذا انعطاف‌پذیری برنامه‌ها از خصوصیت اصلی فعالیتهای تربیتی و اجتماعی است.

ویژگیهای معلم از لحاظ فعالیتهای اجتماعی و تربیتی

یک معلم یا مربی در صورتی در پیش‌بینی و انجام فعالیتهای فوق‌برنامه، موفق خواهد شد که آموزش و کارآموزی لازم را در این مورد قبلاً دیده باشد. مربی برای انتخاب و تنظیم فعالیتهای تربیتی و اجتماعی به اطلاعات و مهارتهای زیر نیاز دارد:

۱. شناخت ویژگیهای رشد طبیعی کودکان و نوجوانان
۲. شناخت کامل برنامه درسی و تشخیص جنبه‌های ضعیف آن که باید به کمک فعالیتهای فوق‌برنامه جبران و ترمیم شوند
۳. آشنایی با فعالیتهای تربیتی، آموزشی و اجتماعی سودمند برای انتخاب نوع فعالیتهای فوق‌برنامه
۴. آشنایی با روشهای علمی فعالیتها از لحاظ ویژگیهای سنی، استعدادها، نیازها و رغبتهای دانش‌آموزان یک دوره تحصیلی یا کلاس
۵. آشنایی با روشهای درست ارزشیابی فعالیتهای فوق‌برنامه
۶. آشنایی با چگونگی برانگیختن دانش‌آموزان به شرکت در فعالیتهای فوق‌برنامه
۷. آشنایی با چگونگی ترغیب اولیای دانش‌آموزان و نهادهای اجتماعی به همکاری در انجام فعالیتهای مورد نظر
۸. آشنایی با وسایل و امکانات لازم برای انجام دادن فعالیتهای فوق‌برنامه، تهیه و کاربرد صحیح آنها
۹. شناخت زمان و چگونگی فعالیتهای تربیتی و اجتماعی
۱۰. آشنایی با زمان و چگونگی تغییر نوع، میزان و زمان فعالیتهای فوق‌برنامه

۱۱. آشنایی با مسائل گروهی و چگونگی تشکیل گروهها

ارزشهای فعالیتهای تربیتی و اجتماعی

بررسی هدفهای فعالیتهای فوق برنامه نشاندهنده آن است که این گونه فعالیتها در زندگی دانش آموزان تأثیر مثبت دارند و از ارزشهای خاصی برخوردارند. در زیر، به پاره ای از ارزشها اشاره می شود:

۱. رشد و تکامل شخصیت. شخصیت هر فرد، که نمایانگر وحدت و هویت در حال تکامل اوست، پیوسته از عوامل گوناگون تأثیر می پذیرد. اگر این عوامل سودمند باشند، شخصیت از سلامت لازم برخوردار خواهد شد و اگر ناسودمند باشند، به اختلال شخصیت می انجامد.

یکی از عوامل بسیار مهم در رشد و تکامل شخصیت دانش آموزان، فعالیتهای تربیتی و اجتماعی است. مشروط بر اینکه درست انتخاب و تنظیم و اجرا شوند.

چون دانش آموزان، در این گونه فعالیتها، بیش از کلاس رسمی درس، علاقه نشان می دهند و عهده دار مسئولیت می شوند و از آزادی بیشتری برخوردارند، تأثیرگذاری فعالیتهای فوق برنامه در آنان بسیار چشمگیر است. دانش آموزان در فعالیتهای تربیتی و اجتماعی بیشترین نقش را برعهده می گیرند و شخصاً یا با دیگران به فعالیت می پردازند. در حالی که در فعالیتهای رسمی کلاس نقش معلم مهمتر از دانش آموز است و این خود یکی از معایب تعلیم و تربیت سنتی است.

موقعیت دانش آموز در ایفای نقشهای متنوع، رضایت خاطر و لذت برای او فراهم می آورد و این رضایت اسباب رشد عاطفی، پرورش استعدادها و علایق او فراهم می شود.

۲. تسهیل رشد و تکامل اجتماعی. فعالیتهای فوق برنامه موجب سهولت و سلامت رشد و تکامل اجتماعی دانش آموزان می شوند. هر دانش آموزی نیازمند فرصتهایی است که بتواند با همسالان و دوستان خود گردآید، دوستانی خوب از بین آنان برگزیند و یاد بگیرد که چگونه می توان با اشخاص مختلف ارتباط برقرار کرد و چطور می توان به این دوستی و ارتباط سالم، تداوم بخشید.

دانش آموز، ضمن فعالیتهای فوق برنامه، یاد می گیرد که رفتار خود را در میان جمع اداره کند، برای دیگران حرمت و ارزش قائل شود، دیدارش برای افراد دیگر خوشایند

۷ فعالیت‌های تربیتی و اجتماعی

و لذتبخش باشد و عادات‌های اجتماعی نامطلوب را به عادات‌های اجتماعی پسندیده تغییر دهد.

۳. تهیه امکانات تفریحی سالم. رشد و تکامل طبیعی و سالم، مستلزم تفریحات سالم است. جنبه‌های تفریحی و خوشایند فعالیت‌های فوق‌برنامه، بسیار ارزشمند است، زیرا دانش‌آموزان معمولاً از این لحاظ که والدینشان بر اوقات فراغت و تفریحات آنان نظارت می‌کنند ناراحت می‌شوند و واکنش نامناسب نشان می‌دهند و والدین نیز نگران خطرهایی‌اند که در اوقات فراغت فرزندانشان در کمین آنان است. فعالیت‌های فوق‌برنامه بهترین فرصت و عامل ارضای این نیاز دانش‌آموزان به‌شمار می‌رود و نیز نگرانی والدین را مرتفع می‌کند.

۴. تکمیل و غنی‌سازی برنامه تحصیلی. فعالیت‌های فوق‌برنامه ممکن است کمبودها و نارسایی‌های برنامه درسی رسمی را جبران و آنها را کامل‌تر و غنی‌تر سازند. مثلاً، برای کمک به یادگیری و کاربرد زبان خارجی، می‌توان با ترتیب دادن نمایش‌های کوتاهی که به آن زبان اجرا می‌شوند و نشان دادن فیلم و اسلاید درباره زندگی مردمی که با آن زبان سخن می‌گویند فعالیت‌های خارج از کلاس درس را تدارک دید. یا با تشکیل گروه‌های هنری و تحقیقی به تربیت هنری و فکری و مهارت‌های دانش‌آموزان کمک کرد.

۵. رعایت تفاوت‌های فردی در علایق. برنامه درسی رسمی برای دانش‌آموزان یک کلاس در تمام مدارس کشور یکسان است و توجه خاصی در برنامه درسی به تفاوت‌های فردی و علایق نمی‌شود. در صورتی‌که در فعالیت‌های فوق‌برنامه هر دانش‌آموز می‌تواند فعالیت‌هایی را که دوست دارد انجام دهد، برگزیند و نیاز و علاقه خود را ارضا کند. مثلاً، گروهی از کودکان و نوجوانان ممکن است به تعمیر رادیو علاقه‌مند باشند و چنین فعالیتی هم در برنامه تحصیلی پیش‌بینی نشده باشد. در فعالیت‌های فوق‌برنامه می‌توان با تشکیل انجمن یا گروه رادیو، علاقه دانش‌آموزان را ارضا کرد، بدون اینکه به افزایش مطلبی در برنامه درسی رسمی نیاز باشد.

همچنین، علاقه‌مندان به رشته‌های مختلف هنری می‌توانند با شرکت در گروه‌های مربوط از فرصت‌های اضافی برای ارضای میل خویش استفاده کنند. برای این منظور نیز می‌توان انجمن‌ها و گروه‌های متعددی نظیر گروه هنری، گروه صنعتی، گروه ورزشی، گروه علمی، گروه ادبی و... تشکیل داد.

۶. برقراری روابط سودبخش و مفید بین معلم و دانش‌آموز. فعالیتهای فوق‌برنامه ممکن است در برقراری روابط عاطفی مطلوب نقش مؤثری داشته باشند. کیفیت این‌گونه فعالیتهای طوری است که معلم و دانش‌آموزان در انتخاب نوع فعالیت و نحوه اجرای آن به همکاری صمیمانه و صادقانه یکدیگر نیاز دارند و هر دو طرف از برقراری چنین روابطی بهره‌مند می‌شوند و لذت می‌برند. در اجرای فعالیتهای تربیتی و اجتماعی، دانش‌آموزان معلم را به چشم دوست، یاور شفیق و راهنمای دلسوز و آزموده می‌نگرند و از تجربه و دانش او برای حل مسائل و مشکلات خود بهره می‌گیرند.

۷. کمک به بهداشت روانی. فعالیتهای فوق‌برنامه در صورتی که درست پیش‌بینی و تنظیم و به نحو شایسته‌ای اجرا شوند، ممکن است به بهداشت روانی دانش‌آموزان کمک کنند. دانش‌آموزان از طریق این‌گونه فعالیتهای یاد می‌گیرند که چگونه با مشکلات روانی مواجه شوند و به تحلیل و حل معقول آنها بپردازند.

از طریق این‌گونه فعالیتهای می‌توان کمبودها و نارساییهای نظیر کمرویی و حسادت، بخل، رقابت افراطی و زیان‌آور و... را در دانش‌آموزان متعادل ساخت.

چگونگی مؤثر ساختن فعالیتهای فوق‌برنامه

بهره‌گیری مطلوب از فعالیتهای فوق‌برنامه مستلزم رعایت نکاتی است که اولیای مدرسه و معلمان باید به آن دقیقاً توجه کنند. در زیر، به پاره‌ای از نکات اشاره می‌شود:

۱. مسئولان اجرایی و معلمان فوق‌برنامه باید فکر و طرح روشنی از فعالیتهای مورد نظر خود در ذهن داشته باشند.

۲. فعالیتهای فوق‌برنامه باید با توجه به نظام آموزش و پرورش و به صورت کل منظور شوند، نه جدای از آن

۳. در برنامه‌ریزی فعالیتهای فوق‌برنامه باید همه اصول یادگیری و آموزش در نظر گرفته شوند.

۴. معلم باید در فعالیتهای تربیتی و اجتماعی نقش راهنما و هدایت‌کننده داشته باشد.

۵. پیش از انتخاب نوع فعالیتهای فوق‌برنامه، لازم است هدفهای رفتاری دقیق، تعیین و تنظیم شوند.

۹ فعالیتهای تربیتی و اجتماعی

۶. فعالیتهای فوق برنامه باید مداوم باشند، نه مقطعی
۷. اجرای فعالیتهای فوق برنامه باید با هم ارتباط داشته باشند و نظامی را تشکیل بدهند که پاسخگوی نیازهای فرد در جامعه باشد.
۸. این گونه فعالیتها باید با روشها و شیوههایی اجرا شوند که دانش آموزان به سهولت بتوانند دانش به دست آمده را به زندگی، تجارب، احساسات و معتقدات خود ارتباط دهند.

مشخصات برنامه خوب برای فعالیتهای فوق برنامه

هرچند فعالیتهای فوق برنامه جنبه غیررسمی دارند و وزارت آموزش و پرورش برای آنها برنامه خاصی تهیه و تنظیم و ابلاغ نمی کند، باید آنها را بر پایه برنامه معین و منظمی اجرا کرد.

برنامه موفق برای فعالیتهای تربیتی و اجتماعی باید دارای ویژگیهای زیر باشد تا نتایج مطلوب از آنها به دست آید:

۱. براساس نیازها و رغبتهای دانش آموزان تهیه و تنظیم شود تا برای آنان جذاب و لذتبخش باشد.
۲. دانش آموزان را در سریعتر و بهتر آموختن مطالب درسی کمک کند.
۳. دانش آموزان را در انتخاب فعالیتهای متناسب با استعداد و ذوق و توان خود راهنمایی کند.
۴. همه دانش آموزان بتوانند در فعالیتهای شرکت جویند و بهره وری از برنامه های مذکور به عده معدودی محدود شود.

پایه های اساسی فعالیتهای فوق برنامه

موفقیت در اجرای برنامه فعالیتهای تربیتی و اجتماعی، همانند برنامه رسمی، مستلزم رعایت دقیق یافته های علمی و اصول آموزش و پرورش است. اصول پیشنهادی برای سودمند کردن فعالیتهای فوق برنامه به قرار زیر است:

۱. همه دانش آموزان باید بدون ملاحظه وضع و کیفیت فعالیتهای درسیشان در کلاس، براساس رغبتها، علایق و نیازهای خود در فعالیتهای فوق برنامه شرکت کنند.
۲. برنامه ای سودمند و جامع برای فعالیتهای فوق برنامه تهیه و تنظیم شود.

۳. تعداد و نوع فعالیتهای فوق برنامه با شرایط و محدودیتهای احتمالی دانش آموزان، و با نظر آنان، انتخاب شود.
۴. فعالیتهای پیش بینی شوند که مستلزم همکاری - نه رقابت فردی - دانش آموزان، با یکدیگر باشد.
۵. معلمان که اعضای اصلی مدرسه اند، باید در تمام مراحل برنامه ریزی فعالیتهای تربیتی و اجتماعی مسئولیتی به عهده گیرند.
۶. مدرسه باید بر همه فعالیتهایی که با توجه به هدفهای پیش بینی شده به مرحله اجرا درمی آیند نظارت و آنها را سنجش کند و اگر فعالیتی را از لحاظ هدفهای تربیتی سودمند تشخیص نداد، از اجرای آن جلوگیری کند.
۷. برنامه های فعالیتهای فوق برنامه باید براساس رشد و تکامل، نیازها و رغبتهای معقول دانش آموزان تهیه و تنظیم شود و سودمندی برنامه آموزش رسمی را افزایش دهند.
۸. برنامه ها باید در هر مدرسه با نظر و همکاری مدیر، معلم و دانش آموزان پیش بینی، تهیه و تنظیم و اجرا شوند.
۹. جدول اوقات انجام گرفتن فعالیتهای فوق برنامه باید ساعات و محل برگزاری هر فعالیت را روشن سازد تا موجب سرگردانی و اتلاف وقت دانش آموزان نشود.
۱۰. برای سهولت نظارت و اداره، بهتر است فعالیتهای فوق برنامه در خود مدرسه انجام گیرند.
۱۱. برنامه فعالیتهای تربیتی و اجتماعی باید چنان انعطاف پذیر باشد که بتوان آن را برحسب تغییر در رغبت و نیاز دانش آموزان تغییر داد.
۱۲. در پیش بینی و تنظیم فعالیتهای فوق برنامه باید رغبت و توانایی معلم کلاس هم در نظر گرفته شود.
۱۳. بهتر است مربی یا معلمی مسئول اجرای برنامه فعالیتهای تربیتی و اجتماعی شود که از کارکردن با دانش آموزان بیشتر لذت ببرد و بتواند فعالیتها را با موفقیت رهبری کند.
۱۴. هزینه شرکت در این نوع فعالیتها باید برای دانش آموزان بسیار کم باشد و یا اصلاً پولی از آنان گرفته نشود.
۱۵. انتخاب، پیش بینی و برنامه ریزی این گونه فعالیتها باید طوری باشد که همه

۱۳ فعالیتهای تربیتی و اجتماعی

نارسیایهای برنامه درسی از لحاظ درس علوم از فعالیتهای فوق برنامه استفاده کند. به نظر شما او چگونه و به چه صورت می تواند از این فعالیتهای در جهت مطلوب استفاده کند؟
۱۳. دانش آموزان برای شرکت در فعالیتهای فوق برنامه براساس گروه بندی می شوند.

۱۴. تأثیر گذاری فعالیتهای فوق برنامه در دانش آموزان بسیار چشمگیر است زیرا:
الف) در این فعالیتهای دانش آموزان از آزادی عمل بیشتری برای ایفای نقش و مسئولیت پذیری بر حسب علاقه خود برخوردارند.

ب) این فعالیتهای در ساعات خارج از ساعات رسمی مدارس انجام می گیرد.

ج) به این گونه فعالیتهای نمره ای تعلق نمی گیرد.

د) در این فعالیتهای روابط بین معلم و دانش آموزان به شکل آمرانه برقرار می شود.

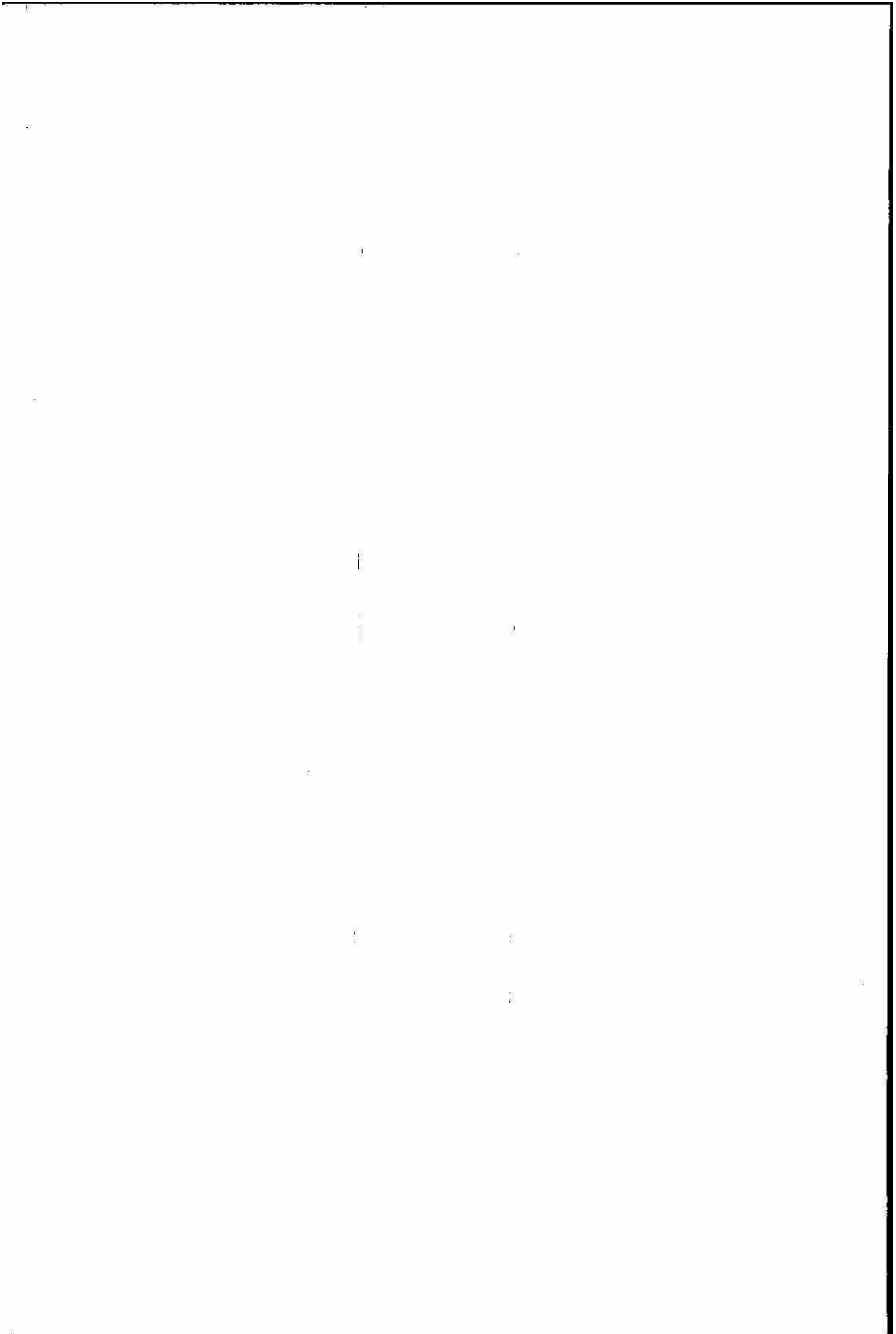
۱۵. گزینه درست را انتخاب کنید:

الف) باید به ارتباط فعالیتهای فوق برنامه با مواد و موضوعهای درسی کلاسی توجه شود.

ب) رغبت و توانایی معلم در این فعالیتهای در نظر گرفته نمی شود.

ج) فعالیتهای فوق برنامه به صورت مقطعی اجرا می شود.

د) رعایت اصول یادگیری و آموزش در فعالیتهای فوق برنامه الزامی نیست.

فصل دوم

چگونگی تشکیل کتابخانه مدرسه و کلاس

هدفهای کلی

انتظار می‌رود که خواننده، پس از مطالعه فصل، با اهمیت کتاب و کتابخانه، نقش آن در پرورش همه جانبه دانش‌آموزان و چگونگی تشکیل کتابخانه در مدرسه و کلاس آشنا شود.

هدفهای آموزشی

- از خواننده انتظار می‌رود که پس از مطالعه این فصل بتواند:
 - نقش کتاب و کتابخانه را در پرورش همه جانبه دانش‌آموزان بیان کند.
 - نقش خانه و مدرسه را در پرورش ذوق خواندن و برانگیختن شور پژوهش و تحقیق در دانش‌آموزان توضیح دهد.
 - ضمن تعریفی مختصر از کتابخانه مدرسه، به پاره‌ای از اهداف آن اشاره کند.
 - چگونگی و نحوه تأسیس کتابخانه مدرسه را توضیح دهد.
 - وظایف کتابخانه مدرسه را بیان کند.
 - هدف اصلی کتابخانه مدرسه و کتابخانه عمومی را با هم مقایسه و ارتباط آن دو را با یکدیگر بیان کند.
- ویژگیهای کتاب خوب را ذکر کند.
- روش طبقه‌بندی کتابها را در کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان بیان کند.
- کتابداری و وظایف کتابدار را توضیح دهد.
- رده‌بندی دهدهی دیوئی را توضیح دهد.
- تدارک محیط خوب برای کتابخانه نیازمند رعایت ضوابط خاصی است. آنها را ذکر کند.

- نحوه عضوگیری در کتابخانه را شرح دهد.
- دو روش متداول امانت دادن کتاب را نام ببرد و توضیح دهد.
- پس از بازدید از کتابخانه یکی از مدارس، گزارشی درباره نحوه کار کتابدار، برگه‌های موجود، نحوه طبقه‌بندی کتابها تهیه و آن را با روشهای پیشنهادی کتاب مقایسه کند.
- با توجه به درک کلی از مطالب فصل، ضرورت وجود کتابخانه مدرسه را به صورت منطقی و مستدل مورد بحث و بررسی قرار دهد.

کتابخانه و کتاب

حیات و بقای هر جامعه در گرو زنجیره‌هایی از ارتباطات است. کتاب نیز یکی از منابع مهم اطلاعات است که دانشهای مختلف، علوم و فنون و تجربه‌های اندیشمندان را به آسانی در اختیار افراد جامعه و نسلهای آتی قرار می‌دهد.

با پیدایش کتابت و کتاب و ازدیاد کتابها، لزوم اختصاص مکانی برای نگهداری آنها، احساس و مکانهایی با نام کتابخانه تأسیس شد. از طریق کتابخانه، کتابهای گوناگون در اختیار علاقه‌مندان گذاشته شد و بدین وسیله دانش، بینش و تجارب نویسندگان کتابها، به افراد و نسلهای بعدی منتقل گردید که این خود موجبات تداوم و غنی شدن فرهنگ و تمدن را فراهم آورد.

کتابخانه نقش رابط را در رساندن پیام از منبع اطلاعاتی (نویسنده) به گیرنده اطلاعات (خواننده) بازی می‌کند. افرادی که در کتابخانه به فعالیت و عرضه خدمات اشتغال دارند برقراری این ارتباط را تسهیل می‌کنند.

کتاب به گونه‌های مختلف تعبیر شده است و، بنا به یک تعریف علمی، می‌توان گفت کتاب رسانه‌ای گروهی است که در آن مطالبی درج شده، قابل انتقال است و بازیابی مطالب آن از نظر زمان و مکان محدود نیست.

در سالهای اخیر به سبب دگرگونیهای بنیادی و پیشرفتهای عظیم علوم و فن‌آوری، به نهاد آموزش و پرورش توجه خاصی شده است و کشورهای پیشرفته برای گسترش آموزش و پرورش و بهسازی کیفیت آن گامهای ارزنده‌ای برداشته‌اند و برای تحقق این منظور از تأسیس کتابخانه‌های مجهز برای استفاده دانش‌آموزان و دانش‌پژوهان خود در مؤسسات آموزشی غفلت نکرده‌اند.

افزایش تعداد عناوین کتابهای غیردرسی و کتابهای خاص گروههای سنی مختلف کودکان و نوجوانان در جامعه ما نیز، نشاندهنده نیاز روزافزون جامعه به کتابهای مختلف است. افزایش عناوین و شمارگان کتابهای کودکان و نوجوانان و تأسیس کتابخانه‌های حتی کوچک در مدارس، ممکن است به استواری بنیادهای اندیشه علمی و فرهنگی در نسل آینده منجر شود. از این رو، تأسیس کتابخانه در مدارس و ترغیب دانش‌آموزان به استفاده از آنها از رسالتهای عمده مسئولین آموزش و پرورش تلقی می‌شود.

تشکیل کتابخانه در مدرسی که امکانات کافی دارند ساده است، ولی در جاهایی که از امکانات لازم محروم‌اند، نظیر مدارس روستاهای دورافتاده، دشوار است. به هر حال، با توجه به اهمیت مطالعه کتاب و کتابخوانی و تأثیری که در رشد قوه تفکر و ارتقای سطح اندیشه و تفکر کودکان و نوجوانان دارد، باید سعی شود که از راههای ممکن به تشکیل و راه‌اندازی کتابخانه در این مناطق اقدام کرد.

سهم خانه و مدرسه

کتابخانه سهم بسیار مهمی در پرورش ذوق خواندن و برانگیختن شور پژوهش و تحقیق در دانش‌آموزان دارد، ولی عادت به مطالعه در بسیاری از خانواده‌های ما اندک است و بنابراین به ناچار کودک باید نخستین بار از طریق کتابخانه مدرسه با کتاب آشنا شود.

اگر پدر و مادر عادت به مطالعه کتاب و مجله و روزنامه داشته باشند، چون کودک زندگی روزمره خود را با آنان می‌گذراند، بسیار زود با کتاب آشنا می‌شود و این ممکن است به تدریج در او به صورت عادی به مطالعه درمی‌آید. به اعتقاد بسیاری از بزرگان تعلیم و تربیت، اولین عاملی که در ایجاد علاقه به مطالعه و کتاب و کتابخانه مؤثر است خانواده است، در حالی که اکثر اولیای دانش‌آموزان، به ویژه در روستاها، به علل گوناگون، انس و الفتی با کتاب ندارند و طبعاً رغبت مطالعه را در کودک خود پرورش نمی‌دهند و چه بسا گاهی ممکن است مانع گرایش او به مطالعه شوند.

در چنین وضعیتی، وظیفه مربیان و معلمان و اولیای مدرسه سنگین‌تر می‌شود و لازم است که معلم مطالعه کتب غیردرسی را، همچون وسیله‌ای برای پیشرفت و افزایش آگاهی و مهارت در دروس، به دانش‌آموز معرفی کند و او را به مطالعه ترغیب و تشویق کند و ضمن آگاهی به تأثیرات مهم کتاب و کتابخانه ارتباط لازم میان دانش‌آموز و کتابخانه را

فراهم کند.

کتابخانه مدارس و هدفهای آن

کتابخانه مدرسه به مجموعه‌ای از کتابهای مناسب گفته می‌شود که در آموزش و پرورش دانش‌آموزان نقش فعال، سازنده و مکمل داشته باشد.

در نظام آموزشی امروز، کتابخانه جزء جدایی‌ناپذیری از هر آموزشگاه واقعی تلقی می‌شود. عده‌ای از آن به نام آزمایشگاه فراگیر نام برده‌اند که دانش‌آموزان می‌توانند دانش و اطلاعات خود را با ابزار این آزمایشگاه - یعنی کتاب - به محک آزمایش بگذارند.

می‌دانیم که آموزش رسمی یکسویه که صرفاً بر یادگیری و حفظ چند کتاب محدود درسی تأکید می‌کند به پرورش انسانهای تک بُعدی منجر می‌شود. چنین انسانهایی در جامعه متحول نو از ایفای نقش سازنده و مطلوب باز می‌مانند و در گیرودار مسائل و مشکلات زندگی فردی و اجتماعی به گونه‌ای تأثیرپذیر و اکنش نشان می‌دهند و برای حل معضلات زندگی از تواناییهای لازم بی‌بهره‌اند.

امروزه، نقش کتابخانه مدارس در گسترش مفهوم آموزش و غنا بخشیدن به محتوای آن، پذیرفته شده است و برنامه آموزشی را زمانی کامل می‌دانند که دانش‌آموزان غیر از کتابهای درسی از مجموعه کتابهای مناسب نیز سود ببرند. از طریق همین کتابخانه‌های کوچک مدارس، می‌توان به ساختن انسانهایی اندیشمند، دارای افقهای فکری گسترده، برخوردار از فرزاندگی و کمال نفس پرداخت. همین مجموعه کتابهای جنبی است که دانش‌آموز را از تنگنای مفاهیم کتابهای درسی رها می‌کند، آموخته‌های او را گسترش می‌دهد و به دانش کلی و آگاهی عمومی او غنا می‌بخشد.

کتابهای درسی محدود و محدود پاسخگوی نیازهای اطلاعاتی دانش‌آموزان نیستند. لازم است دانش‌آموز معلومات خود را به وسیله کتب غیردرسی یا جنبی تکمیل کند و میل به مطالعه از زمان کودکی در او پدیدار شود، تا وقتی که از مدرسه بیرون آمد به خواندن کتاب و مجله رغبت داشته باشد و بخشی از اوقات فراغت خود را صرف مطالعه کند، از اوضاع و احوال دنیا و تغییرات و تحولات آن با خبر شود و از آخرین رویدادها، کشفیات و تحقیقات علمی به ویژه در زمینه‌های علوم تجربی و تعلیم و تربیت مطلع باشد.

تأسیس کتابخانه، به ویژه برای سطوح بالاتر (کلاسهای سوم و چهارم و پنجم) در دبستان و راهنمایی و دبیرستان اهمیت خاصی دارد. کتابخانه در سالهای بالای دبستان تأثیر

عمیقتری بر ذهن دانش‌آموزان می‌گذارد و در شکل‌گیری شخصیت آنان نقش مهمی بازی می‌کند. کودکان و نوجوانان، تحت تأثیر مطالب مناسب کتابها، پا به دنیای بهتر می‌گذارند و در این دنیای وسیع پاسخ بسیاری از پرسشهای خود را درمی‌یابند و با بسیاری از ارزشهای اخلاقی و اجتماعی آشنا می‌شوند و در برقراری روابط اجتماعی مطلوب با دیگران و با دنیای اطراف موفق‌تر خواهند بود.

در کشورهای پیشرفته، هنگام احداث مدرسه جدید، روی نقشه محل کتابخانه را نیز ترسیم می‌کنند و به‌علت احساس ضرورت وجود کتابخانه در مدرسه، به پیش‌بینی‌های لازم مبادرت می‌ورزند. در این مدارس، کار آموزش و پرورش رسمی در جوار کتابخانه با کتابهای مناسب و کافی آغاز می‌گردد.

در زیر به پاره‌ای از هدفهای کتابخانه مدرسه اشاره می‌شود:

۱. آشنا کردن دانش‌آموزان با کتب متعدد و زمینه‌های علمی و فنی گوناگون
۲. عرضه منابع اطلاعاتی در موضوعهای متفاوت
۳. علاقه‌مند کردن دانش‌آموزان به مطالعه
۴. کمک به پیشبرد برنامه درسی
۵. فراگیری فرهنگها، معارف و ارزشهای جوامع دیگر
۶. افزایش دانش و بینش و تجارب دانش‌آموزان و گسترش افق فکری آنان
۷. بالابردن دامنه لغات و ایجاد مهارت در خواندن
۸. ارضای نیازها و علایق مشروع کودکان و نوجوانان
۹. پرکردن قسمتی از اوقات فراغت دانش‌آموزان
۱۰. برانگیختن دانش‌آموزان به درک و ارزیابی مطالب
۱۱. آشنا شدن با شیوه انتخاب کتاب و بهره‌بردن از آن
۱۲. یافتن مهارت در انشانویسی، آیین نگارش و بازگو کردن تمایلات، افکار و

اندیشه‌ها

۱۳. ایجاد عادت به وقت‌شناسی

۱۴. ایجاد عادت به رعایت مقررات و امانت‌داری

۱۵. آگاهی یافتن دانش‌آموز از تواناییها و استعدادهای خود و همچنین کمبودها و

نارساییهای خویش

تأسیس کتابخانه

چنانچه در مدرسه‌ای نگرش مثبت و مطلوبی در مسئولان درباره ضرورت احداث کتابخانه وجود داشته باشد، گامهای اولیه برداشته خواهد شد. اما اگر نیاز به وجود کتابخانه احساس نشود، موضوع تأسیس و خرید کتاب و حتی ضرورت آن به دست فراموشی سپرده خواهد شد.

برای تأسیس کتابخانه، لازم است جلسه‌ای با شرکت مدیر، معاونان، معلمان، مربیان، مسئول امور تربیتی، مشاور و راهنمای تعلیماتی تشکیل شود و پس از بحث و تبادل نظر در زمینه‌های زیر تصمیم مناسب اتخاذ شود:

- تعیین محل کتابخانه و سالن مطالعه
- تعیین خط مشی مناسب برای تهیه و خرید کتاب
- تعیین تعداد قفسه‌های لازم، محل نصب آنها و ملزومات دیگر
- تعیین نوع کتابخانه (مرکزی یا کلاسی)، در شرایط و امکانات فعلی کتابخانه مرکزی برای استفاده همه دانش‌آموزان در اولویت است
- تعیین و تقسیم بودجه و نحوه تأمین بودجه برای خرید کتابهای بعدی
- تعیین مسئول اداره کتابخانه و انتخاب کتابدار علاقه‌مند
- تهیه کارتهای عضویت، دفاتر ثبت کتاب، دفاتر ثبت امانات
- تنظیم برنامه هفتگی استفاده از کتابخانه برای کلیه کلاسها
- مشورت در زمینه چگونگی تشویق و جذب دانش‌آموزان برای مطالعه کتاب و امانت گرفتن پس از تصمیم‌گیریهای فوق، باید آنها را به مرحله اجرا درآورد و در مراسم ساده‌ای کتابخانه را، به‌عنوان واحد جدید مدرسه و سازمان مفید و خدمتگزار، به شاگردان و اولیای آنان معرفی و آن را افتتاح کرد.

برای تهیه کتابهای مورد نیاز می‌توان از منابع زیر کمک گرفت:

- بودجه مالی مدرسه
- کمک گرفتن از اولیای دانش‌آموزان و خود دانش‌آموزان برای عرضه حداقل یک کتاب به کتابخانه مدرسه
- کمک گرفتن از افراد خیری که توانایی اهدای چندین جلد کتاب را به کتابخانه مدرسه دارند و دعوت از آنان برای افتتاح کتابخانه و معرفی آنان به اولیای دانش‌آموزان

- کمک گرفتن از ارگانها و نهادها

لازم است محتوایی کتابهایی است که به مدرسه اهدا می‌شوند بررسی شود. کتابدار، مربی تربیتی، مسئول کتابخانه و مدیر به تنهایی یا به کمک یکدیگر می‌توانند ارزشمندی و خوب‌آموزی کتابها را شناسایی کنند و کتابهای مناسب را برگزینند.

کتابخانه‌های مرکزی و کلاسی

در مدارس بدون کتابخانه نخست می‌توان با مجموعه‌ای محدود، کار کتابخانه مدرسه را آغاز کرد و کتابخانه‌ای غیرمجهز بنیان نهاد. سپس در تکمیل و تجهیز آن در دو بُعد کمیت و کیفیت کوشید و کتابخانه‌ای کامل و غنی با وسایل لازم خدمات کامل کتابخانه‌ای تشکیل داد. باید به یاد داشت که آنچه به کتابخانه جان می‌دهد، خدمات آن است، زیرا مجموعه کتابها، وسایل و تجهیزات، وسیله‌ای بیش نیستند.

کتابخانه مرکزی، کتابخانه‌ای است که تمام منابع کتابخانه اعم از کتاب و فیلم و نوار و دیگر وسایل سمعی و بصری یکجا در محلی مناسب گرد می‌آیند و مراجعه‌کنندگان در سالن مطالعه به مطالعه می‌پردازند یا از آنجا کتاب دلخواه را به امانت می‌گیرند.

خدمات این کتابخانه تمام شاگردان مدرسه را در برمی‌گیرد.

کتابخانه کلاسی یا مجموعه کتابهای کلاسی قفسه‌ای است در کلاس درس یا مجموعه مناسبی از کتابهای متعدد برای شاگردان همان کلاس است. حسن این کتابخانه کوچک در این است که کتابها همواره در اختیار دانش‌آموز است و آموزگار بر مطالعه دانش‌آموز نظارت همیشگی دارد و کتابهای کتابخانه کلاسی بر مبنای سطح نیاز کلاسها انتخاب شده‌اند.

شاگردان ابتدایی را می‌توان به سهولت با داشتن کتابخانه در کلاسی که ضمن تدریس به کتابهای آن اشاره و مراجعه می‌شود به خواندن کتاب تشویق کرد.

کتابخانه کلاس باید ظاهری جذاب و خوشایند داشته باشد و بهتر است که کتابها با نظم و ترتیب در گوشه‌ای از اتاق چیده شوند تا در قفسه‌ای در بسته درهم ریخته شوند.

مجموعه این کتابخانه باید، در عین اختصار، شامل موضوعهای متنوع غیرداستانی، کتابهای داستانی و کتابهای مرجع مصور باشد.

وظایف کتابخانه‌های مدارس

وظایف کتابخانه‌های آموزشی را می‌توان در چهار مورد زیر جای داد:

۱. پاسخگویی به نیازهای شاگردان و معلمان از طریق تهیه کتاب و سایر مواد آموزشی
۲. کمک به پیشبرد برنامه درسی با ایجاد مسابقه‌های مختلف
۳. تشویق دانش‌آموزان به مطالعه و سرعت بخشیدن به آن
۴. ارتباط با سایر کتابخانه‌ها به‌ویژه کتابخانه‌های کودکان و عمومی

کتابخانه مدرسه و کتابخانه عمومی

کتابخانه مدارس و کتابخانه عمومی هیچ یک به تنهایی پاسخگوی نیازمندیهای کودکان و نوجوانان نیست. هر یک از این دو نوع کتابخانه کاری انجام می‌دهند که از عهده دیگری خارج است.

کتابخانه مدرسه در وهله اول در خدمت برنامه آموزشی مدرسه است و هدف از آن بیشتر آموزشی است، ولی از کتابخانه عمومی بیشتر برای لذت بردن از مطالعه در ساعات فراغت استفاده می‌شود و هدف از آن بیشتر فرهنگی است تا آموزشی. با وجود این، همکاری نزدیک میان کتابخانه مدرسه و کتابخانه عمومی ضروری است.

بازدید شاگردان مدرسه به‌طور دسته‌جمعی و استفاده از کتابخانه عمومی در ساعات تعطیل مدرسه و شرکت در فعالیتهای کتابخانه عمومی به شاگردان این فرصت را می‌دهد که علاوه بر استفاده از کتابخانه مدرسه خود، امکان استفاده از کتابخانه عمومی را هم داشته باشند. همکاری معلم، کتابدار مدرسه و کتابدار کتابخانه عمومی در این امر مهم با ارزش است.

کتابخانه‌های کودک وابسته به کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان اکنون بهترین نوع خدمات کتابخانه عمومی کودک و نوجوان را در ایران عرضه می‌کنند. کتابداران مدارس در مراحل اولیه تشکیل کتابخانه می‌توانند، در مورد انتخاب کتابهای مناسب و روش کار، فهرست‌نویسی، رده‌بندی، صحافی، مرمت کتابها، امانت‌دادن پاسخگویی به سؤالات و اجرای برنامه‌های دیگر، از تجربیات کتابداران این کتابخانه‌ها استفاده کنند.

گزینش کتاب

انتخاب کتاب مناسب پایه اصلی خدمات کتابخانه است و مهمترین کار فنی آن تلقی می‌شود. مسئولان کتابخانه باید دائماً در تکاپوی آن باشند. که کتابهای مناسب برای مراجعان خود تهیه کند و رضایت آنها را جلب کنند. در غیر این صورت، به مرور، از تعداد مراجعه‌کنندگان

کاسته خواهد شد.

گزینش کتاب باید با نوع کتابخانه و تعداد و ظرفیت خوانندگان مناسب باشد. مثلاً کتابهایی که در کتابخانه دبیرستان یا دبستان فراهم می‌شود با کتابهایی که در کتابخانه عمومی تهیه می‌شود، با توجه به افراد مراجعه‌کننده، تفاوت‌های بسیار دارد و این وظیفه کتابداران است که با توجه به این عوامل برای تهیه کتابهای مناسب اقدام کنند.

ویژگیهای کتاب خوب برای دانش‌آموزان

۱. شرایط ظاهری کتاب باید جالب و متناسب با سن دانش‌آموزان در نظر گرفته شود. کتاب باید از کاغذ خوب تهیه شود. جلد و صحافی و روان بودن نوشته آن باید متناسب با سن دانش‌آموزان باشد. از حروف خوانا و اندازه مناسب استفاده شود. شکل‌های کتاب واضح و قیمت کتاب مناسب باشد و به‌طور کلی چاپ کتاب، شکل و سبک انشای مطالب، ساده، رسا و محرک حس کنجکاوی دانش‌آموزان باشد.
۲. مطالب و فعالیتهای پیشنهادی در کتاب باید براساس برنامه مشخص و هدفهای آموزشی معین استوار باشد. بنابراین، مؤلفان باید، با استفاده از کمک متخصصان روان‌شناسی و صاحب‌نظر در روشهای تدریس و برنامه درسی، به تدوین کتاب اقدام کنند.
۳. کتابهایی که برای دانش‌آموزان انتخاب می‌شود باید در یک خط سیر مشخص و به‌صورت منطقی و باتوجه به یادگیریهای قبلی دانش‌آموزان باشد. دانش‌آموزان پیش‌نیازهای مربوط به آنها را در سالهای قبل فراگرفته باشند و مطالب نوشته شده برای آنان خوب و قابل درک باشد و در کاربرد آن مهارت پیدا کنند تا یادگیری آنان سطحی و ظاهری نباشد.
۴. مطالب کتاب باید با گروه سنی و قوه درک و فهم دانش‌آموزان مطابقت داشته باشد. بنابراین، در کلاسهای پایین‌تر باید به جنبه‌های عینی بیشتر توجه شود. در این مرحله، پروراندن مفاهیم از راه مشاهده و یا ذکر مثالهای محسوس‌تر صورت گیرد و در کلاسهای بالاتر از کتابهایی که دارای مفاهیم انتزاعی‌اند استفاده می‌شود.
۵. مطالب کتابها باید زمینه‌ها و صحنه‌های مناسبی برای پرورش معیارها و نگرشهای مطلوب انسانی فراهم کنند.
۶. مطالب کتابها باید فرصتهایی برای پرورش روح همکاری گروهی فراهم آورند و درستکاری و امانتداری را تشویق کنند و علم را به صورت حاصل کوشش انسانی برای

خدمت به هم‌نوع جلوه دهند و شایستگی و آمادگی خدمت را در دانش‌آموزان ایجاد کنند و روحیهٔ ارج نهادن به دانش و دانشمندان را در آنان پرورانند.

۷. مطالب کتابها باید حتی‌الامکان با زندگی روزمره و محیط اجتماعی کودکان ارتباط داشته باشند. مطالب علمی نباید خشک و بی‌روح و بی‌ارتباط با زندگی انسان و مصادیق روز مطرح شوند. ذکر موارد مانوس از مسائل اجتماعی، روابط انسانی و... فرصتهایی برای تلفیق علم با زندگی به‌وجود می‌آورد و ممکن است آمادگیهای لازم برای زندگی اجتماعی و شغلی و برخورد با مسائل زندگی را در دانش‌آموزان ایجاد کند.

۸. مطالب کتابها باید جدید، پیشرفته و متحول باشند. محتوای کتابها، چه از لحاظ مباحث و شیوه‌ها و چه از لحاظ مثالها، ارقام و آمار، باید جدید و متناسب با شرایط و نیازهای روز باشد.

۹. مآخذ خارجی کتاب باید از اعتبار کافی برخوردار باشد.

۱۰. مطالب کتابها باید سلامت و آرامش روانی دانش‌آموزان را در نظر گیرند و برای خواننده مایهٔ اضطراب فکری و روانی نشوند.

گزینش و گردآوری کتاب از ارکان اصلی کتابداری است. خواننده و کتاب همانند دو قطب مثبت و منفی‌اند که برخورد آنها جریان کتابخانه را زنده نگه می‌دارد.

کتاب‌گزینی و گردآوری کتاب برای کتابخانهٔ دبیرستان که مراجعان آن تجانس بیشتری دارند، یعنی در یک گروه سنی‌اند، تقریباً تا سطح معینی درس خوانده‌اند و بیشتر آنان دارای سابقهٔ فرهنگی واحدی‌اند و امیال و خواسته‌های هماهنگ دارند، با یک کتابخانهٔ عمومی که از کودک دبستانی تا افراد مسن با میزان تحصیلات متفاوت به آن مراجعه می‌کنند تفاوت دارد. با وجود اینکه مراجعان کتابخانهٔ آموزشگاهی تجانس و یکنواختی و اشتراک بالاتری دارند، گزینش کتاب برای آن‌کار ساده‌ای نیست.

متخصصان علوم کتابداری معتقدند که در یک کتابخانهٔ آموزشگاهی قبل از هر چیز لازم است برنامه‌های درسی آموزشگاه مورد مطالعهٔ جدی کتابدار قرار گیرد. مطالعهٔ این برنامه‌ها به کتابدار امکان خواهد داد تا دربارهٔ انواع کتابهایی که برای کمک به پیشرفت برنامه‌های درسی دانش‌آموزان لازم است تصمیم بگیرد. مثلاً هرگاه در یک دبیرستان رشتهٔ علوم تجربی و در دبیرستان دیگر رشتهٔ ریاضی - فیزیک تدریس می‌شود نوعاً تفاوتی هرچند مختصر بین مجموعهٔ این دو کتابخانه باید وجود داشته باشد. در اولی به کتابهای

رشته علوم تجربی بیشتر توجه می‌شود و در دومی به کتابهای کمک آموزشی در رشته ریاضی - فیزیک و هر گاه در یک دبیرستان برخی رشته‌های اختصاصی نظیر بازرگانی، حسابداری و منشیگری تدریس می‌شود، نوع کتابها باید متناسب با همین رشته‌ها گزینش شود.

طبقه‌بندی کتابها در کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان

کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان یکی از نهادهای ارزنده‌ای است که کتابهای خوب و مناسبی برای دانش‌آموزان کشور فراهم آورده است. این کانون انتشارات خود را برای سنین مختلف طبقه‌بندی کرده است:

۱. گروه سنی الف) از ۲ تا ۶ سالگی - دوران قبل از دبستان
۲. گروه سنی ب) سنین ۷ تا ۹ سالگی - کلاسهای اول، دوم و سوم ابتدایی
۳. گروه سنی ج) سنین ۱۰ تا ۱۱ سالگی - کلاسهای چهارم و پنجم ابتدایی
۴. گروه سنی د) سنین ۱۲ تا ۱۴ سالگی - کلاسهای اول، دوم و سوم راهنمایی
۵. گروه سنی هـ) سنین ۱۵ تا ۱۷ سالگی شامل کلاسهای اول تا چهارم متوسطه

کتابدار

کتابداری دانشی است که به جمع‌آوری، سازماندهی و حفظ و نگهداری و توزیع دانش مدون می‌پردازد. به این ترتیب، کار کتابدار از نظر حرفه‌ای تنظیم و سازماندهی آگاهیهای انسان است. وظیفه دیگر کتابدار آشنایی با اصول و مقررات مختلف اجتماعی و نیز بررسی تأثیر دانش در جامعه است.

بهتر است کتابدار کتابخانه مدرسه، معلم باشد و دوره‌های تربیت معلم، تربیت دبیر و روان‌شناسی یادگیری، فنون تدریس و برنامه‌ریزی درسی را گذرانده باشد.

کتابدار باید از تغییرات نظام آموزشی با اطلاع باشد و بکوشد برنامه‌های کتابخانه را با آن هماهنگ کند. در این صورت، کتابخانه یکی از پراچ‌ترین سازمانهای کمک آموزشی در پیشبرد هدفهای آموزشی خواهد بود.

کتابدار واجد شرایط می‌تواند علاقه دانش‌آموزان را جلب و آنان را به مطالعه کتابهای متنوع ترغیب کند. کتابدار باید بردبار، مؤدب، متین، مهربان، خوش‌برخورد، با انضباط و اجتماعی باشد. آنچه در مورد کتابدار مدرسه حایز اهمیت است توجه به این نکته است که

در هیچ وضعیتی نباید از کارمند اداری بی‌حوصله و بی‌علاقه یا یک معلم فاقد ویژگیهای لازم برای کتابداری، استفاده کرد. کتابدار مدرسه از نظر تحصیلات و معلومات عمومی، خلق و خو، شخصیت، برازندگی و سرزندگی باید سرآمد معلمان دیگر باشد. در زیر به برخی از وظایف کتابدار اشاره می‌شود:

وظایف کتابدار

۱. تهیه کتابهای مفید و مناسب و جدید برای دانش‌آموزان
۲. تنظیم و دسته‌بندی کتابها به یکی از شیوه‌های مرسوم
۳. ثبت اسامی کتابها همراه با شماره آنها در دفتر ویژه
۴. تهیه و تدارک دفتر ثبت اعضا، به منظور درج مشخصات دانش‌آموزان و کتابهای امانتی و پیش‌بینی جدول ارزیابی
۵. اشتراک در مجلات مفید و سودمند به منظور جذب دانش‌آموزان به کتابخانه
۶. جلد کردن کتابها با نایلون و مهر کردن تمام کتابهای کتابخانه
۷. خارج کردن کتابهای مستعمل و خارج از گروه سنی دانش‌آموزان
۸. کمک و راهنمایی دانش‌آموزان در انتخاب کتاب
۹. تهیه تابلوی کتابخانه و نصب اخبار و اطلاعات مربوط به کتاب و کتابخانه در آن
۱۰. نقد و بررسی کتابها و مشخص کردن نقاط ضعف آنها
۱۱. نمایشی کردن برخی از داستانهای کتابها
۱۲. تشکیل نمایشگاه کتاب
۱۳. برگزاری مسابقه کتابخوانی
۱۴. صحافی کتابهایی که به علت کثرت استفاده در معرض خرابی‌اند
۱۵. معرفی کتابخانه عمومی شهر و کتابهای خوب آن به دانش‌آموزان
۱۶. مشخص کردن مقررات کار کتابخانه برای همه دانش‌آموزان
۱۷. نصب راهنمای کلی رده‌بندی دهدهی دیوئی در معرض دید دانش‌آموزان
۱۸. راهنمایی دانش‌آموزان در استفاده از دایرةالمعارفها، فرهنگها، اطلسها و نقشه‌ها

رده‌بندی دهدهی دیوئی

یکی از روشهای رده‌بندی کتابها رده‌بندی دهدهی دیوئی است که در کتابخانه مدارس

می‌توان از آن استفاده کرد. رده‌بندی مذکور به صورت زیر است:

۰۰۰	کلیات
۱۰۰	فلسفه و روان شناسی
۲۰۰	دین و مذهب
۳۰۰	علوم اجتماعی
۴۰۰	زبان
۵۰۰	علوم خالص
۶۰۰	علوم عملی
۷۰۰	هنرها و سرگرمیها
۸۰۰	ادبیات
۹۰۰	تاریخ و جغرافیا و شرح حال

شیوه دهمی متداولترین شیوه چیدن کتاب در کتابخانه‌های بزرگ است. در این شیوه تمام آگاهیهای بشر را به ده بخش اصلی به نام طبقه و هر طبقه را به ده قسمت و هر قسمت را به ده جزء تقسیم می‌کنند و برای هر طبقه و هر جزء از هر قسمت شماره‌های ویژه‌ای را در نظر می‌گیرند. در کتابخانه‌های کوچک که تعداد کتابهایش نیز کم است می‌توان کتابها را براساس اندازه و یا حروف الفبای نام کتاب یا نام نویسنده نیز طبقه‌بندی کرده و در قفسه‌های کتابخانه چید.

محیط کتابخانه

برای کتابخانه باید مکان مناسب و شایسته‌ای در نظر گرفته شود تا از هر لحاظ در دسترس دانش‌آموزان باشد. این مکان باید فضای کافی، نور مناسب و محیطی آرام داشته باشد و حتی‌المقدور نزدیک به محل کلاسها باشد و بتواند دانش‌آموزان را به سوی خود جلب کند. در زیر به یک مجموعه‌ای از ضوابط برای تدارک محیط مناسب برای کتابخانه اشاره می‌شود:

۱. جای کتابخانه باید دو از سروصدای کلاسها یا کوچه و خیابان باشد، به طوری که سروصدا مانع مطالعه دانش‌آموزان نشود و تمرکز آنان را مختل نسازد.
۲. فضای کتابخانه باید با تعداد شاگردان مدرسه تناسب داشته باشد.
۳. کتابخانه باید از نور کافی برخوردار باشد. پنجره‌ها رو به آفتاب باز شوند و اگر برای تأمین روشنایی از چراغهای الکتریکی استفاده می‌شود، نور به اندازه لازم در فضای کتابخانه بتابد.

شوق او افزون شود و با روحیه‌ای شاد و امیدوار کتابخانه را ترک کند. هنگام ثبت‌نام از دانش‌آموزان، ضمن رعایت نکاتی چند، کارت عضویت برای آنان صادر و تحویل می‌شود. این کارت باید با خطی زیبا نوشته شود و به مهر کتابخانه ممهور گردد. لازم است شماره عضویت دانش‌آموز و مشخصات آن بر روی کارت درج شود. بهتر است عکس دانش‌آموز در سمت چپ کارت الصاق و کارت در یک جلد شفاف پلاستیکی به دانش‌آموز داده شود.

در هنگام عضوگیری، باید مقررات دست و پاگیر و مزاحم را حذف و طوری برنامه‌ریزی کرد که بر سر راه عضویت هیچ مانع غیرمنطقی وجود نداشته باشد.

بهتر است قبل از امانت دادن کتاب، مدت امانت به اطلاع دانش‌آموز رسانده شود و، در صورت عدم رعایت زمان مقرر، با کمال دقت مسئله تأخیر پیگیری شود و ضرورت امانتداری و خوش‌قولی به دانش‌آموز یادآوری گردد.

لازم است تعداد کتابهایی را که در یک زمان می‌توان به یک دانش‌آموز امانت داد مشخص کرد. باید با دانش‌آموزانی که کتاب را مفقود یا پاره و کثیف می‌کنند تصمیم مناسب اتخاذ شود.

حفظ و نگهداری دقیق کتابهای امانتی و پرهیز از مخدوش کردن متن و تصویر از مسائلی است که باید به زبانی ساده و درخور فهم مقاطع مختلف به دانش‌آموزان گوشزد شود.

بهتر است مدارس از گرفتن حق ثبت‌نام پرهیز کنند. برای ساعات کار کتابخانه باید با توجه به ساعت کار کلاسها، طوری برنامه‌ریزی شود که دانش‌آموزان در مهلت و موعد مقرر قادر به حضور در کتابخانه باشند و در مدارس ابتدایی بهترین موقع برای این برنامه ساعت انشای کلاسهاست.

امانت دادن کتاب

برای امانت دادن کتاب در کتابخانه دو روش متداول است: روش یک برگه‌ای و روش دو برگه‌ای. در روش یک برگه‌ای فقط از یک برگ کتاب استفاده می‌شود. در روی این برگ، تاریخ برگشت کتاب نوشته می‌شود. این روش فقط برای کتابخانه‌هایی با کتابهای امانتی محدود مفید است. از طرفی، چون تاریخ بازگشت کتاب روی برگه سررسید که به کتاب الصاق شده مندرج است، وقتی امانت گیرنده کتاب را مسترد می‌دارد، کتابدار مربوط

در بایگانی برگه‌ها که به ترتیب تاریخ تنظیم شده است برگه کتاب مربوط را پیدا می‌کند. سپس نام امانت گیرنده خط می‌کشد و برگه گردش کتاب را مجدداً درون جیب کتاب می‌گذارد و کتاب را به قفسه برمی‌گرداند.

در روش دو برگه‌ای از دو برگه کتاب استفاده می‌شود. این دو برگه معمولاً در دو رنگ متفاوت تهیه می‌شود، ولی مشخصات نوشته شده روی هر برگه یکی است. گزینش دو رنگ از این جهت است که در برگه‌آرایی آنها اشتباهی پیش نیاید. یک برگه که مثلاً رنگ سفید دارد برحسب تاریخ استرداد کتاب برگه‌آرایی می‌شود و برای تذکر دادن به کسی که کتاب را امانت برده و به موقع عودت نداده است استفاده می‌شود. کارت دیگر، که معمولاً به رنگ زرد یا آبی انتخاب می‌شود، برحسب شماره‌بندی کتاب مرتب می‌شود و کتابدار از روی آن همیشه می‌تواند بفهمد که چه کتابهایی در امانت است.

در روش دو کارتی چنانچه خواننده‌ای کتاب مورد نظرش را در قفسه نیابد، کتابدار مسئول امانت با مراجعه به قسمت کتابهای امانت می‌تواند مشخص کند که آیا کتاب به امانت رفته است یا خیر و نزد چه کسی است و چه وقت به کتابخانه بازمی‌گردد.

خلاصه

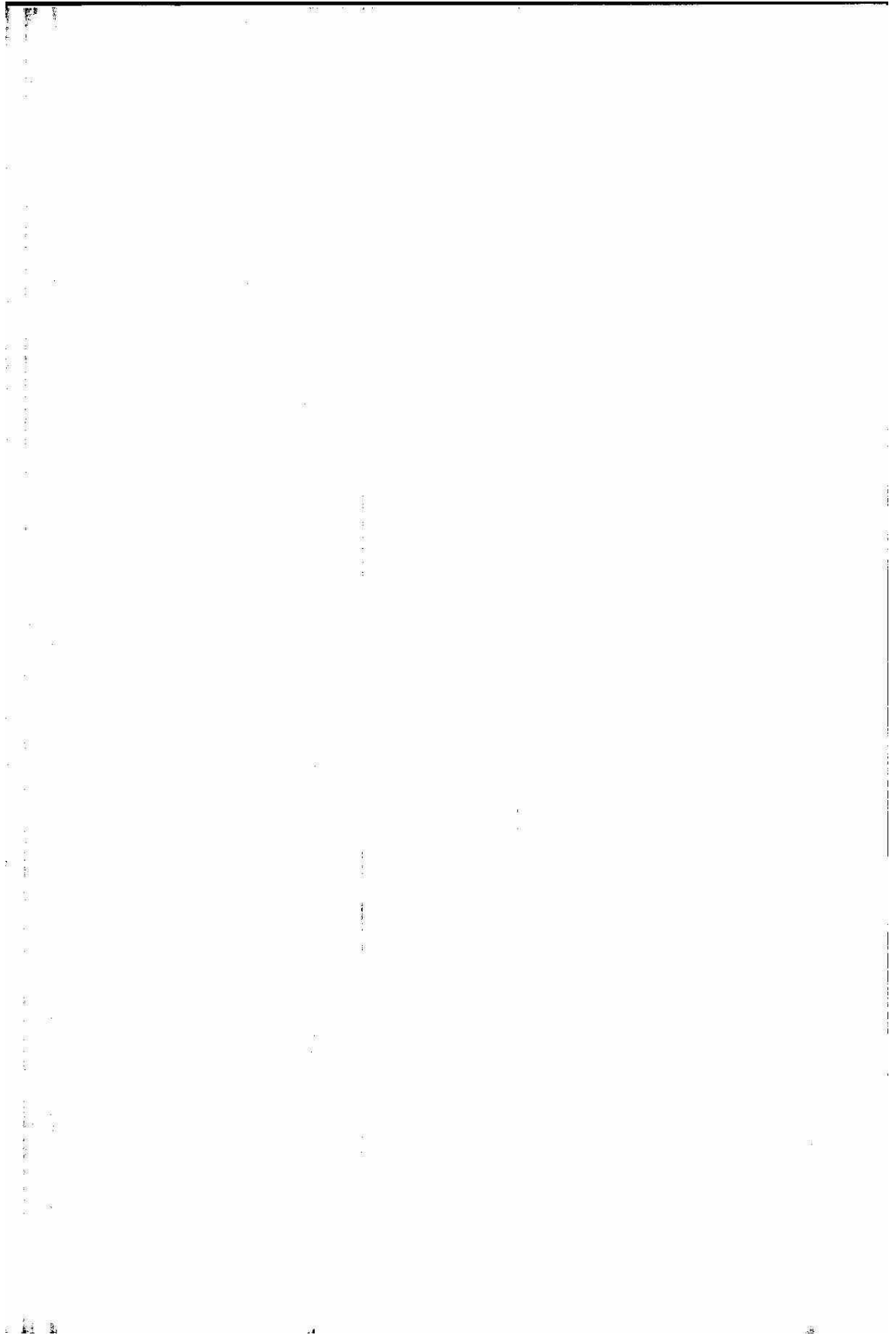
کتاب یکی از منابع مهم اطلاعات است و بنا به یک تعریف علمی می‌توان گفت یکی از رسانه‌های گروهی است که در آن مطالبی ضبط شده، قابل انتقال است و بازایی مطالب آن از نظر مکان و زمان محدودیت ندارد. با پیدایش کتاب و افزایش تعداد کتابها لزوم اختصاص مکانی برای نگهداری آنها احساس و کتابخانه تأسیس شد. کتابخانه در رساندن پیام از منبع اطلاعاتی از نویسنده به گیرنده اطلاعات (خواننده) نقش رابط ایفا می‌کند و کارکنان کتابخانه این ارتباط را تسهیل می‌کنند. تأسیس کتابخانه در مدارس و ترغیب دانش‌آموزان به استفاده از آن از رسالتهای مهم مسئولان آموزش و پرورش تلقی می‌شود. خانه و مدرسه نقش مهمی در گسترش فرهنگ کتابخوانی در بین کودکان و دانش‌آموزان دارند. در مواقعی که خانواده انس و الفتی با کتاب ندارند و امکانات کافی از طریق خانواده در اختیار کودک و نوجوان قرار نمی‌گیرد، معلم اولین کسی است که باید کودک را با کتاب آشنا سازد و میان او و کتابخانه ارتباط برقرار کند. بنابراین، وجود کتابخانه در مدرسه ضروری به نظر می‌رسد و درواقع به مجموعه‌ای از کتابهای مناسب گفته می‌شود که در

آموزش و پرورش دانش‌آموزان نقش فعال و سازنده دارد. کتابخانه مدرسه می‌تواند در گسترش مفهوم آموزش و غنا بخشیدن به محتوای آن تأثیر داشته باشد و از طریق همین کتابخانه‌های کوچک مدارس می‌توان با ساختن انسانهایی اندیشمند با افق فکری گسترده پرداخت. کتابخانه مدارس دارای اهداف و وظایف خاصی است که ما در این فصل به آنها اشاره کردیم و ضمناً هدف اصلی آن را با هدف اصلی کتابخانه عمومی مقایسه کردیم. نحوه تأسیس کتابخانه در مدرسه، کتابداری و وظایف کتابدار را توضیح دادیم، سپس به ویژگیهای کتاب خوب برای دانش‌آموزان اشاره کردیم. نکاتی را درباره محیط کتابخانه، نحوه عضوگیری در کتابخانه، نحوه طبقه‌بندی کتب در کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان و همچنین رده‌بندی دیوئی توضیح دادیم و در پایان به دو روش متداول امانت دادن کتاب اشاره کردیم.

خودآزمایی ۲

۱. نقش خانه و مدرسه را در گسترش فرهنگ کتابخوانی در بین کودکان و نوجوانان توضیح دهید.
۲. تعریفی مختصر از کتابخانه مدرسه عرضه کنید و به پاره‌ای از اهداف آن اشاره کنید.
۳. ویژگیهای کتاب خوب برای دانش‌آموزان را بیان کنید.
۴. طبقه‌بندی کتب در کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان را توضیح دهید.
۵. دانشی است که به جمع‌آوری، سازماندهی و حفظ و نگهداری و توزیع دانش‌آموزان می‌پردازد.
۶. رده‌بندی دهدهی دیوئی را توضیح دهید.
۷. دو روش متداول امانت دادن کتاب را توضیح دهید.
۸. به پاره‌ای از وظایف کتابدار اشاره کنید.
۹. طبق طبقه‌بندی کتب در کانون پرورش فکری کودکان، گروه سنی الف مربوط به است.

الف) دوران قبل از دبستان ب) کلاسهای اول و دوم و سوم ابتدایی
ج) کلاسهای چهارم و پنجم دبستان د) کلاسهای اول و دوم و سوم راهنمایی

فصل سوم

طرز تشکیل انجمنها

هدفهای کلی

انتظار می‌رود که خواننده، پس از مطالعه این فصل، با انواع انجمنهای مدرسه، اهمیت، اهداف، وظایف و طرز تشکیل هر یک از آنها آشنا شود:

هدفهای آموزشی

- از خواننده انتظار می‌رود که پس از مطالعه این فصل بتواند:
- اهداف کلی انجمن اولیا و مربیان را بیان کند.
- اهداف دفتر مرکزی انجمن اولیا و مربیان را بیان کند.
- اهداف انجمن اولیا و مربیان مدرسه را بیان کند.
- طرز تشکیل انجمن خانه و مدرسه را شرح دهد.
- توضیح دهد که چرا باید انجمنهای اولیا و مربیان براساس انگیزه اسلامی تشکیل شود.
- تعریفی از انجمن اولیا و مربیان ارائه دهد.
- نکاتی را که باید در انتخابات انجمن اولیا و مربیان به آنها توجه کرد توضیح دهد.
- به پاره‌ای از علل بی‌توجهی والدین به آموزش و پرورش فرزندان خود اشاره کند.
- موضوع کار، نحوه تشکیل و اهداف شورای معلمان را شرح دهد.
- زمان مناسب برای تشکیل شورای معلمان را با بیان دلایل قانع‌کننده توضیح دهد.
- درباره انجمن دانش‌آموزان توضیح دهد و اهداف آن را فهرست‌وار بیان کند.
- ارزشهایی را که از شرکت دانش‌آموزان در اداره مدرسه حاصل می‌شود بیان کند.
- انجمنهایی را که جزو انجمنهای عمومی به حساب می‌آیند نام ببرد.

- بیان کند که انجمنهای تحقیقات اجتماعی در مورد چه مسائل و موضوعاتی به تحقیق و مطالعه می‌پردازند.
- بیان کند که به چه صورت می‌توان انجمنهای دانش‌آموزی را براساس علایق دانش‌آموزان تدارک دید.
- براساس درک کلی خود از فصل ۲، انجمنهای مدارس را ارزیابی کند.
- گزارشی از انجمنهای موجود در یکی از مدرسه‌ها، نحوه کار آنها و اهدافی که در نظر دارند تهیه کند.

انجمن اولیا و مربیان

موضوع مشترک میان خانه و مدرسه و یا اولیا و مربیان کودک یا نوجوان است. هر دو می‌خواهند او را به‌صورت انسانی آموزش دیده و پرورش یافته وارد زندگی اجتماعی سازند. اولیا بخش عظیمی از وقت و امکانات خود را صرف فرزندشان می‌کنند، زیرا خواهان رشد، موفقیت و سعادت اویند و مربیان نیز برآنند که نیروهای انسانی مجرب، شایسته و صالحی برای کشور تربیت کنند.

یکی از مهمترین انجمنهایی که در مدارس تشکیل می‌شوند و باید برای آن اهمیت زیادی قائل شد انجمن اولیا و مربیان است. این انجمن یکی از نهادهای بسیار مؤثر و کارآمد در جهت پیشبرد هدفهای تعلیم و تربیت در نهاد بزرگ آموزش و پرورش مملکت تلقی می‌شود. اگر جلسات این انجمن به‌صورت مطلوب تشکیل و در آنها تصمیمات مشترک و مفیدی اتخاذ شوند و تمامی تجهیزات، امکانات و فرصتهای موجود در خدمت آموزش و پرورش قرار گیرند بخش عظیمی از مشکلات و موانع تحقق هدفهای موردنظر، مرتفع خواهند شد.

هدفهای کلی انجمن اولیا و مربیان

- انجمن اولیا و مربیان هدفهای خود را در ۱۴ بند به‌شرح زیر تدوین کرده است:
۱. آگاه ساختن پدران و مادران و مربیان به مسائل رشد کودکان، نوجوانان در ارتباط با نیازهای بدنی، روانی، عاطفی و معنوی آنان
 ۲. تقویت حس مسئولیت پدران، مادران و مربیان در برابر مسائل پرورشی کودکان و نوجوانان

۳. ایجاد و تقویت تحکیم رابطه بین کودکان و نوجوانان، با اولیا و مربیان براساس مبانی تربیتی اسلامی
۴. تحکیم مبانی شخصیت و خودآگاهی در کودکان، نوجوانان و جوانان از طریق اولیا و مربیان با همکاری متخصصان و کارشناسان متعهد، آگاه و بصیر به مسائل تربیتی اسلامی
۵. آشنا ساختن کودکان و نوجوانان با نهادهای انقلابی جامعه و راهنمایی آنان در برخورد با مسائل اجتماعی
۶. تقویت ارتباط بین خانه و مدرسه (اولیا و مربیان) به منظور هماهنگ ساختن کوششهایی که در راه آموزش و پرورش کودکان و نوجوانان باید به طور همه جانبه به کار گرفته شود.
۷. تقویت حس مسئولیت برای شرکت و همکاری هر چه بیشتر اولیا برای افزایش بازدهی واحدهای آموزشی
۸. بررسی علل و عواملی که موجب ناسازگاری کودکان، نوجوانان و جوانان می شود.
۹. بررسی عوامل منفی اجتماعی و آگاه کردن اولیا و مربیان به عوارض و آسیبهای ناشی از آنها
۱۰. همکاری نزدیک با مراکز مشاوره انجمن اولیا و مربیان برای مرتفع کردن مشکلات فردی کودکان و نوجوانان
۱۱. آشنا کردن اولیا به مسائل اقتصادی خانواده و تخصصهای ضروری و مورد نیاز کشور برای راهنمایی فرزندانشان
۱۲. رسیدگی و نظارت بر حسن اجرای آخرین اساسنامه انجمنهای اولیا و مربیان در واحدهای آموزشی
۱۳. ایجاد هماهنگی بین فعالیتهای انجمنهای اولیا و مربیان مدارس از راه تماس دایم
۱۴. استفاده از همکاری مؤسسات و کلیه علاقه مندان به آموزش و پرورش در جهت نیل به هدفهای انجمن

هدفهای دفتر مرکزی انجمن اولیا و مربیان

هدفهای دفتر مرکزی در ۷ بند تنظیم گردیده است:

۱. آگاه تر کردن پدران و مادران به معارف اسلامی با توجه به مسائل رشد و پرورش کودکان و نوجوانان و جوانان به نیازهای آنان از جهات مختلف اقتصادی، روانی - عاطفی، سیاسی، اجتماعی و بهداشتی.

۲. تبیین مسئولیتها و تقویت احساس مسئولیت در اولیا و مربیان درباره مسائل پرورشی فرزندان.
۳. ایجاد تقویت و تحکیم رابطه صمیمانه میان اولیا و مربیان از یک طرف و فرزندان از طرف دیگر.
۴. فراهم کردن موجبات تحکیم مبانی شخصیت و تقویت خودآگاهی در کودکان و نوجوانان و جوانان.
۵. مطالعه و بررسی علل و عواملی که موجب ناسازگاری یا مانع رشد بدنی و روانی کودکان، نوجوانان و جوانان کشور می شود و پیدا کردن راههای رفع علل و موانع مزبور.
۶. آشنا ساختن اولیا با مسائل اقتصادی خانواده و جامعه و تخصصهای ضروری و مورد نیاز کشور، به منظور راهنمایی شغلی فرزندان.
۷. جذب امکانات و نیروهای مردمی برای مشارکت همه جانبه آنان در پیشبرد هدفهای آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران.

هدفهای انجمن اولیا و مربیان مدرسه

هدفهایی که برای انجمن اولیا و مربیان مدرسه تنظیم شده است عبارت اند از:

۱. تفکر، تلاش، یاری و همکاری در جهت بهبود و پیشبرد هر چه بهتر امر آموزش و پرورش دانش آموزان مدرسه و توجه خاص به تربیت مطلوب فرزندان خانواده های گرامی شهدا.
۲. جلب توجه اولیای دانش آموزان و کارکنان مدرسه به مسائل دینی، تربیتی، اخلاقی (فردی و اجتماعی) و مشاوره با آنان به منظور هماهنگ کردن روشهای تربیتی و آموزشی در محیط خانه و مدرسه.
۳. ایجاد و تحکیم پیوندهای انسانی (عاطفی و اخلاقی) بین اولیا، دانش آموزان و مربیان مدرسه.
۴. بهره مندی از امکانات اولیای دانش آموزان در جهت همکاری و نظارتهای پزشکی - بهداشتی مداوم.
۵. بهره مندی هر چه بیشتر از روحیه تعاون اولیای دانش آموزان و دیگر افراد خیر و علاقه مند در جهت تهیه و تدارک و تکمیل امکانات آموزشی و پرورشی مدرسه (ساختمانی،

کارگاهی، آزمایشگاهی و سایر تجهیزات و خدمات).

تشکیل انجمن خانه و مدرسه در مدارس

در اوایل سال تحصیلی، رؤسای آموزشگاهها، پرسشنامه‌ای، به منظور شناخت بهتر اولیا، در زمینه‌های تحصیلات، مهارتها، تخصصها، روز و ساعت همکاری و نوع همکاری و تمایل آنها برای شرکت در انتخابات انجمن ارسال می‌دارند. آنگاه، با طبقه‌بندی اطلاعات و شناخت بهتر پدران، مادران، مربیان و مسئولان تربیتی جامعه را یاری می‌دهند و با سطح آگاهی آنان را به‌ویژه در مورد اصول و روشهای تربیت اسلامی و انسانی بالا می‌برند. بدین ترتیب، به تقویت مراکزی که هدف آنها ارشاد و تهذیب افکار و اخلاق کودکان و نوجوانان است کمک می‌کنند. پیوند دادن اولیا با مربیان برای همکاری و همفکری همه‌جانبه در تربیت نسل آینده با معیارها و ضوابط اسلامی بسیار مؤثر است.

انگیزه اسلامی تشکیل انجمنهای اولیا و مربیان

در شریعت اسلام، تربیت نسل، حق کودک و از وظایف مسلم والدین است. از این لحاظ کودکان از پدر و مادر خود طلبکار و والدین به طفل خویش بدهکارند. سهل‌انگاری در ادای این وظیفه، ضمن اینکه موجب فساد در اجتماع است، عقوبت الهی را نیز برای والدین به‌دنبال خواهد داشت. از سوی دیگر، به مناسبت گسترش و توسعه علم، دامنه‌دار شدن رموز و فنون تربیت، کار و اشتغال والدین و نیاز جامعه به متخصصان متعهد، چاره‌ای نیست جز اینکه کودکان به مؤسسات آموزشی سپرده شوند تا در محیط مساعدتری پرورش یابند و آموزش ببینند.

همان‌طور که اشاره شد، نه والدین به تنهایی به تعلیم و تربیت مطلوب کودکان توانايند و نه معلمان و مربیان مدارس. ازاین‌رو، لازم است که این دو نهاد اساسی، یعنی خانه و مدرسه، به یاری هم بشتابند و جریان رشد و پیشرفت جهت‌دار کودک را تسهیل کنند.

اصل اسلامی تعاون در عمل خیر انگیزه اسلامی تشکیل این‌گونه انجمنها تلقی می‌شود. انجمن اولیا و مربیان به‌منظور هر چه مستحکمتر ساختن بنیان تربیت ایجاد شده است.

در ایران آنچه با عنوان انجمن خانه و مدرسه یا انجمن اولیا و مربیان مطرح است مربوط به سالهای ۱۳۳۶ شمسی است که در آن زمان شرح وظایفی برای انجمنها نوشته شد و

بیشتر مسائل و کمبودهای مادی مدارس مورد توجه بود و به تدریج اصلاحیه‌های جدیدی بر آن اضافه گشت و جنبه تربیتی نیز پیدا کرد.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، چون سازمانها و دستگاههای دولتی متحول شدند و در راستای اهداف انقلاب قرار گرفتند، انجمن اولیا و مربیان نیز که نهادی مردمی است دستخوش تغییر شد و از نظر هدف به صورتی تغییر کرد که بتواند با استفاده از نیروی مردمی در همه ابعاد، به ویژه در بُعد تربیتی در خدمت اسلام و مسلمین قرار گیرد. در زمان حاضر هدف انجمن اولیا و مربیان پیشرفت همه جانبه دانش آموزان است تا والدین و مربیان متعهد بتوانند در کنار یکدیگر دانش آموزان (امانتهای الهی) را نیکو پرورش دهند و آنها را به مرحله عبودیت صالح پروردگار برسانند.

تعریف انجمن اولیا و مربیان

انجمن اولیا و مربیان هر واحد آموزشی هیئت منتخبی است از پدران و مادران دانش آموزان و مربیان همان مدرسه که با تفاهم و صمیمیت در زمینه تحقق اهداف انجمن، برطبق اساسنامه، فعالیت و همکاری می کنند.

تاریخچه پیدایش انجمن اولیا و مربیان

بعد از انقلاب صنعتی در دنیای غرب، به علت جذب اولیا در بازار کار و کارخانه‌ها، ضرورتاً، پرورشگاهها، مهدهای کودک، کودکانها و مدارس برای تعلیم و تربیت کودکان به سرعت ایجاد شدند و توسعه یافتند. درضمن، اشتغال والدین و نداشتن فرصت برای رسیدگی به چگونگی رشد کودک باعث شد که مشکلات روانی و اجتماعی فراوانی برای کودکان و نوجوانان ظاهر شود. در نتیجه، این احساس پدید آمد که نهادهای آموزش و پرورش رسمی نمی توانند به تنهایی بار تعلیم و تربیت همه جانبه کودکان و نوجوانان را بر دوش بکشند و به همکاری بیشتر اولیا برای تحقق برنامه های خود نیاز دارند. به علت تشخیص اهمیت و ضرورت این همکاری و ایجاد انگیزه اولیه برای تأسیس، مسئول آموزشگاه فرم دعوتنامه را برای والدین می فرستند و از آنان می خواهند در اولین نشست اولیا و مربیان حضور یابند و بر انتخابات انجمن نظارت کنند. نمونه پرسشنامه و برگ دعوتنامه ممکن است راهنمای رؤسای مدارس در این زمینه باشد.

نمونه پرسشنامه

پدر گرامی، مادر عزیز

مدرسه جامعه کوچکی است که جامعه بزرگ فردا از قلب آن می‌روید. این جامعه متناسب با رسالت و گردش کار خود نیازهای گوناگونی دارد. شما که از عناصر فعال جامعه اسلامی ما هستید چه نیکوست که بخشی از توان فکری و نیروی کار خود را به مدرسه فرزندان خویش اختصاص دهید و به حرکت مشارکت مردم با آموزش و پرورش بپیوندید. به این امید که، در پرتو تشریک مساعی شما و اولیای محترم دیگر، شاهد رشد روزافزون علمی و معنوی دانش‌آموزان عزیز باشیم.

خواهشمند است پرسشنامه ذیل را تکمیل فرمایید:

متعاقباً دعوتنامه برای همکاری به حضورتان تقدیم خواهد شد.

۱. نام و نام خانوادگی	
۲. تحصیلات	
۳. مهارت یا تخصص	
۴. محل کار	
۵. شماره تلفن	
۶. نوع کاری که می‌خواهید در مدرسه انجام دهید	
۷. روزها و ساعاتی که مایلید به کار در مدرسه اختصاص دهید	
۸. نام و نام خانوادگی اعضای دیگر خانواده شما که مایل به همکاری هستند.	
۹. نوع همکاری آنان	
۱۰. در صورتی که تمایل دارید عضو انجمن مدرسه باشید اعلام فرمایید. (در صورت انتخاب اولیا)	

انتخابات انجمن اولیا و مربیان

یکی از فعالیتهای ریشه‌ای و مهم انجمنهای مدارس انتخابات است. انتخاب افراد واجد شرایط به مدیران کمک می‌کند که آنان بهتر بتوانند برای فعالیتهای انجمن برنامه‌ریزی کنند و از وجود اولیا بهره‌مند شوند.

انتخاب افراد واجد شرایط اولین گام، مهمترین اقدام و سنگ زیرینا به‌شمار می‌آید که بقیه اقدامات به آن متکی و وابسته است و، اگر به نحو شایسته و مطلوب صورت گیرد، طبقاً تا پایان سال نه تنها مشکلی پیش نخواهد آمد، بلکه تحقق اهداف را قطعیت خواهد کرد.

بسمه تعالی

ولی محترم ... لطفاً قسمت زیر را از محل برش، جدا کنید و از طریق فرزند خود به مدرسه تحویل دهید. اینجانب ولی دانش آموز دعوتنامه حاضر را مطالعه کردم و رأس ساعت مقرر در جلسه شرکت می جویم امضا	با تربیت صحیح ممکن نیست یک مملکت تحت نظر استعمار باشد. امام خمینی ولی محترم و ارجمند سلام علیکم مدرسه منزلگاه تربیت و پرورش فرزند شماست و کانون گرم خانواده نیز برای تربیت صحیح و سالم جگر گوشه شما و ارتباط و هماهنگی کامل بین خانه و مدرسه ضروری است. فقط با هماهنگی میان این دو محیط است که رنجها و زحمات به نتیجهای نیکو خواهد انجامید. به منظور تحقق هدف بالا، از جنابعالی دعوت می شود تا در جلسه مورخه ... شرکت فرمایید و با انتخاب نماینده شایسته، خود در استحکام این ارتباط ما را یاری فرمایید. رئیس آموزشگاه رئوس برنامه ۱. تلاوت آیاتی از قرآن کریم ۲. عرض خیر مقدم، تشریح اساسنامه و اعلام برنامه سال جاری ۳. گزارش عملکرد سال تحصیلی ۴. پذیرایی ۵. شروع انتخابات زمان: رأس ساعت مکان: الی
---	--

۶. انحرافات مختلف و اعتیاد والدین.
۷. وجود ناپدیری و یا نامادری در خانواده.
۸. فقر اقتصادی و تلاش بیشتر والدین برای گذرانیدن زندگی و نداشتن فرصت برای رسیدگی به وضعیت درسی و تربیتی فرزند.
۹. کثرت اولاد در خانواده.
۱۰. مشکلات عاطفی و اختلالات روانی والدین.
۱۱. تصور مطرح شدن کمکهای مالی به مدرسه در جلسات انجمن

شورای معلمان

شورای معلمان متشکل از مدیر، معاونان و معلمان یا منتخب معلمان است که بنا به ضرورت و متناسب با مشکلات مدارس تشکیل می‌شود.

چون شورا محل برخورد افکار، نگرشها، استعدادها و عواطف است، وقتی موضوعی در شورای معلمان بررسی می‌شود، هر معلمی از زاویه دید خود به موضوع می‌نگرد، ابراز عقیده می‌کند و از عقاید دیگران آگاه می‌شود. از این‌رو، راه‌حلهای متفاوتی برای موضوعها، مطرح و بهترین راه‌حلهای با توجه به شرایط زمانی و مکانی برگزیده می‌شود.

شورای معلمان به همه معلمان تعلق دارد. تصمیماتی که در شورا با نظر و تأیید اکثر معلمان اتخاذ می‌شوند باید به مرحله اجرا درآیند. به عبارت دیگر، شورای معلمان باید قدرت تصمیم‌گیری داشته باشد و تصمیمات نیز ضمانت اجرایی داشته باشند تا سودمندی شورا آشکار شود. چنانچه معلمان نتیجه همکاری مشترک و تصمیم‌گیری خود را در حین اجرا ببینند، به شورا و شرکت در آن بیشتر علاقه‌مند می‌شوند، در غیر این صورت، شرکت در شورا را اتلاف وقت تلقی می‌کنند و به تدریج اهمیت و تشکیل آن به دست فراموشی سپرده می‌شود. چنانچه شورا با تحمیل مدیر تشکیل شود و هدف تصویب آرا و عقاید او باشد، شورا جنبه تشریفاتی به خود خواهد گرفت.

می‌توان گفت که شورای معلمان برای تعیین روش یکسان و مطلوب آموزشی و تربیتی در مدرسه تشکیل می‌گردد تا هر معلمی، بنا بر شناخت و نگرش و تجارب خود، شیوه فردی را در تعلیم و تربیت دانش‌آموزان اعمال نکند. مثلاً، چنین نباشد که یکی تنبیه را ضروری بداند و دیگری مخالف آن باشد. یکی تکلیف زیاد دادن به دانش‌آموزان را توصیه

فصل چهارم

بازدیدها و گردشهای علمی

هدفهای کلی

انتظار می‌رود که خواننده، پس از مطالعه این فصل، با تعریف، اهمیت و ارزش گردشهای علمی، چگونگی ایجاد شرایط لازم و نحوه برنامه‌ریزی صحیح برای تدارک گردشهای علمی و همچنین تعریف اردو، انواع آن، اهداف کلی و تربیتی اردوها و نحوه تدارک آنها آشنا می‌شود:

هدفهای آموزشی

- از خواننده انتظار می‌رود که پس از مطالعه این فصل بتواند:
- ضمن تعیین دامنه گسترش بازدید و گردش علمی، تعریف کاملی از آن عرضه کند.
- فواید و اهمیت بازدید و گردش علمی را توضیح دهد.
- شرایط لازم برای تدارک گردش علمی را ذکر کند.
- اهداف کلی بازدیدها و گردشهای علمی را بیان کند.
- توضیح دهد که گردشهای علمی برحسب زمان به چند دسته تقسیم می‌شوند.
- انواع تقسیم‌بندی بازدیدها را توضیح دهد.
- مراحل یک بازدید یا گردش علمی را نام ببرد و هر یک را به اختصار توضیح دهد.
- فهرست‌وار مراحل را که باید در مرحله قبل از بازدید به آنها توجه شود بیان کند.
- اهداف و انگیزه‌های تدارک بازدید و گردش علمی را ذکر کند.
- توضیح دهد که معلم باید چه نکاتی را در کلیه مراحل برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و انجام گردش علمی رعایت کند.

- شیوه انتخاب دانش آموزان برای بهره گیری بهتر از گردش علمی را بیان کند.
- فعالیتهای بعد از بازدید را به طور مختصر توضیح دهد.
- معیارهای موفقیت در گردش علمی را بیان کند.
- دلایل کم توجهی به بازدیدها و گردشهای علمی را ذکر کند.
- امکان مناسب برای بازدید دانش آموزان شهری را بیان کند.
- امکان مناسب برای بازدید دانش آموزان روستایی را بیان کند.
- اردو را تعریف کند و جریان اداری برگزاری اردو را توضیح دهد.
- بیان کند که قبل از برگزاری اردو به چه نکاتی باید توجه کرد.
- وظایف سرپرست اردو را توضیح دهد.
- به پاره ای از ضوابط انتخاب دانش آموزان برای شرکت در اردو اشاره کند.
- انواع اردوها را نام برد و توضیح دهد.
- اهداف کلی اردوها را ذکر کند.
- اهداف تربیتی اردوها را در مقطع ابتدایی بیان کند.
- اهداف تربیتی اردوها را در مقطع راهنمایی و دبیرستان بیان کند.
- جنبه های مثبت و منفی گردشهای علمی را نقد و ارزیابی کند و، با توجه به درک کلی خود از این فصل، از نقش این گونه فعالیتهای آموزشی و شکوفایی استعدادها و فراگیران بحث کند.

کلیات

بخشی از تکوین شخصیت دانش آموزان در محیطهای خارج از کلاس و مدرسه صورت می گیرد. افرادی که فعالانه در کارهای دسته جمعی و گروهی شرکت می کنند و نقشهای محول شده را ایفا می کنند، به لحاظ برخورداری از مزایای فعالیتهای جمعی و پویایی گروهی با مردم جامعه و همسالان خود سازگاری بیشتری نشان می دهند و به آسانی می توانند در چارچوب قوانین، ارزشها و ستهای جامعه ای که در آن زندگی می کنند جایگاه مناسب خود را به دست آورند.

بازدیدها و گردشهای علمی ممکن است از مهمترین فعالیتهای اجتماعی و تربیتی تلقی گردند. طرحریزی این گونه فعالیتهای توسط مسئولین مدارس و اجرای مطلوب آنها،

درسی.

۸. آشنا شدن مربیان با ویژگیهای شخصی و رفتاری دانش‌آموزان در بیرون از مدرسه

و کلاس.

۹. شناخت دانش‌آموزانی که به نوعی مشکلات رفتاری، عاطفی و خانوادگی دارند و

کمک به آنان از طریق هسته‌های مشاوره و ...

۱۰. افزایش حس همکاری، مساعدت به دیگران، برقراری روابط صمیمانه بین شاگردان،

حفظ احترام و حرمت دیگران و رعایت ارزشهای فرهنگی و اجتماعی و مذهبی.

شرایط لازم برای تدارک گردش علمی

زمانی باید دانش‌آموزان را به گردش علمی برد که ضرورت آن احساس شود و هدف از گردش مشخص باشد. از این رو، گردش علمی وقتی ضرورت پیدا می‌کند که دانش‌آموزان دربارهٔ مواد تدریس شده در کلاس، احتیاج به راهنمایی و دانش بیشتری دارند. در این صورت بردن آنها به خارج از کلاس، مطالب علمی را به‌طور زنده، روشن و مستقیم به آنها خواهد آموخت. معلم و مربی باید مطالبی را که پیش نیاز گردش علمی است قبلاً تدریس و تفهیم کرده باشند.

هنگام گردش علمی لازم است که برنامه طبق زمان از قبل تعیین شده پیش برود، پرسشهای متعدد مطرح گردد و دانش‌آموزان در یافتن پاسخهای لازم کمک شوند. گرچه کل دانش‌آموزان بهره یکسانی از گردش علمی نمی‌برند، می‌توان تک‌تک آنها را به‌صورت فعال وارد جریان آموزش کرد. در این راستا می‌توان از دانش‌آموزان خواست با تهیه گزارش به‌صورت‌های مختلف، فعالیت و برداشت خود را در گردش علمی نشان دهند. نگارش خلاصه آنچه در گردش علمی اتفاق افتاده است به‌صورت شعر، نثر، طنز، داستان، نشاندندهٔ موفقیت گردش علمی و بهره‌گیری دانش‌آموزان از بازدید است. در این صورت، دانش‌آموزان می‌توانند نتایج گردش علمی را تجربه شخصی به‌شمار آورند و یادگیری خود را تقویت کنند و بر این پندار که گردش علمی در حقیقت تجربه‌ای است که در کلاس بدون دیوار به‌دست آمده، ارزش بنهند.

انواع بازدیدها و گردشهای علمی براساس زمان

بازدیدها و گردشهای علمی از حیث زمان به ۴ دسته تقسیم می‌شوند:

۱. گردش علمی کوتاه مدت و سریع: در این نوع گردشهای علمی یک یا دو نفر از

دانش‌آموزان در طول ساعات کلاس درس انتخاب می‌شوند که آزمایشی را برای بقیه افراد کلاس انجام دهند مثلاً، اگر سؤال شود که درجهٔ برودت برف چقدر است، می‌توان از یکی دو نفر از شاگردان خواست از کلاس خارج شوند و مقداری برف با خود به کلاس بیاورند و آنگاه با استفاده از وسایلی نظیر ترمومتر درجهٔ برودت برف را تعیین کنند و نتیجه را به کلاس گزارش کنند. با اینکه خروج دو شاگرد از کلاس درس و برگشت آنان و تعیین درجهٔ برودت بیشتر از ۵ دقیقه طول نمی‌کشد، آزمایش پنج‌دقیقه‌ای تمام افراد کلاس را با بُعد کوچکی از دنیای خارج از کلاس ارتباط می‌دهد.

۲. گردش علمی در محیط مدرسه یا مجاور مدرسه: با دادن طرحی کلی می‌توان از دقیقه‌های ساعات درس استفاده کرد و دانش‌آموزان کلاس را در گروه‌های چندگانه جای داد و از آنان خواست تا با انواع گل‌هایی که در درس علوم خوانده‌اند در محیط مدرسه. (اگر باغچه داشته باشد) یا در گل‌فروشی مجاور مدرسه آشنا شوند. یا در مورد مصالح ساختمانی به‌کار رفته در احداث مدرسه به مشاهده و بحث پردازند.

۳. گردش علمی روزانه: این نوع گردش علمی برای تحقیق دربارهٔ موضوعاتی نظیر زیست‌شناسی، زمین‌شناسی و کارهای صنعتی مناسب است و ممکن است یک روز کامل یا یک بعدازظهر طول بکشد. این‌گونه بازدیدها و گردشها، برنامه‌ریزی و کوششهای بیشتری را نیاز دارند.

۴. گردش علمی هفتگی: از این نوع گردش، در مدارس ابتدایی و راهنمایی استفاده نمی‌شود، لیکن دانش‌آموزان دورهٔ دبیرستان می‌توانند برای مطالعه در برخی زمینه‌ها مانند زیست‌شناسی و زمین‌شناسی از این نوع گردش علمی استفاده کنند.

انواع بازدیدها و گردشهای علمی براساس محتوا

از آنجایی که هر یک از مراکز بازدید فعالیت خاصی دارد و در یکی از جنبه‌های مختلف هنری، فرهنگی، علمی، فنی، تاریخی، مذهبی برای دانش‌آموزان مفید است، به‌منظور سهولت در تعیین هدفها و انتخاب مکان برای بازدید، مراکز بازدید را می‌توان به‌صورت زیر تقسیم‌بندی کرد:

- مراکز علمی

- مراکز فنی و صنعتی

- مراکز فرهنگی

- مراکز هنری

- مراکز تاریخی

- مراکز تفریحی و ورزشی

- مراکز مذهبی

بدیهی است که این تقسیم‌بندی مطلق نیست. آگاه برخی مراکز وجوه اشتراک دارند؛ اما به لحاظ سهولت در انتخاب تقسیم‌بندی شده‌اند. خاطر نشان می‌شود در کلیه بازدیدها باید جنبه‌های آموزشی و تربیتی بازدید در نظر گرفته شود. همچنین به مربیان و معلمان توصیه می‌شود که هنگام برنامه‌ریزی بازدید باید در نظر داشته باشند که مرکز انتخاب شده با ذهنیت دانش‌آموزان تناسب داشته باشد.

تقسیم‌بندی بازدیدها برحسب مقاطع تحصیلی، جنسیت و موقعیت سیاسی، اجتماعی و فرهنگی

یکی از مسائل مهم در برنامه‌ریزی بازدیدهای پرورشی توجه به مقاطع تحصیلی و جنسیت شرکت‌کنندگان و موقعیت اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و سطح دانش و بینش دانش‌آموزان است. در انتخاب مکان بازدید، موارد مذکور باید دقیقاً در نظر گرفته شود و پس از بررسی لازم به اجرای برنامه بازدید اقدام شود.

۱. تقسیم‌بندی براساس مقاطع و پایه‌های تحصیلی - ویژگیهای شخصیتی و گرایشها و نگرشهای دانش‌آموزان و نیازها و علایق و سطح فکر آنان در سنین و پایه‌های تحصیلی متفاوت است. بنابراین، مربی باید در هر کدام از مقاطع تحصیلی دقیقاً این نوع مسائل و نکات را در نظر بگیرد و متناسب با وضعیت روانی دانش‌آموزان برنامه بازدید مطلوب را پیش‌بینی کند و در گزینش مکان دقیقاً مطالعه نماید و بر نتایج و آثار و فواید بازدید از مکان موردنظر تقریباً وقوف داشته باشد و میزان حصول نتایج مثبت را از قبل پیش‌بینی کند.

۲. تقسیم‌بندی براساس کتب درسی - کتب درسی ابزارهایی‌اند که دانش‌آموزان به‌طور مداوم با آنها رابطه دارند و چه نیکوست که در اجرای برنامه‌های بازدیدی از محتوای کتابهای درسی استفاده و از برگزاری آن دسته از بازدیدها و گردشهای علمی که با محتوای کتابهای درسی تضاد دارند دوری شود تا هماهنگی و مکمل بودن فعالیتهای آموزشی و پرورشی و اجتماعی با کتابهای درسی تحقق عینی پیدا کند.

۳. تقسیم‌بندی براساس شهر و روستا و موقعیتهای مختلف منطقه - شناخت فرهنگ روستا و شهر و همچنین شناخت فرهنگ مردم در مناطق مختلف و اطلاع از اوضاع سیاسی، اجتماعی و فرهنگی منطقه کمک شایانی به مسئولان و دست‌اندرکاران امور بازدیدی می‌کند. گاهی علاقه‌های دانش‌آموزان مطابق با نیازهای واقعی آنان نیست و این به‌عهده مسئولین آموزش و پرورش است که دریابند دانش‌آموزان با توجه به فرهنگ و موقعیت منطقه در کدامین بازدید و گردش علمی، آموزندگی بیشتری به‌دست می‌آورند. باید توجه داشت که بازدید، آرامش روانی دانش‌آموزان را درهم نریزد. باید دقیقاً سنجید که مکان موردنظر ممکن است در شکوفایی رشد و استعداد دانش‌آموزان و دادن بینش مناسب به آنان در مسائل سیاسی، اجتماعی و فرهنگی، چه نقشی داشته باشد.

۴. تقسیم‌بندی براساس جنسیت کودکان، نوجوانان و جوانان - دختران و پسران در نوع نیازها علایق، محدودیتها و تواناییهای جسمی و روانی در سنین مختلف با هم تفاوتی دارند که، بدون درنظر گرفتن وجوه اشتراک و افتراق آنان، نمی‌توان بازدید مطلوبی برایشان تدارک دید. آنچه مسلم است بخشی از نیازها در گروههای سنی دختر و پسر در بعضی زمینه‌ها مشترک است و باید این فصل مشترک را شناسایی کرد و موارد اختلاف را نیز از نظرها دور نداشت. برنامه‌های بازدید و گردش علمی باید براساس این آگاهیها تنظیم شوند.

مراحل بازدید یا گردش علمی

برای سهولت مطالعه مراحل گردش علمی، تقسیم‌بندی زمانی مرحله قبل از بازدید، مرحله هنگام بازدید و مرحله پس از بازدید را باید در نظر داشت.

۱. مرحله قبل از بازدید

نخست باید انگیزه و هدف از بازدید برای مربی روشن باشد. مکان مناسب برای بازدید مشخص شود. هماهنگی با منطقه و مسئول مدرسه انجام گیرد و پس از اطمینان از اجرای موفقیت‌آمیز برنامه، موضوع بازدید به اطلاع دانش‌آموزان و اولیای آنان رسانده شود. آنگاه دانش‌آموزان براساس اولویتها و امکانات انتخاب شوند و از آنان ثبت‌نام شود.

در این مرحله هدفهای بازدید و گردش علمی، طرح و برنامه‌ریزی، شیوه انتخاب دانش‌آموزان، گروه‌بندی دانش‌آموزان، تهیه وسایل مورد نیاز، انتخاب وسیله نقلیه مناسب و نظارت بر رفت و برگشت، شناسایی قبلی محل بازدید و تعیین زمان رفت و برگشت و

فعالتهای جنبی درخور بررسی اند.

الف) هدفهایی برای تدارک بازدید و گردش علمی. هدفها و انگیزههای تدارک بازدید را می توان به شرح زیر مطرح کرد:

- شناخت بهتر مظاهر و آثار انقلاب اسلامی و مراکز علمی و فرهنگی در جامعه و آگاهی بیشتر از ابعاد معنوی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی انقلاب و تحلیل موانع و مشکلات موجود در راه نیل به هدفهای نهایی.

- آشنایی بیشتر با محیط زندگی و جریان واقعی کار و کوشش و تلاش دست اندرکاران اداره جامعه.

- شناخت خصوصیات فرهنگی و اقتصادی و اجتماعی خاص منطقه ای که دانش آموزان در آن زندگی می کنند.

- آگاهی دانش آموزان از مشاغل و حرفه ها و فعالیتهای علمی و فرهنگی، تولیدی و خدماتی به منظور انتخاب مسیر تحصیل و کار در آینده.

- کمک به شکوفایی استعدادها و تجلی ابتکارات و تحقق بخشیدن به آنها.

- شناساندن تاریخ فرهنگی، ادبی، مذهبی، سیاسی، علمی، صنعتی و کشاورزی گذشتگان.

- ایجاد تنوع در برنامه درسی و رفع یکنواختی حضور در کلاس از طریق شرکت در بازدیدهای علمی و فرهنگی و ...

ب) طرح و برنامه ریزی توسط مسئولان. در تنظیم برنامه بازدید و گردش علمی باید قبلاً پرسشهای زیر بررسی شوند:

برنامه گردش علمی چیست؟

برنامه گردش علمی چگونه طرح ریزی شود؟

چه نتایجی باید از گردش علمی حاصل شود؟

برای یافتن پاسخ برای پرسشهای مذکور، توجه دقیق به هدف، مواد و برنامه درسی، تمایلات و علاقه های دانش آموزان، امکانات مدرسه و اولیای دانش آموزان و امکانات اجتماعی ضروری است.

ممکن است منظور از گردش علمی این باشد که دانش آموزان دروس علمی را که در کتابهای خود می خوانند یاد بگیرند و بدان علاقه مند شوند و از طرف معلم راهنمایی لازم به عمل آید.

معلم برای آشنا کردن کودکان با پدیده‌های علمی و غنی ساختن آموزش کلاس، آنان را به گردش علمی و بازدید می‌برد. مکان بازدید ممکن است باغ یا جنگل باشد. دانش‌آموزان در این بازدید با پدیده‌های طبیعی، رشد و نمو گیاهان در فصول مختلف، انواع درختان و انواع برگها، انواع پرندگان و طرز لانه‌سازی آنها و انواع حشرات آشنا می‌شوند.

گاهی علاقه‌مندی دانش‌آموزان به پدیده خاصی باعث طرح و اجرای برنامه گردش علمی می‌شود، مانند بازدید از نمایشگاه‌های مختلف و کارگاههای صنعتی که دانش‌آموزان به برنامه‌ها یا تولیدات آنها علاقه دارند.

نقش معلم در برنامه‌ها، راهنمایی و ارشاد دانش‌آموزان است و نباید موردی غیراصولی بر آنان تحمیل شود. می‌توان گفت کار اصلی معلم ایجاد ارتباط درست بین علایق و خواسته‌های شاگردان با مطالبی است که از طریق گردش علمی و بازدید آموخته می‌شوند.

با توجه به اهمیت گردش علمی در آموزش علوم تجربی و علوم اجتماعی، باید دید در طرحریزی برنامه و رهبری گردش علمی چه روشی باید اتخاذ شود؟ پاسخ این است که دانش‌آموزان در هر سن و هر گونه علاقه‌ای، خودشان باید درباره گردشهای علمی نیز تصمیم بگیرند، برنامه‌ریزی کنند و برنامه خود را به اجرا درآورند.

برای اینکه برنامه گردش علمی با موفقیت انجام گیرد، معلم باید در کلیه مراحل برنامه‌ریزی و تصمیمگیری و اجرای گردش علمی دانش‌آموزان را راهنمایی و هدایت کند. بهتر است، اولاً، خود معلم در گروه دانش‌آموزان هنگام طرحریزی برنامه شرکت کند و با آنها به گردش برود. ثانیاً، اهمیت گردش را در یادگیری مطالب علمی به آنان تفهیم کند. ثالثاً: سعی کند سطح تصمیمگیری دانش‌آموزان را ارتقا دهد. گرچه معلم، برای حسن اجرای گردش علمی و گرفتن نتیجه مطلوب از آن دانش‌آموزان را کمک می‌کند. باید مسئولیت آن را به عهده دانش‌آموزان واگذار کرد.

لازم است مربی یا معلم در برنامه‌ریزی خود راجع به شناسایی قبلی محل، نحوه کسب اجازه از مسئولان و اولیای دانش‌آموزان و مسئولان محل بازدید بیندیشد و فهرست وسایل مورد نیاز را تهیه کند. طرح چگونگی انتخاب و گروهبندی دانش‌آموزان را بریزد و راههای تهیه وسایل تقلیه مناسب را در نظر بگیرد.

برای تدارک طرحریزی مطلوب، می‌توان به توصیه‌های زیر توجه کرد:

نخست باید میدان فعالیت و کار طرح مورد بازدید محدود شود. موضوعهای محدودی

از قبیل افتادن برگهای انواع درختها و فصل پاییز، مطالعه انواع درختهایی که میوه مخروطی شکل دارند، مطالعه نوع خاکها، شکلهای انواع صخرهها، محصولات ذغالسنگ و ... ممکن است مورد توجه قرار گیرند. از این رو، در یک گردش علمی باید از تعیین موضوعهای وسیع و گوناگون برای بررسی و بازدید و تحقیق خودداری کرد، زیرا یک نفر با یک گروه در یک زمان معین فقط می تواند یک موضوع را به دقت مطالعه کند.

معلم باید قبلاً درسهایی را که با گردش علمی ارتباط دارند برای دانش آموزان تدریس کند. برای مثال، مادامی که شاگردان از نحوه زندگی حشرات آبی اطلاع جامعی نداشته باشند یا درباره دگردیسی کرم ابریشم و قورباغه چیزی ندانند و تا زمانی که از نحوه یادداشت برداشتن از مشاهده های خود بی اطلاع باشند و از هدف گردش آگاه نباشند، در واقع، وقت خود را در این نوع گردشها تلف کرده اند و از بازدید بهره لازم را نبرده اند.

ب) طرح و برنامه ریزی خود دانش آموزان. می توان از وجود دانش آموزان در طرح و برنامه ریزی استفاده کرد و جلساتی برای این منظور برگزار کرد. این قبیل جلسه ها نباید تنها به برآورد هزینه ها، تعیین مقصد، تماس با مسئولان مربوط و اخذ موافقت از اولیای مدرسه و دانش آموزان محدود شود، بلکه لازم است در این جلسات به موارد اساسی زیر نیز توجه کرد:

- نحوه رفتار دانش آموزان از نظر ایجاد ارتباط با دیگران در طول گردش علمی باید مشخص و روشن شود و تصمیمات جلسه در این مورد به اتفاق آرا به تصویب برسد. ضمناً خطرهای احتمالی پیش بینی و توصیه های لازم برای پیشگیری به ترتیب معین برای حاضران در جلسه تشریح شوند.

- پرسشهای را که احتمالاً در گردش علمی پیش خواهند آمد قبلاً بررسی و معین کنند. این کار به برخی مطالعات و تحقیقات مقدماتی نیاز دارد و فرصتی برای مرور مطالب خوانده شده در کلاس فراهم می آورد. معلم همچون راهنما و مشاور در این امر شرکت می کند.

- پس از تعیین هدف و تدریس برنامه گردش علمی، باید مواد و لوازم ضروری برای انجام آن گردآوری شود. البته، این مواد و لوازم به نوع گردش علمی بستگی دارد. ممکن است دانش آموزان به وسایلی مانند دفتر یادداشت، مداد، وسایل عکاسی در گردش علمی احتیاج داشته باشند که بهتر است فهرست این وسایل را خود دانش آموزان تهیه کنند.

اگر برنامه گردش علمی با دقت تنظیم و طرحریزی شود، با موفقیت نیز اجرا خواهد شد و نتایج حاصل از آن باعث می شود که دانش آموزان در دروس دیگر خود نیز به موفقیت هایی دست پیدا کنند. مثلاً، نوشتن نامه برای جلب موافقت مقامات مسئول برای گردش علمی باعث می شود که دانش آموزان عملاً نیاز به دانستن زبان فارسی و نامه نگاری را احساس کنند و با علاقه مندی نسبت به آموزش زبان بردارند. محاسبه هزینه هایی که در گردش علمی پیش خواهد آمد و همچنین ترسیم نمودارها و جداول متعدد، پس از بازگشت از گردش، موجبات پیشرفت معلومات ریاضی دانش آموزان را فراهم می آورد.

ث) شیوه انتخاب دانش آموزان. مربی می تواند دانش آموزان را براساس اولویتهایی به شرح زیر برای بهره گیری از بازدید و گردش علمی انتخاب کند:

- نیازهای فرهنگی، اجتماعی و مذهبی

- وضعیت درسی (ممتاز بودن از لحاظ پیشرفت تحصیلی)

- فعالیتهای اجرایی و عضویتها

- موضوعهای درسی

- مشکلات تربیتی و نیازهای روانی و علایق فردی و گروهی

- بدیهی است که در انتخاب شاگردان نباید صرفاً به ملاک ممتاز بودن از نظر درسی تکیه کرد و استفاده از بازدید را به شاگردان ممتاز اختصاص داد. لازم است بهره گیری از امکانات مدرسه به بقیه دانش آموزان نیز تعمیم داده شود و به شاگردان ضعیف بی توجهی نشود. مربیان می توانند دانش آموزان معدودی را که به علت نداشتن صلاحیت اخلاقی در جمع شاگردان یا در محل بازدید ایجاد اختلال می کنند از بازدید کنار بگذارند و، ضمن آموزش لازم، آنان را برای اصلاح و تغییر رفتار و استفاده از بازدیدهای بعدی ترغیب کنند.

ث) گروه بندی دانش آموزان. مربی باید در هر نوع بازدید و گردش دانش آموزان را گروه بندی کند و برای هر گروه نام و عنوانی برگزیند. ضرورت گروه بندی از این ناشی می شود که، مثلاً، نمی توان ۵۰ دانش آموز یا بیشتر را برای بازدید از یک نانوایی کوچک بسیج کرد. مربی می تواند تعداد افراد گروه را با توجه به تعداد بازدیدکنندگان و موقعیت و شرایط مکان بازدید در گروه های ۵ تا ۱۰ نفری کوچک توزیع کند.

لازم است افراد هر گروه با یکدیگر آشنا شوند و کوشش شود که افراد هر گروه هنگام بازدید کنار هم باشند و متفرق نگردند و در مورد یادداشت برداری از نتایج بازدید با

هم تبادل نظر کنند.

در گروههای بازدیدی دبستانی، راهنمایی و دبیرستانی می توان گروههای رفت و برگشت، انتظامات، بهداشت، غذا و ... را تعیین کرد و امور و وظایف هر گروه را مشخص کرد و سرپرست هر گروه را برگزید.

ج) تهیه وسایل. نوع وسایل، به نوع بازدید و گردش علمی، زمان (فصل) و مدت آن بستگی دارد، اما در هر حال تهیه مواد و وسایل زیر برای بازدیدها ضروری است:

- کیف کمکهای نخستین، حاوی داروی ضد عفونی کننده، پنبه، باند، نوارچسب زخم، قیچی، قرصهای مسکن و ...

- مخزن آب و لیوانهای یک بار مصرف

- مواد غذایی مناسب

- مداد و دفترچه یادداشت

- لباس مناسب فصل

- پلاکارد، بلندگوی دستی، دوربین عکاسی، بازوبند انتظامات

برخی از دانش آموزان در حین مسافرت با وسیله نقلیه دچار سرگیجه و تهوع می شوند که لازم است مربیان قبل از حرکت آنان را شناسایی کنند و قرصهای ضد تهوع را برای آنان تهیه کنند.

همچنین می توان از پلاکارد برای معرفی نوع بازدید و گردش علمی یا اردو استفاده کرد و پلاکارد را جلو وسیله نقلیه نصب کرد تا هم معرف وسیله نقلیه باشد و هم وسیله ای برای شناسایی اتوبوس یا مینی بوس از طرف دانش آموزان که در توقفگاه پیاده شده اند.

ج) انتخاب وسیله نقلیه مناسب و نظارت بر رفت و برگشت. در بازدیدهایی که به وسیله نقلیه عمومی نیاز دارند، انتخاب وسیله نقلیه مناسب و راننده ماهر ضرورت دارد تا برای دانش آموزان، در مسیر رفت و برگشت، خطرهای جانی و اتلاف وقت پیش نیاید.

چنانچه چند مینی بوس یا اتوبوس شاگردان را برای بازدید از محلی حرکت می دهند هنگام سوار شدن، مدت زمان حرکت، هنگام پیاده شدن و عبور از خیابان یا جاده و رفتن به محل بازدید و مراجعت بعدی، لازم است مربی یا مربیانی نظارت کنند و با هشیاری تمام مراقب باشند که مشکل خاصی برای دانش آموزان پیش نیاید. ضروری است که، قبل از حرکت، دانش آموزان با رنگ بدنه وسیله نقلیه، شماره آن و راننده آن آشنا شوند.

ح) شناسایی قبلی محل. مربی باید از پیش محل بازدید و گردش را بررسی و در صورت امکان مشاهده کند و بداند که موقعیت محل گردش چگونه است. در کجا و برای چه منظوری توقف پیش‌بینی می‌شود، چه چیزی را باید به کودکان نشان دهد، چگونه باید کودکان را به مشاهده و کنجکاوی وادارد و آیا مشاهده باید فردی باشد یا گروهی. مربی می‌تواند از پیش مسئول محل بازدید را ببیند و با آن درباره برنامه گردش و بازدید صحبت کند. بیشتر افراد، اگر هدف و موضوع بازدید را بدانند، بهتر و بیشتر با مربی همکاری می‌کنند و موفقیت بیشتر حاصل می‌شود. اگر مربی به این نکته وقوف داشته باشد، می‌تواند همکاری مسئول محل بازدید، رئیس اداره یا شرکت یا کارخانه، باغبان، چوپان، نجار، نانوا، پلیس راهنمایی و ... را به خوبی جلب کند.

خ) تعیین زمان رفت و برگشت. لازم است ساعت حرکت برای بازدید و گردش علمی به‌طور کتبی مشخص شود و به‌اطلاع دانش‌آموزان و والدین آنان رسانده شود.

چون در بازدیدهای طولانی و خارج از شهر، والدین نگران فرزندان خودند و این نگرانی در گردشهای چند روزه بیشتر دیده می‌شود، بجاست که مربی به محض رسیدن به محل بازدید یا گردش علمی، از طریق تماس تلفنی، تلگراف یا پیک، سلامت گروه اعزامی را به دفتر مدرسه خبر دهد تا والدین بتوانند از طریق تماس با دفتر مدرسه از نگرانی خارج شوند. ضرورت دارد ساعت بازگشت و روز بازگشت نیز مانند حرکت مشخص گردد و چنانچه وقفه‌ای در برنامه پیش آید، مربی باید به هر وسیله‌ای که امکان دارد جریان را به دفتر مدرسه گزارش کند تا والدین از ساعت برگشت همراه با تأخیر فرزندان خود مطلع شوند.

مربی می‌تواند ضمن تعیین ساعت و روز حرکت و بازگشت، نقشه محل بازدید و مسیر و محل توقف بین راه را برای والدین در برگه‌ای که به‌منظور کسب اجازه از والدین برای آنان فرستاده می‌شود درج کند.

د) فعالیتهای جنبی تا رسیدن به محل بازدید در وسیله نقلیه. مربیان می‌توانند به تدارک برنامه‌های متنوعی برای داخل وسیله نقلیه عمومی بپردازند تا دانش‌آموزان خستگی راه را احساس نکنند و با روحیه‌ای شاد برای برخورداری از بازدید و گردش علمی آماده شوند.

مواردی که در این هنگام می‌توان به آنها توجه کرد عبارت‌اند از:

- حفظ شئونات دانش آموزی
- رعایت احترام به دیگران
- حفظ نظافت داخل وسیله
- اجرای سرود و آهنگهای مناسب
- استفاده از مناظر طبیعی یا شناساندن خیابانها و جادهها، کوهها و رودها ... به دانش آموزان

- معرفی مراکز علمی، کارخانهها، کارگاهها و شهرهای مسیر رفت و برگشت
- نظرخواهی از دانش آموزان درباره برنامههای قبلی یا برنامههای آتی بازدید با توزیع برگههای نظرخواهی.

۲. مرحله هنگام بازدید

مرحله اصلی بازدید و گردش علمی همین مرحله است. در این مرحله دانش آموزان در گروههای از قبل تعیین شده و با نظارت مربیان از محل، بازدید می کنند. محل بازدید را دقیقاً مشاهده می کنند و پرسشهای لازم را مطرح می سازند. آنگاه مربیان یا مسئولان مرکز بازدید شده به پرسشهای دسته بندی شده دانش آموزان پاسخ می دهند. یا خود دانش آموزان به فعالیت آموزشی می پردازند و به یافتههای مورد نظر دسترسی پیدا می کنند.

در این مرحله به مراقبتهای مربیان از دانش آموزان نیز باید توجه کرد. خطرهای زیادی ممکن است دانش آموزان را تهدید کند که به برخی از آنها اشاره می شود:

- گم شدن در جنگل، سقوط از کوه یا صخره، افتادن درون رودخانه یا دریاچه، خوردن علفهای سمی و میوههای سمپاشی شده، نیش حشرات و گزندهها، دست زدن به ابزار و آلات صنعتی نظیر دستگاه پرس یا اهر برقی و ...

در این مرحله بر رعایت نظم و انضباط، دور نشدن از محل و افراد گروه، یادداشت برداری و مشاهده دقیق تأکید می شود. همچنین ارتباط دادن درس با بازدید یا بازدید با دروس مدرسه در این مرحله انجام می شود. دانش آموزان می توانند به تهیه عکس، ضبط نوار و ثبت مشاهدات خود بپردازند و سپس از حاصل بازدید و گردش علمی خود گزارش تهیه کنند. نوشتن مقاله، انشا، گزارش نویسی به صورت نثر یا شعر، نوشتن داستان یا طنز و کشیدن نقشه فعالیتهایی اند که پس از بازدید انجام می گیرند.

۳. مرحله بعد از بازدید

در این مرحله به نحوه بازگشت، فعالیتهای ویژه، ارزشیابی، ارسال نامه تشکرآمیز و نتیجه گیری اشاره می شود.

نحوه برگشت. باید تدابیری اتخاذ شود تا دانش آموزان با وسایل نقلیه آنان در ساعت مقرر به محل موردنظر بازگشت کنند. بهتر است زمان مقرر قبل از تاریک شدن هوا باشد و به صورتی برنامه ریزی شود که دانش آموزان در روشنائی به والدینشان تحویل داده شوند.

فعالیتهای بعد از بازدید. تهیه گزارش از محل بازدید یک حسن عمده دارد و آن وقوف مربیان از برداشتها و استنباطهای دانش آموزان از بازدید است. مربیان می توانند برداشتهای درست را صحه گذارند و پندارهای نادرست دانش آموزان را تشریح و اصلاح سازند.

روزنامه های دیواری، بولتن و جزوه های کوچک می توانند منعکس کننده آرای دانش آموزان و محاسن و معایب بازدید باشند. ذکر محاسن و معایب از دید دانش آموزان برای مربیان این فایده را دارد که آنان را در برنامه ریزی و بازدیدهای آینده کمک می کند و با آگاهی بیشتری می توانند معایب را از سر راه بازدیدهای آتی بردارند.

می توان از دانش آموزان خواست نظرهای خود را به طور کتبی به مسئول بازدید بدهند و او از بین بهترین و منطقی ترین نظرها یکی از برگزیند و از صاحب نظر بخواهد که دیدگاه خود را برای بقیه دانش آموزان بازگو کند. دادن جایزه ای مناسب به این دانش آموزان موجبات ترغیب دیگران را در ابراز نظرهای خود فراهم می آورد.

ارزشیابی. برای آنکه مشخص شود که آیا بازدید یا گردش علمی هدفدار است یا نه، باید آن را ارزشیابی کرد. ممکن است ارزشیابی پس از بازدید نشان دهد که نتیجه کمتر از حد یا بیشتر از حد مورد است.

مربیان می توانند با بررسی برگه های نظرخواهی و مشاهدات خود گزارشی برای مدیر مدرسه، مربیان دیگر، معلمان و مسئولان منطقه تهیه کنند.

اگر ارزشیابی بازدید درست انجام شود، راهنمای مربیان در تدارک بازدیدهای مطلوب در آینده خواهد بود.

ارسال نامه. دانش آموزان با کمک مربی خود، می توانند نامه ای تشکرآمیز به مسئول

مرکز بازدید شده بنویسند و از همکاریهایی که با بازدیدکنندگان داشته است تشکر کنند. این کار، ضمن ایجاد حس قدردانی در دانش‌آموزان، مسئولان مراکز بازدید را نیز به پذیرش بعدی دانش‌آموزان دیگر، تشویق می‌کند.

برای ارزشیابی کلی بازدید و گردش علمی می‌توان پرسشهایی را به شرح زیر تدوین و برای آنها پاسخ تهیه کرد.

- آیا منظور اصلی از گردش علمی یا بازدید حاصل شده است؟

- عوامل موفقیت یا شکست در روند بازدید چه بوده‌اند؟

- آیا زمان در نظر گرفته شده برای بازدید کافی بوده است؟

- آیا مسیر رفت و برگشت و وسیله نقلیه رضایت‌بخش بوده است؟

- آیا در گردش علمی مشکلات غیرمنتظره‌ای رخ داده است؟

- آیا در برنامه‌ریزی بازدید قصور و نقایصی وجود داشته است؟

این قبیل ارزشیابیها باعث می‌شوند که مریان به نکات ضعف خود پی ببرند و گردشهای علمی و بازدیدهای بعدی را با کیفیت بهتر و مشکل کمتر برنامه‌ریزی و اجرا کنند.

نتیجه‌گیری

گردش علمی و بازدید در رشد تحصیلی دانش‌آموزان نقش مهمی بازی می‌کند. برای حصول نتیجه مطلوب، لازم است دانش‌آموزان پس از گردش و بازدید علمی به بحث و مذاکره درباره مشاهدات خود بپردازند و اطلاعات جمع‌آوری شده را مرتب و طبقه‌بندی کنند. پرسشهایی را که قبل از گردش علمی پیش‌بینی کرده بودند بررسی کنند و پاسخ آنها را از روی اطلاعات به‌دست آمده بدهند. نامه‌هایی به اشخاص و مقاماتی که در این راه کمک کرده‌اند بنویسند و از آنان سپاسگزاری کنند و اگر برای تکمیل اطلاعات به‌دست آمده لازم است مطالبی خوانده شود آنها را مشخص سازند و بخوانند. معمولاً، بعد از گردش علمی و بازدید، شاگردان، با الهام از آموخته‌های خود، می‌توانند دست به کارهای ذوقی بزنند و ابتکاراتی به خرج دهند.

از هر گردش و بازدید علمی که با دقت برنامه‌ریزی شود نتایج بسیاری به‌دست می‌آید که از آن جمله می‌توان موارد زیر را نام برد:

۱. تفهیم مطالب کتابهای علمی که به‌صورت نظری یا با ارائه تصویر تدریس شده‌اند و آموزش واقعیتهای، به همان ترتیبی که در طبیعت یا زندگی عادی وجود دارند، و در نتیجه

۱. ایجاد ارتباط بین امور زندگی و کارهای مدرسه
۲. افزایش علاقه دانش‌آموزان به موضوع درسی
۳. ایجاد عادت به رفتارهای مقبول مردم و آشنایی با خطرهای احتمالی و همچنین وسایل ایمنی
۴. پرورش فن مشاهده و تحقیق
۵. بالا بردن سطح اطلاعات و دانش شاگردان در محدوده مطالب رسمی و فراتر از کتابهای درسی
۶. انجام دادن کارهای ذوقی و گرایش به هنر یا، به عبارت دیگر، کشف استعدادهای مختلف دانش‌آموزان که با الهام از گردش علمی، به کارهای ذوقی، مانند نقاشی، ترسیم نمودار، نوشتن مقاله یا بیان واقعیه‌های مورد مشاهده
۷. آشنایی با جنبه‌های مختلف زندگی

معیارهای موفقیت در گردش علمی

برای بررسی میزان موفقیت به دست آمده از گردش علمی، می‌توان به معیارهای زیر توجه کرد.

۱. مفید بودن. چنانچه پس از بازدید، مربی و دانش‌آموزان مفید بودن بازدید خود را تشخیص دهند و آن را اتلاف وقت تلقی نکنند، یکی از معیارهای موفقیت تحقق پیدا کرده است.
۲. فعال بودن دانش‌آموزان. بازدید و گردش علمی باید با فعالیت و کوشش پیگیر دانش‌آموزان همراه باشد. گرچه ممکن است دانش‌آموزان عهده‌دار انجام کار دشواری شوند (مثل حفر گودال، جمع‌آوری برگهای متنوع درختان، گرفتن پروانه و ...)، چنانچه انجام امور بازدید و گردش با رغبت و اشتیاق انجام گیرد و هر کس وظایف محول شده را فعالانه و به خوبی انجام دهد، می‌توان با اطمینان بازدید را موفقیت‌آمیز تلقی کرد.
۳. هیجان‌انگیز بودن. بازدیدها و گردشهای علمی باید طوری برنامه‌ریزی شوند که اجرای آنها برای دانش‌آموزان شوق‌انگیز باشد و در آنان شور و نشاط و علاقه‌مندی پدید آورد. بازدیدهای توأم با سکوت و بدون جذبه و هیجان، بازده لازم را عاید دانش‌آموزان نمی‌کند. یکی از راههای ایجاد علاقه و هیجان در دانش‌آموزان برقراری مسابقات و رقابتهای

سالم و سازنده است که باید متناسب با نوع بازدید و گردش علمی تدارک دید.

۴. داشتن جنبه اقتصادی. گردش و بازدیدی موفقیت بیشتری را عاید می‌کند که هزینه کمتری را بطلبد و از طرف دیگر بهره‌دهی بالایی نیز برای دانش‌آموزان داشته باشد. از این‌رو، در بازدیدها باید حتی‌الامکان از اسراف و افزایش هزینه و مخارج اجتناب کرد.

دلایل کم توجهی به بازدیدها و گردشهای علمی

تعدادی موانع و عوامل بازدارنده در مسیر گسترش فعالیتهای بازدیدی وجود دارند که می‌توان آنها را به شرح زیر مطرح کرد:

- نارضایتی برخی والدین. (بعضی از پدران و مادران برای بازدید فرزندشان از مکان خاصی مخالفت می‌کنند. مثلاً، برای بازدید از منطقه سردسیر که می‌توان درس ابر، مه، برف و باران و یخزدگی و تشکیل بلورهای یخ را با بازدید غنی کرد، خطر سرماخوردگی، لغزیدن و شکستن دست و پای فرزندشان را مطرح می‌کنند و یا نگرانی کلی خود را از سلامت فرزندشان اعلام می‌دارند و تمایلی برای موافقت با برنامه‌های بازدیدی نشان نمی‌دهند).

- احتمال بروز حوادث. (در بعضی مواقع اداره تعداد زیاد دانش‌آموزان واقعاً مشکل است و یک لحظه غفلت ممکن است به بروز حادثه ناگواری منجر شود).

- حجم کتابهای درسی و عدم تناسب آنها با ساعات درسی. (چون اکثر معلمان نگران تمام نشدن کتابهای درسی در ساعات محدود درسی‌اند با بازدید و گردش علمی موافقت نشان نمی‌دهند و تلاش می‌کنند که مانع تعطیلی ساعات درسی خود به خاطر بازدید شوند).

- جنبه عاطفی و روانی. (به جز دانش‌آموزان منزوی و کم‌رو، معمولاً دانش‌آموزان دوست دارند به‌طور دسته‌جمعی از محیط مدرسه خارج شوند و از مکانهای مورد علاقه و ناآشنا بازدید کنند. ترس خانواده‌ها از رخداد حوادث غیرقابل انتظار و القای این ترس به فرزندان ممکن است موجب سلب‌انگیزه دانش‌آموزان شود. گاهی، در روز بازدید، افراد خانواده دانش‌آموز میهمان دارند یا به مهمانی می‌روند و دوست دارند فرزندشان در این مهمانی حضور داشته باشد و این مهمانی را به بازدید و گردش علمی ترجیح می‌دهند. ممکن است والدین به‌علت علاقه بیش از حد و وابستگی شدید و ترس و وسواس، دلایلی

نظیر خطرهای بازدید، بیماری، مسمومیت و ... را مطرح کنند و در تصمیم‌گیری فرزند خود برای اعزام به مکان مورد بازدید اثر منفی بگذارند. ممکن است والدین به سبب نقص عضو فرزندشان یا بیماریهایی نظیر صرع و ... از رفتن او به مکانی غیر از مدرسه جلوگیری کنند).

- بی‌علاقگی برخی از معلمان و مربیان به بازدید و گردشهای علمی

- گنجایش اندک فضای مورد بازدید برای همه دانش‌آموزان

- کمبود معلم و مربی آموزش دیده

- بی‌علاقگی و کم‌توجهی برخی از مسئولان محلهای مورد بازدید

عواملی و مشکلات مذکور ممکن است مانع گسترش برنامه‌های بازدید و گردش علمی باشد که لازم است با تمهیدات مناسب این عوامل بازدارنده را کنار زد.

مکانهای مورد بازدید

با توجه به امکانات شهرها و برخی محدودیتهای روستاها در زمینه وجود مراکز علمی و فرهنگی و تولیدی و صنعتی و محدودیتهای شهرها از لحاظ مراکز و مکانهای طبیعی، بازدید و گردش علمی در شهر و روستا تفاوت دارد. دانش‌آموزان روستایی به منابع کشاورزی و طبیعت و دانش‌آموزان شهری به مراکز صنعتی و تجاری بیشتر دسترسی دارند. می‌توان مناطق و مکانهای بازدید را برای دانش‌آموزان در دو طبقه جداگانه مورد بررسی قرار داد.

مناطق که دانش‌آموزان شهری برای بازدید و مشاهده به آنها دسترسی دارند

۱. در شهرها در نزدیکی مدارس غالباً ساختمانهایی می‌سازند که بازدید از این ساختمانها و مشاهده کار سیم‌کشی، عایق‌کاری، بنایی، تزیینات ساختمان و غیره برای دانش‌آموزان مفید می‌باشد. دانش‌آموزان در این قبیل بازدیدها با مواد گوناگونی که در ساختمانها به کار رفته‌اند آشنا می‌شوند و حتی فرصتی پیدا می‌کنند تا درباره نحوه کار افرادی که قسمتهای مختلف ساختمان را می‌سازند مطالبی بیاموزند.

۲. کارخانه‌ها و کارگاههای مختلف از قبیل آهنگری، نجاری، سیم‌کشی برق و ... مکانهای مناسبی‌اند که می‌توان آنها را در برنامه گردش علمی منظور کرد. زیرا دسترسی به این مکانها به آسانی میسر است. کودکان بدین وسیله با مشاغل مختلف آشنا می‌شوند و چگونگی کار در کارگاهها را از نزدیک می‌بینند.

۳. مراکز تجاری مانند بازار شهر، بازارهای محلی، سوپرمارکتهای شهر، فروشگاههای

تعاونی و نمایشگاه‌های مختلف کالاهای تجاری از جمله مناطقی‌اند که دانش‌آموزان ضمن بازدید از آنها با واقعیات بسیاری آشنا می‌شوند. در این قبیل گردشها مسائل و مشکلات اجتماعی بیشتر از پدیده‌های علمی مورد توجه‌اند. ولی مشاهده نظام کار فروشگاهها، روشنایی مکانهای تجاری و تزیینات آنها نیز عموماً مواردی‌اند که دانش‌آموزان بدان وسیله با پیشرفتهای علمی آشنا می‌شوند.

۴. مؤسسات دولتی، از قبیل مراکز آتش‌نشانی، اداره رادیو و تلویزیون و پارکها، مکانهایی‌اند که دانش‌آموزان می‌توانند با پدیده‌های جدید علمی و استفاده از علم در زندگی روزانه آشنا گردند.

۵. مناظر طبیعی مانند تپه‌ها، کوهها، رودها، دریاچه‌ها و دره‌ها مناطقی‌اند که دانش‌آموزان با علاقه فراوان تمایل دارند از آنها بازدید کنند. در این قبیل گردشها، دانش‌آموزان می‌توانند با مواد تشکیل‌دهنده کوهها و تپه‌ها آشنا شوند، نیروی جاذبه زمین را درک کنند، سن زمین را محاسبه کنند، با گردش آب در طبیعت آشنایی یابند، ساختمان قایقها و کشتیها و چگونگی غوطه‌ور شدن اجسام را در آب بفهمند.

۶. باغها، مزارع و بنگاههای دامداری و دامپروری نیز مکانهایی هستند که کودکان با کمی فاصله از شهر به آنها دسترسی پیدا می‌کنند. رشد و نمو گیاهان، اجزای تشکیل‌دهنده درختان مانند ساختمان ساقه و برگ و ریشه، استفاده از مواد غذایی زمین، پرورش حیوانات، ساختن مواد غذایی دامی و بسیاری از واقعیتهای علمی برای دانش‌آموزان روشن می‌شوند و، با مشاهده این‌گونه پدیده‌های علمی، پرسشهای زیادی برای آنان مطرح می‌شود و برای شناخت واقعیتهای تشویق می‌شوند. هنگامی که دانش‌آموزان احساس کنند که در بازدیدها و گردشهای علمی مطالبی را که در کتابهای درسی نمی‌توانند پیدا کنند به‌سہولت یاد می‌گیرند، در آنان انگیزه بیشتری برای یادگیری فراهم می‌شود. باغها و مزارع از منابعی‌اند که صدها واقعیت عینی را دربردارند و گردش در آنها به مشاهده واقعیتهای بی‌شمار منجر می‌شود.

مناطق که کودکان روستایی می‌توانند بروند و مشاهده کنند

مکانهایی که کودکان و دانش‌آموزان ساکن روستا می‌توانند از آنها بهره بگیرند عبارت‌اند از:

۱. باغ و صحرا که دانش‌آموزان می‌توانند به‌سہولت به آنها دسترسی پیدا کنند و در آنجا که پدیده‌های بی‌شماری را مشاهده کنند؛ مثلاً می‌توانند تنوع حشرات را از نظر رنگ و شکل و وسیله دفاعی و سایر ویژگیها بررسی کنند.

در هر قسمت از باغ و صحرا واقعیتهای متعددی دیده می‌شود و دانش‌آموزان با مشاهده آنها برای بسیاری از پرسشهای خود پاسخ پیدا می‌کنند. برخی مواردی که دانش‌آموزان در این مکانها یاد می‌گیرند عبارت‌اند از:

- چگونه گیاهان رطوبت محیط را ایجاد و تأمین می‌کنند؟
- کاربرد اصل تبخیر در بهبود زندگی
- چگونگی سازگاری گیاهان با شرایط محیط
- انواع جانداران محیط و طبقه‌بندی آنها
- انواع گیاهان و طبقه‌بندی آنها
- تغییر محیط به منظور زندگی بهتر
- تغییرات زمین بر اثر پدیده‌های طبیعی مانند زودخانه
- تأثیر کوهها در آب و هوای منطقه
- جمع‌آوری گیاهان مختلف و خشک کردن آنها
- جمع‌آوری بعضی حشرات و نگهداری آنها مانند جمع‌آوری انواع مختلف پروانه‌ها
- آشنایی با کشت گیاهان و استفاده از زمین
- آشنایی با وسایل کشاورزی
- توجه به تأثیر نور آفتاب در پرورش نباتات

۲. گردش در جنگل اگر امکان‌پذیر باشد، واقعیتهای بیشتری را فراروی دانش‌آموزان قرار می‌دهد. دانش‌آموزان در گردش علمی در جنگل با حیوانات متعددی آشنا می‌شوند و درباره آنها به بحث می‌پردازند. تأثیر جنگل و درخت را در آب و هوای منطقه یاد می‌گیرند. با درختان پرپشت یا کم‌پشت، یا باتلاقها که محیط مناسبی برای زندگی انواع حیوانات و گیاهان است و با روش محاسبه سن درختان از روی دوایر موجود در تنه بریده درخت آشنا می‌شوند. تنوع درختان و تخمین اندازه قد درختان، رنگهای مختلف گیاهان جنگلی و حتی تغییرات ساقه و برگ گیاهان همگی پدیده‌هایی‌اند که دانش‌آموزان فرصت مشاهده آنها را از نزدیک پیدا می‌کنند و بدان وسیله بر معلومات تجربی خود می‌افزایند. هنگام گردش در جنگل، دانش‌آموزان با مفاهیم محیط زیست آشنا می‌شوند و اثر آن را در زندگی و شکل ظاهری حیوانات و گیاهان از نزدیک می‌بینند.

۳. آشنا ساختن کودکان روستایی با محیط زندگی خود برای آموزش آنان کافی

نیست و برنامه مدارس روستایی نباید فقط به آن محدود گردد. یکی از وظایف مدرسه این است که شاگردان را با آنچه در محیط آنان وجود ندارد نیز آشنا کند. در شهرها، عموماً منابع آموزنده متعددی وجود دارد که در روستا یافت نمی‌شود. مثلاً، موسیقی و هنرهای دیگر ممکن است به مدارس روستایی راه نیافته باشد، ولی آثار هنری عموماً در شهرها تمرکز دارند. آثار و سوابق تاریخی در موزه‌های شهر گردآوری شده‌اند و حیوانات اهلی و وحشی که منبع مهمی برای کسب معلومات دانش‌آموزان به حساب می‌آیند در باغ وحشهای شهرها یافت می‌شوند. بنابراین، گردش علمی در شهرها امکانات آموزش متعددی در دسترس شاگردان قرار می‌دهد.

۴. بازدید از باغ میوه به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا درباره نحوه سمپاشی یا پیوندزدن درختان و هرس شاخه‌ها اطلاعاتی جمع‌آوری کنند و با نقش مفید زنبور عسل و نقش زیان‌آور حشراتی مثل شته و سوسک در زندگی گیاهان آشنا شوند. پس از مشاهده پدیده‌های طبیعی در باغ، جمع‌آوری شاخه‌های درختان، انواع برگها و حشرات توصیه می‌شود هر یک از مجموعه‌های تهیه شده براساس خصوصیتی طبقه‌بندی شوند و نتیجه در اختیار دانش‌آموزان قرار داده شود.

۵. اگر در اطراف مدرسه مرداب یا برکه‌ای وجود دارد، از آن نیز می‌توان اطلاعات زیادی درباره زندگی گیاهان آبرزی و طرز تشخیص آنها، تفاوت آنها با گیاهان خشکی برای دانش‌آموزان فراهم آورد. اگر برخی از گیاهان مرداب را دانش‌آموزان جمع‌آوری و آنها را در مجموعه‌ای مرکب از ساقه، برگ، گل و میوه خشک کنند، مجموعه کاملی از گیاهان منطقه جمع‌آوری خواهد شد.

۶. اگر در نزدیکی مدرسه جایی را حفاری کرده باشند، محل مناسبی برای جمع‌آوری اطلاعات درباره زمین خواهد بود. در این مکان می‌توان وضع لایه‌های زمین و تغییراتی را که با گذشت سالیان دراز در آن به‌وجود آمده مشاهده کرد. چون محاسبه سن زمین و تغییرات آب و هوا از روی نحوه قرار گرفتن لایه‌ها و همچنین جنس لایه‌ها امکان‌پذیر است، بنابراین، در این زمینه اطلاعات مفیدی می‌توان به دانش‌آموزان داد. چون کار حفاری معمولاً به کمک ماشین انجام می‌گیرد، دانش‌آموزان می‌توانند کمک علم و فن‌آوری را در این راه لمس کنند و از نزدیک ببینند. چنانچه در این قبیل مکانها فسیلهایی به‌دست آید، موضوع جالبی برای شناخت موجودات روی زمین در سالهای گذشته خواهد بود. دانش‌آموزان فرصت دارند تا، با جمع‌آوری سنگهای متعدد و از روی تفاوت‌های بلورهای

تشکیل‌دهنده سنگها، با انواع مختلف سنگها آشنا شوند و درباره سنگهای آتشفشانی و رسوبی و دگرگونی آنها اطلاعات جامعی جمع‌آوری کنند.

۷. اگر در محل برای بازدید از مکانهای پرورش حیوانات اهلی، مانند زنبورعسل، کرم ابریشم، گوسفند و گاو امکان باشد، دانش‌آموزان برای بسیاری از پرسشهای خود میتوانند پاسخ مناسب به‌دست آورند و معلومات خود را افزایش دهند. مثلاً، در مورد زنبورعسل ممکن است پرسشهای زیر در ذهن دانش‌آموزان مطرح شود: کندو چگونه ساخته می‌شود؟ در فصول مختلف چگونه از زنبورها مراقبت می‌شود؟ زنبورها در کندوی خود چگونه عسل می‌سازند؟ زندگی جمعی زنبورها به چه صورت است؟ در هر کندو، چند جور زنبور وجود دارد؟ عسل از چه درست شده و چه فوایدی دارد؟ چگونه می‌توان زنبور عسل را بدون اینکه نیش بزند به‌دست گرفت؟

کمک و راهنمایی افراد محلی که به زنبورداری مشغول‌اند در تکمیل معلومات دانش‌آموزان بسیار مؤثر است. کودکان می‌توانند زنبور مرده‌ای را بردارند. و قسمتهای مختلف بدن آن را به دقت مشاهده و یادداشت کنند و با یکدیگر به بحث و گفتگو و تبادل دانش پردازند.

اگر در جریان گردش علمی دانش‌آموزان متوجه پدیده‌ای شوند که قبلاً در برنامه بدان توجه نشده است، چه باید کرد؟ چون گردش و بازدید علمی در محیط نسبتاً وسیعی صورت می‌گیرد، پیش‌بینی کلیه پدیده‌ها و برنامه‌ریزی درباره مشاهده آنها از قبل امکان‌پذیر نیست. مثلاً، امکان دارد که در مزرعه‌ای که دانش‌آموزان به‌منظور آشنایی با خصوصیات مختلف گیاهان مشغول مشاهده‌اند حیوان کوچک یا حشره‌ای توجه آنان را جلب کند، یا در یک روز بارانی توجه آنان به رنگین کمان جلب شود. لازم است از این قبیل فرصتهای اتفاقی برای توضیح پدیده مشاهده شده و یادگیری درباره آن استفاده شود و به گردشها و فرصتهای مشاهده نباید صرفاً براساس برنامه انعطاف‌ناپذیر انجام شود. استفاده از موقعیتهایی نظیر آنچه ذکر شد باعث می‌شود که معلومات علمی دانش‌آموزان توسعه یابد و آنان بتوانند با پدیده‌های علمی آشنا شوند.

اردوها

تعریف اردو

اردو عبارت است از تجمع گروهی خاص در مکان مشخصی در جهت تحقق هدفهای

پیش‌بینی شده. اردو را از لحاظ امور تربیتی می‌توان به این صورت تعریف کرد: تجمع گروهی از دانش‌آموزان در مکان خاصی که اصطلاحاً اردوگاه نامیده می‌شود، در جهت نیل به هدفهای پیش‌بینی شده، خارج از چارچوب رسمی کلاس و مدرسه.

جریان اداری برگزاری اردو

برای برگزاری اردوهای دانش‌آموزی، ابتدا باید موافقت مسئولان را با ارائه برگه درخواست جلب کرد. برگه درخواست اردو باید دارای امضای سرپرست اردو و مسئول آموزشگاه و دارای شماره دفتر ثبت باشد و به مهر آموزشگاه ممهور گردد. بهتر است برگه در دو نسخه تنظیم شود که یکی از آنها در پرونده آموزشگاه به‌عنوان سابقه بایگانی می‌شود و دیگری برای مطالعه و بررسی و اقدام به منطقه ارسال می‌شود.

یکی از اصول مهم در اجرای برنامه اردو این است که تا زمانی که موافقت لازم مبنی بر اجرای برنامه‌های اردو از سوی مسئولان ذیربط دریافت نگردیده است از دادن وعده قطعی به دانش‌آموزان خودداری شود.

برگزاری اردوی موقتی

هر آموزشگاهی قبل از برگزاری اردوهای چند روزه باید یک اردوی مقدماتی یک‌روزه با شرکت دانش‌آموزانی که قرار است به اردوی چند روزه اعزام شوند برگزار کند. در برنامه‌ریزی این اردوها باید ترکیب سنی و پایه تحصیلی دانش‌آموزان رعایت شود و از اختلاط دانش‌آموزان با اختلاف سنی زیاد و از ادغام چند پایه تحصیلی برای برنامه اردویی خودداری گردد.

سرپرست اردو

در انتخاب سرپرست اردو و مربیان همراه، باید سعی شود کسانی انتخاب شوند که از تجربیات کافی اردویی برخوردار و خوش برخورد، علاقه‌مند، دلسوز و آشنا به مسائل تربیتی باشند و برای هدایت و نظارت بر حسن انجام برنامه‌ها توان لازم را داشته باشند.

جلسه توجیهی برای اولیا

قبل از برگزاری اردو، ابتدا باید جلسه‌ای توجیهی برای اولیا یا سرپرستان درجه اول

دانش‌آموزان شرکت‌کننده در اردو ترتیب داد و اولیا را دقیقاً نسبت به ضوابط و شرایط انتخاب، ضرورت اجرای برنامه‌ها، هدفهای برنامه‌ها و اهمیت آنها توجیه کرد و اطلاعات جامعی از موقعیت جغرافیایی و امکانات موجود در رابطه با مکان برگزاری اردو، وسایل ایاب و ذهاب و نواقص و مشکلات احتمالی در اختیار اولیا قرار داد، تا پس از آشنایی آنان، درباره اردوی پیش‌بینی شده و اجرای برنامه‌ها اقدام شود. آدرس مکان برگزاری اردو باید به‌طور دقیق و با جزئیات مشخص شود و حتی در برگه درخواست کاملاً قید شود.

رضایت نامه کتبی

دانش‌آموزان شرکت‌کننده در اردو باید قبل از برگزاری اردو، از اولیای خود رضایت‌نامه کتبی در دست داشته باشند. این رضایت‌نامه‌ها باید تا پایان اردو در آموزشگاه نگهداری شود و سپس به همراه سوابق فعالیت اردویی آموزشگاه، همراه با تهیه گزارشی از چگونگی برگزاری اردو، بایگانی شود.

شرکت برخی از والدین در اردو

برای بهتر برگزار شدن اردو، بهتر است از برخی اولیای دانش‌آموزان شرکت‌کننده در اردو که با مسائل تربیتی آشنایند دعوت شود تا همراه مسئولان برنامه، در اردو شرکت کنند. مسئول اردو می‌تواند از آرای سازنده و مثبت اولیا در جهت تحقق بهتر هدفهای اردو استفاده کند.

تناسب بین امکانات اردو و تعداد دانش‌آموزان

مکان اردو و امکانات موجود در آن باید متناسب با تعداد شرکت‌کنندگان و هدفهای اردو باشد. اگر به نیازهای جسمی و روانی و علایق دانش‌آموزان در محیط اردوگاه، توجه شود اردو بازده مطلوب خواهد داشت و دانش‌آموزان از برنامه‌های پیش‌بینی شده به نحو مطلوب استفاده خواهند برد.

وظیفه سرپرست اردو

سرپرست یا مسئول برگزاری اردو باید اطلاعات لازم از مکان اردوگاه و امکانات موجود در آن را قبل از برگزاری اردو کسب کند تا در صورت کمبود امکانات،

پیش‌بینی‌های لازم صورت پذیرد تا استفاده‌کنندگان از اردوگاه با مسائل و مشکلاتی مواجه نشوند.

امکانات برگزاری اردو باید به نوعی تدارک دیده شود که افراد شرکت‌کننده اکثر کارهای شخصی همانند شستن ظروف غذا، لباسها، جمع کردن وسایل خواب، نظافت و پاکیزگی محیط را به‌طور انفرادی انجام دهند. سرپرست و مربی اردو بهتر است تا پایان اردو و تهیه گزارش کار ثابت بوده و از تغییر و تعویض آنان به‌جز در موارد ضروری خودداری شود.

نکاتی راجع به مسیر رفت و برگشت و توقفگاه‌ها

سرپرست برنامه اردو باید مکانهای توقف در طول مسیر را قبل از حرکت شناسایی کند و هماهنگی‌های لازم را انجام دهد تا در هنگام توقف با مشکلات خاصی مواجه نشود. در انتخاب مسیر باید دقت کافی شود و از مطمئن‌ترین، کوتاهترین و بی‌خطرترین راه استفاده شود و، در صورت بروز هر گونه مشکلی، سرپرست اردو باید مراتب را در اولین فرصت به مسئولان مربوط در مبدأ و مقصد اطلاع دهد و از پراکنده شدن دانش‌آموزان جلوگیری کند.

لازم است از توقفهای بی‌مورد در طول مسیر که موجب پراکندگی دانش‌آموزان می‌شود و احتمال وقوع سانحه و حادثه را افزایش می‌دهد احتراز شود. برای اینکه خطر به حداقل کاهش پیدا کند، سرپرست مربیان و دانش‌آموزان حق توقف در کنار رودخانه یا دریا را ندارند، مگر در چارچوب ضوابط و قوانین خاص و آن هم با حضور نجات غریق و مسئولان شنا.

وسیله نقلیه و راننده

در انتخاب رانندگان وسایط نقلیه عمومی باید به تواناییهای جسمی و اخلاقی آنان توجه کرد و وسیله نقلیه موردنظر را متناسب با طول مسیر و نوع سفر و تعداد دانش‌آموزان برگزید بدیهی است وسیله باید به امکانات ایمنی و وسایل مورد نیاز مجهز باشد.

وسیله نقلیه، چه مینی‌بوس و چه اتوبوس، باید از شرکتهای مسافربری معتبر و قانونی تهیه شود و به‌هنگام انعقاد قرارداد برگ معاینه سلامت خودرو به رؤیت مسئول برنامه برسد. باید دقت شود که بیش از ظرفیت قانونی، دانش‌آموز در اتوبوس سوار نشود.

ضوابط انتخاب دانش آموزان برای شرکت در اردو

دانش آموزان شرکت کننده در اردو باید طبق ضوابط و مقررات معین و مشخصی انتخاب شوند و باید از ادغام چند ضابطه در یک برنامه اردویی خودداری کرد. پاره‌ای از ضوابط عبارت‌اند از:

۱. دانش آموزان ممتاز علمی و اخلاقی
۲. دانش آموزان وابسته به خانواده معظم شهدا، جانبازان، معلولان و آزادگان
۳. فعالان پرورشی، اعضای هلال احمر
۴. دانش آموزان انجمنهای اسلامی و بسیج دانش آموزی
۵. برگزیدگان مسابقات، با رعایت شرط سنی
۶. دانش آموزان بی بضاعت و افراد یتیم
۷. دانش آموزانی که از لحاظ درسی ضعیف‌اند و می‌توان از طریق اردو به افزایش معلومات آنها کمک کرد.
۸. دانش آموزانی که مشکل روانی و اخلاقی دارند و می‌توان از طریق اردو تغییر مطلوبی در آنان ایجاد کرد.
۹. دانش آموزانی که جدیداً وارد آموزشگاه شده‌اند، برای آشنایی بیشتر آنان با مربیان و توجیه مقررات آموزشی و تربیتی آموزشگاه.

اردوهای تربیتی

یکی از حساسترین و مهمترین انواع اردو به‌ویژه در آموزش و پرورش اردوهای تربیتی‌اند. انتخاب عنوان تربیتی برای اردوهایی از این نوع به این معنا نیست که اردوهای دیگر غیر تربیتی‌اند، بلکه به‌دلیل اهمیت بیشتر مفاهیم تربیتی و ارزشهای اخلاقی در اجتماعات دانش آموزی، به این نام خوانده می‌شود.

معمولاً، این اردوها در آموزش و پرورش برای شناسایی و کشف استعدادهای مختلف دانش آموزان و فراهم آوردن زمینه‌های رشد آنان و نیز بررسی مشکلات و موانع احتمالی موجود در این راه در فضای سالم و دوستانه و به دور از چهار دیواری و فضای رسمی مدرسه و کلاس تشکیل می‌گردند.

اردوهای آموزشی

اردوهای آموزشی به‌منظور آموزش مفاهیم اجتماعی، آموزش خودبستگی در محیط اردوگاه و

رشد و پرورش مفاهیم دیگر آموزشی تدارک دیده می‌شوند. دانش‌آموزان برای چندین روز از خانواده خود جدا می‌شوند و ناگزیرند امور مربوط به پختن غذا، توزیع غذا، شستن ظروف، شستن لباسها و مانند آنها را شخصاً انجام دهند و دوری از محیط خانواده و افراد خانواده را در محیطی تازه تجربه کنند.

آموزش مطالب برخی از دروس رسمی مدرسه در این اردوها انجام می‌گیرد که می‌توان مفاهیم مربوط به این درسها را به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم به ذهن دانش‌آموزان القا کرد. در اردوهای آموزشی، می‌توان بازدیدها و گردشهای علمی کوتاهی را نیز برای دانش‌آموزان تدارک دید.

اردوهای زیارتی - تربیتی

در فرهنگ اسلامی، سیر و سیاحت و زیارت جایگاه ویژه‌ای دارد. محور فعالیتهای فرهنگی و تربیتی و مذهبی در این اردوها، آشنایی با شرح حال ائمه (ع) و شخصیتهای مذهبی و فضایل آنان است. برگزاری اردوهای زیارتی موجب ایجاد علقه‌های عاطفی بین دانش‌آموزان و شخصیتهای مذهبی می‌شود و دانش و بینش اسلامی آنان را افزایش می‌دهد.

هدفهای کلی از برگزاری اردوها

لازم است مربیان از هدفهای کلی اردوها آگاهی داشته باشند تا براساس هدفهای موردنظر برنامه‌ریزی و برای تحقق هدفها تلاش کنند. هدفهای کلی اردوها عبارت‌اند از:

۱. تربیت دانش‌آموزان براساس آداب اسلامی در شئون فردی و اجتماعی
۲. تزکیه و تهذیب نفوس و رشد فضایل و مکارم اخلاقی براساس ایمان به خدا و تقوای اسلامی
۳. شناخت خصوصیت اخلاقی مثبت دانش‌آموزان، تحکیم و تقویت آنها بر مبنای ارزشهای اسلامی و اجتماعی
۴. شناخت خصوصیت اخلاقی و رفتاری منفی برخی دانش‌آموزان و تلاش برای پیدا کردن راه حل مناسب برای رفع خصوصیت منفی
۵. شناخت ذوق و استعدادهای نهفته دانش‌آموزان در ابعاد مختلف و پرورش و هدایت آنها
۶. پرورش روحیه احترام به قانون و التزام به رعایت آن

۷. پرورش روحیه استقلال طلبی و مسئولیت‌پذیری
۸. ایجاد روحیه صرفه‌جویی و پرهیز از اسراف
۹. پر کردن اوقات فراغت دانش‌آموزان به‌نحو مطلوب براساس ارزشهای اصیل

هدفهای تربیتی اردو در مقطع ابتدایی

۱. آماده‌سازی دانش‌آموز برای پذیرش تربیت اسلامی در شئون فردی و اجتماعی
۲. اصلاح زمینه‌های خودکامگی و ایجاد روحیه تعاون و همکاری در فعالیتهای گروهی و رعایت احترام به حقوق دیگران
۳. آموزش عملی رعایت بهداشت فردی و جمعی و حفظ بهداشت محیط‌زیست
۴. تقویت فضایل اخلاقی در خلال برنامه‌های تربیتی هدفدار و قابل ارزشیابی
۵. ایجاد روحیه احترام به دیگران، به‌ویژه والدین، معلمان، دوستان، همگنان و خدمتگزاران جامعه که با دانش‌آموزان ارتباط نزدیک دارند
۶. آشنا کردن دانش‌آموزان با محیط طبیعت پیرامون خود، به‌منظور جلب توجه آنان به شگفتیهای خلقت و عظمت خالق
۷. ایجاد علاقه به کار و کوشش و فراهم آوردن زمینه‌های عملی آن
۸. ایجاد روحیه احترام به قانون و مقررات متداول و عادت به رعایت آنها
۹. توجه ویژه به تقایص تربیتی و اجتماعی و ارائه الگوهای رفتاری مناسب تربیتی در جهت رشد شخصیت دانش‌آموزان
۱۰. شناسایی علایق و استعدادهای هر دانش‌آموز و فراهم آوردن زمینه مناسب برای بروز و شکوفایی آنها
۱۱. ایجاد روحیه علاقه‌مندی به نظم و انضباط و مسئولیت‌پذیری و التزام عملی به آن
۱۲. ایجاد زمینه مناسب در دانش‌آموزان به‌منظور کسب استقامت و آمادگی در برخورد با مشکلات

هدفهای تربیتی اردوها در مقطع راهنمایی و دبیرستان

۱. گسترش و تعمیق و شناخت معارف دینی و مبانی اعتقادی و آشنایی با آداب اسلامی و سیره معصومین (ع) و اولیا و بزرگان عالم اسلامی
۲. فراهم آوردن زمینه عملی برای فرایض دینی و رعایت ضوابط اخلاقی

۳. فراهم آوردن زمینه‌های لازم برای رشد ابعاد مختلف شخصیت و استعدادهای دانش‌آموزان و بارزکردن جنبه‌های مثبت آنها
۴. ایجاد زمینه رشد دانش‌آموزان در مسائل سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی و فراهم آوردن شرایط تجربه‌اندوزی و تمرین عملی در مدرسه و بیرون از آن
۵. تقویت روحیه استقلال‌طلبی در جهت رسیدن به آرمانهای فردی و اجتماعی
۶. تقویت و پرورش روحیه استقامت و بردباری در برخورد با مشکلات
۷. تقویت عادت به رعایت بهداشت فردی و اجتماعی و حفظ محیط‌زیست
۸. تقویت فضایل اخلاقی
۹. توجه ویژه به تقایص تربیتی و اجتماعی فرد و ارائه الگوهای رفتاری مناسب تربیتی در جهت رشد شخصیت دانش‌آموزان
۱۰. شناسایی استعدادهای و علایق دانش‌آموزان و شکوفا کردن آنها

خلاصه

یکی از مهمترین فعالیتهای اجتماعی و تربیتی بازدیدها و گردشهای علمی است. بازدید عبارت است از فعالیت دسته‌جمعی گروهی از دانش‌آموزان که با هدف و برنامه‌ریزی معین برای آشنایی و شناخت یک یا چند بعد از ابعاد زندگی و امور اجتماعی انجام گیرد. برای این منظور دانش‌آموزان از محیط مدرسه خارج می‌شوند و به مکانهای دیگر می‌روند. یادگیری بعضی مطالب از طریق گردشهای علمی بهتر صورت می‌گیرد و پایدارتر است. درضمن، در رفع یکنواختی برنامه‌های درسی و ایجاد تنوع در آنها نیز مؤثر است. زمانی باید دانش‌آموزان را به گردش علمی برد که ضرورت آن احساس شود و هدف از آن مشخص باشد. معلم و مربی باید مطالبی را که پیش نیاز گردش علمی است قبلاً تدریس و تفهیم کرده باشد و دانش‌آموزان باید با تهیه گزارش به صورتهای مختلف، فعالیت و برداشت خود را برای گردش علمی نشان دهند. گردشهای علمی از حیث زمان به چهار دسته تقسیم می‌شوند:

۱. کوتاه مدت و سریع
۲. در محیط مدرسه یا مجاور مدرسه
۳. روزانه

۴. هفتگی

گردشهای علمی همچنین براساس محتوی موضوع مورد مطالعه و مقاطع تحصیلی، جنسیت، موقعیت سیاسی اجتماعی و فرهنگی بازدیدکنندگان و کتابهای درسی آنان نیز تقسیم‌بندی می‌شوند. گردشهای علمی در سه مرحله قبل از بازدید، حین بازدید و بعد از بازدید انجام می‌شوند که هر یک از آنها مستلزم ضوابط و شرایطی خاص است که مفصلاً توضیح داده شد. معیارهای موفقیت در گردش علمی به‌میزان مفید بودن، فعال بودن دانش‌آموزان، هیجان‌انگیز بودن و داشتن جنبه اقتصادی بستگی دارد. عواملی مانند نارضایتی برخی والدین، احتمال بروز حوادث، حجم کتابهای درسی و عدم تناسب آنها با ساعات درسی و جنبه عاطفی و روانی موجب کم‌توجهی به بازدیدها و گردشهای علمی می‌گردد. توضیح دادیم که اماکن مناسب برای بازدید دانش‌آموزان شهری و روستایی با یکدیگر تفاوت دارد. اردو عبارت است از تجمع گروهی خاص در مکان مشخصی در جهت تحقق هدفهای پیش‌بینی شده برای برگزاری اردوهای دانش‌آموزی. برای برگزاری اردو، ابتدا باید موافقت مسئولان را با ارائه برگه درخواست جلب کرد و تا زمانی که موافقت لازم مبنی بر اجرای برنامه‌های اردو از سوی مسئولان ذیربط دریافت نشده، از دادن وعده قطعی به دانش‌آموزان خودداری شود. قبل از برگزاری اردو، باید اردویی تمرینی ترتیب داده شود. سرپرست اردو مشخص شود، جلسه توجیهی برای اولیا تشکیل شود و نکات لازم رعایت شود. سرپرست اردو دارای وظایف خاصی است که باید بدانها عمل کند و دانش‌آموزان باید برطبق ضوابط خاصی برای شرکت در اردو انتخاب شوند. اردوها انواع مختلفی دارند از جمله اردوهای تربیتی، آموزشی، زیارتی که هر یک اهداف خاصی را دنبال می‌کنند، اما همه اردوها مجموعه‌ای از اهداف کلی دارند. در این فصل، اهداف تربیتی اردوها در مقاطع ابتدایی، راهنمایی و دبیرستان نیز مفصلاً توضیح داده شد.

خودآزمایی ۴

۱. گردشهای علمی را تعریف و به پاره‌ای از اهداف آن اشاره کنید.
۲. بازدیدها از حیث زمان به چند دسته تقسیم می‌شوند؟ آنها را توضیح دهید.
۳. مرحله هنگام بازدید را توضیح دهید.
۴. معیارهای موفقیت را در گردش علمی بیان کنید.

۸۴ آشنایی با فعالیتهای تربیتی و اجتماعی

۵. ضمن ارائه تعریفی از اردو، انواع اردوها را نام ببرید و توضیح دهید.
۶. اهداف کلی اردوها را ذکر کنید.
۷. اهداف تربیتی اردوها را در مقطع راهنمایی و دبیرستان بیان کنید.
۸. ضوابط انتخاب دانش آموزان را برای شرکت در اردو شرح دهید.

فصل پنجم

آشنا کردن والدین و مربیان با خدمات روان‌درمانی

هدفهای کلی

انتظار می‌رود که خواننده، پس از مطالعه این فصل، با رفتارهای ناهنجار کودکان و نوجوانان و علل بروز آنها و نحوه خدمات روان‌درمانی برای پیشگیری از بروز این‌گونه رفتارها آشنا شود.

هدفهای آموزشی

- از خواننده انتظار می‌رود که پس از مطالعه این فصل بتواند:
- عمومی‌ترین مشکلات کودکان را در سنین دبستان ذکر کند.
- توضیح دهد که زودرنجی و حساسیت کودکان در چه سنی اوج می‌گیرد؟ علل بروز آن را توضیح دهد.
- تقسیم‌بندی، روان‌شناسان را از دروغ‌گویی کودکان بیان کند.
- چهار علت مهم را که روان‌شناسان برای توسل دانش‌آموزان به تقلب برشمرده‌اند بیان کند.
- روش برخورد صحیح با کودکی را که مرتکب دزدی شده توضیح دهد.
- انگیزه‌هایی را که سبب بروز کمرویی و انزوا طلبی می‌شوند بیان کند.
- علت بروز خسارت و رفتارهای ناهنجار ناشی از آن را شرح دهد.
- پدیده‌های ترس، نگرانی و اضطراب را توضیح دهد.
- پدیده‌های خشم و پرخاشگری و علل بروز آنها را بیان کند.
- پدیده ترس در نوجوانی و روشهای مثبت و مؤثر از بین بردن آن را توضیح دهد.
- پدیده نگرانی و خشم در نوجوانی و علل عمده بروز آنها و روش پیشگیری از بروز این‌گونه

رفتارها را بیان کند.

- احساس حقارت و راههای شناخت آن و روش پیشگیری از بروز چنین حالتی را توضیح دهد.

- پدیده ناکامی در نوجوانی و منابع مهم به وجود آمدن آن را بیان کند.

- پدیده اضطراب در نوجوانی را توضیح دهد و علل بروز آن را بیان کند.

- وظایف مرکز مشاوره خانواده را ذکر کند.

- تقسیم بندی مراکز راهنمایی و مشاوره به درجه یک و درجه دو را شرح دهد.

- رفتارهای ناهنجار یکی از کودکان یا نوجوانان خویشاوند خود را بررسی کند و علل بروز آن را ریشه یابی کند و با استفاده از روشهای پیشنهادی کتاب به رفع مشکلات رفتاری او بپردازد.

- با توجه به درک کلی خود از این فصل، روشهای مناسب برخورد با کودکان و نوجوانان را ذکر کند.

رفتارهای ناهنجار کودکان و راههای پیشگیری و درمان آنها

شایعترین مشکلات رفتاری در کودکان سنین دبستان عبارتند از نافرمانی آگاهانه و مقاومت در مقابل قدرت بزرگسالان، حملات پر خاشگرانه به خواهر و برادر، عصبانیت، شانه خالی کردن از زیر بار مسئولیت و کارهای روزانه، شکستن و خرد کردن اشیاء گستاخی در برابر خویشاوندان یا دوستان خانواده، دزدیهای کوچک و ... هر چند شدت و فراوانی این رفتارها در بین کودکان مختلف و در سنین گوناگون کودک فرق می کند، به طور کلی، می توان مشکلات رفتاری متداول بین کودکان سنین دبستان را به شرح زیر عنوان کرد:

زودرنجی و حساسیت بسیار زیاد

حساسیت زیاد کودک به تأیید و عدم تأیید در اواخر کودکی، یعنی آغاز مدرسه تا شروع دوره بلوغ، سبب زودرنجی او می شود. زودرنجی یکی از مشکلات رفتاری رایج بین کودکان دبستانی است. روان شناسان نقطه اوج حساسیت پسران را سن ۱۱ سالگی و دختران را تا دوره بلوغ می دانند.

زودرنجی و حساسیت شدید شیوه ای مؤثر برای جلب موافقت و به تسلیم واداشتن والدین است که از طرف کودک اتخاذ می شود. کودک به زودی درمی یابد که سر و صدا

کردن و منفی‌گرایی شیوه نامناسبی برای رسیدن به هدف است و به نتایج مطلوب نمی‌انجامد. درحالی‌که زودرنجی بیش از حد موجب می‌شود تا والدین از اینکه کودک خود را آزوده‌اند، احساس گناه کنند و در نتیجه کوشش کنند که کارها را بر وفق مراد او انجام دهند. مادام که کودک بتواند از این طرح در مواجهه با موفقیت‌های تعارض‌انگیز سود جوید، زودرنجی باقی خواهد بود و از آنجا که بیشتر کودکان از این شگرد آگاهی دارند از زودرنجی و حساسیت زیاد خود تنها در خانه استفاده می‌کنند.

دروغ‌گویی

روانشناسان دروغ‌گویی کودکان را در هفت دسته جای داده‌اند:

۱. دروغ‌بازی، که با آن حوادث تخیلی یا بازی را به دیگران می‌باوراند.
۲. دروغ مبهم، که از ناتوانی کودک در گزارش دقیق جزئیات و یا مغالطه کردن درباره موضوعی بنا به پیشنهاد و تشویق فرد دیگر ناشی می‌شود.
۳. دروغ پوچ، که کودک برای جلب توجه دیگران به‌کار می‌برد.
۴. دروغ انتقام‌جویانه، که از نفرت ناشی می‌شود.
۵. دروغ محدود، که ناشی از ترس از انضباط شدید و تنبیه بدنی است.
۶. دروغ خودخواهانه، دروغ حساب شده‌ای برای گول‌زدن دیگران و رسیدن به

هدف

۷. دروغ عرفی و یا وفادارانه به‌منظور حفظ و مراقبت از یک دوست
- در بین کودکان کم‌سטר، دروغ‌گویی بیشتر جنبه خیالبافی و رؤیابردازی دارد و کمتر به‌منظور فریب دیگران به‌کار می‌رود. پاره‌ای از دروغ‌های کودکان به دقیق نبودن آنان درباره جزئیات، بزرگ جلوه دادن موضوعات و نادرستی رفتار بزرگسالان مربوط می‌شود. فشار آوردن به کودک برای گفتن جزئیات دقیق چیزها و حوادث، غالباً کودک را به دروغ‌گویی تشویق می‌کند. علاوه براین، بسیاری از کودکان دروغ گفتن را یاد می‌گیرند، چون آنان را از تنبیه یا تهدید محافظت می‌کند.

تقلب

تقلب دانش‌آموزان درحقیقت مشکلی است که تعداد زیادی از ملمان با آن روبه‌رویند. کودکان به‌دلایل متعددی مرتکب تقلب می‌شوند. روان‌شناسان برای تقلب چهار دلیل عمده

ذکر می‌کنند:

۱. وقتی که تکالیف درسی بیش از حد دشوارند.
 ۲. وقتی که معیارهای والدین و معلمان و یا حتی خود کودک بیش از حد توان اوست.
 ۳. وقتی که والدین، معلمان یا خود کودک برای نمره بیش از درک مطلب ارزش قائلند.
 ۴. وقتی که کودک احساس بی‌کفایتی یا ناامنی می‌کند.
- کودکی که تقلب می‌کند معمولاً تحت فشار شدید برای گرفتن نمره خوب، یا ترس از مردودی است. معلمی که مطالب درسی و یادگیری را متناسب با تواناییها و رغبت‌های کودکان تنظیم می‌کند، بدون تردید از تعداد و فراوانی تقلب در کلاس خود، به‌طرز قابل ملاحظه‌ای می‌کاهد.

دزدی

برای دزدی همیشه علت یا انگیزه‌ای وجود دارد. معلمان و مربیان باید تلاش کنند تا دریابند که کدام نیاز یا نیازهای کودکان با عمل دزدی برآورده می‌شود. کودک دست به دزدی می‌زند، چون مثلاً گرسنه است یا به پول احتیاج دارد تا برای خود یا یکی از عزیزانش چیزی بخرد یا مورد تأیید اجتماعی دوستانش قرار گیرد. گاهی اوقات کودک به‌منظور تلافی و انتقام گرفتن از کودک دیگر یا معلم یا ابراز دشمنی به والدین خود دزدی می‌کند. از این‌رو، کمک و درمان در مورد کودکی که دست به دزدی می‌زند بستگی تام به شناخت انگیزه‌های حاکم بر رفتار او دارد.

از نظر روان‌شناختی، اعتراف خواستن از کودکی که دزدی می‌کند یا تهمت زدن به او در نزد دیگران کاری بسیار غیرعقلانه و ناصحیح است، زیرا با این‌گونه روشها به‌ندرت می‌توان به ریشه اصلی و علت بنیادی مشکل پی‌برد. این کار تنها به دروغ‌گویی کودک یا ریختن آبروی او، برای عملی که ممکن است هرگز دیگر مرتکب نشود، منتهی خواهد شد.

کمرویی و انزواطلبی

کودک کمرو گرچه برای معلم و همکلاسی‌های خود مشکلی ایجاد نمی‌کند، ممکن است، به‌سبب نداشتن از احساس ناامنی و بی‌کفایتی در خود، یکی از ناشادترین کودکان باشد و در نتیجه پیوسته به دنیای درون خود پناه ببرد. اگر در مورد رفتار غیر اجتماعی کودکان چاره‌ای اندیشیده نشود، احتمالاً در معرض بیماری روانی قرار خواهند گرفت. تلاش معلمان در اجتماعی کردن هر چه بیشتر این‌گونه کودکان اهمیت زیادی دارد.

معلم آگاه باید توجه داشته باشد که کودکان کمرو نیز تواناییها و شایستگیهای ویژه‌ای دارند که با راهنمایی و تشویق می‌توان آنها را در فعالیتهای گروهی به‌کار گرفت. موفقیت کودک کمرو در فعالیتی جمعی تا حد زیادی در افزایش اعتماد به نفس کودک و سرانجام در تغییر نگرشهای کودکان دیگر نسبت به او تأثیر خواهد گذاشت.

حسادت

حسادت واکنشی هنجاری است که کودک در برابر از دست دادن محبت واقعی، فرضی، یا تهدید به آن از خود نشان می‌دهد. در بسیاری از موارد، حسادت نتیجه طبیعی خشم است و به تدریج به صورت نگرشی از روی نفرت نسبت به افراد بدل می‌شود. حسادت به ناشادی فرد حسود می‌انجامد و در موارد شدیدتر به ناسازگاری منتهی می‌شود.

اگر معلم یا والدین کودک را تحقیر کنند یا او را با همکلاسان و خواهر و برادرش مقایسه کنند، در او حسادت ایجاد و تشدید خواهد شد. حسادت در بین کودکان کم سن به واکنشهای مستقیم و غیرمستقیم می‌انجامد. واکنش مستقیم عبارت است از پرخاشگری، که شامل لگزدن، گاز گرفتن، چنگ انداختن و کتک‌زدن است، و واکنش غیرمستقیم به صورت شب ادراری، مکیدن انگشت، جویدن ناخن، ترسهای تازه، دل به هم خوردگی، خرابکاری، بدزبانی و فحاشی و ابراز محبت غیرعادی جلوه می‌کند. در بین کودکان بزرگتر، پاسخهای حسادت‌آمیز متنوعتر و غیرمستقیمتر است. پرخاشگری در مدرسه و در زمین بازی، آزار رساندن به بچه‌های کوچکتر و حیوانات، خرابکاری، مخالفت کردن، بدخلقی، بی‌ادبی، شکایت کردن، نادیده گرفتن دیگران، دروغ‌گویی، تقلب، به‌کار بردن کلمات زشت و بدگویی از دیگران از جمله واکنشهای احتمالی این کودکان است.

خلاصه، حسادت اغلب محصول موقعیت خانوادگی، به‌ویژه نگرش مادر و روشهای انضباطی اوست. لذا مادران باید از توجه بیش از حد (زیاد یا کم) به فرزندان خود دوری کنند و از به‌کار گرفتن شیوه‌های انضباطی ناهماهنگ و ناهمخوان، که هر دو از عوامل تشدیدکننده حسادت‌اند، پرهیزند.

ترس

نوع و میزان ترس با سن، جنس، تجارب گذشته، میزان رشد ذهنی، ارزشهای اجتماعی و

در بین دانش‌آموزان دبیرستانی، مشکلات محل تحصیل، چون جلب توجه معلم، نداشتن تمرکز حواس، انتظارات غیرواقع بینانه از خود، میزان محبوبیت، احساس بی‌کفایتی، عدم تفاهم بین نوجوانان و والدین، اختلافات و مشاجرات خانوادگی، بیماری یکی از اعضای خانواده، وجود تبعیض در محل تحصیل یا در خانواده از جمله عوامل نگرانی زاینده. نگرانی مداوم در دانش‌آموز هرگز با گفتن اینکه «نگران نباش» از بین نمی‌رود. مراجعه به مشاوران و روان‌شناسان راه مطلوب و مناسبی است برای گرفتن راهنمایی و کمک برای رفع نگرانی.

خشم در نوجوانی

محرک خشم در نوجوانی بیشتر اجتماعی است. مهمترین علل خشم در بین دانش‌آموزان دوره راهنمایی عبارت‌اند از: تحقیر شدن، رفتار غیرعادلانه بزرگسالان، تحمیل عقیده، زورگویی خواهر و برادر، دروغ گفتن به نوجوان، فخرفروشی به او، با گوشه و کنایه و تمسخر با او حرف زدن و ... برای دانش‌آموزان دبیرستانی احتمالاً مهمترین علل خشم عبارت‌اند از: تبعیض معلم، والدین و اعضای خانواده و دوستان و نیز رفتار غیر منصفانه آنان. علاوه بر علل اجتماعی، قطع فعالیتهای عادی چون مطالعه، خواب، شکست و ناکامی در فعالیتهای و طرحهای انجام شده نیز در نوجوانان خشم می‌آفریند. حرف زدن متداولترین واکنش نوجوان عصبانی است. او به فحاشی و ناسزاگویی به طرفی که او را خشمگین کرده می‌پردازد. او سعی می‌کند انتقام بگیرد، نه با کتک زدن بلکه با تحقیر و تمسخر دیگران. در اوایل نوجوانی، همزمان با خشم، رفتار کودکانه‌ای در نوجوان مشاهده می‌شود، او گهگاه پایش را به زمین می‌کوبد، لگد می‌زند یا چیزی پرتاب می‌کند. دختران نیز غالباً گریه می‌کنند. در اواخر نوجوانی این رفتارها بهتر و اصلاح می‌شوند.

عصبانیت در نوجوانی

نوجوان به محرک‌هایی که افراد دیگر نادیده می‌گیرند، معمولاً واکنش بیش از حد نشان می‌دهد. رفتارهای عصبی گاه عادتهایی مانند جویدن ناخن، بازی کردن با مو، روی میز زدن و تکان دادن پا را در نوجوان به وجود می‌آورد. این نوع واکنشها را تنها با شناخت و تشخیص اینکه چیستند و نیز با کوشش برای از بین بردن این عادتها می‌توان از بین برد. می‌توان با کوشش در زمینه تغییر واکنشها یا خودداری از رفتار نامناسب بر عادتهای

عصبی غلبه کرد، ولی غلبه بر عصبیتهای مزمن کار ساده‌ای نخواهد بود. در موارد جزئی مشاوره و در موارد شدید، روان‌درمانی می‌تواند کمکی مؤثر و ارزنده در تخفیف عصبیتهای باشد.

احساس حقارت در نوجوانی

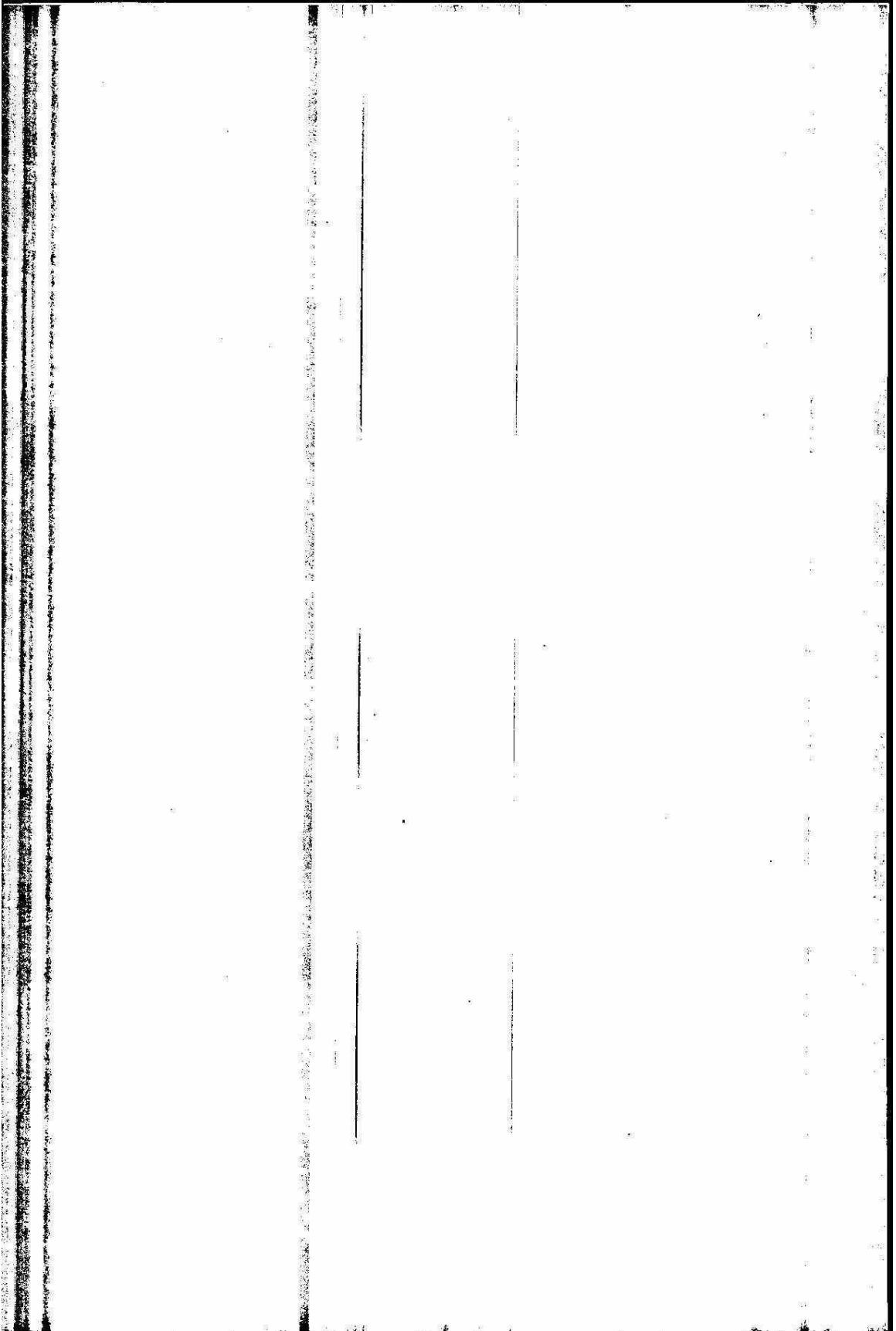
درجات مختلف احساس حقارت یا خود کم‌بینی نیز مانند همه نگرشها، بر اثر سلسله‌ای از تجارب طولانی کسب می‌گردد. شکستهای پیاپی ممکن است احساس حقارت را در نوجوان ایجاد و تشدید کنند. برای تشخیص احساس حقارت و بی‌کفایتی در زندگی روزمره، شش ملاک مهم پیشنهاد می‌شود:

حساسیت زیاد نوجوان به انتقاد، خود را مرجع همه انتقادها دانستن، انزوای شدید، واکنش بیش از حد به چاپلوسی دیگران، واکنش نامطلوب نسبت به رقابت و گرایش به تحقیر دیگران.

فردی که از احساس حقارت رنج می‌برد، تنها در زمینه‌هایی که ضعیف است خود را با دیگران مقایسه می‌کند و هرگز کارهای خوب خود را با دیگران مورد مقایسه قرار نمی‌دهد. این افراد عملاً موفقیت‌هایی نیز دارند، اما خود این حقیقت را تشخیص نمی‌دهند. بنابراین، در کمک به این افراد نخست باید آنها را به درک واقع بینانه تواناییها و استعدادهایشان راهنمایی کرد و سپس آنها را تشویق نمود تا در زمینه‌هایی که موفقیت‌هایی دارند خود را با دیگران مقایسه کنند. به بیان دیگر، باید به این‌گونه افراد این شناخت را داد که باید خود را نه با شکست بلکه با موفقیت‌های خویش بسنجند.

ناکامی در نوجوانی

ناکامی عبارت است از حالت فرد، به هنگامی که ارضای رفتار برانگیخته او دشوار و غیرممکن می‌شود و یا زمانی که فرد در رسیدن به هدفی با مانع روبه‌رو می‌گردد. به بیان دیگر، ناکامی عبارت است از حالت برانگیختگی عاطفی که در آن عامل خشم و نومیدی نیز حضور دارد. فردی که برای نیل به هدفی برانگیخته می‌شود، تا رسیدن به هدف همچنان برانگیخته باقی می‌ماند. چنانچه پاره‌ای از عوامل محیطی یا درونی فرد مانع رسیدن او به هدف شوند احساس ناکامی به فرد دست خواهد داد.

فصل ششم

نمایشگاه‌ها

هدفهای کلی

از خواننده انتظار می‌رود که، پس از مطالعه این فصل، با اهداف و انواع نمایشگاه‌ها و نحوه تشکیل آنها در مدارس آشنا شده باشد.

هدفهای آموزشی

- از خواننده انتظار می‌رود که پس از مطالعه این فصل بتواند:
- هدفهای تشکیل نمایشگاه‌ها را ذکر کند.
- عوامل لازم برای برپایی نمایشگاه را ذکر کند.
- انواع نمایشگاه‌های هنری را نام ببرد.
- مزایای تشکیل نمایشگاه کتاب و اصول برپایی آن را توضیح دهد.
- اصول خاص تشکیل نمایشگاه در مدارس ابتدایی و کودکان را شرح دهد.
- دو وسیله معتبر برای نمایش کتاب و نحوه بهره‌برداری از آنها را توضیح دهد.
- روشهای نمایش کتاب را در مقطع راهنمایی و دبیرستان بیان کند.
- سه طریق اساسی تأثیر تشکیل نمایشگاه‌ها بر تربیت هنری را بیان کند.
- اساسنامه پیشنهادی جامعه بین‌المللی برای آموزش و پرورش را بیان کند.
- نحوه برپایی نمایشگاه در مدارس راهنمایی را توضیح دهد.
- نکته‌های لازم برای برپایی نمایشگاه در مدارس را شرح دهد.
- دلایل مهم عدم شرکت دانش‌آموزان را در نمایشگاه مدارس ذکر کند.
- پاره‌ای از هدفهای نمایشگاه نقاشی کودکان را بیان کند.

۴. مکان نمایشگاه: نمایشگاه در محلی ویژه دایر می‌شود و یا امکان دارد که در مکانهای مختلف نیز آن را دایر کرد.

۵. افرادی که از نمایشگاه دیدن می‌کنند: منظور ویژگیهای سنی یا اجتماعی بازدیدکنندگان است. حتی در سطح مهدکودکها و پیش‌دبستانی نیز می‌توان نمایشگاهی ترتیب داد و موضوعات مورد علاقه را در معرض تماشای آنان گذاشت.

اهداف نمایشگاه

هر فعالیت ناظر به هدفی است. نمایشگاه هم مانند دیگر فعاليتها ناظر به اهدافی است که در زیر شرح داده می‌شوند.

۱. سعی در کشف استعدادهای یادگیرندگان و پرورش این استعدادها
۲. کوشش در زمینه پرورش تمامی شخصیت دانش‌آموزان و رشد قوای فکری، جسمی و عاطفی آنها: با نمایش هنرهای دانش‌آموزان و تلاش آنها در زمینه‌های مختلف فکری، جسمی و عاطفی، این قوا پرورش می‌یابد. در نتیجه، شخصیت دانش‌آموزان نیز پرورش می‌یابد.
۳. پرورش حس مسئولیت در دانش‌آموزان: با تشویق آنها در اداره غرفه‌ها و قسمتهای مختلف و دادن مسئولیت به آنها این حس نیز در آنها پرورش می‌یابد.
۴. تأکید بر جنبه‌های مثبت یادگیرندگان: با استفاده از تشویق به جای تنبیه، می‌توان بر جنبه‌های مثبت دانش‌آموزان تأکید کرد.

۵. کمک به یادگیرندگان در زمینه شناخت محدودیتها و خصوصیات برجسته خود: با به معرض نمایش گذاردن هنرها و ابتکارات، دانش‌آموزان درضمن مشاهده کار خود و مقایسه آن با کار دیگر دوستان و واکنشهای تماشاگران، می‌توانند به خصوصیات برجسته و همچنین کاستیها و محدودیتهای خودآگاهی یابند و در جهت رشد یا رفع آنها تلاش کنند.

۶. افزایش و پرورش انگیزه پیشرفت در دانش‌آموزان و تشویق آنان برای انتخاب هدفهای قابل دسترسی: دانش‌آموزان با دیدن واکنشهای تماشاگران تشویق می‌شوند و نسبت به تداوم فعالیت خود کوشاتر می‌گردند.

۷. سعی در افزایش اعتماد به نفس در یادگیرنده و اجتناب از تحقیر او: با ارج نهادن و اهمیت قائل شدن به کارهای کودکان، حس اعتماد به نفس در آنان پرورش و شخصیت آنها رشد می‌یابد. هرگاه در کار دانش‌آموز اشکال و ایرادی به چشم خورد، نباید او را تحقیر

و سرزنش کرد.

۸. ارتقای دانش آموزان به سطوح بالاتر و کاهش حس خودکم بینی و یأس و نومییدی با بزرگ کردن و ارزش گذاشتن به کارهای دانش آموزان حس نومییدی و احساس حقارت در دانش آموزان کاهش می یابد و سعی به رشد و بالاتر بردن کارهای خود خواهند کرد.

۹. ارائه و انتقال دقیق حاصل تجارب، عقاید نگرشها و برداشتهای دانش آموزان؛ هنگامی که دانش آموزان آثار خود را نمایش می دهند، می توانند تجارب خود را به یکدیگر منتقل کنند و از تجارب و دیدگاههای یکدیگر نیز بهره مند گردند.

۱۰. کمک به یادگیرندگان و آموزش آنان برای مواجه شدن با واقعیتهای زندگی؛ با تشکیل نمایشگاه ها، می توان به پرورش اعتماد به نفس، پرورش مسئولیتها، رشد شخصیت، به کار انداختن قوای فکری و جسمی و عاطفی پرداخت و آنها را برای مواجه شدن با واقعیتهای زندگی آماده کرد.

تاریخچه شروع نمایشگاه

شروع نمایشگاه را در تاریخ بشر نمی توان به زمان مشخصی نسبت داد. چون از موقعی که انسان اولیه به شکار می پرداخت، سعی داشت وقتی حیوان بزرگی شکار می کند آن را در معرض دید دیگر همموقعان خود قرار دهد و به کار خود افتخار کند. در کتاب نمایشگاه کشاورزی و دامداری سرتاسری اتحاد شوروی سابق به تشکیل نمایشگاهی از پیشرفتهای کشاورزی و دامداری اشاره شده است. این کتاب مربوط به سال ۱۹۵۴ میلادی است. مساحت این نمایشگاه در حدود ۲۰۷ هکتار و بیش از سیصد غرفه دارد و ۳۵ کیلومتر جاده آسفalte و ۳۰ کیلومتر جاده سنگفرش قسمتهای مختلف نمایشگاه را به هم ارتباط می دهد. در این کتاب نوشته شده که وقتی کسی با غرفه های نمایشگاه و اشیای مورد نمایش آن و تمام چیزهایی که در آنجا به معرض نمایش گذارده شده است، آشنا می شود، مانند آن است که چند روزه از تمامی کشور دیدن کرده و با چشم خود به ثروت و عظمت آن پی برده. در این نمایشگاه با برپایی جلسات سخنرانی افراد آنچه را کشف کرده اند و حاصل تجارب خود را سخاوتمندانه در اختیار دیگران قرار می دهند. هدف اصلی از برپایی نمایشگاه نیز همین است.

در این نمایشگاه در قسمت باغداری - باغهایی درست شده که انواع درخت میوه در آن موجود است. مثلاً درخت سیبی وجود دارد که ۸۷ نوع سیب مختلف می دهد یا در قسمت دامداری گاوهایی به نمایش گذاشته شده است که روزانه ۶۰ لیتر شیر می دهند یا

مادیانی که بیش از ۱۰ تن بار را به راحتی می‌کشد. همچنین ماشین آلات کشاورزی جدیدی به نمایش گذاشته شده است.

انواع نمایشگاه

الف) نمایشگاه کتاب

قبل از هر چیزی باید این حقیقت را قبول کرد که عادت به مطالعه ذاتی نیست، بلکه اکتسابی است. یعنی همان‌طور که کودک خواندن و نوشتن و حساب کردن را یاد می‌گیرد، می‌تواند مطالعه کردن را هم یاد بگیرد، پس باید مطالعه را آموخت و افراد را به مطالعه عادت داد. وجود کتابخانه در مدارس امری ضروری است؛ اما این نکته را نباید فراموش کرد که بعضی از فراگیران در تمامی طول سال تحصیلی حتی یک بار هم به کتابخانه مراجعه نمی‌کنند. برای آشنایی این‌گونه فراگیران با کتاب و مطالعه بهترین راه، برپایی نمایشگاه و گذاشتن کتابها در معرض دید و دسترس آنهاست. بچه‌ها با چند بار عبور از کنار محل نمایش کتاب، خود به‌خود جلب کتاب می‌شوند و با به‌وجود آوردن محیط مناسب می‌توان آنها را به سوی کتاب مورد علاقه‌شان سوق داد. خوشبختانه چون کتابها تنوع بسیار دارند و به درد همه طبقات مردم می‌خورند، برای نمایشگاه کتاب محدودیتی وجود ندارد، بلکه در مسجد، سرک‌چه‌ها، در ادارات مختلف و ... در موقعیتهای مناسب می‌توان به برپایی نمایشگاه کتاب اقدام کرد. باید در هنگام برپایی نمایشگاه کتاب هر ماه با فروش آن اصلهای ذیل در نظر گرفته شوند:

۱. ایمنی مراجعان

۲. سطح سواد آنها

۳. نوع جامعه

۴. درآمد آنها

نمایشگاه کتاب در مدارس ابتدایی و کودکانها. در کلاسهای آمادگی و کلاس اول ابتدایی، باید بچه‌ها را با کتابهای مصور آشنا کرد و از آنها خواست که با دیدن تصاویر آنها را بازگویی کنند. بنابراین، برای این افراد باید کتابهای مصور و مفید تهیه کرد و در معرض دیدشان قرار داد تا خود آنها کتاب دلخواهشان را انتخاب کنند. برای کلاس دوم ابتدایی که فراگیران تا حدی توانایی خواندن را دارند. می‌توان

کتابهای مصوری که داستانهای ساده و جملاتی کوتاه دارد انتخاب کرد. کتابهای این دوره را باید در روی میزهای کوتاه که مناسب قد آنهاست به ترتیب و منظم ردیف کرد، به طوری که عکس روی جلد کاملاً مشهود باشد و شخص مسئول این غرفه موظف است فراگیران را در انتخاب کتاب راهنمایی کند.

در کلاس سوم ابتدایی، بچه‌ها، به جز جمله‌سازی، درسی نیز به نام انشا دارند که در آن باید بتوانند مجموعه‌ای از جملات را که دارای معنی و مفهوم است در کنار هم قرار دهند و در کلاس برای دیگران بخوانند. با توجه به سطح خواندن دانش‌آموزان در کلاس سوم بهتر است در سطح معلومات این کلاس نیز کتابهایی در نمایشگاه موجود باشد و از معلمان خواسته شود که فراگیران را حتماً تشویق به مطالعه این کتابها کنند و در زمینه درس انشا، املا و قرائت فارسی از این کتابها استفاده کنند. این امر ممکن است اثر زیادی در پیشرفت شاگردان در دروسهای دیگر نیز داشته باشد.

نمایشگاه کتاب در کلاس چهارم ابتدایی. دروسهای کلاس چهارم از تنوع بیشتری برخوردار است. مطالب کتاب فارسی، علوم و تعلیمات اجتماعی منبع بسیار خوبی برای ایجاد عادت مطالعه در دانش‌آموزان به شمار می‌رود. معلم می‌تواند به بچه‌ها سؤالاتی بدهد و از آنها بخواهد که جواب آن را در کتابهای موجود در کتابخانه پیدا کنند. پس باید کوشش کرد که در کتابخانه و نمایشگاه، به جز کتابهای قصه، کتابهای درحد این کلاس که حاوی مطالب مفید و علمی است وجود داشته باشد.

نمایشگاه کتاب در کلاس پنجم ابتدایی. وسعت دید دانش‌آموزان در کلاس پنجم به مقدار زیادتری گسترده‌تر شده است بنابراین، کتابهای انتخابی برای این سن نیز باید طوری باشد که بتواند حداکثر استفاده را از آن ببرند. در این سطح، می‌توان از کتابهایی که داستانهای حماسی دارند و فرهنگنامه‌ها و کتابها و مجلات علمی نیز استفاده کرد. در هر کتاب و اثری که برای کودکان تهیه می‌کنیم باید ببینیم آیا ساده و روشن و درخور فهم آنها نوشته شده است و اینکه آیا از صحافی خوبی برخوردار است یا خیر.

نوع تصویر در کتب کودکان فوق‌العاده اهمیت دارد.

نمایشگاه کتاب در مدارس راهنمایی و متوسطه. در این دو مقطع به چند علت با مشکلات کمتری مواجه می‌شویم. اولاً، دانش‌آموزان از نظر روان‌خوانی در حد بالاتری قرار گرفته‌اند، ثانیاً، کتابهای نوشته شده در این سطح سنی فراوانتر است، ثالثاً، خود دانش‌آموزان

استعداد آنها را فراهم آورد.

برپایی نمایشگاه از کارهای هنری در مدارس راهنمایی

در روند آموزش و پرورش توجه به سن و خصوصیات روانی فراگیران اهمیت بسیار دارد. در این دوران نوجوانان در بحران بلوغ قرار گرفته‌اند و تعادل روانی چندانی ندارند، لذا باید با استفاده از راه‌حلهای گوناگون نسبت به حفظ تعادل روانی آنها اقدام کرد.

از جمله می‌توان به برپایی نمایشگاه در این مقطع اشاره کرد. از آن‌رو که در دوره راهنمایی درس حرفه و فن بیشتر جنبه عملی دارد، می‌توان با اطلاع قبلی از کارهای فراگیران در زمانی مناسب نمایشگاه جالبی ترتیب داد. امکان این امر در سطح دبیرستان بیشتر است، زیرا دانش‌آموزان دبیرستانی از لحاظ سن و مهارت به حدی رسیده‌اند که با همکاری مربیان پرورشی بتوانند اقدام به تشکیل نمایشگاه‌های هنری و غیره کنند. در این نمایشگاه‌ها بیشترین فعالیت را خود دانش‌آموزان انجام می‌دهند.

مکان برپایی نمایشگاه

در مدارس باید کوشش شود تا بهترین و پربیننده‌ترین قسمت مدرسه به این کار اختصاص داده شود. برای نصب وسایل به دیوار، بهتر است قسمت اختصاص داده شده را با کاغذ رنگی و تکه‌های موکت بپوشانیم و اطراف آن را تزئین کنیم. با توجه به مقطع تحصیلی و سن و قد دانش‌آموزان، اشیا باید طوری نصب شوند که به راحتی قابل دیدن و لمس کردن باشند. چنانچه از میز استفاده می‌شود، ارتفاع میز در نظر گرفته شود. بهتر است در قسمتهای وسط و جاهای پربیننده‌تر اشیا پراهمیت‌تر قرار گیرند.

باید بر روی وسایل مورد نمایش با خطی خوش مشخصات صاحبان اثر هنری نوشته شود. می‌توان چند نفر از دانش‌آموزان را که از نظر اخلاقی، درسی و هنری مورد تأیید بقیه دانش‌آموزان‌اند با موافقت خودشان برای راهنمایی و مواظبت از وسایل نمایشی انتخاب کرد و با نصب پلاکارد به بازویشان را مشخص ساخت. هرگاه در روز افتتاح نمایشگاه و روزهای بعد با شیرینی و شکلات از بازدیدکنندگان پذیرایی شود، امکان جذب آنها به نمایشگاه بیشتر می‌شود.

شروع نمایشگاه می‌تواند از یک کلاس باشد، یعنی در ابتدا در محدوده کارهای یک کلاس باشد و سپس در سطح مدرسه. یا می‌توان مجموعه کارهای دانش‌آموزان چند

مدرسه را در یک مدرسه خاص نمایش داد که در این صورت مجموعه‌ای از نمایشگاه‌های مدارس تشکیل شده است و سپس در سطح شهر و به همین ترتیب استان - کشور و در مرحله بین‌المللی می‌توان به تشکیل نمایشگاه مبادرت کرد. مثلاً، نمایشگاه بین‌المللی کتاب کودکان و نوجوانان همه ساله به برپایی نمایشگاه کتاب اقدام می‌کند و در مجموعه‌ای کتابهای تهیه شده از کشورهای مختلف جهان در زمینه کودکان و نوجوانان نمایش داده می‌شود.

نکته مهم آنکه باید سعی شود تا حد امکان در همه این فعالیتهای دانش‌آموزان آزاد باشند تا خودشان انتخاب کنند و با میل و رغبت به یک فعالیت روی آورند، نه اینکه اجباری برای شرکت در این فعالیتهای داشته باشند. وظیفه ما این است که برای آن افرادی که می‌خواهند در فعالیت مورد علاقه خود شرکت کنند فرصتهای مناسب را به‌وجود آوریم. البته، نباید امکانات تبلیغاتی را برای تشویق افراد غیرفعال برای شرکت در فعالیتهای تربیتی و اجتماعی نادیده گرفت. از جمله، می‌توان با دادن آگاهی در مورد فعالیتهای تربیتی آنها را به این موضوع علاقه‌مند کرد، چون در بیشتر اوقات دلیل شرکت نکردن افراد این است که اولاً، با نحوه این‌گونه فعالیتهای آشنایی ندارند؛ ثانیاً، از تواناییهای بالقوه خود آگاه نیستند و ثالثاً، به دلیل فقدان اتکا به نفس، نمی‌توانند نقشی در این فعالیتهای به‌عهده گیرند.

اهداف نمایشگاه نقاشی کودکان

نقاشی وسیله‌ای برای برقراری ارتباط با محیط طبیعی و اجتماعی و یافتن استنباط صحیح از محیط است:

هدفهای تشکیل نمایشگاه نقاشی کودکان را می‌توان به‌صورت ذیل خلاصه کرد:

۱. تشویق دانش‌آموزان به کارهای گروهی و تشریک مساعی در امور.
۲. امکان دادن به بروز احساسات و ادراکات درونی کودکان از طریق نقاشی.
۳. پرورش استعدادهای بالقوه هنری و خلاقیت‌های ذوقی کودکان.
۴. آشنا کردن والدین با احساسات، عواطف، ادراکات کودکان.
۵. ظاهر ساختن افکار کودک که ناشی از تجارب شخصی یا از تجربه دیگران

است.

۶. مطرح کردن ارزش کارهای هنری کودکان در حد سن و سالشان.

۷. توجه دادن کودکان به زیبایی و توانایی ادراک و جذب آن در وجود خویش.

وسایل مورد نیاز نقاشی برای کودکان در سنین مختلف

هر کودک، بنابه مقتضیات سنی خود، به وسایل و لوازمی خاص برای کشیدن تصویر و نقاشی نیاز دارد. موارد زیر توصیه‌های سازمان یونسکو در این زمینه است:

در سن ۲ سالگی که کودک شروع به نقاشیهای کودکان می‌کند نباید از مداد سیاه برای کشیدن تصاویر استفاده شود؛ زیرا این مدادها دارای مغزی سخت است و کودک به هنگام نقاشی دچار اشکال می‌شود. بنابراین، لازم است مدادهای رنگی چرب و رنگهای مایع در اختیار این‌گونه کودکان گذاشته شود؛ زیرا استفاده از این رنگها مستلزم تطبیق صحیح حرکات و عضلات دست است و این تقریباً از حدود ۳ سالگی به بعد باعث تفریح و سرگرمی کودکان می‌شود. در این سن باید مواد نرم خمیری در اختیار بچه‌ها گذاشته شود تا با آن در کنار نقاشی اشکال مختلف را بسازد، زیرا این کار ارتباط نزدیکی با نقاشی دارد.

در ۴ تا ۶ سالگی می‌توان از تخته سیاه، گچ، ورق بزرگ کاغذ و مدادهای رنگی بزرگ استفاده کرد. بچه‌ها به نقاشی با آبرنگ بیشتر علاقه دارند، زیرا آزادی عمل بیشتری به آنها می‌دهد. بهتر است حتی‌الامکان از این رنگها استفاده نشود، چون استفاده از این رنگها مستلزم تردستی خاصی است. به هر حال، بهتر است در این‌گونه موارد قلم موهای دسته بلند که دارای موهای سخت باشند در اختیار آنان گذارده شود. از ۶ سالگی، ضمن کار کردن با مدادرنگی، گچ و رنگ کودک علاقه‌مند است که روی کاغذهای مختلف و کاغذهای زبرتر نقاشی کند. دانش‌آموز می‌تواند در ۹ تا ۱۱ سالگی کار با آبرنگ را شروع کند و در رنگهای محلول و مخلوط ادامه دهد.

اهمیت نمایشگاه نقاشی

در روزگاری که وسایل نیرومند ارتباط جمعی جهان را به صورت نمایشگاه عمومی درآورده است، نخستین گام برای تبادل نقاشیها را جمعیتی در ژاپن برداشت. این جمعیت درخواست کرد که کارهای کودکان آمریکا به ژاپن فرستاده شود و به دنبال آن در سال بعد کارهای بچه‌های ژاپن به آمریکا فرستاده شد. از آن زمان تاکنون هر ساله نمایشگاه‌های مختلفی از نقاشی کودکان در کشورهای مختلف بر پا می‌شود و در آن به نقاشیها و آثار برتر جوایزی

معمولاً از نمایشگاه موضوعی هنگامی استفاده می‌کنند که حادثه‌ای تأثیر عمیقی در روحیه کودکان گذاشته باشد تا بتوانند عمق آن حادثه را به صورت تصویر بیان کنند.

۲. نمایشگاه پراکنده: این نمایشگاه به صورت نقاشیهایی با موضوعات مختلف و پراکنده که در یک جا گردآوری شده‌اند تشکیل می‌گردد. در اینجا آموزگاران هر کلاس به طور جداگانه از دانش آموزان می‌خواهند تا مطابق میل خود نقاشی کنند. نقاشیها در این نوع نمایشگاه با توجه به تفاوت‌های فردی دانش آموزان، بهترین وسیله برای شناخت دانش آموزان است.

۳. نمایشگاه الگویی: در این نمونه از نمایشگاه معلم منظره‌ای از قبیل یک صندلی، صحنه‌ای از حیاط مدرسه، یک نقاشی زیبا در مقابل شاگردان قرار می‌دهد و از آنها می‌خواهد تا از روی مدل صحنه‌پردازی کنند، سپس بهترین نقاشیها برای تشکیل نمایشگاه انتخاب می‌شود. از آن رو که در این گونه نقاشی حالتی تقلیدی موجود است، لذا ممکن نیست احساسات و ادراکات کودکان به نحو احسن بیان شود؛ اما ممکن است شاگردان یاری شوند تا در آینده بتوانند صحنه‌های مختلف طبیعی و ... را به خوبی و از طریق نقاشی به تصویر بکشند.

تقسیم‌بندی نمایشگاه از نظر سنی

نمایشگاه باید برحسب سن نقاشان و تماشاچیان ترتیب داده شود. معمولاً در نمایشگاه نقاشی مخصوص کودکان پیش‌دبستانی و سالهای اول و دوم دبستانی باید تا حد امکان تصاویر را در قابهای بسیار زیبا قرار داد و آنها را با کاغذهای رنگی تزیین کرد. قابهای عکس باید در فاصله یک و نیم متری دیوار قرار داده شوند تا به راحتی قابل رؤیت باشند. باید اسامی شاگردان به صورت درشت در زیر عکسها نوشته شود تا از این طریق هم تصویرگران و هم سایرین تشویق شوند. می‌توان در کلاسهای بالاتر سوم، چهارم و پنجم از وجود خود شاگردان استفاده کرد و چند نفر از آنها را به تزیین نمایشگاه و کوبیدن نقاشیها بر روی دیوار و عده‌ای را نیز مسئول راهنمایی بازدیدکنندگان در سالن نمایشگاه کرد. باید حتی الامکان کوشید که نقاشیها به طور مرتب و برحسب موضوعات مختلف در قسمتهای دیوار کوبیده شوند تا از این طریق امکان بحث و بررسی درباره آنها پیش آید. نباید بیش از اندازه روی زیبایی و نظم تأکید شود. زیرا اگرچه کودکان در این سنین تا حدودی می‌توانند اجزای نقاشی را از نظر فضایی و ابعاد مختلف اشیا ترسیم کنند، هنوز در کشیدن تصاویر مهارت کامل پیدا نکرده‌اند.

البته، نمایشگاه‌هایی هم در سطح راهنمایی و دبیرستان وجود دارد که مختصات آن می‌تواند مانند نمایشگاه‌های نقاشی در سطح شهر باشد.

دیدار از نمایشگاه‌های مختلف

اولیای مدارس و والدین باید بکوشند که در صورت امکان کودکان و نوجوانان را به‌طور مستمر به دیدار نمایشگاه‌های نقاشی ببرند تا از این طریق بتوانند قوه تخیل، روحیه ابتکار، ابداع، نقاشی و استعدادهای هنری را در شاگردان رشد دهند.

نمایشگاه نقاشی جمعی و فردی

۱. نقاشی و طراحی دسته‌جمعی

نمایشگاه نقاشی دسته‌جمعی کمتر در کشور ما دیده می‌شود. درست است که کار گروهی در این مورد صرفاً نمی‌تواند جانشین کار فردی شود و کار فردی برای نمو و توسعه شخصیت و استعدادهای شاگرد همیشه لازم است، کار گروهی کار فردی را تکمیل می‌کند.

در اسکاتلند بعضی از استادان مشاهده کردند که دانش‌آموزان برای تهیه دکور، لباس و لوازم موردنیاز نمایشهای تئاتری علاقه و شغف زیادی ابراز می‌دارند، لذا به این فکر افتادند تا از این وحدت و حرارت آنها استفاده کنند و فعالیتهای هنری دسته‌جمعی ترتیب دهند. به نظر می‌رسد که کار گروهی بخصوص بیشتر مناسب حال کودکان ۸ تا ۱۲ ساله باشد زیرا طبیعتاً در این سن تمایل به تشکیل دسته زیاد است و نوجوانان تمایل به همکاری با یکدیگر دارند.

در ادینبورگ دانش‌آموزان دوره اول متوسطه راهروهای غم‌انگیز مدرسه خود را به طرز زیبایی نقاشی دیواری کردند تا از حالت غم‌انگیز بیرون بیاید. موضوع این نقاشیها تعطیلات آخر هفته بود.

مراحل اجرای نقاشی به‌طور دسته‌جمعی

مرحله اول: استاد در مورد موضوع نقاشی که باید به‌صورت گروهی کشیده شود (و بیشتر درباره وقایع روز است) توضیح می‌دهد، و پس از بحث درباره آن مرحله دوم شروع می‌شود.

مرحله دوم: در این مرحله استاد کودکان را تشویق می‌کند که صحنه مورد علاقه خود را در

مخیله مجسم و سپس روی کاغذهای ۲۸x۲۷ نقاشی کنند.

مرحله سوم: تمام نقاشیهایی که بچه‌ها کشیده‌اند در معرض تماشای بچه‌های دیگر بگذارند تا خوب آنها را مشاهده کنند.

مرحله چهارم: از میان نقاشیهای به نمایش گذاشته شده چند تا از آنها را انتخاب می‌کنند و، برحسب نقاشیهای انتخاب شده، مثلاً اگر ۷ نقاشی باشد، ۷ گروه انتخاب می‌کنند و هر گروه شامل ۲ تا ۵ نفر است.

توجه: (شاگردان علاقه‌مند به کار انفرادی را نباید به اجبار در گروه واداشت، زیرا خود را می‌بازند و در جهت مخالف اقدام می‌کنند).

مرحله پنجم: فردی که در میان گروههای انتخاب شده دارای خصوصیت رهبری بهتری است به‌عنوان سرگروه انتخاب می‌شود. این شخص ممکن است از کسانی باشد که نقاشی آنها انتخاب نشده است.

مرحله ششم: کارهای مربوط به نقاشی بین افراد برحسب توانایشان تقسیم‌بندی می‌شود و هرکس مسئول انجام کاری می‌شود و آموزگار هم بر کار آنها نظارت می‌کند.

مرحله هفتم: نقاشی آماده را در نمایشگاه نصب می‌کنند.

۲. نقاشی به‌صورت انفرادی

طبق موضوعی که معلم می‌دهد یا به‌صورت آزادانه یا الگویی دانش‌آموزان به‌طرز جداگانه نقاشیهای را ترسیم می‌کنند؛ بهترینها انتخاب می‌شوند و در نمایشگاه در معرض دید قرار می‌گیرند.

آموزگار بر این کار نظارت دارد و تعدادی از دانش‌آموزان هم در سالن مسئول پذیرایی از بازدیدکنندگان و معرفی نقاشیها به بازدیدکنندگان می‌شوند.

نمایشگاه در بخش کارهای دستی

مزیت تشکیل کارگاه و نمایشگاه کارهای دستی

آموزش استفاده هر چه بهتر از دستها در رفع نیازها و ایجاد و خلق آثار مفید و ارزشمند با این عضو بسیار مهم بدن به هیچ عنوان نباید در آموزش و پرورش نادیده گرفته شود. دستها اهرم و سازوکاری است که با دریای بیکران استعدادها و نیروهای بالقوه پیوند دارد. نقشهای

زیبای روی قالبها محصول تلاش هنرمندان مردان و زنان، تابلوهای نفیس و گویای خلق شده به دست نقاشان هنرمند، ظرافتهای به کار رفته در بافتنیهای محصول دست هنرمندان همه گویای این حقیقت است که دستها درواقع نخستین وسیله تسلط بر طبیعت و در اختیار گرفتن مواهب خلقت است. این دستها چنانکه با عاداتهای صحیح کار آشنا شوند و در مهارتهای مختلف آموزش ببینند، منشأ عدم وابستگی فرد و اتکا به نفس و استقلال و خودبستگی خواهند بود. شاهکارهای هنری دنیا محصول دست هنرمندان تلاشگری است که استعداد و مهارتهای دستی و درک دقیق طبیعت و دنیای پیرامون را یکجا دارند.

ایجاد فرصت و میدان لازم و امکانات برای کودکان و نوجوانان ممکن است آنها را در به کارگیری استعدادهای و قوای بدنی کمک کند. نمایشگاه بخش کارهای دستی در کنار کارگاههای مربوط به آنها اقدام بسیار مناسبی است برای نیل به مقصود یاد شده. مواد خام فراوان از قبیل چوب، مقوا، کاغذ، ابراری مانند اره، چکش، رنده، گیره، میخ، چسب، رنگ و ... و محیط آزاد برای فعالیت موجب بروز استعدادهای می شود. همان طور که یاد شد، در آثار کودکان و در دست ساخته های آنان آنچه در ضمیر آنان است شکل می گیرد و با ساختن و تکرار تجربه به بهترین شیوه در خلق آثار زیبا و ظریف توفیق به دست می آورند. کودک می سازد، خراب می کند و باز هم می سازد و در این ساخت و پرداخت روح ظریف وی ارضا می شود.

ایجاد نمایشگاه از کارهای دستی کودکان موجب خواهد شد تا کودکان در ساختن و ارائه هر چه بهتر اشیا و کارهای خود کوشش بیشتر به خرج دهند و به رقابت سالم وارد شوند. مشاهده اشیا و آثار دیگران در نمایشگاه باعث می شود تا افکار تازه موجب تکامل و بهسازی آنها شود.

کودکانی که قبل از درگیری با مشکلات زندگی در محیطهای آزاد دستهای خود را با ابزار آشنا می کنند، شکل پذیری اشیا را لمس می کنند و آثار وجود خود را در ساختار اشکال و کارها می بینند، در خود احساس غرور می کنند و برای شروع زندگی آینده آماده می شوند. بچه های که امروز با دستهای کوچک خود گل بازی می کند نقش سفالگر هنرمند بزرگسال را بازی می کند. کودکی که با اره کوچک خود چوبها را می برد و با چکش میخ بر تخته می کوبد، روح درودگری بزرگسال را در خود پرورش می دهد و با اطمینان و اعتماد به نفس برای تسلط بر مشکلات زندگی آماده می شود.

در بخش کارهای دستی، کارهای ساخته شده با گل یا خمیر کاغذ یا چوب، مقوا،

کاغذ، اشیای دورریختنی، مانند قطعات فلزات، ظروف مایعات و داروها، مفتول، مواد پلاستیکی و غیره نگهداری می‌شوند. اشیای فوق هم می‌توانند در کارگاه متصل به نمایشگاه ساخته شوند و هم در منزل تهیه و برای نمایش به نمایشگاه آورده شوند.

طرز تهیه خمیر کاغذ بدین صورت است که کاغذهای بی‌مصرف، مانند کاغذ روزنامه یا کتابهای درسی فرسوده را، پس از جدا کردن اشیای اضافه مانند پلاستیک یا منگنه، برای مدتی در مقداری آب قرار می‌دهند و پس از اینکه کاغذها کاملاً آب به خود جذب کردند و خیس شدند به وسیله دستها مانند حالت تهیه خمیر آرد فشرده و بهم زده می‌شوند تا کاملاً صاف شوند و حالت یکنواخت پیدا کنند و به صورت خمیر درآیند. از این خمیر برای تهیه مجسمه و سایر اشکال سه بعدی استفاده می‌شود. پس از آنکه کودکان آن را شکل می‌دهند و خشک می‌کنند، آنها را به دلخواه و مطابق سلیقه خود تزئین و رنگ آمیزی می‌کنند.

تهیه گل: گلی که برای بازی و مصرف کودکان به کار می‌رود از نوع گل رس است که هم اکنون بعضی از مؤسسات به صورت بسته بندی و استریل به بازار عرضه می‌کنند. بهتر است این گل را از منبع مطمئن از لحاظ دوری از آلودگی تهیه کرد و پس از تمیز کردن و الک کردن به صورت خمیر درآورد. خاصیت گل رس برای مجسمه سازی در قابلیت انعطاف آن است. با افزودن آب نرم می‌شود و با دریافت حرارت سخت و کودک می‌تواند به راحتی به آن شکل دهد.

اسباب ساخته شده از گل را می‌توان رنگ آمیزی کرد. کودکان می‌توانند قبل از ساختن اشیا با استفاده از رنگهای ساختمانی ۴ اهای رنگی تهیه کنند. از فعالیتهای دیگر کودکان ساختن مجسمه و اشکال حیوانات و جانوران از سنگهای گردآوری شده از رودخانه است. کودکان برای این منظور قطعاتی از سنگها را که به اندامهای مختلف جانوران شبیه است جمع آوری می‌کنند و با استفاده از چسب این قطعات را به هم وصل می‌کنند و شکل می‌دهند. این کار جالب که ناشی از دقت نظر در طبیعت است هم در بُعد یافتن الگوی مناسب برای ساختن، هم برای پیدا کردن قطعات مورد نیاز اگر با راهنمایی مربی انجام گیرد در تقویت قوای ذهنی کودک بسیار مؤثر خواهد بود.

کارهای ساخته شده با مقوا

از مقوا، به علت اینکه هم سخت است و هم انعطاف پذیر و برش زدن بر آن نیز آسان است،

می‌توان در ساختن اجسام سه بُعدی استفاده کرد. کودکان با استفاده از مقوا و چسب با وسایل دوخت می‌توانند قطعات مقوا را به هم وصل کنند و شکلهای مختلفی مانند ماشین، تانک جنگی، کشتی، گلدان و شکل حیوانات بسازند. هم اکنون بعضی از مؤسسات، مانند کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان به تهیه قطعات مقوا مبادرت کرده که کودکان با مطالعه راهنمای آن و برش قطعات و وصل کردن آنها می‌توانند وسیله‌ای را که از پیش معلوم است، بسازند. این کار نیز نیاز به دقت فراوان دارد و باید قطعات خیلی دقیق و برابر دستورالعمل مربوط برش داده شود و در جای خود نصب شود، در غیر این صورت، کار درست شکل نمی‌گیرد.

نمایشگاه پوستر

یکی از راههای انتقال اطلاعات و پیام، پوستر است که به‌صورت زنده و روشن، جالب و اقتصادی طرحریزی می‌شوند. هر چه پوستر بتواند پیام را مستقیم‌تر و سریع‌تر منتقل کند، مؤثرتر خواهد بود. امروزه پوسترها در میان رسانه‌های دیداری دارای نقش مشخص و مهم‌اند. نقش آنها این است که بسیار سریع در ذهن بیننده جای می‌گیرند، یا اینکه سبب می‌شوند تا او موضوع یا فکر مهمی را به خاطر آورد. بنابراین، اگر بخواهیم که پوستر جلب توجه کند و قدرت کافی در انتقال پیام داشته باشد، باید کاری کنیم که در نخستین نگاه توجه بیننده را جلب کند. بدین ترتیب، پوستر را می‌توان به این صورت تعریف کرد: «پوستر مجموعه‌ای از طراحیهای جالب، برجسته و منسجم است که اغلب رنگین و حامل پیامی به منظور جلب توجه بیننده یا تقویت عقیده‌ای در ذهن اوست».

برای اینکه پوستر بتواند پیام خود را در کمترین زمان به بیننده منتقل کند، باید با رنگهای تند و چشمگیر رنگ شده باشد. بعضی پوسترها با حداقل کلمات یا تصاویر، مطلب یا مفهوم منفردی را بیان می‌کنند. مانند پوسترهایی که در بیمارستانها نصب می‌کنند و از همه می‌خواهند تا سکوت را رعایت کنند. این‌گونه پوسترها، پوسترهای تک‌پیامی‌اند. بعضی دیگر دارای کلمات و یا تصاویر بیشتری‌اند و برای درک آنها به زمان زیادی احتیاج است. به این نوع پوسترها، پوسترهای چند پیامی می‌گویند. نمونه‌های این نوع پوسترها، معمولاً، در همه جای ایران دیده می‌شود. این نوع معمولاً در نمایشگاه‌های عکس کاربرد زیادی دارند و از آنها در مناسبتها و ایام ... استفاده می‌کنند. مانند مراسم هفت تیر، یا

مناسبت فتح خرمشهر و ...

نکته‌ای که در اینجا باید متذکر شویم این است که نباید پوستر را با چارت اشتباه بگیریم. زیرا:

۱. چارتهای برای یک رشته اطلاعات و جریانات تهیه می‌شوند و به همین دلیل احتیاج به رنگ برجسته ندارند، زیرا برای جلب توجه ساخته نمی‌شوند.
۲. آنچه در چارتهای مد نظر است این است که اطلاعات زیادی را به‌طور خلاصه ارائه و سلسله مراتب و ارتباط بین اجزا را به‌طور وضوح نشان دهند.
- بهترین نمونه چارتهایی‌اند که در کلاس درس از آنها استفاده می‌شود و اطلاعات مربوط به اندامها و دستگاههای مختلف بدن مانند دستگاه تنفس و گردش خون و ... را در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌دهند.

پوسترها باید چه خصوصیتی داشته باشند

۱. برای رسیدن به یک هدف اصلی تعیین شده باشند.
۲. پیام خود را دقیق و روشن بیان کنند و در انتقال پیام، بیننده را در شک و تردید قرار ندهند.
۳. رنگارنگ باشند. (رنگهای برجسته و زنده توجه بیننده را جلب و حواس او را روی موضوع اصلی متمرکز می‌کنند).
۴. به اندازه کافی بزرگ باشند تا با یک نگاه به‌راحتی دیده و فهمیده شوند.

اهداف استفاده از پوستر و عکس در مدرسه

- انتقال سریع پیام به دانش‌آموزان با کمترین زمان ممکن
- انتقال پیام به دانش‌آموزان با کمترین هزینه ممکن
- در کلاس ورزش معلم می‌تواند از پوسترهایی که دانش‌آموزان را به ورزش تشویق می‌کند، استفاده کند. مثلاً: تصویر یک بدن عضلانی
- برای مسابقات ورزشی، بهداشتی، روابط انسانی و امور تربیتی
- استفاده از پوستر و عکس برای مناسبتها
- پرورش خلاقیتها، ذوق، سلیقه و ابتکار دانش‌آموزان
- ایجاد امکانات لازم برای دانش‌آموزان در کسب تجربه‌های شخصی و گروهی در

آفرینش آگاهی یافت. طبیعت گسترده ناخودآگاه می‌تواند با زبان بی‌زبانی حکایت‌هایی را بازگو کند و علوم گوناگونی را فقط از راه مشاهده به طالبان آن انتقال دهد. پس لازم است انسان از بدو تولد با این محیط طبیعی پیوندی ناگسستنی داشته باشد و فرزندان خود را تشویق کند تا از این موهبت الهی به نحوی شایسته استفاده و تجربیاتی کسب کنند.

یکی از هزاران گرفتاری جوامع مصرف‌کننده این است که تولیدکنندگان و فروشندگان وسایل مربوط به نوزادان و کودکان از علاقه و دلبستگی والدین نسبت به رفاه و بهزیستی اطفال سوء استفاده می‌کنند و با بهره‌گیری از بی‌اطلاعی آنان در مورد کودک هر روز وسایل و کالاهای جدید و غالباً غیرضروری و حتی مضر را به‌صورت اسباب‌بازی، پوشاک و لوازم‌التحریر و غیره عرضه می‌کنند. هر اندازه پدران و مادران در مورد کودک بی‌اطلاعت باشند، به همان میزان زمینه را برای سودجویی سودجویان آماده‌تر می‌سازند؛ باید به این گروه از والدین هشدار داد که هر چیزی را تحت عنوان رفاه کودک و اسباب‌بازی خریداری و مصرف نکنند. چه بپارند وسایل و اسبابی که نه تنها موجبات رشد فرزندان را فراهم نمی‌آورند، بلکه باعث وارد آمدن صدمه بدنی فکری و حتی اخلاقی به فرزندان می‌شوند. باید والدین را آگاه کرد تا از ابزار و وسایل موجود در طبیعت استفاده و با این عمل به رشد استعداد کودکان خود کمک کنند.

اهمیت آشنایی با محیط طبیعی و طبیعت

انسان موجودی است طبیعی، بنابراین:

۱. آشنایی با طبیعت باعث شکوفایی درونی او می‌شود و هر چه از لحاظ روانی به طبیعت نزدیکتر شود، توان سازگاری بیشتری با زندگی می‌یابد.
۲. ریشه کشف بسیاری از قوانین علمی در طبیعت است و دقت در طبیعت موجب کشف ناشناخته‌ها و نادانسته‌ها می‌شود.
۳. خودبستگی اقتصادی طبیعت یکی از بزرگترین عوامل و منابعی است که به انسان اجازه رشد در دامن خود را می‌دهد و نیازهای متعادل او را برآورده می‌کند.
۴. گردش در طبیعت زمینه‌های کنجکاوی و تفکر در انسانها را گسترش می‌دهد و باعث شکوفایی استعدادهای انسانی می‌شود.
۵. استفاده فرهنگی و هنری از طبیعت: طبیعت یکی از بزرگترین عوامل و منابعی

است که امکان ابداع هنر و فرهنگ را به انسان ارزانی می‌کند.
«برگ درختان سبز در نظر هوشیار هر ورقش دفتری است معرفت کردگار»

اهداف پرورشی تشکیل نمایشگاه‌های طبیعی

۱. شناختن و درک زیباییها بر اثر مشاهده دقیق محیط زندگی
 ۲. پرورش حواس و هماهنگ کردن فعالیت‌های ذهنی و عملی
 ۳. شناختن زبان هنرهای مختلف برای درک آثار هنری
 ۴. به وجود آوردن آثار هنری در حد استعدادها و آموخته‌ها
- برای رسیدن به اهداف بالا باید اصولی را رعایت کرد:
۱. برنامه‌های آموزشی باید نزدیک و متناسب با محیط زندگی و فرهنگی منطقه باشد.
 ۲. از امکانات زندگی (وسایل، مصالح و سایر عوامل) در تهیه نمایشگاه و کارهای هنری حداکثر استفاده شود.
 ۳. در تعیین محتوا و تنظیم نمایشگاه باید به رشد قوای ذهنی و عینی محصلین و قدرت یادگیری شاگردان توجه شود.
 ۴. در برنامه‌ها و نحوه آموزش باید به اصل نهایت سادگی توجه شود و از ساده به مشکل برسد.
 ۵. در برنامه‌ها باید امکانات و فرصتهایی برای نمایش و عرضه کارهای هنری دانش‌آموزان پیش‌بینی شود.
 ۶. وسایل کار ملموس و در دسترس کلیه محصلین باشد و جنبه‌های بهداشتی و ایمنی موردنظر باشد.
 ۷. در تهیه مواد، آموزش، یادگیری، صرفه‌جویی در وقت و نیرو و جنبه‌های اقتصادی موردنظر باشد.
- در بسیاری موارد اگر امکان فراهم کردن محیطی طبیعی برای بچه‌ها وجود نداشته باشد، باید از محیطی مصنوعی استفاده کرد یا، به عبارتی بهتر، از آموزش به شیوه غیرمستقیم استفاده کرد که می‌تواند مزایایی به شرح ذیل داشته باشد:
۱. هدف وسعت پیدا می‌کند و مفاهیم متعدد و گوناگون می‌شود. یعنی هر فراگیر به اندازه خواست خود کشف می‌کند و یاد می‌گیرد.

۲. محدوده‌ای برای فرد وجود ندارد و خود فرد می‌تواند برنامه‌اش را تنظیم کند.

نمایشگاه انواع سنگها

سنگها از ترکیب مواد معدنی گوناگون موجود در طبیعت ساخته شده‌اند. اندازه آنها متفاوت است، از دانه‌های بسیار ریز شن تا تخته سنگهای بسیار بزرگ شکل یافته‌اند. شکل هر سنگی بستگی به آب و هوای پیرامونش دارد.

سنگهایی که در بستر رودخانه‌ها جای دارند به علت جریان آب و برخورد با سنگهای دیگر صیقلی و صاف هستند. سنگ کوهها که در برابر باد و باران و یخبندان قرار دارند، ورقه‌ورقه و تیز می‌شوند. سنگها از قدیمی‌ترین عناصر کره زمین‌اند و بسته به شکلشان از دیرباز مورد استفاده بشر بوده‌اند. رنگ سنگ به کانیهای تشکیل دهنده آن بستگی دارد و به همین دلیل سنگها رنگهای گوناگونی دارند. سنگ را می‌توان رنگ‌آمیزی و نقاشی کرد.

وسایل و ابزار لازم برای ساخت وسایل نمایشگاهی

سنگهایی به شکلهای گوناگون - روغن جلا، خودکار یا ماژیک. شکل سنگ را در نظر بگیرید؛ برای مثال، اگر سنگ شبیه ماهی باشد، آن را به شکل ماهی درآورید؛ یعنی روی سنگ نقاشی کنید و، برای ثبات رنگ و زیباتر کردن شکل، روی آن روغن جلا یا لاک بمالید.

ساختن عنکبوت - چوب پنبه، کارد، انبردست، مقداری سیم. با انبردست سیم را به تکه‌های مساوی ۱۰-۱۲ سانتی‌متر تقسیم کنید. با چاقو چوب پنبه را به دو قسمت کنید. تکه‌های سیم را در وسط چوب پنبه بزنید و از آن به جای دست و پای عنکبوت استفاده کنید.

ساختن قطب‌نما - سوزن، آهن‌ریا، یک ظرف آب، کمی روغن. آهن‌ریا را روی سوزن بمالید تا سوزن خاصیت مغناطیسی پیدا کند. اگر جهت مالش آهن‌ریا روی سوزن از ته به نوک باشد، نوک سوزن شمال و ته آن جنوب را نشان خواهد داد. سوزن را با روغن کاملاً چرب کنید. اگر سوزن را به صورت افقی روی سطح آب قرار دهید. سوزن روی آب شناور خواهد ماند و نوک سوزن قسمت شمال را نشان می‌دهد.

موش. با یک عدد سیب می‌توان یک موش درست کرد. از هسته سیب یا گلابی می‌توان به جای چشمهای موش استفاده کرد.

با تهیه دو شیء همشکل یکی از جنس سرب و دیگری از جنس آلومینیوم می‌توان اشیا سبک و سنگین را به کودکان نشان داد.

در تابلوی بساویی برای نشان دادن جنس اشیا چند تکه از آنها را از قبیل کاغذ سمباده، مخمل، پنبه، آلومینیوم و دیگر اشیای مورد استفاده دیگری را نصب کنید. با استفاده از یک کیسه دردار در کلاس از کودکان بخواهید فقط با استفاده از حواس مختلف حدس بزنند شیء داخل کیسه که از دید پنهان است چیست؟ همچنین می‌توان نمایشگاه‌های متعددی شامل انواع میوه (چگونگی کاشت و داشت و برداشت)، انواع گل، انواع ماهیها و دیگر آبزیان تشکیل داد. با استفاده از شن، می‌توان چگونگی تشکیل جویبار، رود، پستی و بلندی و دریاچه را به راحتی به نمایش گذاشت و با تهیه آکواریوم زندگی بعضی از جانوران را در نمایشگاه در معرض دید قرار داد. همچنین می‌توان نمایشگاهی تشکیل داد تا کودکان با جهات اصلی و فرعی و طلوع و غروب، پیدایش روز و شب، فصول و ماههای سال و تغییر رنگ طبیعت با استفاده از اطلس و نقشه و کره جغرافیایی آشنا شوند. با عکس نیز می‌توان نمایشگاه طبیعت برگزار کرد و مثلاً چگونگی تشکیل باران به صورت ساده، تگرگ، برف، باد ملایم، طوفان و رعد و برق را نشان داد.

خلاصه

نمایشگاه از نظر لغوی به معنای محل نمایش است که در آن اختراعات، ابداعات و ابتکارات، علایق و ذوقهای هنری افراد نمایش داده می‌شود. برپایی نمایشگاه اصول ثابتی ندارد و به عوامل مختلفی بستگی دارد - از جمله موضوع مورد نمایش، سطوح نمایشگاه، زمان، برپایی نمایشگاه، مکان نمایشگاه و افرادی که از نمایشگاه دیدن می‌کنند. تشکیل نمایشگاه نیز مانند دیگر فعالیتهای دارای اهداف خاصی است. تاریخچه تشکیل نمایشگاه را نمی‌توان به زمان مشخصی نسبت داد چون انسانهای اولیه نیز هنرهای خود را در معرض دید دیگران قرار می‌دادند. نمایشگاه‌ها انواع مختلفی دارند از جمله نمایشگاه کتاب، نقاشی، کارهای دستی، گیاهی و غیره. هر یک از این نمایشگاه‌ها اهداف خاصی را دنبال می‌کنند. مثلاً نمایشگاه کتاب برای آشنا کردن بازدیدکنندگان با کتاب و مطالعه ترمبش است. کتابها از تنوع بسیاری برخوردارند که همه می‌توانند از آنها استفاده کنند؛ لذا تشکیل نمایشگاه

کتاب محدودیتی ندارد و در همه جا می‌توان اقدام به تشکیل نمایشگاه کتاب کرد. اما در هر حال باید ایمنی، سطح سواد، نوع جامعه و درآمد بازدیدکنندگان را در نظر گرفت. تشکیل نمایشگاه در مدارس نیز بستگی به مقطع تحصیلی دانش‌آموزان دارد و در هر مقطعی باید متناسب با خصوصیات روانی - عاطفی فراگیران کتابهای مناسبی انتخاب کرد و اصول خاصی را در نظر گرفت. در مدارس از وسایل و روشهای مختلفی برای نمایش کتاب می‌توان استفاده کرد، اما آنچه اهمیت دارد قرار دادن کتاب در جای مناسب و تزئین بهینه محیط نمایشگاه است. نمایشگاه هنری نیز در تربیت و ارضای ذوق هنری افراد مؤثر است و می‌توان گفت نمایشگاه هنری از سه طریق اساسی بر تربیت هنری تأثیرگذار است.

(الف) تفسیر شاهکارهای هنری برای شناسایی بیشتر

(ب) نمایش آثار برای رشد استعدادهای زیباشناسی

(ج) استفاده از شاهکار هنری جهت الهام‌گیری در خلق آثار جدید

در مدارس راهنمایی و دبیرستان نیز می‌توان نمایشگاهی از کارهای هنری دانش‌آموزان تشکیل داد. اما باید سن و خصوصیات روانی آنها را در نظر گرفت. مکان برپایی نمایشگاه باید بهترین و پربیننده‌ترین قسمت مدرسه باشد و در آماده کردن محیط نمایشگاه باید نکات خاصی را رعایت کرد. نکته مهم آزاد بودن دانش‌آموزان در انتخاب فعالیت مورد علاقه است. یکی دیگر از نمایشگاه‌ها، نمایشگاه نقاشی برای کودکان است چرا که نقاشی برای برقراری ارتباط با محیط طبیعی و اجتماعی و یافتن استنباط صحیح از محیط است. نمایشگاه نقاشی اهداف خاصی را دنبال می‌کند و در هر مقطع نیاز به رعایت اصول خاصی دارد.

نمایشگاه نقاشی از نظر نحوه ساخت نقاشی انواع مختلفی دارد: نمایشگاه موضوعی، پراکنده و الگویی. بعضی نمایشگاه‌های طراحی و نقاشی به صورت جمعی برگزار می‌شود. تشکیل نمایشگاه کارهای دستی برای استفاده بهینه از دستها و خلق آثار مفید و ارزشمند و در نتیجه رفع نیازمندیها بسیار مفید است و نباید در آموزش و پرورش از آن غفلت کرد. در مدارس، نمایشگاه‌های مختلف دیگری نیز می‌توان تشکیل داد: از جمله نمایشگاه پوستر، نمایشگاهی از مظاهر طبیعت، انواع سنگها، گیاهان و جانوران وحشی. حتی می‌توان نمایشگاهی برای فهمیدن طعم و بوی غذاهای مختلف تشکیل داد.

خودآزمایی ۶

۱. پاره‌ای از اهداف تشکیل نمایشگاه را نام ببرید.
۲. در تشکیل نمایشگاه کتاب چه نکته‌هایی باید رعایت شود آنها را توضیح دهید.
۳. معمولاً در نمایشگاه‌های کوچک برای نمایش کتاب از روش استفاده می‌شود.
۴. دلایل مهم شرکت نکردن افراد در نمایشگاه‌ها چیست. آنها را بنویسید.
۵. چند مورد از اهداف نمایشگاه نقاشی کودکان را ذکر کنید.
۶. علل اهمیت نمایشگاه نقاشی را ذکر کنید.
۷. نمایشگاه نقاشی از نظر نحوه ساخت یک نقاشی به سه دسته موضوعی، تقسیم می‌شود.
۸. مزایای تشکیل کارگاه و نمایشگاه کارهای دستی را شرح دهید.
۹. چند مورد از اهداف استفاده از پوستر و عکس در مدرسه را ذکر کنید.
۱۰. تفاوت‌های پوستر و چارت را بنویسید.
۱۱. چند مورد از اهداف پرورشی تشکیل نمایشگاه‌های طبیعی را ذکر کنید.
۱۲. برای تشکیل نمایشگاه برای کلاسهای آمادگی و اول ابتدایی بهتر است:
(الف) از کتابهای مصور استفاده کرد.
(ب) از کتابهایی با داستانهای ساده و جملات کوتاه استفاده کرد.
(ج) از کتابهای مصور همراه با داستانهای ساده استفاده کرد.
(د) همه موارد بالا.

فصل هفتم

روزنامه دیواری

هدفهای کلی

انتظار می‌رود که خواننده، پس از مطالعه این فصل، با تاریخچه پیدایش روزنامه در جهان و ایران و همچنین انواع روزنامه دیواری در مدرسه و اهداف آنها آشنا شده باشد.

هدفهای آموزشی

- از خواننده انتظار می‌رود که پس از مطالعه این فصل بتواند:
- تاریخچه پیدایش روزنامه را در جهان بیان کند.
- تاریخچه پیدایش روزنامه را در ایران بیان کند.
- هدفهای استفاده از روزنامه دیواری را شرح دهد.
- نقش روزنامه دیواری را به عنوان یکی از رسانه‌های آموزشی توضیح دهد.
- انواع روزنامه‌های دیواری مدرسه را نام ببرد و درباره هر یک توضیح مختصری بدهد.
- یک گروه روزنامه‌نویس را نام ببرد.
- نکته‌هایی را که در تهیه روزنامه دیواری باید رعایت شوند مختصراً ذکر کند.
- نکات مثبت و منفی روزنامه دیواری مدرسه را نقد و بررسی کند.

تاریخچه روزنامه و روزنامه‌نگاری

قبل از پیدایش روزنامه، خبرها را جارچیان به گوش مردم می‌رسانیدند. در حدود قرن پنجم پیش از میلاد، در امپراتوری روم برخی از اخبار روزانه را برای کسانی که خارج از پایتخت زندگی می‌کردند به صورت نامه می‌نوشتند و این بیشتر برای بازرگانان و سیاستمداران

صادق بود.

اولین روزنامه در جهان: در سال ۱۵۶۶ به دستور حکومت ونیز منتشر شد. این حکومت که می‌خواست خبرهای مهمی را به اطلاع مردم برساند اوراقی چاپ و بر دیوار معابر نصب کرد تا هر کس بتواند با پرداخت مقداری پول از مفاد آن اطلاع پیدا کند.

نخستین روزنامه و نشریات خبری منظم و چاپی در اوایل قرن ۱۷ در آلمان و سایر کشورهای اروپایی تأسیس شد (آلمان موطن اصلی چاپ است). در فرانسه، اولین روزنامه به نام گازت خوانده شد که در سال ۱۶۳۱ میلادی به چاپ رسید. در سال ۱۷۷۷ روزنامه منظمی به نام «ژورنال دوپاری» انتشار یافت (در ۲۰۰۰ شماره در روز).

روزنامه در انگلستان: در اواخر قرن ۱۶ «دانیل دیفو» نویسنده انگلیسی نخستین روزنامه‌نویس انگلیسی؛ نشریه‌ای به نام ریو انتشار داد که هفته‌ای سه بار انتشار می‌یافت و در سال ۱۸۷۵ «جودلستر» روزنامه‌ای به نام تایمز انتشار داد.

روزنامه در روسیه: در روسیه نخستین نشریه خبری در سال ۱۷۰۳ در زمان «نیکلای اول» تزار روسیه انتشار یافت.

روزنامه در امریکا: در سال ۱۶۹۰، «بنیامین هاریسی» ناشر و کتابفروش لندن که به جرم انتشار جزوه‌ای در انگلستان زندانی شده بود و بعداً به آمریکا فرار کرده بود، در شهر «بستن» نشریه‌ای به نام وقایع عمومی داخلی و خارجی انتشار داد که اولین شماره آن توقیف شد. سپس در سال ۱۷۰۴ «جان کامیل بوستون» روزنامه‌نویز لندن را انتشار داد. روزنامه در آسیا: چین قدیمترین کشوری است که در آن روزنامه انتشار یافته است.

تاریخچه روزنامه در ایران

تاریخچه روزنامه‌نگاری در ایران زمانی شروع می‌شود که وقایع‌نگاران درباری نشریاتی به شکل اطلاعیه‌ای کوتاه تهیه می‌کردند و دردسترس علاقه‌مندان می‌گذاشتند. که بیشتر مربوط به اخبار دربار و خصوصاً شاه بود. اولین روزنامه در ایران به مدیریت میرزا صالح شیرازی در سال ۱۲۵۳ قمری در تهران انتشار یافت که بر روی برگهای بزرگ و فقط در یک طرف کاغذ چاپ می‌شد و به صورت ماهانه بود.

روزنامه‌ای به سبک امروزی در سال سوم سلطنت ناصرالدین شاه زیر نظر میرزاتقی‌خان امیرکبیر منتشر گردید و به نام «وقایع اتفاقیه» و به صورت هفتگی انتشار می‌یافت.

در سال ۱۲۷۷ هجری قمری روزنامه‌ای به نام روزنامه دولت علیه ایران که مصور بود زیر نظر میرزا ابوالحسن خان نقاش‌باشی غفاری ملقب به صنیع‌الدوله منتشر شد که بعد از چندی به نام روزنامه دولتی خوانده شد و تا سال ۱۳۴۴ هجری قمری ادامه داشت و پس از مدتی وقفه در سال ۱۳۲۹ هجری قمری به نام روزنامه رسمی دولت ایران منتشر گردید. در سال ۱۲۸۳ هجری قمری روزنامه دیگری به نام روزنامه ملتی در تهران انتشار یافت. مقصود از استعمال کلمه ملتی این بود که روزنامه مزبور از نشریه دولتی کاملاً متمایز باشد. از شهرهایی که اولین روزنامه در آنها منتشر شد: شیراز، اصفهان و تبریز بود.

نخستین روزنامه یومیه ایران به نام خلاصه‌الحوادث در سال ۱۳۱۶ هجری قمری در تهران منتشر شد که چهار صفحه‌ای بود و اخبار خبرگزاری رویتر را که به مقصد هندوستان مخابره می‌شد می‌گرفت و منعکس می‌کرد.

بعد از استقرار مشروطیت چهار روزنامه یومیه به نامهای مجلس، ندای وطن، حبل‌المتین و صبح صادق در ایران منتشر گردید.

روزنامه مجلس، که اخبار مجلس شورای ملی را منتشر می‌کرد، زیر نظر میرزا محمد صادق طباطبایی بود. اولین نشریه علمی که منتشر شد همان روزنامه دولت علیه ایران بود و بعد از آن نشریات دیگری مانند گنجینه فنون، فلاحت مظفری (علمی)، مجمع‌الاخلاق (اخلاقی)، دعوت‌الحق (علمی)، مجمع بهار (ادبی) و آفتاب (ادبی و علمی) منتشر شد.

اولین روزنامه فکاهی که در ایران منتشر شد روزنامه طلوع بود که در سال ۱۳۱۸ هجری قمری منتشر شد و مدیر آن عبدالحمیدخان متین‌السلطنه بود.

روزنامه و مجلاتی که در دوران مشروطیت به سبک فکاهی منتشر شدند نقش مهمی در توسعه مطبوعات ایران ایفا کردند که بعضی از آنها بدین قرارند: کشکول تنبیه، حشرات الارض، بهلول شیدا، چغندر که از همه جالبتر می‌توان از نشریه صوراسرافیل نام برد که از نظر مطالب فکاهی مقام اول را داشت. نشریه فکاهی دیگری در آذربایجان به زبان ترکی منتشر شد که ملانصرالدین نام داشت.

مطالب استهزایی این مجله در سایر نشریات فکاهی ایران خصوصاً صوراسرافیل تأثیر بسیار به جای نهاد. نویسنده ستون چرند و پرند صوراسرافیل میرزا علی اکبرخان قزوینی بود.

اولین روزنامه و نشریه به زبان خارجی در زمان ناصرالدین شاه، به نام وطن و به

زبان فرانسه و در سال ۱۲۹۳ هجری قمری به مدیریت «بارون لویی دونور» بلژیکی انتشار یافت و چون در اولین شماره روزنامه‌اش مقاله‌ای درخصوص آزادی نوشت توقیف شد و نویسنده آن از کشور اخراج شد.

اولین روزنامه زنان دانش نام داشت که در ۱۲۳۸ هجری قمری با مدیریت زوجه میرزا حسین‌خان کحال منتشر می‌شد.

از روزنامه‌هایی که در خارج از ایران منتشر می‌شد و بسیاری از اوقات به علت آزادیخواهی مدیرانشان ورود آنها به داخل کشور ممنوع می‌شد عبارت بودند از: اختر به مدیریت آقا محمد طاهر تبریزی، قانون به مدیریت پرنس میرزا ملکم‌خان ناظم‌الدوله، حبل‌المتین به مدیریت شیخ احمد رومی.

پیدایش شب‌نامه در مطبوعات ایران بعد از نشریات مخالفی از قبیل اختر و قانون بوده بعضی از انتشارات ژلاتینی نیز وجود داشت که در تبریز ابتدا به شب‌نامه معروف بود: تلغین‌نامه ایران که یک بار به شکل اندرز و اخطار در تبریز در زمان ناصرالدین شاه انتشار یافت نیز از این دسته است.

شب‌نامه‌های شاهسون و نیز نشریه ژلاتینی دیگری در استانبول به نام لسان‌الغیب و غیرت شاهسون انتشار می‌یافت که زیر عنوان آن قید شده بود که در هر چهل سال یک شماره منتشر می‌شود.

این شب‌نامه‌ها ضمن مطالب فکاهی از اصول اداره دولت انتقاد می‌کردند. به‌طور کلی این نشریات روش انتقادی داشتند و در بیداری مردم ایران در آن زمان نقش حساسی را ایفا می‌کردند.

لازم به تذکر است که محرک نهضت مشروطیت، بی‌گمان، روزنامه‌ها بودند که منادی شکایات و مظهر عدم رضایت و نفرت همگانی از اصول اداره کشور در آن موقع به‌شمار می‌رفتند. روزنامه‌های مجلس، صوراسرافیل و ایران نو در توسعه و تکامل افکار عمومی خدمات مهمی انجام دادند. روزنامه‌های شرافت الجمال، چتته، پابرهنه و دیگر جراید نیز در بیداری مردم اثر داشتند.

روزنامه‌های ثریا و پرورش که به قلم میرزا علی‌خان شیبانی کاشانی نگاشته می‌شد، نفوذ فوق‌العاده‌ای در افکار عمومی داشتند.

از روزنامه‌های ادبی تربیتی، ادب و بهار از نشریات تراز اول محسوب می‌شوند. در

روزنامه‌ها فقط سه نشریه مدافع علنی و آشکار استبداد بودند که عبارت بودند از *اقیانوس*، *آی ملامعمو* و *فکر*.

پرفروشترین روزنامه‌ها در دوران مشروطیت روزنامه مجلس بود که مذاکرات مجلس شورای ملی را منتشر می‌ساخت (در ۱۰۰۰۰ نسخه).

در دوره مشروطیت قطع روزنامه‌ها بزرگتر شد، ولی تیراژ آنها کاهش پیدا کرد. کاهش خوانندگان روزنامه به‌طور کلی نتیجه گسترش فقر عمومی به علت وقوع حوادث ناگوار بود.

قدیمی‌ترین روزنامه‌های فارسی به خط نستعلیق بوده و تغییر به خط نسخ یکی از مراحل ترقی در زمینه چاپ روزنامه به شمار می‌رود.

نخستین روزنامه‌ای که با چاپ سنگی منتشر شد، روزنامه اختر بود.

تعداد روزنامه‌های ایران در سال ۱۳۲۵ هجری قمری ۸۴ در سال ۱۳۲۸ هجری قمری ۳۶ و در سال ۱۳۲۹ به ۳۳ روزنامه تقلیل پیدا کرد.

تا این زمان، یعنی سال ۱۳۲۷، دوران پیدایش و توسعه تدریجی جراید در ایران است و از این سال به بعد در تهران و شهرستانها شماره روزنامه‌ها رو به فزونی گذاشت و افزایش عده خوانندگان روزنامه نتیجه مستقیم جنبشهای ملی و توسعه فرهنگ بود. جنگ جهانی نیز مردم را بیش از پیش به اهمیت روزنامه واقف کرد.

روزنامه دیواری در مدرسه

می‌توانیم از روزنامه دیواری در مدرسه همچون ابزار کمک‌آموزشی برای آموزش در بیشتر دروس (به‌خصوص املا، انشا، زبان، تاریخ، جغرافیا، هنر و تعلیمات دینی، بهداشت، علوم، مسائل تربیتی و از همه مهمتر تلاشهای مدرسه در آموزش و پرورش دانش‌آموزان از جمله رفتارهای اجتماعی و معلومات عمومی و کارهای گروهی) استفاده کنیم.

وجود روزنامه و مجله در کیفیت و سطح زبان کودک اثر فراوانی می‌گذارند. برخوردها و تجربه‌های دست اول کودک و جامعه باعث می‌شود که او هر روز لغات و مفاهیم جدیدی را یاد بگیرد.

معلم علاقه‌مند می‌داند که موقعی یادگیری برای دانش‌آموز مفید و مؤثر خواهد بود که بتواند آنچه را یاد گرفته است عملاً به‌کار ببرد و روزنامه یکی از وسایلی است که ما را

بدین هدف می‌رساند.

مطالب روزنامه دیواری را می‌توان از چارچوب و چهار دیواری مدرسه بیرون برد و با آن حرفهای دانش‌آموزان را با والدین و رهگذاران کوچه و خیابان در میان گذاشت تا وسیله انتقال اندیشه از درون مدرسه به جامعه اطراف خود باشد و نقش مدرسه را، که یکی از کانونهای دانش شناخته شده است، در جامعه استوار کند.

زمان استفاده از روزنامه دیواری

از نخستین کلاس دبستان تا آخرین کلاس دبیرستان می‌توان از روزنامه دیواری استفاده کرد.

اهداف روزنامه دیواری

۱. برانگیختن و ایجاد علاقه به کارهای گروهی در دانش‌آموزان.
۲. تشویق دانش‌آموزان به فعالیتهای آزاد و بدون دستورات خشک و رسمی.
۳. استفاده عملی دانش‌آموزان از آنچه یاد گرفته‌اند و ایجاد رغبت و میل در دانش‌آموزان به کارهای عملی.
۴. از بین بردن حس خود کم‌بینی و یأس و نومیدی در دانش‌آموزان.
۵. ایجاد علاقه در دانش‌آموزان به مطالعه در زمینه‌های مختلف و بالابردن سطح معلومات آنها.
۶. پی‌بردن دانش‌آموزان به ارزش کار گروهی.
۷. ایجاد فرصت و به‌وجود آوردن زمینه لازم برای دانش‌آموزان در محیط کلاس یا مدرسه برای آشکار ساختن شخصیت خویش.
۸. پیوند دادن دروس مختلف به همدیگر.
۹. پرکردن اوقات فراغت دانش‌آموزان.
۱۰. تقویت روابط اجتماعی، پرورش روحیه همکاری، هماهنگی، همدلی با دیگر افراد جامعه.
۱۱. پرورش قوای ذهنی، شکوفایی استعدادها و ایجاد افکار خلاق.
۱۲. آرایه و انتقال دقیق تجربه‌ها، عقاید، نگرشها و برداشتهای دانش‌آموزان به یکدیگر از طریق نوشتن.

۱۳. ایجاد میل و رغبت و انگیزه برای آموختن.

۱۴. ایجاد مهارت در دانش‌آموزان برای کارهای هنری.

روزنامه دیواری یکی از وسایل آموزشی

یکی از وسایلی که معلم در بیشتر درسها، به‌خصوص زبان و ادبیات فارسی (املا و انشا)، هنر (خط، نقاشی، عکاسی)، تاریخ و جغرافیا، تعلیمات دینی، علوم و همچنین تلاشهای دیگر مدرسه در آموزش و پرورش دانش‌آموزان، ازجمله رفتارهای اجتماعی و معلومات عمومی و کارهای گروهی می‌تواند از آن استفاده کند و همه این آموزشها را به هم پیوند دهد، روزنامه دیواری است.

معلم دانا و علاقه‌مند می‌داند که اگر دانش‌آموز بتواند از آنچه یاد گرفته است استفاده عملی بکند، یادگیری برایش پربانگیزه و مفید و مؤثر خواهد شد. از این گذشته، برانگیختن دانش‌آموزان به کارهای گروهی و فعالیتهایی که همراه با دستورهای خشک و رسمی نباشد آنها را به بیشتر سود جستن از آموزش و پرورش برمی‌انگیزد.

استفاده از روزنامه دیواری، گذشته از اینکه دانش‌آموزان را به کار گروهی و همکاری با یکدیگر برمی‌انگیزد و علاقه‌مند می‌کند، دانش و بینش آنها را در مسائل و موضوعهای گوناگون که مدرسه تلاش دارد به‌صورت درس و بحث و پند و اندرز به ایشان بیاموزد، گسترش می‌دهد. از این راه دانش‌آموزان به کنجکاوی، پرس‌وجو کردن، مطالعه، نوشتن و برخی از کارهای هنری بیشتر رو می‌آورند و خو می‌گیرند و کم‌کم در آنها مهارت پیدا می‌کنند. اما استفاده از این وسیله نیز مانند هر وسیله دیگر در کار آموزش و پرورش باید دارای هدف و برنامه‌ای مشخص و اصول و شرایطی روشن و حساب شده باشد.

تهیه «روزنامه» به معنی اصلی کلمه، در مدرسه‌هایی امکانپذیر است که وسایل ساده چاپ و تکثیر همچون ماشین پلی‌کپی، یا زیراکس را در اختیار دارند. آنچه به‌عنوان «روزنامه» در مدرسه تهیه می‌شود و به دیوار کلاس یا حیاط یا راهروی مدرسه نصب می‌کنند، معمولاً «هفته‌نامه» یا «ماهنامه» است.

انواع روزنامه‌های دیواری

روزنامه‌های دیواری مدرسه به‌طور کلی سه گونه است:

۱. روزنامه دیواری کلاس

۲. روزنامه دیواری مدرسه

۳. روزنامه روزنامه‌ها

۱. روزنامه دیواری کلاس

این گونه از روزنامه‌های دیواری را فقط دانش‌آموزان یک کلاس تهیه می‌کنند و جای نصب آنها نیز دیوار کلاس است.

معمولاً، در کلاسهای اول دبستان می‌توان کار تهیه روزنامه دیواری را از نیمه سال تحصیلی آغاز کرد، زیرا تا این هنگام دانش‌آموزان شکل نوشتاری حروف فارسی و مقدمات خواندن و نوشتن را فراگرفته‌اند و شوقی فراوان دارند تا آنچه را آموخته‌اند به دیگران عرضه کنند. برای این کار معلم طرح روزنامه را بر روی صفحه کاغذ یا مقوای بزرگی تهیه می‌کند. نام روزنامه را، که از میان پیشنهادهای دانش‌آموزان کلاس خود برگزیده است، بر بالای این کاغذ یا مقوا می‌نویسد. جای هر نوشته یا نقاشی یا تصویر را پیش‌بینی و مشخص می‌کند. بعد از دانش‌آموزان می‌خواهد که هر یک مطلب دلخواه خود را (شعر، قصه و داستان، شوخی، سرگرمی، دانستنیها، خبر، رویداد و ...) برای روزنامه دیواری کلاس بنویسند. نقش معلم در این میان فقط راهنمایی است. مثلاً، اگر دانش‌آموزی نوشتن واژه‌ای را نمی‌داند، آن واژه را برایش می‌نویسد یا اگر پرسشی دارد به او پاسخ می‌گوید. هنگامی که نوشتن دانش‌آموزان پایان گرفت، معلم کاغذهای مخصوصی را که به اندازه‌های پیش‌بینی شده جاهای مشخص طرح کلی روزنامه تهیه کرده است در اختیار دانش‌آموزان می‌گذارد تا آنها نوشته‌های خود را روی آن کاغذ، پاکیزه و خوانا، زیبا و درشت پاکت‌نویس کنند. همچنین کاغذهایی به اندازه‌های در نظر گرفته شده به دانش‌آموزان می‌دهد تا آنها به دلخواه روی آنها نقاشی کنند یا، با توجه به موضوع نوشته، نقاشی مناسبی که گویای صحنه‌ای از داستان یا شعر یا نوشته‌ای دیگر باشد تهیه کنند. سرانجام، معلم بهترین نوشته‌ها و نقاشیها را، با مشارکت دادن دانش‌آموزان کلاس در گزینش آنها، انتخاب می‌کند و هر یک را در جایی که بر صفحه روزنامه در نظر گرفته شده است (کاغذ یا مقوای بزرگ صفحه‌آرایی شده) می‌چسباند و آن را به دیوار کلاس نصب می‌کند.

انتخاب نقاشیها، داستانها و سایر نوشته‌ها باید به گونه‌ای باشد که استعدادهاى هنری دانش‌آموزان را شکوفا کند. چه بسا برخی از دانش‌آموزان که در درس ضعیف‌اند از نظر سایر استعدادها تواناییهایی داشته باشند که این قبیل فعالیتهای فوق برنامه بتواند استعدادهای

نهفته آنان را شکوفا کند.

کار اصلی معلم در اینجا پایان نمی‌پذیرد، زیرا فرصت و انگیزه‌ای یافته تا برخی از نکته‌ها را که در جریان کار روزنامه‌نویسی یادداشت کرده یا به یاد سپرده به دانش‌آموزان انتقال دهد و آموزش را تکمیل کند از جمله: واژه‌هایی که دانش‌آموزان نوشته‌اند یا معنی آنها را نمی‌دانسته‌اند، آگاهیهای ناقص یا نادرستی که در برخی از نوشته‌ها آمده است، محاسن و معایب کار دانش‌آموزان و ...

از کلاس دوم دبستان تا آخرین کلاس دبیرستان، می‌توان کار تهیه روزنامه دیواری کلاس را به صورت کار گروهی و متنوعتر و وسیعتر درآورد. برای این کار معلم می‌تواند، با توجه به تواناییهای دانش‌آموزان و رغبتهای ایشان، محور کار گروههای گوناگون را تهیه روزنامه‌ای در زمینه موضوعی خاص قرار دهد که برای هر گروه از دانش‌آموزان در کلاسهای گوناگون، با توجه به تواناییهای درک و فهم و نیازشان فرق می‌کند. مثلاً در روزنامه دیواری کلاس می‌توان آگاهیهای گسترده‌تری را درباره یکی از موضوعهای درس، که در کتابهای درسی یا بیان علم آمده است، به دانش‌آموزان عرضه کرد یا ترکیبی به وجود آورد از این موضوعها و مطالب خبری، فکاهی، بازی، و سرگرمی، شعر و افسانه و داستان، زندگینامه و ...

از آغاز سال تحصیلی، می‌توان دانش‌آموزان هر کلاس را با توجه به تواناییها و تمایل و پیشنهادهای خودشان، به گروههای گوناگون روزنامه‌نویسی تقسیم کرد. در هر گروه باید دانش‌آموزانی که علاقه‌مندی و مهارتشان در کار نویسندگی، خوشنویسی، نقاشی و مطالعه بیشتر است شرکت داشته باشند. مسئولیت هر یک از افراد گروه باید مشخص شود. معمولاً، هر گروه روزنامه‌نویس می‌تواند از کسانی با مسئولیتهایی از این گونه تشکیل شود:

۱. سردبیر

۲. دستیار سردبیر

۳. نویسنده

۴. خبرنگار

۵. خوشنویس

۶. نقاش

۷. عکاس

۸. صفحه‌آرا

در هر گروه روزنامه‌نویس می‌توان بیش از یک نویسنده، خبرنگار، خوشنویس و نقاش را به‌کار گمارد، به این شرط که تقسیم وظایف و مسئولیتها به‌گونه و میزانی باشد که همه آنها تا آنجا که ممکن است به یک اندازه در کار تهیه روزنامه فعال و مفید باشند.

سردبیر، با همکاری افراد دیگر گروه و با راهنمایی معلم، هدف روزنامه و روش تهیه آن را مشخص می‌کند. سردبیر وظیفه و مسئولیت هر یک از کارکنان روزنامه را، با توجه به اصل تقسیم کار و مسئولیت مشترک در کارهای گروهی، تعیین می‌کند. برای هر روزنامه باید تاریخ انتشار، مدت زمان لازم برای تهیه مطالب کتاب، صفحه‌آرایی، خوشنویسی، نقاشی، تهیه تصویر و عکس تعیین شود. کارکنان روزنامه باید خود را در برابر سردبیر مسئول بدانند و آنچه را برعهده گرفته‌اند در زمانهای تعیین شده انجام بدهند. مثلاً، نویسنده و خبرنگار باید مطالب خود را به موقع به سردبیر یا دستیار او تحویل بدهند.

سردبیر، با همکاری دستیار خود و یکی دو تن از نویسندگان، شورای نویسندگان روزنامه را تشکیل می‌دهد. این شورا همه نوشته‌های روزنامه را می‌خواند، از میان مقاله‌ها و مطالبی که در یک زمینه تهیه شده است بهترین را برمی‌گزیند و آنها را به‌دقت، از لحاظ درستی آگاهی‌هایی که داده شده است و بیان و زبان (ساده‌نویسی، گیرایی و زیبایی، املا و انشا، شیوه خط، نقطه‌گذاری و ...)، ویرایش می‌کند.

اندازه هر مقاله، مطلب یا تصویر با توجه به هدف و موضوعهایی که در طرح کلی هر شماره روزنامه در نظر گرفته شده است، باید برای نویسنده و نقاش و عکاس مشخص باشد تا از نوشتن یا تهیه تصویر از آن میزان تجاوز نکند و از تنوع مطالب و نسبت مطلوب نوشته و تصویر روزنامه نگاهداری.

پس از اینکه کار شورای نویسندگان به پایان رسید و همه مطالب و تصویرهای روزنامه آماده شد، معلم همچون مشاور و راهنما، یک‌یک مطالب روزنامه را پیش از پاکت‌نویس کردن بر روی کاغذ یا مقوای بزرگ می‌خواند، تصویرها را می‌بیند و نظر خود را به سردبیر یا شورای نویسندگان آن روزنامه می‌گوید.

برای اینکه هر گروه روزنامه‌نویس بتواند نتیجه کار خود را به‌موقع عرضه کند، بهتر است که طرح مطالب چهار شماره یکجا تهیه شود و گروه کار تهیه مطالب و صفحه‌آرایی و خوشنویسی و نقاشی و تصویرپردازی یکی دو شماره را دست کم یک هفته زودتر از تاریخ انتشار آن روزنامه به پایان برساند.

برای نصب روزنامه دیواری کلاس باید جای مشخصی بر دیوار کلاس در نظر گرفته شود. هرگاه گروههای گوناگون همزمان چند روزنامه دیواری را در یک کلاس منتشر می‌کنند، باید برای هر یک جای مشخصی تعیین شود تا علاقه‌مندان به آن روزنامه بتوانند همواره روزنامه مورد نظر خود را در همانجا ببینند و بخوانند.

اگر در یک مدرسه کلاسهای مشابهی وجود دارد، می‌توان چند روز پس از انتشار هر روزنامه آن را در کلاس مشابه دیگر به دیوار نصب کرد تا از این راه دانش‌آموزان کلاسهای مشابه با فکر و اندیشه دیگر همکلاسان خود آشنا شوند.

۲. روزنامه دیواری مدرسه

روزنامه دیواری مدرسه را می‌توان به گروهی از دانش‌آموزان علاقه‌مند به روزنامه‌نویسی که از کلاسهای گوناگون آن مدرسه برگزیده شده‌اند واگذار کرد. بهتر است که این گروه از میان دانش‌آموزان کلاسهای آخر مدرسه، که تجربه و مهارتی بیشتر در این کار دارند، برگزیده شوند و به جای یک گروه چندین گروه برگزیده شوند تا تنوع روزنامه‌ها و تنوع مطالب بیشتر باشد. از این راه، هم می‌توان علاقه دانش‌آموزان را همواره به خواندن روزنامه‌های دیواری برانگیخت، هم گروههای بیشتری را به این کار آموزشی مؤثر گمارد و رقابت مطلوب میان آنها به وجود آورد.

روش کار هر گروه و تقسیم وظایف و مسئولیتها و تهیه و گزینش نوشته‌ها و تصویرپردازی و خوشنویسی و صفحه‌آرایی همان است که درباره گروههای روزنامه‌نویس کلاس گفته شد. کار مشورت و راهنمایی هر گروه روزنامه‌نویس مدرسه را هم یکی از معلمان برعهده می‌گیرد.

روزنامه‌های دیواری مدرسه باید تنوعی بیشتر از روزنامه‌های دیواری کلاس داشته باشند تا بیشتر دانش‌آموزان بتوانند از موضوعهای گوناگون آنها بهره‌مند شوند. به‌طور کلی این روزنامه‌ها را می‌توان به سه دسته تقسیم کرد:

۱. روزنامه‌های عمومی: این‌گونه روزنامه‌ها ممکن است مطالب و موضوعهایی متنوع در این زمینه‌ها داشته باشند. سر مقاله (درباره یکی از موضوعهای روز یا مسئله درباره مدرسه یا رفتارهای اجتماعی و ...)، افسانه و داستان، شعر و نوشته‌های گوناگون ادبی، علوم، مصاحبه با دانش‌آموزان مدرسه یا کارکنان مدرسه یا چهره‌های سرشناس و مؤثر

۳. برای اداره هر روزنامه باید گروه روزنامه‌نویس مناسب و علاقه‌مند و کوشایی از میان دانش‌آموزان برگزید.

۴. هر روزنامه باید زیر نظر و با مشورت و راهنمایی یکی از معلمان یا کارکنان دیگر مدرسه اداره شود. معمولاً این راهنمایان همان مربیان امور تربیتی مدرسه‌اند.

۵. در هر روزنامه باید نام روزنامه، شماره، تاریخ انتشار، نام سردبیر و همکاران او در جایی مشخص و تقریباً ثابت نوشته شود. در روزنامه کلاس، نام کلاس و مدرسه و در روزنامه مدرسه، نام مدرسه و نشانی آن نیز باید نوشته شود تا اگر روزنامه به کلاس یا مدرسه دیگری برده می‌شود مشخصات آن روشن باشد.

۶. تا آنجا که ممکن است باید از اندیشه و ذوق و ابتکار و استعداد و تواناییهای نویسندگی و هنری بیشتر دانش‌آموزان در تهیه روزنامه دیواری سود جست و آن را به‌صورت وسیله‌ای برای شکوفا کردن استعدادهای نهفته و ایجاد حس تحقیق علمی در آنان و محوری برای پیوند همه دانش‌آموزان در یک کار گروهی به‌کار گرفت.

۷. باید دانش‌آموزان را از رونویس کردن مطالب کتابها و روزنامه‌ها و مجله‌ها و نسخه‌برداری از نقاشیهای آنها پرهیز داد. ذوق و ابتکار و هنر خود دانش‌آموزان باید در روزنامه منعکس شود، نه دیگران. این بدان معنی نیست که دانش‌آموزان پرس و جو نکنند و، بدون بهره‌گیری از کتابها و نوشته‌ها، نکته‌ای را که نمی‌دانند بنویسند. باید از کودکی به آنها آموخت که امانتدار باشند؛ اگر از کتاب یا نوشته دیگری برای تهیه مقاله‌ای سود برده‌اند، مأخذ آن را نام ببرند.

۸. روزنامه دیواری را می‌توان چون وسیله‌ای برای پیوند مدرسه‌ای یا مدرسه‌های دیگر و مادران و پدران و مردم آن محله یا روستا یا شهر به‌کار برد. در بیشتر روستاها، ممکن است تنها منبع خواندنی باشد که به‌طور منظم در اختیار روستاییان باسواد قرار می‌گیرد. به این سبب ممکن است با روزنامه‌های مشابه مدرسه‌های دیگر مبادله و در جای مشخصی از دیوار بیرونی مدرسه یا بناهای همگانی پررفت و آمد مردم از جمله مسجد، حسینیه، راهروی کتابخانه عمومی و ... نصب شود. در روستاها، که مردم کمتر سواد خواندن و بهره‌گیری از نوشته‌ها را دارند، می‌توان قرار گذاشت که در زمان معینی دانش‌آموزی روزنامه را برای علاقه‌مندان بلندخوانی کند و به پرسشهای آنها در زمینه آنچه برایشان خوانده است پاسخ گوید. در این کار دانش‌آموزان علاقه‌مند به نوبت شرکت خواهند داشت.

۹. مطالب روزنامه باید به صورتی تهیه و عرضه شود که گذشته از اینکه آگاهیهای نادرست ندهد و خواندندش برای علاقه‌مندان دشوار نباشد، آموزنده، گیرا، شوق‌انگیز و زیبا باشد. به این سبب، توجه به نکته‌های زیر در تهیه و عرضه روزنامه ضرورت دارد:

- باید گروههای روزنامه‌نویس را برانگیخت تا برای تهیه مطالب روزنامه به میزان کافی مطالعه و پرس و جو کنند. به این سبب، مجهز کردن کتابخانه کلاس (چندین کتاب در یک طاقچه یا یک قفسه در هر کلاس) و کتابخانه مدرسه یا کتابهای مرجع ضرورت می‌یابد.

- باید گروههای روزنامه‌نویس اصول درست نوشتن، ساده‌نویسی و نقطه‌گذاری را در نوشته‌های خود به کار برند و خوشنویس روزنامه نیز به هنگام پاکت‌نویس کردن نوشته‌ها بر روی کاغذ اصلی روزنامه به تمامی این اصول توجه داشته باشد.

- باید گروههای روزنامه‌نویس راهنمایی شوند که در انتخاب کاغذ روزنامه از گزینش کاغذها با مقوایی به رنگهای تند و تیره یا سیاه پرهیزند. خواندن نوشته‌های طولانی به رنگ سفید یا زرد بر روی مقوای سیاه، بنفش، قهوه‌ای، قرمز، آبی‌تند، یا نوشته‌هایی به رنگ سبز یا قرمز بر روی کاغذ سفید دشوار و خسته‌کننده است. اگر کاغذ یا مقوای روزنامه سفید یا به رنگهای بسیار روشن باشد و مطالب روزنامه و با مرکب یا جوهر سیاه یا آبی بر آن نوشته شود، بهتر و آسانتر خوانده می‌شود. می‌توان از رنگهای دیگر در عنوانها و برای زیبا کردن روزنامه و صفحه‌آرایی بهره گرفت.

- خوشنویسی و صفحه‌آرایی روزنامه باید به صورتی باشد که درازای سطرهای مقاله‌های طولانی تا آنجا که ممکن است کوتاه و فاصله میان دو سطر بیشتر باشد، اگر مطالب روزنامه در سطرهایی بیش از ۱۲ تا ۱۵ سانتی‌متر نوشته شود، خواندن آنها دشوار و خسته‌کننده خواهد شد.

- هنگام صفحه‌آرایی و خوشنویسی، اگر حاشیه سفید مناسبی برای هر نوشته در نظر گرفته شود، این حاشیه سفید هم‌آرامبخش چشم به هنگام خواندن است و هم خواندن آن نوشته را آسانتر می‌کند.

- نقاشی و تصویرپردازی هر نوشته باید متناسب با آن نوشته‌ها و عنوان روزنامه آسان‌کننده فهم و درک متن باشد. به تناسب می‌توان از رنگهای شاد و گیرا در نقاشیها بیشتر استفاده کرد.

- صفحه‌آرایی روزنامه باید به گونه‌ای باشد که عنوانهای درشت و خوانا و رنگین و نقاشیها و تصویرهای آن از دور با یک نگاه برانگیزاننده باشد و دانش‌آموزان را به خواندن آن روزنامه فراخواند. خوشنویسی مطالب طولانی به صورت مورب و کج و معوج به صفحه روزنامه، خواندن آنها را برای دانش‌آموزان دشوار می‌کند. از لحاظ نوشته و تصویر باید تناسبی در هر روزنامه وجود داشته باشد، اندازه تصاویر، در روزنامه‌هایی که برای دانش‌آموزان دبستانی تهیه می‌شود، باید بیشتر از روزنامه‌های دانش‌آموزان دوره راهنمایی و دبیرستانی باشد.

- نوشته‌های روزنامه دیواری باید متنوع و کوتاه باشد تا خواننده، که ناگزیر است مدتی بایستد و روزنامه را بخواند، خسته نشود و مطالب خود را ناخوانده رها نکند.

- از آوردن جدول کلمه‌های متقاطع در روزنامه دیواری باید پرهیز کرد، زیرا دانش‌آموزان به این سبب که روزنامه دیواری نسخه منحصربه‌فردی است، نمی‌توانند حل جدول را بر آن بنویسند، ولی می‌توان جدول کلمه‌های متقاطع را به صورت جدول حل شده در روزنامه دیواری آورد و از آن در زبان‌آموزی و دادن آگاهیهای گوناگون سود جست.

- هر روزنامه، خواه روزنامه کلاس و خواه روزنامه مدرسه، باید در جایی مشخص و ثابت بر دیوار کلاس یا راهروی مدرسه نصب شود تا دانش‌آموزان علاقه‌مند همیشه برای خواندن روزنامه مطلوب خود به همانجا مراجعه کنند. باید توجه داشت که روزنامه در جایی نصب شود که باد و باران و آفتاب به آن آسیب نرساند و دانش‌آموزان هم بدون آنکه مشکلی برایشان پیش آید بتوانند نزدیک به آن بایستند و روزنامه را بخوانند. تابش نور را هم باید در نصب روزنامه در نظر گرفت که هم نور کافی به روزنامه بتابد و هم بازتاب نور خواندن روزنامه را دشوار نکند. از اینها گذشته، روزنامه باید در جایی از دیوار نصب شود که دانش‌آموز برای خواندن آن ناگزیر به زیاد خم کردن یا زیاد بالا نگاه داشتن سر خود نشود. جای مناسب برای نصب روزنامه دیواری را با توجه به میانگین اندازه قد دانش‌آموزان باید تعیین کرد.

روزنامه باید در جایی به دیوار نصب شود که اگر خط مستقیمی از چشم دانش‌آموزی با قد متوسط به دیوار بکشیم، این خط بر تقاطع دو قطر روزنامه عمود شود.

برای ارائه مطالب روزنامه روزنامه‌ها و روزنامه کلاس دانش‌آموزان کلاس اول دبستانی، می‌توان به جای برگزیدن صفحه‌ای کاغذ یا مقوای بزرگ و چسباندن بریده

روزنامه‌ها یا نوشته‌ها و نقاشیهای دانش‌آموزان بر آن، از یک صفحه مقوایی بزرگ یا یک صفحه «فوم» (foam) یا تخته ماهوتی استفاده کرد. در این صورت، می‌توان نام و شناسنامه روزنامه را بر مقوایی نوشت و همواره در جایی مشخص از صفحه روزنامه ثابت گذاشت. مقاله‌ها و تصویرها و بریده روزنامه‌ها را می‌توان با سنجاق یا پونز بر روی آن صفحه‌آرایی کرد. از نخهای رنگی نیز می‌توان برای خط‌کشیها و مشخص کردن مطالب روزنامه دیواری بهره گرفت. به‌طور کلی، در هر روزنامه دیواری، استفاده از طول کاغذ یا مقوا یا مانند آن بهتر از عرض آن برای نوشتن است، زیرا بیشتر در دیدرس خواننده قرار می‌گیرد.

ساختن تخته ماهوتی کار آسانی است. آن را می‌توانید به‌اندازه ۷۵×۱۰۰ سانتی‌متر یا ۵۰×۷۵ سانتی‌متر یا هر اندازه دیگری که بخواهید تهیه کنید.

برای ساختن تخته ماهوتی ۷۵×۵۰ سانتی‌متر به این چیزها نیاز دارید: ماهوت (یا پارچه فلانل یا موکت، یا پارچه کرکی پنبه‌ای، یا پتو کهنه) به‌اندازه ۹۰×۶۰ سانتی‌متر، تخته سه لایی (یا فیبر، یا نئوپان، یا مقوای کلفت) به‌اندازه ۷۵×۵۰ سانتی‌متر، نخ کلفت و محکم، سوزن لحافدوز، کاغذ کلفت به‌اندازه ۷۰×۴۵ سانتی‌متر چسب یا سریش یا چند عدد میخ.

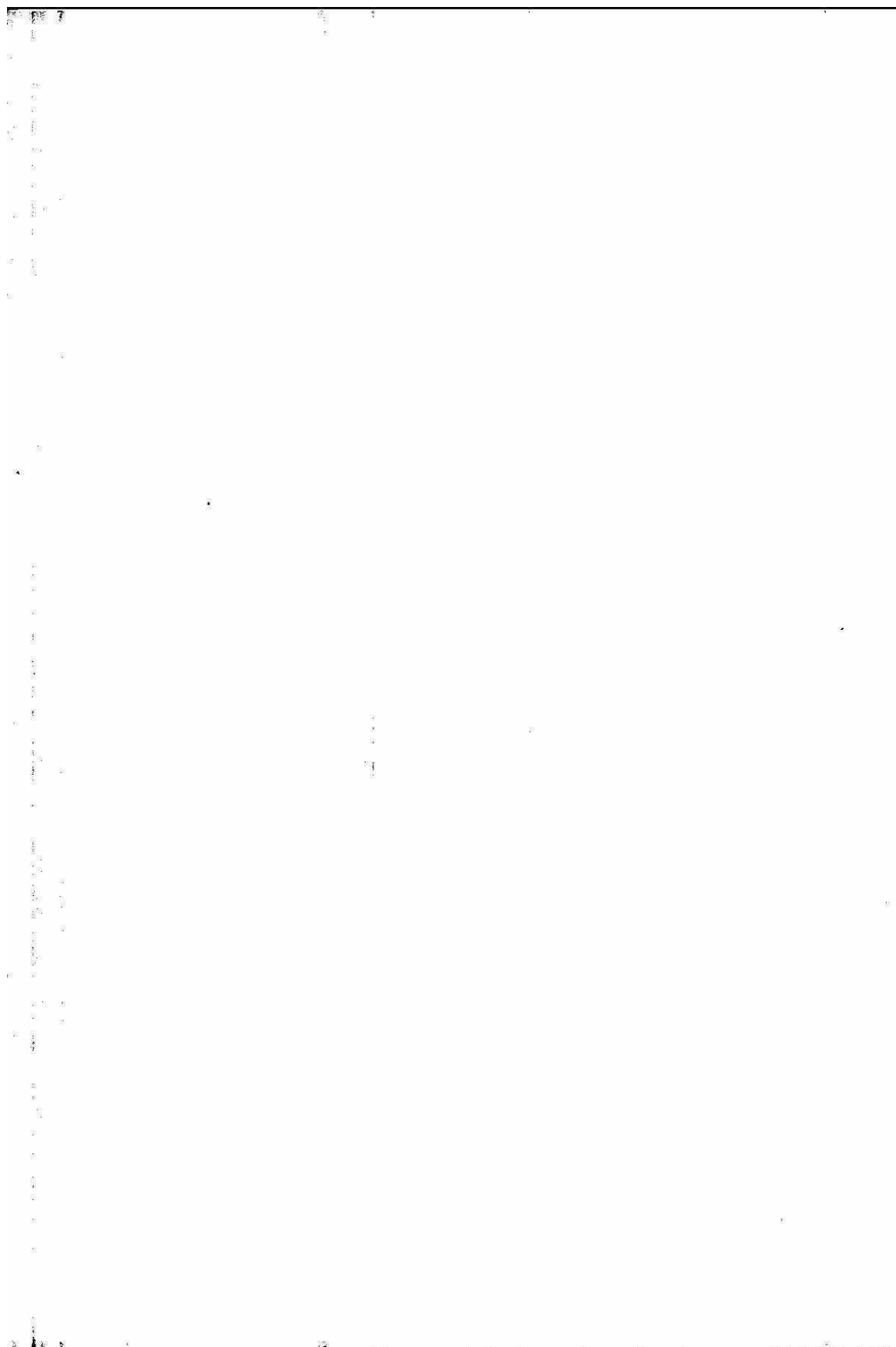
پارچه را روی میز یا زمین صاف پهن کنید. تخته سه لایی را درست در وسط آن بگذارید حاشیه‌های اضافی پارچه را روی تخته برگردانید. دو طرف روبه‌روی پارچه را با سوزن لحافدوزی و نخهای بلند طوری به هم بدوزید که پارچه دو طرف دیگر تخته کاملاً کشیده شود و هیچ‌گونه چین و چروکی در آن باقی نماند. وقتی که کار دوختن تمام شد صفحه کاغذ بزرگ و کلفت را با چسب یا سریش روی نخها و حاشیه‌های پارچه بچسبانید. تخته ماهوتی آماده است؛ می‌توانید آن را با دو سه قلاب، که به لبه آن پیچ می‌کنید و میخ در جایی که مشخص کرده‌اید، به دیوار بیاویزید.

۱۰. باید توجه داشت که هر روزنامه فقط در مدت محدودی به دیوار کلاس یا

مدرسه نصب شود و، پس از آن مدت، جای خود را به شماره دیگر همان روزنامه بدهد.

۱۱. می‌توان با مدرسه‌های مشابه دیگر قرار گذاشت و در طول سال تحصیلی روزنامه‌های کلاسها و روزنامه‌های مدرسه را به امانت گرفت و در کلاسها و مدرسه‌های دیگر برای خواندن دانش‌آموزان به دیوار نصب کرد.

۱۲. معلم هر کلاس و مدیر یا معاون مدرسه بهتر است همه روزنامه‌های کلاسها و

فصل هشتم

صلیب سرخ

هدفهای کلی

از خواننده، انتظار می‌رود که، پس از مطالعه این فصل، با تاریخچه صلیب سرخ در جهان و ایران و همچنین تشکیلات، اهداف، و نقش آن در مدارس آشنا شده باشد.

هدفهای آموزشی

- از خواننده انتظار می‌رود که، پس از مطالعه این فصل بتواند:
- تاریخچه تشکیل صلیب سرخ را بیان کند.
- اصول اساسی صلیب سرخ را توضیح دهد.
- قراردادهای چهارگانهٔ ژنو را توضیح دهد.
- سازمانهای صلیب سرخ بین‌المللی و وظایف آنها را شرح دهد.
- تشکیلات اتحادیهٔ جمعیت‌های صلیب سرخ و هلال احمر را توضیح دهد.
- دو کمیسیون اساسی و چهار کمیسیون مشورتی اتحادیه را توضیح دهد.
- اهداف جمعیت‌های ملی صلیب سرخ و هلال احمر را بیان کند.
- تاریخچه جمعیت هلال احمر جمهوری اسلامی ایران را ذکر کند.
- شرایط انتخاب مربی هلال احمر را بیان کند.
- اساس کار گروه‌ها و شرایط عضویت دانش‌آموزان در گروه‌های هلال احمر را شرح دهد.
- شرایط عضویت دانش‌آموزان در گروه‌های هلال احمر مدارس را ذکر کند.
- عنوانهای عضویت هلال احمر در مدارس را نام ببرد و توضیح دهد.

اعضای مذکور پس از ثبت نام عضو موقت اند و در صورت گذراندن دوره های آموزشی مربوط و همکاری مستمر عضو رسمی شناخته می شوند.

جمعیت هلال احمر امدادگران مورد نیاز خود را از بین مددکاران عضو سازمان هلال احمر انتخاب می کند و مددکاران می توانند، در صورت تمایل، پس از اتمام دوره تحصیلات متوسطه، در قسمتهای امداد شعب جمعیت هلال احمر، پس از گذراندن دوره های آموزشی ویژه امدادگری، در مقام اعضای فعال جمعیت هلال احمر همکاری کنند.

در آخر شایان ذکر است که مدیر آموزشگاه، موظف است بعد از تشکیل گروهها یک محل مناسب برای فعالیت و نگهداری اموال گروهها در نظر بگیرد.

شرح وظایف مربیان جوانان هلال احمر در آموزشگاهها

۱. ثبت نام از دانش آموزان داوطلب برای عضویت در گروههای سازمان هلال احمر و دریافت حق عضویت، طبق مقررات مالی سازمان، تعیین گروه خون، صدور کارت شناسایی برای اعضا در اسرع وقت
۲. تشکیل فروشگاه تعاونی آموزشگاه، با همکاری مربیان تربیتی، به منظور تهیه لوازم التحریر و مواد خوراکی مرغوب، سالم و ارزان برای تمام دانش آموزان با کمک اولیای دانش آموزان و آموزشگاه، به منظور استفاده از سودهای حاصل برای کمک به اجرای برنامه های سازمانی و کمک به افراد نیازمند و همچنین ایجاد اعتماد و همکاری میان اعضا
۳. آموزش و توجیه وظایف و هدفهای جمعیت هلال احمر و سازمان جوانان به اعضا
۴. آموزش مسائل بهداشتی فردی و اجتماعی و اصول کمکهای اولیه آتش نشانی و وسایل ایمنی به صورت نظری و عملی با استفاده از مطالب کتاب کمکهای اولیه منتشر شده از طرف سازمان جوانان و دیگر منابع منتشر شده در طول سال تحصیلی و با تنظیم برنامه زمان بندی شده
۵. تشویق اعضا به شرکت فعال در برگزاری هفته های مخصوص سازمان جوانان مانند:
 - هفته دوستی، از ۱۸ اردیبهشت لغایت ۲۴ اردیبهشت
 - هفته خدمت، از ۱۸ بهمن لغایت ۲۴ بهمن
 - هفته بهداشت، از ۲۳ آذر لغایت ۲۹ آذر
 - هفته درختکاری، از ۱۵ اسفند لغایت ۲۱ اسفند
۶. انتشار روزنامه دیواری و نشریات آموزشی مصور در زمینه کمکهای اولیه و فعالیتهای گروه

۷. سازمان جوانان آموزشگاه و مبادله آن با دیگر آموزشگاهها
۸. دعوت از مقامات مذهبی و علمی برای اجرای سخنرانی به مناسبتهای مختلف برای اعضا و نمایش فیلمهای علمی و آموزشی با همکاری واحد سمعی و بصری اداره متبوع
۹. پیشبینی برنامههای زیارتی و بازدید از مراکز صنعتی، علمی و تاریخی برای اعضا
۱۰. تشویق اعضا به مشارکت و اهدای خون، در صورت توان در مناسبتهای مختلف
۱۱. تشکیل مرکز خدمات کمکهای اولیه، با امکانات و وسایل کمکهای اولیه آموزشگاه
۱۲. بررسی و نظارت در نظافت و ایمنی مدرسه، کوچه و خیابانهای اطراف به کمک اعضا و کوشش برای رفع معایب مشهود در حد امکان
۱۳. تهیه وسایل اردویی برای گروه سازمان جوانان
۱۴. عیادت و دلجویی از مجروحان جنگ، جانبازان و معلولان و بیماران بستری در بیمارستان و دیدار اعضا با خانوادههای شهدا، مفقودان و اهدای هدیه بهطور دستهجمعی به آنان در مناسبتهای مختلف
۱۵. ترغیب اعضا به جمعآوری کمکهای نقدی و جنسی دانشآموزان برای ارسال به مکانهای ضروری
۱۶. شرکت مربی در جلسات هماهنگی که اداره متبوع آن را برگزار می کند
۱۷. شناسایی و کمک به افراد ناتوان و بی سرپرست و دانشآموزان مستمند
۱۸. شناسایی دانشآموزان و افراد بیمار به کمک اعضا و معرفی آنان به مراکز درمانی
۱۹. شناسایی افراد بی سواد و ترغیب آنان برای شرکت در کلاسهای نهضت سوادآموزی
۲۰. ایجاد ارتباط و همکاری میان اعضا و پلیس راهنمایی، برای برقراری نظم و عبور و مرور دانشآموزان
۲۱. ارسال گزارشهای لازم از کارهای انجام شده حداقل تا بیستم هر ماه از طریق آموزش و پرورش منطقه مربوط به امور تربیتی اداره کل
۲۲. دریافت حق عضویت از دانشآموزان دوره ابتدایی، راهنمایی و متوسطه که خواهان ثبت نامه در سازمان جوانان هلال احمرند

وظایف مسئولان امور هماهنگی شهرستانها - مناطق و نواحی

۱. صدور بخشنامه، به منظور انتخاب مربیان و صدور ابلاغ آنها
۲. نظارت بر کار مربیان و کمیتههای تشکیل شده در آموزشگاهها

۳. تشکیل کلاس آموزش اهداف سازمان جوانان و کمکهای اولیه برای مربیان جدید و داوطلبان مربیگری

۴. تشکیل شورای مربیان و استفاده از آرای آنان و ارسال این آرا به سازمان مرکزی

۵. نظارت دقیق بر درآمدها و هزینههای سازمان در مدارس

۶. تشکیل نمایشگاه از کارهای دستی و هنری و نشریات منتشر شده از سوی گروههای آموزشگاهها به مناسبتهای مختلف

۷. همکاری با مدارس در پیگیری بیماریابی و معالجه آنها در مراکز درمانی

۸. تهیه گزارش فعالیتهای ماهانه و سالانه سازمان جوانان محل و ارسال آن برای سازمان و ادارات مربوط

۹. نظارت بر کار مربیان آموزشگاهها و ارزشیابی آنها

۱۰. تشویق مربیانی که فعالیتهای ابتکاری انجام داده‌اند

۱۱. ثبت درآمدهای سازمانی و ضبط مدارک موجود

۱۲. صرف هزینههای سازمانی طبق دستورالعملهای ارسالی

۱۳. برگزاری اردوهای یکروزه یا چند روزه تشویقی، دوستی و علمی خارج از شهر برای اعضا و مربیان فعال

۱۴. ارسال بیان عملکرد مالی ۶ ماهه و اعلام موجودی نقدی و غیرنقدی به سازمان مرکزی

۱۵. تهیه زمین مناسب برای احداث اردوگاه آموزشی با همکاری مسئولان منطقه مربوط

۱۶. انجام سایر امور ارجاعی مربوط، در صورت لزوم

تشکیل نمایشگاههای بین‌المللی کودکان

هدف از تشکیل این نمایشگاهها، تشویق درک و تفاهم متقابل میان فرهنگهای متفاوت و بالا بردن دوستی و حسن نیت بین‌المللی و پرورش استعداد و خلاقیت نوجوانان و نمایان ساختن نقش هنر در زندگی آنان از طریق مبادله کارهای هنری است

در جریان بیست و هشتمین دوره نمایشگاه جهانی هنری کودکان در استو، پایتخت کره جنوبی، ۲۰ نفر از کودکان ایرانی صاحب مدالهای طلا، نقره و برنز شدند؛ مسابقه مذکور در زمینه نقاشی بود

همچنین در سال ۱۹۸۵، صلیب سرخ جوانان یونان به منظور گرامیداشت سال جهانی

جوانان و فراهم آوردن فرصتی که جوانان بتوانند علایق و عقاید اصلی خود را بیان کنند و موارد ضروری قرن ۲۱ را در مغز خود به‌روراندند مبادرت به برپایی مسابقه مقاله‌نویسی وسیعی برای جوانان پایتتر از ۱۸ سال با عنوان «جوانان امروز، رهبران قرن بیست و یکم» در سال ۱۹۸۵ کرد و برای شرکت در این مسابقه از جوانان کشورمان دعوت به‌عمل آورد که به‌دعوت آنان پاسخ مثبت داده شد.

در اجرای بند ۷ ماده ۳ اساسنامه جمعیت هلال‌احمر جمهوری اسلامی ایران، مصوب ۱۳۶۷/۲/۸ مجلس شورای اسلامی، برای «اداره امور جوانان جمعیت»، با همکاری وزارت آموزش و پرورش و جمعیت هلال احمر، سازمان جوانان هلال احمر با اهداف و وظایف زیر به فعالیت خواهد پرداخت:

فصل اول - اهداف و وظایف

ماده ۱ - اهداف - برای تحقق اهداف زیر سازمان جوانان فعالیت می‌کند:

الف) تربیت و آموزش جوانان به‌منظور آماده ساختن آنان در انجام خدمات امدادی و عام‌المنفعه

ب) ایجاد حس تعاون، دوستی و نیکوکاری بین جوانان

ج) توسعه مشارکت جوانان در تصمیم‌گیریها و فعالیتهای مربوط به آنها

د) کمک به سلامت جامعه و دفاع از ارزشهای اسلامی و انسانی

ه) کوشش برای برقراری دوستی و تفاهم بین‌المللی

ماده ۲ - وظایف - برای حصول به اهداف فوق، سازمان وظایف زیر را به‌عهده خواهد داشت:

الف) عضوگیری از بین جوانان داوطلب و متشکل کردن آنان در گروهها و واحدهای

سازمانی

ب) برنامه‌ریزی برای آموزش جوانان از طریق گروهها، به‌ویژه در زمینه کمکهای اولیه

و امداد، به‌منظور تحقق اهداف سازمان و آمادگی آنان برای شرکت در فعالیتهای اجتماعی،

فرهنگی و خدماتی عام‌المنفعه، به‌ویژه خدمات کمکهای اولیه و عملیات امدادی جمعیت

هلال احمر

ج) ایجاد توسعه فضاهای مناسب برای فعالیتهای اعضای سازمان مانند خانه، باشگاه

و اردوگاه سازمان

(د) تشکیل بخش پژوهشی و تحقیقات مسائل تربیتی در سازمان مرکزی برای مطالعه مستمر در زمینه مسائل جوانان و تهیه روشهای نوین اجرایی

(ه) تشکیل بخش آموزش مربیان به منظور جلب افراد علاقه‌مند به امر مربیگری و آموزش آنان تا مراحل تکمیلی و عالی

(و) تشکیل شوراهای مرکزی، استانی و مناطق به منظور نظارت و هدایت فعالیتهای واحدهای سازمان و پشتیبانی مادی و فرهنگی و فکری آنان

(ز) همکاری با وزارت آموزش و پرورش برای ارتقای سطح بهداشت در آموزشگاهها و فراهم کردن امکانات برای درمان دانش‌آموزان بی‌بضاعت و محروم

(ح) کوشش برای شناساندن و معرفی فعالیتهای جمعیت هلال احمر و اعضای سازمان به جامعه و جلب همکاری مردم و نهادها و تلاش برای جمع‌آوری اعانات برای عملیات امدادی جمعیت

(ط) کوشش برای ارتباط با جوانان جمعیه‌های هلال احمر و صلیب سرخ کشورهای مختلف و دیگر سازمانهای بین‌المللی مربوط، در محدوده سیاستهای خارجی دولت و جمعیت هلال احمر جمهوری اسلامی ایران از طریق امور بین‌المللی جمعیت

فصل دوم - ارکان و تشکیلات

ماده ۳: برای نظارت عالیه، هدایت و هماهنگی امور سازمان شورایی به ریاست وزیر آموزش و پرورش و عضویت رئیس جمعیت، معاون پرورشی وزارت آموزش و پرورش، خزانه‌دار کل جمعیت، دبیرکل جمعیت، قائم مقام وزیر آموزش و پرورش (رئیس سازمان) و معاون اداری و مالی جمعیت تشکیل می‌شود.

ماده ۴: شورای سازمان حداقل ۴ نوبت در سال تشکیل جلسه می‌دهد و امور سازمان را بررسی می‌کند و پیشنهادات سرپرست سازمان در زمینه‌های اجرایی، مالی، اداری، تشکیلاتی و تعلیماتی و آموزشی را بررسی و تصویب می‌کند.

ماده ۵: برای سرپرستی سازمان، وزیر آموزش و پرورش یکی از مقامات وزارت را به عنوان قائم مقام خود در سازمان منصوب می‌کند.

ماده ۶: قائم مقام وزیر آموزش و پرورش و سرپرست سازمان در قبال شورای سازمان مسئولیت داشته، مجری مصوبات شورا خواهد بود.

هدفهای کمکهای اولیه

۱. نجات و زنده نگه داشتن شخص مصدوم یا بیمار
 ۲. جلوگیری از شدت یافتن عارضه
 ۳. کمک به بهبود حال بیمار تا رسیدن یا انتقال او به مراکز درمانی
- هر نهادی خصوصاً آموزشگاهها باید مجهز به جعبه کمکهای اولیه باشند تا در موقع بروز حوادث دچار سردرگمی نشوند. محتوی جعبه کمکهای اولیه به شرح زیر است:

۱. قیچی، یک عدد
۲. پنس ساده، یک عدد
۳. باند، به عرض ۱۰ و ۵ سانتی متر ۱۰ عدد
۴. گاز استریل، به ابعاد مختلف، ۱۵ عدد
۵. پنبه هیدروفیل ۱ بسته
۶. نوار چسب یک حلقه
۷. باند سه گوش بزرگ سه عدد
۸. لیوان و قاشق چایخوری یک عدد
۹. قاشقک (آبس لانگ) یک عدد
۱۰. صابون و حوله، یک عدد
۱۱. تخته شکسته‌بندی برای دست و پا و ستون فقرات، یک عدد
۱۲. محلولهای ضدعفونی‌کننده زخم و چند عدد قرص مسکن و پماد سوختگی
۱۳. جوش شیرین
۱۴. میزان‌الحرارة طبی، یک عدد
۱۵. الکل سفید، یک بطری کوچک

صفات کمک‌دهنده

برای آنکه کمک‌کننده بتواند وظایف خود را به‌خوبی و به‌نحو صحیح انجام دهد، باید دارای صفات زیر باشد:

۱. سرعت عمل داشته باشد، در هر حادثه به سرعت از وضع بیمار، محیط اطراف او و حادثه‌ای که اتفاق افتاده است اطلاعاتی کسب و اقدام به نجات بیمار کند.

۲. در هر حادثه خونسردی خود را حفظ کند و با آرامش دست به کار شود.
۳. به روحیه بیمار توجه کند و سخنانش تسلی بخش و محبت آمیز و رفتارش اطمینان بخش و توأم با دلسوزی باشد.
۴. در کارش وارد و با اصول کمکهای اولیه آشنا باشد و بداند که در هر حادثه به چه نحو باید عمل کند و چه اقداماتی را انجام دهد. چه بسا افرادی ناآگاه به خیال کمک به شخص صدمه دیده موجبات ناراحتی او را فراهم کنند. مثلاً، شخصی که ستون فقرات او شکسته است افرادی با تعجیل دست و پای او را می گیرند تا او را به بیمارستان برسانند و همین دست پاچگیها موجب می شود که اگر بیمار صدمه کامل نیز ندیده باشد، بر اثر این عمل دچار قطع نخاع شود.
۵. ابتکار عمل داشته باشد و از حداقل امکانات حداکثر استفاده را در بهبود حال مصدوم حاصل کند.

وظایف کمک دهنده

۱. قبل از هر موضوع باید توجه داشت که وظایف کمک دهنده در سطح کمکهای نخستین است و نباید از حد معینی تجاوز کند.
۲. کمک دهنده به هیچ وجه نباید در امور پزشکی و درمانی که صلاحیت آن را ندارد، دخالت کند.
۳. دخالت کمک دهنده در امر درمان بیمار یا مصدوم باعث ایجاد عوارض بیشتر و ازدیاد ناراحتی بیمار خواهد شد.

وظایف کمک دهنده به دو دسته اصلی و فرعی تقسیم می شود:

الف) وظایف اصلی کمک دهنده. در هر حادثه آنچه بسیار ضروری است و اهمیت دارد حفظ ترتیب عمل در کمکهای اولیه است که جزو وظایف اصلی کمک دهنده محسوب می شود. به این ترتیب که کمک دهنده باید همیشه در نظر داشته باشد که هنگام رسیدن به بالین مصدوم یا بیمار به ترتیب زیر اقدام کند و یکایک موارد ذکر شده را به خاطر بسپرد. کمک دهنده در هر حادثه باید نوع عارضه را تشخیص دهد تا بتواند، از روی اصول صحیح، کمکهای خود را شروع کند.

۱. دور کردن شخص مجروح یا مصدوم از محیط خطر در صورت لزوم. مثل ریزش کوه،

کنید زبان بیمار طوری قرار نگیرد که راه تنفسی او را مسدود کند. چنانچه بیمار یا مجروح احساس سرما کند و بدنش سرد و رنگش پریده باشد، باید او را با پتو یا وسیله دیگری گرم نگه داشت.

در صورتی که بیمار دچار شوک است، باید او را درمان کرد. به بیمار و نزدیکانش اطمینان بدهید که شخص مطلعی از او مراقبت می‌کند و بدین وسیله از ترس و اضطراب آنها بکاهید. اجازه ندهید که مردم در اطراف مصدوم جمع و باعث جلوگیری از جریان هوا در اطراف او شوند.

در صورت نیاز به حمل اضطراری بیمار، با دقت مبادرت به انجام پانسمان و بانداز در حد کمکهای اولیه کند و با مشاهده شکستگیها، پس از آتل‌بندی، بیمار را با حمل صحیح به مراکز درمانی برسانید.

ب) وظایف فرعی کمک‌دهنده. از وظایف فرعی نوشتن مختصری از چگونگی حادثه، حالت بیمار و علایم حیاتی (قبل و بعد از کمکهای کمک‌دهنده) و نیز گزارش اقدامات انجام شده برای پزشک یا مراکز درمانی یا اورژانس است. باید قبلاً مراکز درمانی یا اورژانس را برای آمادگی هر چه بیشتر برای پذیرش بیمار آگاه کرد. اگر تنها هستید و نمی‌توانید مصدوم را حمل کنید، پس از انجام کمکهای نخستین و به هوش آمدن مصدوم، برای او سرپناهی تهیه کنید و مقدار لازم آب و غذا در دسترس او بگذارید و به دنبال کمک بروید.

مجروحان را معمولاً به پشت می‌خوابانند، ولی در مواقعی که مجروح یا بیمار حال تهوع دارد و استفراغ می‌کند یا بیهوش است (بدون داشتن صدمات دیگر بدن) او را به حالت ایمنی درازکش و به پهلو می‌خوابانند.

در پایان، چند نمونه از انواع بیماری و حوادثی که احتیاج به کمکهای فوری دارند بیان می‌شود.

شکستگیها و ضربه‌ها

شکستگیها (ران و بازو، سر، ستون فقرات و گردن)

شکستگی بازو، ساعد، ساق پا و ران

۱. بیمار را گرم و ساکت نگهدارید.

۲. سعی نکنید که دست و پا را صاف کنید. قسمت شکسته را به همان حالت با تخته یا مقوا یا باند سه گوش به عضو مجاور ببندید و عضو شکسته را کاملاً بی حرکت کنید.
۳. بیمار را حرکت ندهید، مگر وقتی که عضو شکسته کاملاً بسته و بی حرکت است.
۴. در صورتی که، علاوه، بر شکستگی در ناحیه صدمه دیده زخم ایجاد شده، از پارچه تمیزی برای پوشاندن آن استفاده کنید و اگر خونریزی دارد، روی آن یک قطعه گاز یا دستمال تمیز بگذارید و ببندید.
۵. در صورت شوک، کمکهای اولیه مربوط به شوک را شروع کنید.
۶. دکتر را فوراً خبر کنید و وسایل حرکت بیمار را به بیمارستان آماده کنید.
۷. مجاری تنفسی بیمار را باز کنید.
۸. نبض بیمار را مرتب معاینه کنید.

شوک

- علائم شوک عبارت‌اند از: رنگ پریدگی، عرق سرد پیشانی، سرگیجه، دستهای سرد و مرطوب، تهوع، ضعف عمومی، نبض تند، گشاد شدن مردمک چشمها، پایین آمدن مرتب فشارخون.
- با مشاهده علائم فوق کارهای زیر را برای بیمار انجام دهید:
۱. مجاری تنفسی بیمار را باز کنید.
 ۲. شکستگی را باید ثابت نگه داشت.
 ۳. در صورتی که بیمار شکستگی نداشته باشد، او را روی شکم روی زمین بخوابانید و سر او را به یک طرف کج کنید و یک زانوی او را تا کنید و روی زانوی دیگر بگذارید و در صورت وجود شکستگی بیمار را به حالت افقی بخوابانید.
 ۴. بیمار را با پتو گرم نگه دارید.
 ۵. در صورت بروز خونریزی، از آن جلوگیری کنید.
 ۶. در صورتی که بیمار آب می‌خواهد، می‌توانید به او آب بدهید، مگر موقعی که بیمار بیهوش است و یا از ناحیه شکم صدمه دیده است و یا حالت تهوع داشته و یا به عمل جراحی نیاز داشته باشد.
 ۷. فوراً پزشک را خبر کنید.

خون دماغ

کمک‌هایی که در موقع بروز بیماری خون دماغ باید انجام داد عبارت‌اند از:

۱. بیمار را بنشانید. سر او را راست نگه دارید و به او بگویید از دهان نفس بکشد.

۲. کلیه لباس‌های تنگ او را آزاد کنید.

۳. مدت چند دقیقه از خارج‌بینی آن طرف که خون می‌آید با انگشت شصت فشار وارد کنید، چنانچه خون بند نیامد، یک قطعه گاز را لوله کنید و داخل سوراخ‌بینی که خون می‌آید قرار دهید.

۴. روی پیشانی و گونه بیمار یخ یا کمپرس آب سرد بگذارید.

۵. چنانچه به‌طریقه بالا خون بند آمد، بیمار باید چند ساعت از فین‌کردن خودداری کند و بعد از ۵ الی ۶ ساعت گاز را از بینی خارج کنید.

۶. در صورتی که خون دماغ بند نیاید، به پزشک مراجعه کنید.

ضمناً، در تمام احوال حفظ خونسردی کمک‌دهنده در بهبود فرد بسیار مؤثر است.

خلاصه

در حدود ۱۱۳۰ سال پیش، هانری دونان تحت تأثیر صحنه‌های رقت‌بار جنگ سولفرینو، کتاب کوچکی به نام خاطرات سولفرینو نوشت. انتشار این کتاب و پیشنهادات آن ندایی بود برای پیدایش نهضت صلیب سرخ که از کشور سوئیس آغاز شد و در سطح جهان گسترش یافت. اصول اساسی صلیب سرخ بر انسانیت، بی‌غرضی، بی‌طرفی، استقلال و خدمت داوطلبانه استوار است. کمیته بین‌المللی صلیب سرخ در ژنو تأسیس شد که سازمانی مستقل است و دارای تشکیلات و وظایف خاصی است. اتحادیه یا فدراسیون جمعیت‌های ملی صلیب سرخ و هلال احمر در ۵ دی سال ۱۹۱۹ در پاریس تأسیس شد که به هنگام بروز سوانح و حوادث طبیعی به نفع قربانیان این حوادث وارد عمل می‌شود و شعار آن انسانیت و صلح است. این اتحادیه نیز دارای تشکیلات و وظایف خاص فردی است. در اکثر کشورهای جهان جمعیت‌هایی به نام جمعیت صلیب سرخ یا هلال احمر تأسیس شده که اهداف خاصی را دنبال می‌کند. در ایران نیز جمعیت شیر و خورشید سرخ ایران در سال ۱۳۰۲ تأسیس شد که در سال ۱۳۵۹ به جمعیت هلال احمر جمهوری اسلامی ایران تغییر نام یافت. اساس کار فعالیت گروه‌های هلال احمر در مدارس به‌صورت واحدهایی است

که در هر واحد ۳۶ نفر عضو به سرپرستی یک مربی فعالیت می‌کنند. انتخاب مربی هلال احمر براساس شرایطی مخصوص صورت می‌گیرد. عضویت در سازمان داوطلبانه است و کلیه جوانان ۱۲ تا ۲۲ سال می‌توانند با احراز شرایط به عضویت سازمان درآیند. امدادگران هلال احمر وظایف مختلفی را به عهده دارند کمکهای اولیه، نمونه یکی از وظایف آنهاست که در این فصل مفصلاً شرح داده شد.

خودآزمایی ۸

۱. اصول اساسی صلیب سرخ را ذکر کنید.
۲. چند مورد از وظایف اتحادیه صلیب سرخ را ذکر کنید.
۳. شرایط انتخاب مربی هلال احمر را توضیح دهید.
۴. دانش آموزان عضو سازمان که در دوره متوسطه، هنرستان و دانشسرای تربیت معلم تحصیل می‌کنند و سن آنها ۱۵ تا ۱۸ سال است نامیده می‌شوند.
۵. چند مورد از وظایف مربی هلال احمر را نام ببرید.
۶. چند مورد از اهداف سازمان جوانان را شرح دهید.

فصل نهم

تئاتر و نقش آن در مدرسه

هدفهای کلی

از خواننده، انتظار می‌رود که، پس از مطالعه این فصل، با تاریخچه پیدایش تئاتر در جهان و عوامل تأثیرگذار در تئاتر و همچنین تئاتر آموزشگاهی و آثار تربیتی آن آشنا می‌شود.

هدفهای آموزشی

از خواننده انتظار می‌رود که، پس از مطالعه این فصل، بتواند:

- تاریخچه پیدایش تئاتر را بیان کند.
- موضوعات تئاتر یونان را نام ببرد و آنها را توضیح دهد.
- انواع نمایشهای ایرانی را نام ببرد و درباره هر یک توضیح دهد.
- اجزای یک داستان را شرح دهد.
- اصطلاحات هنر نمایشی تئاتر را توضیح دهد.
- خصوصیات بازیگر خوب را شرح دهد.
- عوامل انتخاب نقش بازیگران جدید را توضیح دهد.
- عوامل صحنه‌ای و نقش هر یک از آنها را شرح دهد.
- عوامل دست‌اندرکار تئاتر و وظیفه هر یک را توضیح دهد.
- عوامل هنری تئاتر را نام ببرد و هر یک را توضیح دهد.
- مراحل اجرای نمایش را شرح دهد.
- آثار اجتماعی تئاتر آموزشگاهی را شرح دهد.
- چگونگی تأثیر تئاتر در رشد شخصیت فرد را شرح دهد.

- درباره ضرورت وجود تئاتر آموزشی و آثار تربیتی آن به طور منطقی و مستدل بحث و بررسی کند.

تاریخچه تئاتر

هنر نمایشی آمیخته‌ای از جوهره چند هنر پاک و زیباست که رسالتی بس بزرگ به عهده دارد. تاریخچه این هنر، بسیار دیرین و کهن است. می‌توان گفت که هنر نمایشی از موقعی آغاز شد که انسان نیاز به بازی را در خود احساس کرد. انسان عصر اولیه، در هنگامه‌ای که برای رفع نیازهای مادی خود ابزار شکار را تهیه کرد، آموخت که با زندگی دسته‌جمعی حیاتی نیکو دارد؛ به احساسات و عواطف خود پی برد و همگام با کشف آتش، واقعه شکار را با رقص و پایکوبی جشن گرفت و شادی خود را در قالب حرکات با بی‌زبانی بروز می‌داد. بی‌شک می‌توان این گونه زندگی کردن انسان اولیه را آغاز هنر نمایشی تئاتر دانست.

چرخ زمان می‌گشت و بشر سیر تکاملی زندگی را می‌پیمود. با پیدایش زبان و کشف حروف، انسان توانست گام بزرگتری در جهت پیشرفت خود بردارد. او دیگر قادر بود حرف بزند، بیاموزد و آموخته‌های خود را به دیگران بیاموزاند. با پیشرفت فرهنگ، همراه با ازدیاد جمعیت، قبایل و دسته‌های مختلف اجتماعی تشکیل می‌شد، و لاجرم هر طایفه‌ای و دسته‌ای برای خود آداب و رسوم مختلفی به وجود می‌آورد.

بدون تردید، می‌توان گفت که تکامل فرهنگ بشر رابطه مستقیمی با نوسانات تکاملی هنر نمایشی او داشت. قبایل رو به گسترش می‌رفت، تا سرانجام تمدنهای مختلف و حکومت‌های گوناگونی تشکیل شد، مانند تمدن یونان، جامعه مصریان، اجتماع ایرانیان، و حکومت روم ...

تئاتر جهان

یونان و تئاتر

یکی از پیشرفته‌ترین تمدنهای دنیای قدیم یونان باستان بود. این کشور پیشرفته‌ها و افتخارات درخشان تاریخی بسیار داشت. ریاضیدانان بزرگ، فلاسفه بزرگ، طبیبان مختلف نامی و دانشمندان مشهور بسیار از این سرزمین برخاسته‌اند.

تئاتر در یونان، از نخستین جشنهایی که به افتخار دیونیسوس، خدای یونانی، برگزار می‌شد، به وجود آمد. هنر نمایشی یونان در ابتدا به این صورت بود که مردان و پسران در

محوطه‌ای مدور به رقص می‌پرداختند و در بین رقص و آواز، داستانی که مربوط به خدایان بود، بیان می‌کردند. این گروه نمایشی را همسرایان یا هم آوازان می‌گفتند. بعد از مدتی، نویسنده‌ای به نام تس‌پیس نخستین بازیگر را به همسرایان افزود. این بازیگر جدید، با گفتن جملاتی در قالب حرکات، شکل جدیدی به همسرایان بخشید. از آن به بعد به افتخار تس‌پیس نام بازیگران را تس‌پسین نامیدند. پس از مدتی، چندین بازیگر تئاتر، داستانی را از طریق گفتگو و حرکات به نمایش تبدیل کردند.

آمفی تئاتر (تماشاخانه) یونان

یونانیان، برای اجرای نمایشهای خود، محوطه‌ای روباز و بزرگ در دامنه کوه آتن (پایتخت یونان) در نظر گرفتند و نیمکتهای چوبی و مرمری مخصوص تماشاچیان را روی زمین شیبدار طبیعی ساختند.

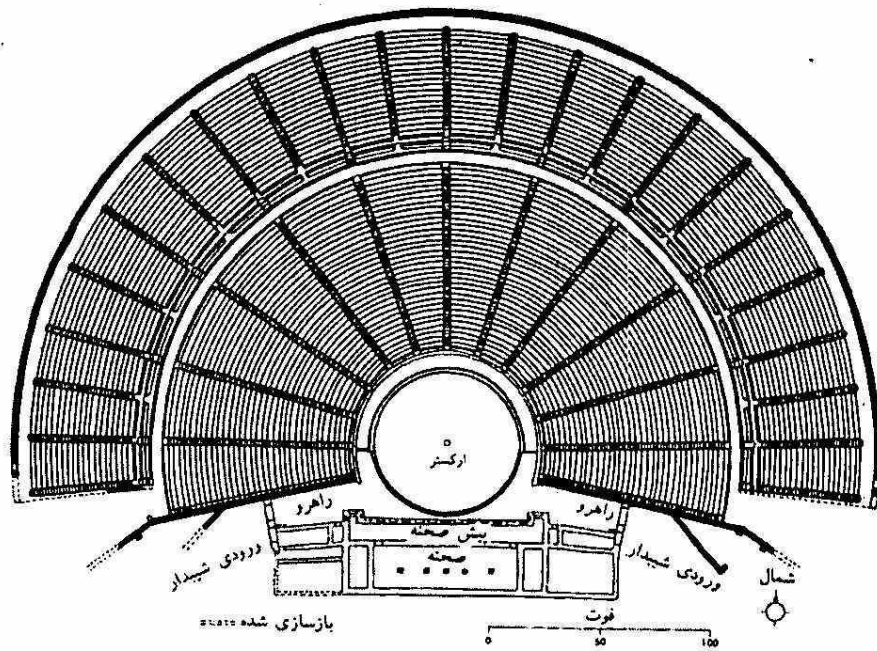
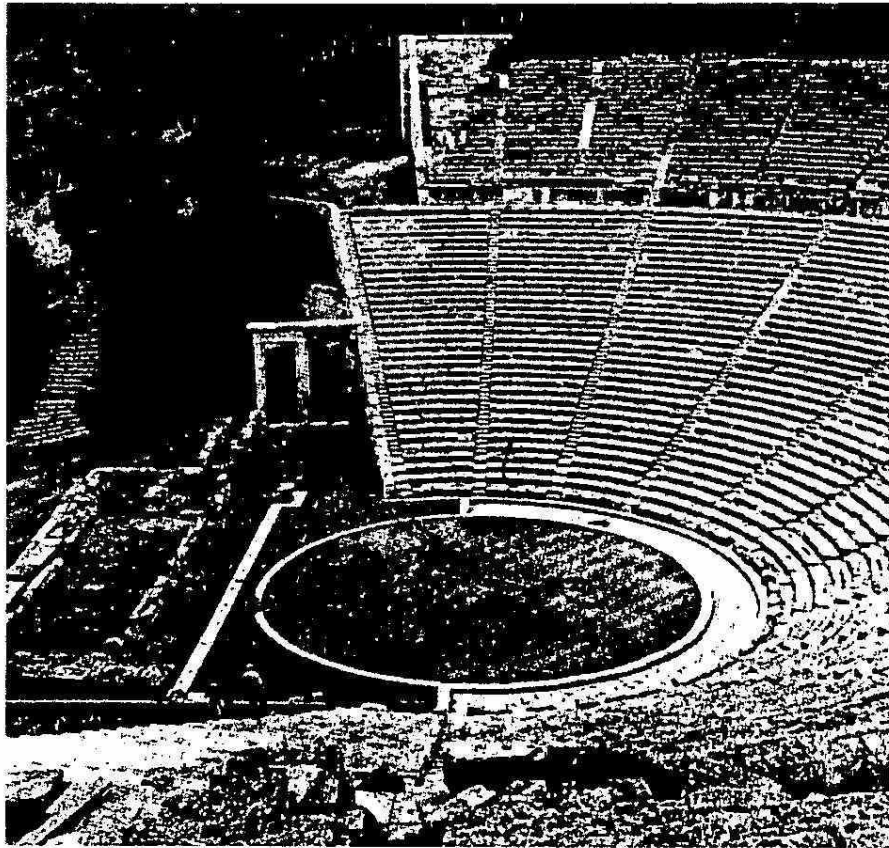
نمایشها احتیاج به نور و پخش صدا نداشت، زیرا در روز اجرا می‌شد. برای رساندن صوت و صدای بازیگر نیز از خاصیت انعکاس صوت استفاده می‌کردند مانند برگشت صدای انسان در کوه (پژواک).

در تئاتر یونان زنان حق شرکت نداشتند و جایگاه افراد در آن بر مبنای تبعیض طبقاتی تعیین می‌شد. جای شاهزادگان، اشراف و بزرگان در ردیف جلو بود و، به ترتیب تقسیمات طبقاتی، دیگران در روی سکوها و صندلیهای عقب‌تر جای می‌گرفتند. بازیگران، برای نشان دادن قد خود و درشت‌نمایی، از کفشهای پاشنه بلند و کلاههای بزرگ و لباسهای ضخیم استفاده می‌کردند.

موضوعات تئاتر یونان

۱. تراژدی: نمایشی با محتوای غمناک و حزن‌آور است، در نمایشهای تراژدی اساطیر و قهرمانان یونانی به دست شیطان و نیروهای پلید در مبارزات مختلف کشته می‌شدند و قتل قهرمانان باعث حزن و اندوه تماشاچیان می‌شد، که این حالت را تراژیک یا تراژدی می‌گویند.

۲. نمایشنامه‌های هزل‌آمیز: در این گونه نمایشنامه‌ها که حالت خنده‌دار و مسخرگی داشتند، قهرمانان و اساطیر را تمسخر و ریشخند می‌کردند یا با آنها برخوردی طنزآمیز داشتند.

نمایی از سالن آمفی‌تئاتر یونان قدیم

۳. کمدی (کمیک): نمایشهای خنده‌داری بود که درباره زندگی روزانه و روزمره مردم مطالبی ارائه می‌کرد. این نوع نمایشها در ۵ قرن پیش از میلاد مسیح آغاز شد. در نمایشهای کمدی، انتقادات یا رویدادهای مهم زندگی مردم به شکل خنده‌داری ارایه می‌شد.

نویسندگان بزرگ یونان

۱. آشیل: از نمایشنامه‌نویسان تراژدی‌نویس یونان بود که ۹۷ اثر بدو نسبت می‌دهند. از این تعداد ۷ اثر باقی مانده است که دو نوشته او به نامهای «ایرانیان» و «پرومته در زنجیر» به فارسی ترجمه شده است.
۲. سوفوکل: او بعد از آشیل که فقط دو بازیگر وارد صحنه می‌کرد، تحولی در تئاتر ایجاد کرد و به جای دو بازیگر از سه نفر استفاده کرد. او در صحنه از دکور و نقاشی استفاده کرد و چهره تئاتر را عوض کرد.
- در آثار سوفوکل، موضوعات اجتماعی بیشتر به چشم می‌خورد.
۳. اوری پید: او بعد از سوفوکل تئاتر را تکامل بیشتری بخشید و به هنر نمایشی جلایی تازه بخشید. او در داستانهایش مردها را انسانهای پست می‌شمرد و روابط اجتماعی مرد و زن را تفسیر می‌کرد. الکترا، ایفی ژنی و مده آ از آثار این تراژدی‌نویس یونانی است.

تئاتر روم

یونانیان در جنگ با رومیان شکست خوردند و به علت این شکست، چارچوب هنر و فرهنگ یونان از هم پاشیده شد. رومیها که علاقه‌ای مختصر به هنر و ادبیات از خود نشان می‌دادند، برای اجرای نمایش از بردگان یونانی اسیر در روم استفاده می‌کردند. رومیان چارچوب نمایشهای خود را از یونانیان گرفتند و اندکی به آن افزودند. تالار تئاتر روم بدین صورت بود که روی سن (محل اجرای نمایش) را با سقفی شیبدار برای محافظت و انعکاس صوت و جایگاه تماشاچیان را برای دوری از گزند گرما و آفتاب با سایبان می‌پوشاندند و جایگاه را طوری به محل اجرای نمایش اتصال می‌دادند که ساختمانی یگانه می‌ساخت. صحنه و دیوارهای سالن را نیز با تزیینات گرانبها می‌آراستند.

پس از مدتی، رفته رفته، رغبت به هنر نمایشی تئاتر کم شد و رومیها، نمایشهای یونانی را با کمی تغییر، بنابه مقتضیات زمان خود، با هنرپیشگانی که یونانیهای اسیر بودند اجرا می‌کردند:

معروفترین نویسندگان تراژدی نویس روم دو نفر به نامهای ترانس و پلوتوس بودند.

مسابقات گلا دیاتوری

چون رومیها به نمایشهای خونین مانند نبرد انسان با انسان یا حیوان وحشی علاقه مند بودند اقدام به تربیت گلا دیاتورها کردند و به کمک این پهلوانان پر قدرت نمایشهای هیجان انگیز خونین اجرا می کردند. جایگاه نمایش میدان بزرگی بود که دورادور آن مانند استادیوم ورزشی پلکان داشت. امپراتور، شاهزادگان، وزراء، درباریان، تجار، سرمایه داران، نجبا و ... تا دهقانان و کشاورزان، به ترتیب، بر حسب تبعیض طبقاتی روی سکوها جا می گرفتند و نمایش را تماشا می کردند. این نمایشها آن قدر ادامه می یافت تا یکی از گلا دیاتورها کشته شود.

در نبرد انسان با حیوان وحشی مانند شیر، پلنگ، ببر و ... نیز گلا دیاتور باید یا بر حیوان غلبه کند و یا ناچاراً کشته شود. بعد از درگذشت امپراتور روم، به علت به قدرت رسیدن کلیسا، وضع تئاتر روم بسیار نامساعد شد و از هم گسیختگی آن باعث شد که تئاتر در قرون سوم و چهارم میلادی رو به نابودی رود.

کلیسا و تئاتر بعد از رومیها

پس از سقوط امپراتوری روم و به قدرت رسیدن کلیسا در اروپا، تئاتر از بین رفت و در روم ممنوع اعلام شد و، برای مدتی بیش از هفتصد سال، هنر نمایشی در اروپا از بین رفت. فقط گاهی اوقات دلکها و شعبده بازان، در جشنها و عروسیهای روستاییان، نمایشهای کوتاه مخفیانه ای اجرا می کردند.

در قرن دهم میلادی، کلیسا برای رونق دادن به اهداف خود و رساندن پیامهای خود به گوش مردم و نشر عقاید مذهبی و رساندن پیامهای انجیل نمایشهای ساده ای با شرکت کشیشها، اسقفها و کاردینالهای کلیسا ترتیبی داد که در محوطه بیرون کلیسا اجرا می شد. تمامی هنرپیشگان لباسهای معمولی به تن داشتند، به جز کسانی که نقش شیطان یا فرشته را بازی می کردند.

نمایش در قرون وسطی

در اروپا، از قرن یازدهم، اتحادیه های صنفی به وجود آمد و این اتحادیه ها، نمایشهای سحرانگیز و مذهبی اجرا می کردند و، به پیروی از سنت یونانیان، فقط مردان در نمایش بازی می کردند.

رئسانس (تجدید حیات اروپا)

ایتالیا و تئاتر: بعد از قرون وسطی، یعنی دوران رئسانس یا تجدید حیات اروپا، هنر در ایتالیا اهمیت خاصی پیدا کرد. در همین هنگام، هنرمندان نقاش ایتالیایی قاعده پرسپکتیو را در نقاشی کشف کردند. نقاشی و طراحی نوین و حجم‌دار در نمایشها، برای تزیین صحنه‌های نمایش، به‌کار برده شد. تئاتر در ایتالیا دوباره جان گرفت و مسیر تکاملی خود را پیمود. بازیگران در جلو صحنه بازی می‌کردند و پشت سر آنها تابلوهایی می‌گذاشتند که مناظر دور دست را نشان می‌داد. صنعتگران نیز دستگاهی اختراع کرده بودند که لکه‌های ابرهای نقاشی شده را جابه‌جا می‌کرد.

کمدی دوره الیزابت: شروع نمایشهای کمدی و مسخره و خنده‌آور در انگلستان بود که با استقبال گرم مردم در زمان الیزابت روبه‌رو شد. تئاتر (تماشاخانه) لندن به‌طور دائم شروع به‌کار کرد و سالنهای مختلفی برای اجرای نمایشها در سرتاسر لندن ساخته شد. در نمایشها، چون زنان هنوز حق شرکت نداشتند، مردانی که لباس زنانه می‌پوشیدند نقش آنها را بازی می‌کردند. هنرمندان و نویسندگان بزرگی چون ویلیام شکسپیر، کریستوفر مارلو و بن‌جانسون پدیدار شدند. از آثار مهم شکسپیر می‌توان تراژدیهای هاملت و اتللو را نام برد.

تغییرات قرن نوزدهم

در قرن نوزدهم، دو تغییر اساسی در تئاتر به‌وجود آمد: یکی برقراری «لژهای» نشیمن (جای تماشاچیان) به‌صورتی که تماشاچی صحنه را مانند یک اتاق سه دیواری می‌دید. دوم، به‌کار بردن چراغهای گازسوز در صحنه به‌جای چراغهای نفتی و شمع. با چراغ گازی می‌توانستند نور صحنه را برای مدت کمی روشن و خاموش کنند و یا جایگاه تماشاچیان را خاموش و صحنه را روشن و درخشان کنند.

لام‌لایت

با پیشرفت صنعت در این قرن (قرن نوزدهم) برای روشنایی صحنه از لام‌لایت، استفاده کردند. لام‌لایت نوری بود که از سوزاندن آهک حاصل می‌شد. با ترقی صنعت، وضع تالارهای نمایشی بهتر شد و در جهت تکمیل هنر نمایش گامهای مؤثرتری برداشته شد.

نمایشهای ایرانی

۱. نقالی. در ایران قدیم، هنر نمایشی به صورتهای اصیل و جالبی ارایه می‌شد. یکی از نمایشهای ایرانی نقالی است. نقال یعنی نقل‌کننده یا بازگوکننده حادثه یا عملی که قبلاً انجام گرفته یا به صورت داستان تعریف شده است. نقالی بیشتر در قهوه‌خانه‌ها انجام می‌گرفت. مردم دورادور قهوه‌خانه می‌نشستند و فردی به نام نقال که از قدرت نطق و سخنوری جذابی برخوردار بود، از داستانهای حماسی و رزمی ایرانی مانند داستانهای شاهنامه فردوسی یا داستانهای تاریخی، در قالب حرکات جالب بازیگری، صحبت می‌کرد. نقال، با حرکات نمایشی خود و گفتار جذابش، نمایشی می‌داد که نظر تماشاگران را به خود جلب می‌کرد.

۲. پرده‌داری و روضه‌خوانی. پرده‌داری توأم با روضه‌خوانی، مانند نقالی، صحبتگاهی در قالب حرکات نمایشی ارایه می‌دهد. پرده‌داری از دوران صفویه از نقالی گرفته شده است. در این عمل، همان‌طور که از اسمش مشخص است. فردی پرده بزرگی را، که روی آن نقاشیهایی از جنگ امام حسین با یزید در روز عاشورا، تصاویر دوزخ، شب اول قبر، ملائکه غذاب، صحنه محشر و ... کشیده شده بود، به معرض نمایش عموم می‌گذاشت و با حرکات و کلام جذابی، نمایش را شروع می‌کرد و مردم را به دور خود جمع می‌کرد. روضه‌خوانی نیز شیوه گفتاری است که، به طریقه نقالی، به صورت نمایش عرضه می‌شود. روضه‌خوان از محتوای جریانات مذهبی شیعه سخن می‌سراید.

۳. نمایش عروسکی (خیمه شب‌بازی). برای این نمایش، عروسکهای مختلفی مناسب با متن داستان موردنظر ساخته می‌شوند. با بستن بند به دست و پای عروسکها، حرکاتی از آنها می‌سازند که مفهوم موردنظر را، چه در قالب نمایش کم‌دی (خنده‌دار) و چه در قالبهای دیگر، بیان می‌کردند. افرادی که عروسکها را حرکت می‌دهند، مخفی‌اند و بیشتر اوقات، با صداهایی مخصوص، به جای عروسکها حرف می‌زنند.

۴. سایه‌بازی (سایه‌پردازی). تقریباً از همان عروسک بازی گرفته شده است. در سایه‌بازی نوری را به شینی می‌تاباند و تصویر آن شیء به روی پرده می‌افتاد. نمایشگر یا بازیگر بازی می‌کرد و نوری که به او می‌تابانند باعث می‌شد که سایه او با همان حرکات روی پرده بیفتد. این عمل به صورت نمایشی خنده‌آور درمی‌آید.

۵. تعزیه. تعزیه، که از کلمه عزا گرفته شده، ابتدا محتوای مذهبی داشت. بدین صورت که افرادی در نقشهای مختلف رویدادهای مذهبی تاریخی را با حرکات بازیگری و بیان جذاب

شعری دنبال می‌کردند، مانند اجرای حماسه عاشورا. در تعزیه عاشورا فردی نقش امام را بازی می‌کرد که او را امام خوان می‌گفتند، امام خوان بازیگر مثبت (سمپات) بود، دیگری نقش شمر را بازی می‌کرد که او را شمرخوان می‌نامیدند. شمر خوان بازیگر منفی (آنتی‌پات) بود. به‌طور مختصر می‌توان گفت که به بازنمایی حماسه‌هایی چون عاشورا با اجرای نقش‌خوانان، در قالب حرکات جذاب، تعزیه می‌گویند. اگر نقالی (نمایش حرکتی کلام‌دار) با نمایش عروسکی (صامت حرکتی) ترکیب شود تعزیه به‌وجود می‌آید. تاریخ پیدایش تعزیه از زمان حکومت شاه‌عباس صفوی است. شاه‌عباس، در آن زمان، مذهب رسمی مردم ایران را شیعه اثنی‌عشری خواند و گروه‌های تعزیه برای تبلیغ شیعه به‌وجود آمدند.

۶. تخته حوضی یا روحوضی (سیاه‌بازی). وقتی پرتغالیها در جنوب ایران تسلط داشتند و در ایران حکومت می‌کردند، با خود برده‌های سیاهی آورده بودند که برای آنان نوکری کنند. پرتغالیها، برای جلوگیری از نشر عقاید سیاهان و برای اذیت کردن آنها، نوک زبان برده‌ها را می‌سوزاندند یا می‌بردند تا آنها نتوانند به‌راحتی تکلم کنند. از طرفی چون ایرانیان مردم دوست و دلسوز بودند، به برده‌ها محبت می‌کردند و برده‌ها نیز، برای خنده و مزاح، رفتار اربابان خود را با حرکات خنده‌دار و زبان گرفته تقلید می‌کردند که این عمل برای ایرانیان خنده‌دار و عملی تفریحی بود، تا اینکه شاه‌عباس صفوی به بندر گمبرون لشکر کشید و پرتغالیها را از ایران بیرون کرد. در ایران قدیم، که آب لوله‌کشی موجود نبود، آب چشمه‌ها و قنات را در جویها روان می‌کردند تا حوضهای بزرگی که هر خانواده در حیاط داشت پر شود. ایرانیان در عروسیهای خود، بازیگری را به‌جای برده‌های اربابان پرتغالی با پودرزغال سیاه می‌کردند و فرد دیگری نقش ارباب را بازی می‌کرد. این نمایش را به همین علت سیاه بازی گفتند، چون یک نفر خود را سیاه می‌کرد و در قالب حرکات و بیانات خنده‌دار با شیوه‌ای تمسخرآمیز مردم را می‌خنداند. به این علت، سیاه‌بازی را نمایش تخته حوضی یا روحوضی می‌گویند که تعدادی تخته یا لنگه در را روی حوضهای خانه می‌گذاشتند و همان جا را محل اجرای نمایش سیاه‌بازی می‌کردند. به‌طور کلی، می‌توان گفت که نمایش سیاه‌بازی یا تخته حوضی نمایشی است که بازیگران در قالب حرکات کمدی و بیانات خنده‌دار، مسائل اجتماعی، اخلاقی و فرهنگی را به نقد و طنز می‌کشند تا مردم را از حین تفریح و سرگرمی پند و درس دهند.

هنر نمایشی تئاتر و دیگر هنرهای مکمل آن

۱. ادبیات. متن نمایشنامه را پیس می‌نامند. پیس عبارت است از پیام (هدف نمایش) که در قالب یک ماجرا (تم اصلی نمایش) پرورده می‌شود. ادبیات، خود مقوله‌ای زیبا و پر شاخ و برگ است که شامل هنر داستان‌نویسی، درام (نمایشنامه)، رمان، شعر، مقاله، گزارش و غیره است. یکی از اجزای ظریف هنر نمایشی هنر نویسندگی یا ادبیات است.
۲. نقاشی و دکور. بسیاری از نمایشنامه‌ها، برای نمایاندن چهره پیام خود، احتیاج به فضا سازی دارند. مسئله فضا سازی و حجم در کار نمایشی در قالب هنر نقاشی که خود هنری ظریف و زیباست حل می‌شود. برای ساخت دکور نیز باید یادی از هنر ظریف معماری (برای دکورهای حجم‌دار) و هنر نجاری کرد.
۳. موسیقی. موسیقی متن نمایش را یک یا چند موسیقیدان تنظیم می‌کنند.
۴. هنر پلاستیک. مهمترین هنری که یک نمایش را به کمال می‌رساند، هنرنمایی بازیگران در قالب و فرمهای مخصوصی است که آن را هنر پلاستیک (بازیگری) می‌نامند.
۵. دوزندگی و خیاطی. برای تهیه لباسهای نمایش، که فرهنگ نمایشنامه را از نظر زمانی و مکانی بیان کند، به خیاطی هنرمند نیاز است.

خلاصه‌ای از اجزای یک داستان

تعریف داستان کوتاه

- می‌توان داستان کوتاه یا بلند را به یک منظومه تشبیه کرد که واقعه یا حادثه کشمکش‌دار خورشید و عوامل دیگر سازنده داستان مانند، مقدمه، گره (ابهام)، نقطه اوج، توصیفات زمانی و مکانی، شخصیت‌پردازی، فرود، نتیجه و پایان داستان سیارات آن هستند.
۱. مقدمه. عبارت است از چکیده و عصاره داستان که در اول، طوری آورده می‌شود که خواننده را آرام‌آرام به ماجرا و حوادث داستان بکشد.
 ۲. گره (ابهام). عبارت است از نقطه‌ای که خواننده در داستان نمی‌تواند بدون مطالعه بقیه داستان، چگونگی و نتیجه ماجرا را حدس بزند.
 ۳. اوج. یعنی نقطه‌ای که خواننده، به سرحد اشتیاق خواندن یا گوش کردن می‌رسد. و این هنگامی است که گره داستان در حال گشایش است.
 ۴. توصیفات (زمانی و مکانی). جملاتی که با کلماتی زیبا و ظریف و جا افتاده

مکان وقوع حادثه و ماجرای داستان را برای خواننده معین می‌کند کار توصیف مکانی را انجام می‌دهد و کلماتی که زمان اتفاق ماجرا را در داستان مشخص می‌کند توصیف زمانی نام دارد.

۵. شخصیت‌پردازی. به‌طور کلی، شاید بتوان گفت که کلیه رفتارهای هر فرد، که افکار و عقاید او را تا حدودی معین و روشن می‌نماید، همراه با طرز بینش او در جامعه، شخصیت آن فرد را تشکیل می‌دهد. در داستان، باید شخصیت افراد نمایش یا داستان مشخص باشد. مثلاً، قهرمان داستان باید از جنبه‌های مختلف قابل شناسایی باشد. نشان دادن رفتارها و تفکرات شخص را در داستان، برای شناسایی، شخصیت‌پردازی می‌گویند.

شخصیت هر فرد، در ابعاد عقلانی، جسمانی اجتماعی، عاطفی، اخلاقی و روانی باید نشان داده شود. مثلاً، قهرمان یک داستان حماسی در شاهنامه از نظر جسمانی قوی هیکل و زورمند، از نظر اجتماعی، حایز اهمیت، از نظر عقلانی، سالم و عاقل و با ذکاوت، از نظر عاطفی رحیم و بخشنده و عفوکننده در مقابل تقاضاها، و از نظر روانی، پیشرو و مدبر است. ۶. فرود. جایی از داستان که خواننده از ماجرا و حادثه اتفاق افتاده مطلع می‌شود و داستان رو به پایان است، فرود داستان نامیده می‌شود. فرود در داستان بعد از باز شدن نقطه ابهام یا گره است.

۷. نتیجه. هر داستانی هدفی را دنبال می‌کند و هر ماجرای پندی اخلاقی در بردارد. به‌جایی از داستان که پیام اخلاقی روشن می‌شود و خواننده نتیجه و محتوای سالم را درمی‌یابد، نتیجه داستان گویند.

۸. پایان داستان. در هر داستان باید سعی شود بعد از نتیجه‌گیری اخلاقی جای انتظار وجود نداشته باشد و خواننده بعد از گرفتن پیام، اقناع شود که داستان تمام شده و انتظار بقیه داستان را نکشد.

اصطلاحات هنر نمایشی تئاتر

آکسون (فشان): گذاشتن خط تیره زیر کلمه‌ای که در جمله بخواهیم با فشار صوت زیاده‌تری آن را ادا کنیم.

آوان سن: قسمت ابتدایی یا جلو سن نمایش است که پیش از پرده اصلی واقع شده است. از آوان سن به‌منظور رساندن پیام مستقیم در نمایش به تماشاچی یا اعمال خاص

دیگر استفاده می‌شود.

آکتور (بازیگر): بازیگر مرد.

آکتورِس: بازیگر یا هنرپیشه زن.

مونولوگ: (تک‌گویی) هنگامی که بازیگر جمله‌ای را به تنهایی می‌گوید.

دیالوگ: رد و بدل شدن جملات بین دو یا چند بازیگر.

آرت: هنر

رژیسور: کارگردان

متورانسِن: کارگردان (تلفظ فرانسوی)

میزان سن: تنظیم حرکات بازیگران در محدوده سن نمایش (ترکیب و تعادل سن)

اسلوموشن: حرکت آهسته.

سن: محدوده‌ای که بازیگران، حرکات و بازی نمایشی خود را روی آن اجرا می‌کنند.

(معمولاً، این محوطه را به شکل دوزنقه می‌سازند که یک متر از جای تماشاچیان بلندتر است).

دکور: ابزار و وسایلی است برای نشان دادن مکان، زمان و زمینه در نمایش.

لت: قطعه‌های کوچکتر دکور را لت یا پائل می‌گویند.

آفیش: آگهی تبلیغ نمایش.

آسیستان: دستیار کارگردان (کمک کارگردان).

گریم (بزرگ): کار نقاشی و آرایشی صورت، به منظور تغییر چهره متناسب با شخصیت

نمایشی بازیگر.

گریمور: گریم‌کننده یا بزرگ‌کننده چهره بازیگر.

پیس: متن نمایشنامه.

بروشور: شناسنامه نمایش (معرفی‌نامه نمایش، که اسامی کارگردان، نویسنده و دست‌اندرکاران

نمایش را برای تماشاچی مشخص می‌کند).

فیکس: خشک ماندن، ثابت شدن بازیگر

ماسک: نقاب روی صورت برای تغییر چهره

ماسکه: پوشیده شدن بازیگری به کمک بازیگر دیگر.

میمیک: نشان دادن حالت درونی و احساسات عاطفی و روانی بازیگر با حرکات و

حالات صورت. مانند حالت خندیدن یا شکل صورت، یا نشان دادن خشم، ترس، عشق، محبت، ... با چین و چروک و حالت صورت.

فون (فن): هم به پرده‌های جانبی سن می‌گویند و هم نوعی وسیله و لوازم گریم (بودر رنگی) است.

آمفی تئاتر: مکان اجرای نمایش که سرپوشیده نیست و به شکل پلکانی است (جای تماشاچیان).

سالن تئاتر: تالار یا سالن سقف‌داز و سرپوشیده‌ای است که سن و جای تماشاچیان در آن قرار دارد.

تئاتر: هم به معنی تماشاخانه است (سالن تئاتر) و هم به معنی نمایش. تراژدی: نمایش حزن‌انگیز و غم‌آور که مرگ قهرمان به دست نیروهای شیطانی را نشان می‌دهد.

کمدی (کمیک): به نمایشی گویند که محتوا و حرکات شاد و خنده‌زا دارد و مسائل اجتماعی را بیان می‌کند.

پرسوناژ: شخصیت موجود در نمایش (نقش نمایشی یک بازیگر).

رول (رل): نقش بازیگر.

پانتومیم: حرکات بدون کلام، برای بیان مقصود نمایش.

سوزه: موضوع، اسکلت، طرح

ریلکس: شل کردن و وانهادن بدن، شلی عضلات. تمرین پیش از حس‌گیری و در

نقش خود فرورفتن.

رفلکس: واکنش.

آنتراکت: استراحت میان دو پرده نمایش برای تماشاچی.

سمپات (سمپاتیک): رفتارهایی که بروز حالت‌های مثبت و طرفدارانه ایجاد کند (اجرای

نقش مثبت).

آنتی پات (آنتی پاتیک): رفتارهای شخصیت‌های منفی نمایش، که تنفرزا و خشم‌انگیز است.

خصوصیات بازیگر خوب

۱. قد بلند: بازیگر اگر قد بلند و تناسب اندام داشته باشد، موفق‌تر و اجرای نقش زیباتر و

آموزش دهد. یا هنگام گوش دادن به حرفهای یک سخنور خوب، دقیقاً به رفتارهای سخنور توجه و آنها را در حافظه خود ضبط کند.

۹. یادگیری ژستها و حرکات بدن: بازیگر باید ضمن یاد گرفتن رفتار افراد مختلف، که نمایانگر شخصیت آنهاست، به ژستها و حرکات آنها نیز خوب توجه کند.

مثلاً، وقتی رفتار ورزشکاران را تماشا می‌کند، به فرم بدن آنها، چگونگی حالات و پیچشهای بدن افراد، ژستها و به حرکات صورت آنها نیز توجه کند.

۱۰. ریتم، کلام، حرکت: ریتم را می‌توان تندی و کندی نامید. قطعه موسیقی دارای زیر و بمها و ریتمهای خاصی است. کلیه تنهای بالا و پایینی را که طریقه خاص یک آهنگ را می‌سازند، ریتم می‌گویند. مثال دیگر اینکه گاهی ما با عصبانیت سخن می‌گوییم و بدون شک در آن هنگام کلماتی که ادا می‌کنیم تند است، اما گاهی از مواقع با احساس خاصی سخن می‌گوییم که کلمات را آرام و شمرده ادا می‌کنیم. این حالت را نیز ریتم می‌گویند. حال باید توجه داشت که آیا به نظر شما فردی که با عصبانیت سخن می‌گوید و راه می‌رود، در این هنگام می‌تواند آرام راه برود. یا بالعکس، آیا فردی که دارد ملایم و نرم و شمرده داستان تعریف می‌کند تند راه می‌رود؟

بازیگر خوب باید برای ادای جملاتش ریتم حرکتی مناسب داشته باشد. اگر یک دیالوگ حماسی را کار می‌کند، مسلماً باید حرکات به‌خصوص آن دیالوگ را (که تند و احساس‌زاست) داشته باشند.

اما وقتی که دیالوگ غمناکی را که یادآور خاطره‌ای تلخ است بیان می‌کند، طبعاً، باید حرکتی نرم و متین داشته باشد؛ تنظیم آهنگ سخن را با شیوه حرکت اصطلاحاً ریتم، کلام، حرکت یا ریتم کلام یا حرکات می‌نامند.

۱۱. حس‌گیری: حس‌گیری دنباله تمرکز حواس است. بازیگر باید بتواند در نقش خود فرو رود و احساسات پرسوناژی خویش را درک کند تا بتواند به بازی خود روح دهد. آن‌گاه است که تماشاچی، پا به پای بازیگر، پیش می‌آید و بازی را تحسین می‌کند. بازیگری که بدون حس‌گیری کار کند، فقط دیالوگ خود را حفظ کرده و آن را قرائت می‌کند، در صورتی که بازیگری که مثلاً نقش سهراب را بازی می‌کند باید آن‌قدر در احساسش غرق شود که خود نیز باور کند سهراب واقعی درون شاهنامه است؛ چنین بازیگری بسیار موفق و پیشرو است.

۱۲. ابتکار: مهمترین عاملی که بازیگر باید به آن واقف و توانا باشد ابتکار یا خلاقیت در بازی است. گاهی ممکن است ابزار لازم در صحنه فراموش شده باشد، یا نورپرداز نور موردنظر را فراموش کرده باشد، یا خود بازیگر دیالوگی را فراموش کند، یا بازیگر همکاری چهار فراموشی شود و به طور کلی می توان گفت ممکن است در بازی خطا یا اشتباهی رخ دهد. به نظر شما چاره چیست؟
آیا باید نمایش را متوقف و از نو شروع کرد؟ آیا می شود از تماشاچی عذرخواهی کرد؟

مسئله مهم این است که در چنین مواقعی بازیگر و به طور کلی بازیگران باید از خود ابتکار و ابداع و خلاقیت داشته باشند و آن وضعیت و بحران پیش آمده را طوری برطرف کنند که تماشاچی متوجه موضوع نشود.
در غیر این صورت، آن بازی و بقیه نمایش خراب خواهد شد. فرض کنید جمله ای را فراموش کرده اید. در این صورت باید آن قدر به داستان نمایش و محتوای آن مسلط باشید که بلادرنگ بتوانید جمله ای با همان مضمون بسازید و دیالوگ خود را ناقص رها نکنید. یا اینکه اگر بازیگر همراه شما دچار فراموشی شده، آن قدر مسلط باشید که بتوانید نقیصه را جبران کنید.

۱۳. شناخت: شناخت موضوع بسیار مهمی است که بازیگر باید در کلیه موارد داشته باشد. شناخت نقش خود و دیگران مهمترین مسئله است. بازیگر باید اول نقش خود را و بعداً نقش دیگران را خوب بفهمد، خوب درک کند، به خوبی آن را تجسم نماید و بتواند تجسمهای خود را نه تنها تقلید، کند بلکه پا از مرحله تقلید نیز فراتر گذارد و، با ابتکارات به جا به نقش جان دهد و مانند همان نقش و شاید برتر بازی کند. شناخت هدف و پیام نمایش نیز فوق العاده مهم است. همچنین شناخت اصول بازیگری (تکنیکها)، شناخت شیوه های اجرایی نمایش در سبکهای مختلف، شناخت ادبیات خود و بیگانگان، آشنا شدن با فرهنگهای مختلف و آداب و رسوم گوناگون قبایل و مردم گوناگون، شناخت سایر عوامل دست اندرکار نمایش و شناخت هرگونه مسائلی که سرنوشت هر بازیگر بدانها بستگی دارد، بسیار مهم است. بازیگر خوب باید همه چیز را خوب بشناسد تا بتواند نیکوتر تصمیم بگیرد.

۱۴. شیوه ها و روشهای اجرایی: بازیگر باید به کلیه عوامل مورد نیاز بازیگری تسلط داشته

باشد، شیوه‌های اجرایی نمایش در دنیا را بدانند، مثلاً شیوه کار برتولت برشت یا شیوه‌های اجرایی نمایش ایران را خوب بدانند و به آنها مسلط شود. لازمه این کار چیزی جز تحقیق، فراگیری، مطالعه و آموختن نیست.

۱۵. **شهامت و خودنباختگی:** شهامت داشتن و خود را نباختن عامل بسیار مهمی است که بازیگر با تجربه و زیرک از آن آگاه است و این خصلت جزو موجودیت اوست. بعضی از بازیگران ممکن است در حین اجرای نمایش از حضور جمعیت داخل سالن دچار ترس شوند. این باعث می‌شود که بازیگر با پریشانی خاطر و دلهره نقش خود را به صورت بیان دیالوگها، آن هم به طور شکسته اجرا کند. بازیگر نباید توجه خود را به جمعیت داخل سالن معطوف دارد. به طور کلی، بازیگر، اگر در نقش خود فرو رود، دلهره و ترس ندارد. به هر صورت، شهامت داشتن و خود را نباختن یکی از خصال بارز بازیگر خوب است.

۱۶. **قدرت حافظه:** شما برای نیرومند شدن جسمتان نیازمند ورزش بدنی هستید، برای نیرومند کردن حافظه محتاج چه هستیم؟ بلی، درست حدس زدید، ورزش برای تقویت حافظه؛ اگر امتحان کرده باشید هر چه مطالب زیادتری بالأخص اشعار مختلف را حفظ کنید، قدرت حافظه شما بیشتر می‌شود و برای حفظ کردن مطالب تازه آمادگی زیادتر و وقت کمتری نیازمندید. بازیگر خوب کسی است که با نرمش و تمرین مداوم حافظه خود را تقویت کند. زیرا حفظ دیالوگها در نمایش قوه حافظه لازم دارد و برای نگه داشتن آن در حافظه نیز همان قدرت با کیفیت بیشتری لازم است.

۱۷. **آگاهی از فرهنگ خود و بیگانگان:** بازیگر خوب باید فرهنگ، رفتارها، عقاید، سنتها، مراسم، تفکرات، برخوردها و سایر عواملی که فرهنگ یک جامعه را تشکیل می‌دهد بداند و مردم خود را بشناسد. آیا شما با مراسم برگزاری عید قربان یا عید باستانی نوروز آشنایید؟ آیا از مراسم ختنه در نزد اقوام مختلف و در شهرستانهای ایران آگاهی دارید؟ آیا خواستگاری رفتن پدر برای پسر و رسوم عروسی کردن در شهرستانها یا ولایت خود را خوب می‌دانید؟ آیا بینش مردم خود در موضع گیریهای عقاید مذهبی خودشان را خوب به خاطر دارید؟ به طور کلی، باید گفت که بازیگر موظف است به نکات ریز و درشت رسوم و فرهنگ جامعه خود آشنا باشد و حتی از این هم پا را فراتر گذارد و فرهنگ بیگانگان را در حد شناخت بیاموزد.

فرض کنید که می‌خواهید چهرهٔ مظلوم فردی فلسطینی را که اسیر دست‌غاصبان صهیونیست شده نشان دهید. برای اینکه چهرهٔ عرب فلسطینی را با مظلومیتش و چهرهٔ غاصب اسرائیلی را با خیانتش نشان دهید راهش چیست؟

راهی ندارد جز تحقیق و مطالعهٔ صحیح در آرا و عقاید دیگران، برای به‌کار بستن آنها در هنر نمایشی خود و ارسال پیام آموزنده به مردم.

۱۸. منظم بودن و داشتن انضباط: در کلیهٔ امور و شئون زندگی روزمره نظم یک قانون حیاتی است، و بشر بدون نظم، درحقیقت همان حیوان ناطق است که آرمان پیاده کردن قانون جنگل را در سر می‌پروراند. حضرت علی (ع)، الگوی جامعهٔ اسلامی شیعه، می‌فرماید (اوصیکم به تقویٰ ... و نظم امرکم) حال که بر این باوریم، داشتن یک روال نظم و رعایت انضباط کامل یکی از خصوصیات بارز بازیگر است. کسانی که عنوان بازیگری را به خود اطلاق می‌کنند، اما رفتار آنها خالی از نظم است، درحقیقت به گروه نمایشی لطمه وارد می‌سازند.

بازیگر باید بداند که احترام به کارگردان و قوانین منطقی و اسلامی و اطلاع از دستورات سازندهٔ کارگردان، احترام به بازیگران همکار، سر وقت مقرر به تمرین آمدن، رعایت اخلاق سالم اسلامی و به‌طور کلی هر گونه رفتاری که توأم با نظم باشد جزو وظیفهٔ اوست.

۱۹. مرتب رفتن به سر تمرین: چون کار نمایش، کاری گروهی است و در آن همهٔ افراد لازم و ملزوم همدیگرند، یادآوری می‌کنیم که ده دقیقه دیر آمدن شما در تمرین برابر است با اتلاف ده دقیقه از وقت پرسنل گروه، پس باید همیشه امور و برنامهٔ زندگی خود را طوری تنظیم کنید که هیچ کاری به وقت تمرین شما لطمه نزنند. کارگردان گروه باید بسیار جدی باشد و در مورد افرادی که دیر به تمرین می‌آیند تصمیم قاطع بگیرد. مراحل اول تذکر، مراحل بعد حذف نقش بازیگر و مراحل بعد اخراج آن بازیگر از گروه نمایشی خواهد بود.

۲۰. پذیرا بودن نقش با رغبت کامل: کسانی که خود را بازیگر می‌دانند باید تا حدودی دامنهٔ کار کارگردان را بدانند. کارگردان، با توجه به شناخت استعداد، قیافه، صدا، ژست و حرکات بدن، علاقه‌مندی، اخلاق فردی، بینش، مطالعه، کنجکاوی و موضوعاتی از این قبیل، نقشها را تقسیم می‌کند. بازیگر خوب کسی است که نقشی را که به او محول

می‌کنند با رغبت و صفا پذیرا باشد. اگر بازیگری اعتراض بی‌جا کند، به کارگردان اهانت کرده است و کارگردان نباید با چنین بازیگری مدارا و نرمش داشته باشد. در این صورت، کارگردان می‌تواند به آن بازیگر بگوید «گرتوبتر می‌زنی، پستان یزن» حال اگر یک بازیگر نقشی را که به او می‌دهند علی‌الظاهر بپذیرد، اما از روی خلوص طالب نقش نباشد، هیچ‌وقت نمی‌تواند شخصیت خود را پیدا کند و کاری بسیار ضعیف ارایه می‌دهد. بازیگر باید نقش خود را از دل و جان بپذیرد و خود را به آن عادت دهد، شخصیت خود را بیابد، با او حرف بزند، با اخلاقش آشنا شود و طوری الفت بگیرد که بتواند نقش خود را خوب اجرا کند.

۲۱. شناخت نقش: همان‌طور که در بالا گفته شد. بازیگر باید پس از گرفتن نقش با رغبت کامل درصدد شناخت نقش خود باشد. ابتدا کل نمایشنامه را چند بار بخواند، داستان نمایش را دقیقاً متوجه شود، به رفتارها و گفتارهای بازیگران نمایش توجه کامل معطوف دارد، روابط عاطفی بین بازیگران را درک کند و آنگاه به نقش خود پردازد. فکر کنید نقش شما نقش قاضی است. از این به بعد باید مطالعه کنید که خصوصیات قاضی چیست و در صورت امکان رفتار قاضیهای واقعی را از نزدیک مشاهده کنید، حرکات و ژستهای بدن قاضی را در هنگام قضاوت ببینید و به‌طور کلی آن‌قدر با پرسوناژ (شخصیت) خود که قاضی است خو بگیرید که هنگام اجرا دقیقاً بتوانید نقش قاضی واقعی را بازی کنید.

۲۲. تمرین مداوم: بازیگر باید به اصل تمرین دایم کاملاً اعتقاد داشته باشد؛ بعضی فکر می‌کنند همین که نقشها را حفظ کردند، دیگر کافی است و به چند بار تمرین بسنده می‌کنند. این‌طور فکر کردن اشتباه محض است؛ هدف بازیگر این نیست که تعدادی دیالوگ از حفظ کند و آنها را در قالب رشته‌ای حرکات ناموزون برای تماشاجی قرائت کند؛ هدف از اجرای نمایش ساختن فرهنگ مردم، تذکر دادن، یادآوری نکات لازم برای زندگی بهتر، آموزش متون مختلف عقیدتی، اجتماعی و آرایه پیام به تماشاجی است.

پس برای اینکه پیام نمایش با کیفیت بالایی به تماشاجی ارایه شود، لازمه‌اش یک بازی واقعی با روح و احساس بازیگر است؛ حال اگر بازی نمایشی تمرین زیادی داشته باشد، حرکات نمایشی ظریف و کلیه مسائل لازمه درحین تمرین کشف و ضبط می‌شود؛

تصحیح خود بگیرید. در غیر این صورت، شما لجوج به‌شمار می‌آیید و لجاجت از هنر نمایشی به دور است و آن فرد در جمع هنری جایی ندارد.

۲۷. ضبط حرکات بازیگرهای خوب: همیشه در تمرینات تا موقعی که نوبت به نقش شما نرسیده است و کارگردان مشغول تنظیم بازی دیگر بازیگران است، خوب به ارتباطات بین بازیگران و حرفها و تحلیل‌های کارگردان توجه کنید. چون آن نکات همگی درس است و شما به آن درسها نیاز دارید.

۲۸. ورزش مداوم: تناسب اندام بازیگر و دارا بودن حرکات زیبا با ژستهای مطلوب، داشتن روحیه با نشاط و شاداب، نداشتن حالت اضطراب و خستگی، همگی مستلزم ورزش مداوم است. هنرمند بازیگر باید ورزشکار خوبی نیز باشد، زیرا نقشهای شما احتیاج به نرمی بدن، جست و خیزهای حساب شده و ... دارد، که برای همگی آنها به ورزش نیاز است.

۲۹. خجول نبودن: افرادی که خجول‌اند، حتی در خوردن غذا نیز همیشه مغبون می‌مانند، تا چه رسد به بازیگری که این رشته اصلاً میانه‌ای با افراد خجول ندارد. اگر خجالتی هستید، بیماری روانی دارید باید به رفع عیب بپردازید. در غیر این صورت، نمی‌توانید بازیگر خوبی باشید و نقشهای با تحرک را نمی‌توانید بازی کنید. مگر اینکه شما به زور بتوانید نقش یک فرد خجالتی را روی صحنه بازی کنید، که آن هم عادت معمول شماست.

۳۰. تمامی نمایشنامه (پس) را حفظ کردن: بازیگر خوب و متعهد، کسی است که برای ارایه یک کار فردی به سهم خود و پیام دسته‌جمعی همگام با دیگر بازیگران، تمامی پس را حفظ کند. مزیت این عمل این است که فرد، به کل ماجرای داستان نمایش، بحیوّه کشمکشها، روابط عاطفی، اخلاقی، اجتماعی، روانی، عقلانی، و ... شخصیت‌های نمایشی و سایر عوامل مانند درک عواطف، کشف خلاقیتها، خلق استعدادها، شناخت کامل تمامی پرسوناژها کشف‌انگیزه‌ها و هزار و یک مسئله دیگر پی می‌برد و آشنا می‌شود.

۳۱. تذکرات: بازیگر خوب باید، همکار و همیار باشد، در همه زمینه‌ها احساس مسئولیت کند، با افراد گروه همکاری فکری و جسمی داشته باشد، از دستورهای منطقی

کارگردان اطاعت کند، قضاوت ناحق نکند، ایراد بی جا نگیرد، لجوج نباشد، روحیه بازیگران همکار را در برابر جمع خرد نکند، دچار غرور و تکبر به پشتوانه قوی بودن بازی خود نشود، به علت ضعف بازی، احساس حقارت و ضعف نکند. برای وحدت گروه بکوشد. اگر می خواهید بازیگر شوید، احساس مسئولیت کنید و هنر نمایشی را جزئی از زندگی خود به حساب آورید.

انتخاب نقش بازیگران جدید

۱. قد و تناسب اندام: کارگردان باید به کلیه حالات روانی، جسمانی، عقلانی، عاطفی، اجتماعی و ... پرسوناژهای نمایش آگاهی کامل داشته باشد تا بتواند همان قد و اندام و مشخصاتی را که لازم دارد در بین بازیگران بیابد؛ قد و چگونگی وضع جسمانی به عوامل مختلفی از جمله سن بستگی دارد.

۲. برآیند و کیفیت صدا: کارگردان باید بازیگری را انتخاب کند، که از صدایی گرم، دلنشین و واضح برخوردار باشد. برای این کار باید با آزمون صدا، فرد موردنظر را بیابد. برای این کار می توان متنی نوشت و از بازیگر خواست تا با احساسات لازم آن را قرائت کند. زیر و بم کردن صدا و رعایت ریتم مخصوص کلام با آهنگ خاص خود، یکی از موفقیت های بازیگر در آزمون است. تلفظ صحیح همه حروف به طور واضح و خوشایند، سلامت زبان را معلوم می دارد. قرائت حروفی مانند آ، آش - ا، اسم، آ، آسب، آ، اردک، آ، آورده - ای، ایستگاه و ... توانایی بازیگر را در به کارگیری حالات صورت برای بیان مشخص می کند.

۳. میمیک صورت: آزمون میمیک صورت بسیار حساس است و سرنوشت بازیگر را معین می کند. می توان از بازیگر خواست که حالات خنده، گریه، ترس، ترحم، محبت، شجاعت، قدرت، تنفر و سایر حالات روانی عاطفی را با خطوط چهره و حالات صورت در قالب ادای بیانات در ارتباط حالات، به طور حضوری و فی البداهه نشان دهد و به ایفای نقش بپردازد. پس از این تمرین باید قدرت به کارگیری سایر عضلات بدن در بیان حالات مختلف را سنجش کرد. در صورت مساعد بودن می توان دریافت که بازیگر جدید بازده و قدرت بازیگری خوبی دارد.

شناخت آنها.

۱. عوامل صحنه‌ای

الف) نویسنده: اگر نمایشنامه‌ای که برای کار انتخاب شده، نوشته نویسنده‌ای است که جزو گروه است، نویسنده در کار سهیم است؛ اگر در شهر شما نیست، چنانچه برایتان میسر است از ایشان دعوت کنید تا نظر خویش را برایتان شرح دهد.

در هر صورت یکی از عوامل صحنه‌ای، شخص نویسنده است. نویسنده مطلب موردنظر را در قالب داستان، مقاله، رمان و غیره بیان می‌کند و از این طریق قصد رساندن پیامی را دارد که کارگردان باید بتواند از طریق اجرای نمایش آن را منتقل کند.

ب) کارگردان: سرپرست و فرمانده گروه نمایشی است که مطلبی از یک نویسنده انتخاب می‌کند (ممکن است نویسنده خودش باشد) و پس از مطالعه دقیق تحلیل محتوایی و شناخت دقیق آن دیدگاههای کمی و کیفی (محتوایی و فنی) را به گروه نمایشی خود پیشنهاد می‌کند. کارگردان دامنه کارش بسیار گسترده است، که در بخش وظایف کارگردان، و چگونگی اجرای یک نمایش از آغاز تا پایان، شرح داده می‌شود.

ج) دستیار کارگردان: هر کارگردانی، به‌ویژه آنها که بازیگری نیز می‌کنند، احتیاج به یک یا چند همفکر و همیار دارند که به او دستیار کارگردان گفته می‌شود. کارگردان وظایف را بین خود و دستیارش تقسیم می‌کند تا بهتر بتواند به امور نمایشی رسیدگی کند. دستیار باید وظایفی را که به عهده‌اش می‌گذارند به‌خوبی بشناسد و انجام دهد. درحقیقت دستیار هم باید به‌وظایف کارگردانی آشنا باشد تا بتواند امور محوله را به‌نحو احسن انجام دهد. ممکن است کارگردان به دستیار بسپرد که در غیابش، گروه را هدایت کند یا طرحهای میزانش‌ها را یادداشت کند تا فراموش نشود. یا اینکه کار را از زوایای مختلف تماشا کند، تا اگر عیبی هست، رفع شود و به گروه برای تصحیح اعمالش تذکر داده شود.

د) بازیگر: بازیگری یکی از مهمترین رشته‌های هنر نمایشی است. در فصول قبل، خصوصیات بازیگر خوب را توضیح دادیم؛ شما نیز قدری فکر کنید که بازیگر کیست؟ چیست؟ چه می‌کند؟ آیا شما تا به حال نقشی را در نمایش بازی کرده‌اید؟ اگر می‌گویید خیر، ناآگاهانه دروغ می‌گویید. یا شوخی می‌کنید. می‌دانید چرا؟ زیرا به قول یکی از استادان، کره زمین صحنه نمایش بزرگی است و اجتماع بشری بازیگران آن. شما هر روز در

حال بازی کردن نقشهایی مختلف‌اید. به‌قول همان استاد، شما در خانه برای برادران نقش برادر، برای پدرتان نقش فرزند و برای پسر خواهرتان نقش دایی را بازی می‌کنید؛ شاید تا به حال فکر کرده باشید که بازیگری کار پر مخاطره و مشکلی است، ما در جوابتان می‌گوییم پس شما فردی مخاطره دوست و مشکل‌پسندید، زیرا هر روز خودتان بازی می‌کنید، آن هم در برابر جمع، حتی جلوی افراد غریبه هم به‌ایفای نقش خود مشغولید، پس ترس شما چیست؟ از فردا، وقتی به مغازه نانوايي می‌روید، خوب توجه کنید که چگونه در برابر افرادی که در صف نانوايي‌اند با نانوا حرف می‌زنید یا هنگامی که خاطره خنده‌داری را برای دوستان تعریف می‌کنید، همان وقت حالات خود را بیاد بیاورید و ببینید چه طبیعی و زیبا تعریف می‌کنید. یا هنگامی که خاطره تلخ از دست دادن بهترین دوستان را تعریف می‌کنید، توجه کنید که چه جانگداز و دردآور تعریف می‌کنید. چنانچه توجه کرده باشید، حالت صورت شما با وقتی که می‌خندید تفاوت زیادی دارد؛ همین حالت را میمیک صورت گویند. پس بازیگری، ضمن اینکه ساده است، احتیاج به تحقیق، مطالعه و آموزش نیز دارد.

۲. عوامل دست‌اندرکار

الف) منشی صحنه: هنگامی که بازیگران در تمرین به بازی مشغولند و کارگردان آنها را رهنمایی می‌کند، لازم است فردی تیز هوش، تندکار، خونسرد، دارای قدرت انتقال فکر و خطوط و میزانشهایی که مورد قبول کارگردان قرار می‌گیرد یادداشت کند و آنها را به‌خوبی به خاطر بسپارد تا اگر در جلسات بعد یکی از بازیگران نقش خود را فراموش کرد، آن را یادآوری کند و طرح موردنظر را به همان صورت قبل ارایه دهد. کسی که این اعمال را انجام می‌دهد فردی است به‌نام منشی صحنه.

ب) مدیر صحنه: به‌طور کلی، می‌توان گفت مدیر صحنه، کارگردان گروه نمایشی در شبهای اجرای نمایش است. وقتی کارگردان تمرینهای نمایش را کافی تشخیص داد، برای مردم به اجرا می‌گذارد که در آن اجراها سرپرست و هدایت‌کننده گروه نمایش مدیر صحنه است. او حتی می‌تواند به کارگردان اجازه ندهد که به‌هنگام اجرا به پشت صحنه بیاید و هرگونه اشکال و مسئله خاصی هم که در اجراها پیش آید مسئولیتش با مدیر صحنه است. اعضای گروه باید بدانند که در اجراها باید از فرمانهای مدیر صحنه اطاعت کنند.

ج) مدیر تهیه: کسی که لوازم و مواد موردنیاز برنامه نمایشی را در اجراها تهیه

می‌کند مدیر تهیه است. او در مقام تهیه‌کننده برنامه وسایل لازم از یک سوزن تا احتیاجات عمده گروه را تهیه می‌کند؛ البته، باید به خاطر داشت که لازم نیست مدیر تهیه به تنهایی لوازم را تهیه کند، بلکه به‌عنوان یک مدیر، کار تهیه لوازم را برنامه‌ریزی می‌کند و بین افراد تقسیم می‌کند. گروه باید خود را ملزم بداند که از مدیر تهیه فرمانبرداری کند.

د) مدیر تبلیغات: تبلیغات از زمانی شروع می‌شود که نمایش آماده اجراست. مدیر تبلیغات باید، بسته به نظر کارگردان، لوازم و وسایل تبلیغی موردنیاز را تهیه کند. این وسایل ممکن است پوستر یا تراکتهای بزرگ باشد که نام کارگردان، نویسنده، گروه نمایشی، زمان شروع، تاریخ و مکان اجرا در آن قید می‌شود. بروشور یا شناسنامه نمایش، آگهی‌های کوچک برای پخش کردن در سطح شهر و غیره از جمله همین‌هاست.

۳. عوامل فنی

صدا و افکت: صدا نیز مانند نور باید همراه با نمایش باشد. افکت ممکن است وضعیت مکانی یا زمانی را در نمایشها مشخص کند، مانند افکت رعد و برق که نمایانگر زمان (روزیارانی) است. خوب است برای صدا نیز حتماً یک نفر را مسئول قرار دهیم. مسئول صدا باید با تمرین مداوم، دریابد که فلان افکت در فلان جای نمایش لازم است و موقع پخش آن از بلندگو را بداند.

۴. عوامل هنری

الف) دکور و دکوراتور: هر نمایشی باید فضای موردنیاز داستان برای مشخص کردن زمان، مکان، و فرهنگ نمایش را به‌وجود آورد. مثلاً، اگر ماجرا در قهوه‌خانه اتفاق می‌افتد، ما باید با دکور فضای نمایش، یعنی قهوه‌خانه را بسازیم. ساختن دکور وظیفه شخصی است به‌نام دکوراتور. او باید اول فضای موجود در نمایش را دریابد، آنگاه با وسایل لازم طرح کوچک (ماکت) آن را برای آرایه به کارگردان بسازد. دکور را معمولاً از تخته، نیوپان، یا چارچوبی که روی آن پارچه، گونی یا فیبر کشیده‌اند و روی آن نقاشی فضای صحنه را ترسیم می‌کنند می‌سازند. برای اینکه دکور نمایش قابل حمل و نقل باشد آن را یکپارچه نمی‌سازند، بلکه طرح اصلی را به قطعاتی تقسیم می‌کنند که هر قسمت آن را اصطلاحاً (لت یا پانل) می‌گویند؛ وقتی پانلها را کنار هم می‌گذارند، دکور یا طرح اصلی

درست می‌شود؛ کف صحنه باید پوشیده از الوار تخته باشد تا برای نصب پانلها با میخ به الوارها راحت باشیم.

ب) **گریم و گریمور:** گاهی لازم است چهره و تیپ بازیگر را طوری عوض کرد که نزدیک به تیپ و شخصیت نمایشی بازیگر (پرسوناژ) شود. مثلاً، وقتی که شما می‌خواهید نقش مردی مسن را بازی کنید، اگر بدون گریم و تغییر قیافه وارد صحنه شوید، نقش شما برای تماشاچی تداعی نمی‌شود. پس باید همراه با تغییر قیافه لازم و لباس موردنظر، با حرکات ظریف بازیگری طوری آن نقش را بازی کنید که همگان آن را بپذیرند. کسی که چهره را بزک یا آرایش (گریم) می‌کند گریمور است. برای گریم کردن باید نکاتی را در نظر گرفت از قبیل شخصیت، حالت‌های قیافه، سن، مکان زندگی (در نمایش)، زمان اتفاق ماجرای نمایش و

فرض کنید که در نمایشی می‌خواهید انسان‌های زمان هخامنشیان یا اعراب قبل از ظهور اسلام را نشان دهید؛ لازم است قیافه افراد مثل آدم‌های آن زمان شود. برای این کار گریمور احتیاج به مطالعه، تحقیق، پرس و جو، سرزدن به موزه‌های تاریخی، کتبی که تصاویر موردنظر را داشته باشد و ... دارد. در ضمن، گریم‌کننده باید فنون نقاشی و راه‌های تغییر قیافه و اسکلت‌شناسی صورت (آناتومی هنری) را بداند. وسایل گریم عبارت‌اند از پودر سفید رنگ سینکا (که در آب حل می‌کنید و حالت خمیر نرم به خود می‌گیرد و مقداری کم شکر برای چسبندگی به آن اضافه می‌کنید)، یک جعبه آبرنگ برای نقاشی صورت برای نمایش زخم، قلم‌های آرایش (قرمز، سبز، قهوه‌ای، سیاه، سفید، طوسی و ...)، فون‌های رنگی، برای تغییر رنگ صورت (کرم‌های رنگی)، روژ لب در رنگ‌های مختلف، بالاختص رنگ قرمز و قهوه‌ای برای ایجاد زخمها. چنانچه برای گریم به ریش و سیل نیاز باشد، به دو وسیله دیگر نام چسب گریم و پشم گوسفند نیازمند می‌شوید. از موهای نرم زیر بغل گوسفند برای گریم ریش و محاسن استفاده کنید، به این شرط که پشم موردنظر را از قبل داخل محلول‌های ضد عفونی‌کننده مانند پرکلرین، پرمنگنات، و ... بگذارید تا میکروبی‌های داخل پشم کشته شوند و عوارض پوستی برای بازیگر به دنبال نداشته باشد. بعد از بیرون آوردن پشم از محلول و خشک شدن آن در آفتاب، آن را شانه کنید تا نرم و یکدست شود. سپس متناسب با تیپ بازیگر آن را شکل دهید. اگر به چسب گریم دسترسی نداشتید، از چسب‌های معمولی مایع مانند اوهو، که برای چسباندن کاغذ استفاده می‌شود، بهره جویید. صورتی که می‌خواهید به آن چسب گریم بزنید باید بی‌مو باشد، مانند صورت نوجوانان که هنوز محاسن

ندارند. چنانچه بازیگر از قبل ریش بگذارد و موهای صورتش بلند شود، شاید گریمر بتواند آنطور که موردنظر است، آن را شکل دهد. برای پاک کردن چسب گریمر از صورت، پنبه تمیز (هیدروفیل) را به الکل بهداشتی (از الکلهای صنعتی مانند اتیلیک و متیلیک که سمی اند و خوردن آنها یا تماسشان با چشم موجب کوری می شود پرهیز شود) آغشته کنید و به صورتی که موهای مصنوعیش را کنده اید بمالید تا چسب در الکل حل و پاک شود.

لازم به تذکر است که داشتن وسایل کامل گریمر شرط گریموری نیست، بلکه برای این کار ذوق و استعداد هنری نیز لازم است.

ج) لباس و طرح لباس: لباس نیز، مانند نور و افکت و گریمر، عاملی مهم و حتی بیشتر از وسایل دیگر برای انتقال فرهنگ نمایش اهمیت دارد. نمایش هر چند خوب کار شود، اگر فاقد لباس باشد، کیفیت مناسبی ندارد؛ لباس در نمایش نمودار تاریخ و زمان وقوع ماجرا، فرهنگ نمایش و عوامل دیگر است. طرح لباس باید با مراجعه به کتب، اسناد تاریخی، موزه ها و سایر جاهایی که بتواند از آنها کسب اطلاع کند، طرحهای لباسهای موردنیاز در نمایش را بیابد و، با الگوبرداری از آنها، لباس را به منظور دوخت توأم با نوع پارچه شروع کند.

تذکر مهم. به نظر می رسد که اگر بخواهیم برای نمایشی که در حال تمرین آنیم، همه عوامل صحنه ای و نمایشی را که در قسمتهای مختلف پیشین توضیح دادیم تهیه و انتخاب کنیم، به افراد زیادی نیاز داریم.

راه درست این است که این مسئولیتها را به جز دستیار (در صورت لزوم)، میان منشی صحنه و مدیر تهیه و بازیگران تقسیم کنیم یا به عهده بازیگرانی که نقشهای کمکی دارند بسپاریم تا با یک تیر دو نشان بزنیم.

آغاز تا پایان یک نمایش

۱. انتخاب نمایشنامه (پیس): کارگردان گروه، پس از مطالعه نمایشنامه های مختلف، بالاخره یکی را که مناسب حال گروه است و نیاز جامعه به پیام آن بیشتر احساس می شود انتخاب می کند، چندین بار آن را جدی و عمقی مطالعه می کند، اگر اشکالات لغوی و ابهامی در نمایشنامه دید، با جستجو در دایره المعارفها و مطالعه، آنها را برطرف می کند. سپس نمایشنامه را برای خود تحلیل محتوایی می کند؛ بدیهی است تا کارگردان

از آگاهی همه‌جانبه و مطالعه قوی قبلی برخوردار نباشد، نمی‌تواند نمایشنامه را آن طور که باید و شاید تحلیل کند، و ممکن است اشکالات محتوایی را، از قبیل دارا بودن پیامهای منفی در نمایشنامه، تشخیص ندهد.

۲. پیشنهاد به گروه: پس از اینکه کارگردان نمایشنامه را مطالعه کرد، آن را به گروه نمایشی خود پیشنهاد می‌کند؛ اگر نویسنده در قید حیات باشد، و به او دسترسی داشته باشد، باید از ایشان دعوت کرد تا در جمع گروه پیس را بخواند، چون نویسنده خودش به قرائت مطلبی که نوشته است، مسلط‌تر است. در غیر این صورت، خود کارگردان یا یکی از اعضای گروه که به خواندن نمایشنامه مسلط است، آن را با صدای بلند و با احساس می‌خواند. در این مرحله همه حق اظهارنظر دارند و می‌توانند نوشته را نقد و بررسی و تحلیل کنند. البته، نظر کلی برای تصویب نمایشنامه با کارگردان است، و دیگران نقش راهنما دارند. اینجا است که بازیگر آزاد است و می‌گوید من برای تمرین این متن کار می‌کنم یا نه.

۳. تقسیم نقش براساس آشنایی کارگردان: کارگردان، اعضای گروه خود را خوب می‌شناسد، لذا برای تقسیم نقش نیازی به امتحان کردن و آزمودن بازیگر ندارد؛ کارگردان با توجه به اندام بازیگر، صدا، استعداد، خلاقیت، قدرت حافظه، توانایی اجرای نقشها، موقعیت فرد در ارتباط با شخصیت‌های نمایشنامه، و ... نقشها را تقسیم می‌کند. در این مرحله، بازیگر نباید اعتراض بی‌مورد به نقش خود داشته باشد و نقش محول شده را قبول نکند. اگر بازیگران جدید باشند، باید براساس راههای انتخاب نقش، که در فصول قبل تذکر داده شد نقشها را معین می‌کند.

۴. کار دور میز (دور میزخوانی): پس از انتخاب نقش، به هر بازیگر و هر عامل نمایشی یک نسخه از نمایشنامه داده می‌شود و افراد گروه دور هم جمع می‌شوند (یا دور یک میز بزرگ می‌نشینند یا روی زمین) و نقشهای خود را از روی نمایشنامه می‌خوانند. در مرحله روخوانی، باید عیوب تلفظی برطرف گردد، و آهنگ بیانات تنظیم شود. همین که مکثهای بین جملات، دیالوگها، رعایت علامات ادبی، مانند کاما، علامت سؤال، نقطه، تعجب، ندا، خبر، و ... رعایت فشار صوت در بعضی از کلمات (تکیه)، تندگویی، کندگویی و ... در مراحل اولیه در نظر گرفته شود، کم‌کم آهنگ قرائت و بیان رو به تکامل می‌رود. از همه مهمتر اینکه اگر بازیگری لهجه خاصی دارد، بیان او را با تمرینات بیان باید تصحیح کرد.

۵. تحلیل نقشها: هر بازیگر موظف است در خانه و در اوقات فراغت با دقت درباره نقش خود و کل نمایشنامه دقت و مطالعه عمیق کند تا بتواند نقشهای نمایشی (پرسوناژها) به ویژه نقش نمایشی خود را بشناسد و درباره شخصیتهای نمایشی و شخصیت خود نظر دهد و شناخت کامل پیدا کند تا بتواند به طور مکتوب آنچه از نقش خود می داند، همراه با تحلیل محتوایی نمایش بنویسد و به کارگردان تحویل دهد. در این صورت کارگردان نیز، با توجه به برداشت و شناخت عمیق خود، درمی یابد که بازیگرانش تا چه حد در فهم و شناخت پرسوناژهایشان موفق بوده اند و اگر ضعف و عدم شناخت در نوشته تشخیص دهد، به بازیگر تذکر خواهد داد.

۶. روخوانی با رعایت نکات فنی: پس از اینکه نقشها نقد و بررسی و ایرادات رفع شد، بازیگران به مرحله ای رسیده اند که می توانند نقش خود را به خوبی و روانی بخوانند. در این مرحله به کلیه نکات فن بیان توجه کامل می شود. بازیگر در این مرحله بدون حرکت روی سن، تیپ گفتاری شخصیت خود را بازی می کند و آهنگ صدا را برای داشتن بیان موفق، تمرین می کند.

۷. برخوانی: بازیگر باید آن قدر نمایشنامه را خوانده باشد که آن را حفظ شود. بهترین راه حفظ کردن تمام مطالب نمایشنامه است. کار مشکلی نیست و با تمرین امکان پذیر است. تمرین زیاد و مداوم با جدیت و پشتکار باعث موفقیت می شود در ضمن، مسئله فراموشکاری در دیالوگها تا حدود بسیار زیادی از بین می رود. حال، اگر بازیگر نتواند تمام نمایشنامه را حفظ کند، گرچه کار وی نسبت به مرحله اول افت دارد شاید تلاش زیر بتواند آن را جبران کند: اول نمایشنامه را خوب بفهمد، بعد درباره همه نقشها و رفتارهای آنها فکر کند و در مورد آنها تصویرسازی کند، بعد نقشهای خود را حفظ کند، و در شبهای تمرین دقت کند که آرام آرام با بیان تلفظی نقش دیگر بازیگران مانوس شود. در همین حال، می توان با علاقه مندی حتی نقش آنان را در درازمدت حفظ کرد.

۸. رفتن روی صحنه: این مرحله بسیار حساس است، و سرنوشت کلی بازیگران را رقم می زند. بازیگران برای تمرین و تعیین میزانشنا روی صحنه یا هر جایی که به عنوان صحنه انتخاب می شود می روند. کسانی که فکر می کنند کارگردان باید به بازیگر خط و طریق حرکت دهد، سخت در اشتباهند. بازیگر باید بتواند خود را با حرکات پرسوناژ

بدنی، هیجانی و متنوع و شاد و ... است، می‌تواند، در پرتو هر یک از ابعاد، تیپ یا قشری را جذب خود کند و متقابلاً به سبب همین ویژگیها تأثیرات مختلفی بر جای نهد، ولی باید دانست که این همه کارایی و ثمربخشی مشروط به وجود سلسله جنبان این حرکت یعنی مربی است. و آن هم کسی است که به‌خوبی این وسیله پُرثمر و این گوهر گرانبها را شناخته و طرز استفاده از آن را بداند.

آثار اجتماعی تئاتر

طبیعت کار تئاتر عبارت است از:

اعطای مسئولیتهای مختلف به یکایک افراد گروه.

هر کسی که پا به میدان فعالیتهای نمایشی می‌گذارد وظیفه‌ای ویژه به او اعطا و کاری خاص از او مطالبه می‌شود. این مسئولیتهای به مثابه ستونهایی از یک بنا هستند که سستی و بی‌توجهی نسبت به آنها و اجرای ضعیف آنها موجب سستی بنا می‌شود. اینجاست که همه چشمها به سوی یکایک مسئولیتهای برمی‌گردد و از صاحب آن توقع اجرای خوب و موفق و چشمگیر می‌رود. با نگاهی کوتاه به مسئولیتهای تئاتر، متوجه می‌شویم که در این مجموعه هیچ‌کس بیکار نیست. هر کسی به فراخور احوال و استعداد خویش مسئولیتی را پذیرفته است و ناچار است که مجدانه در این راه قدم بردارد و فشارهای اجتماعی و گروهی همسالان و دوستان را تحمل کند.

نوجوان و جوان و حتی کودکان نیز، به لحاظ اوضاع روحی و روانی خود، لازم است کارپذیری، مسئولیت‌پذیری و ایفای نقش را تمرین کنند، زیرا تئاتر روح آدمی را می‌پرورد، باعث رشد اجتماعی او می‌شود، قدرت روحی و شخصیتی به او می‌بخشد، اعتماد به نفس ایجاد می‌کند و موجب تقویت استعدادها و رشد آنها می‌شود. همچنین نوعی آرامش روانی برای فرد ایجاد می‌کند، تواناییهای او را به مربی معرفی می‌کند و خلاصه پاسخگوی بسیاری از نیازهای فرد می‌شود؛ آدمی همراه با کار و فعالیت و ایفای نقش ساخته می‌شود و این زمینه به‌خوبی در کار نمایش آموزشی وجود دارد.

بسیاری از صفات و ویژگیهای جوان و نوجوان درضمن فعالیتهای گروهی ساخته و پرداخته می‌شود. هر چه نقش و فعالیت گروهی چشمگیرتر، حساستر، جالبتر و مورد توجه‌تر باشد، اثر بخشی آن در افکار و رفتار فرد بیشتر و عمیقتر می‌شود. در تئاتر آموزشی، هر یک

از افراد دارای نقشی‌اند و این باعث می‌شود که از آن همچون کار تربیتی بسیار مطلوبی استفاده کنند. از جمله تأثیراتی که کار گروهی تئاتر به جا می‌گذارد به شرح زیر است:

سازگاری و تقویت نقش اجتماعی دانش‌آموزان

یکی از خصوصیات انسان رشد یافته اجتماعی برخورداری از روحیه تعاون و تعامل اجتماعی است. نظام جامعه بر همکاری استوار است و جامعه‌ای که روح همکاری در میان آن نباشد دچار رکود، سکون، سردی، گسستگی معنوی و ناکارایی خواهد شد. علاوه بر این، هر فرد باید بتواند با دیگران وارد مراوده شود. باید دیگران او را بپذیرند و او نیز آنها را بپذیرد. هر فرد باید دیگران را دوست داشته باشد و آنها نیز متقابلاً او را دوست داشته باشند. کودکان باید طوری تربیت شوند که به امور بی‌اعتنا نباشند و همواره آمادگی کمک به دیگران را داشته باشند. کار تئاتر آموزشگاهی از بهترین زمینه‌هایی است که می‌تواند با اعطای نقشهای مختلف به افراد موجبات سازگاری شخصیتی و تقویت تعامل اجتماعی و احترام متقابل آنها را فراهم آورد. تئاتر افراد را در ضمن کار به هم نزدیک می‌کند، توان و استعداد و گرایشهای هر کس را به دیگری می‌شناساند و راه و رسم تعامل و همکاری با دیگران را می‌آموزد. هر فرد در ضمن ساعاتی که با دوستان و همسالان خود مشغول کارهای تمرینی و آماده‌سازی برنامه است می‌آموزد که چگونه رفتار کند، چگونه سؤال کند و چگونه مهر بورزد، پاسخ گوید و به کمک آنها بشتابد.

مسئولیت‌پذیری

کسی که فاقد مسئولیت‌پذیری باشد نمی‌تواند در اجتماع انسانی زندگی کند و با دیگران به ارتباط و مراوده برخیزد. کسی که مسئولیت‌پذیر نباشد، به مرور از جمع طرد و به گوشه انزوا افکنده می‌شود. مسئولیت‌پذیری شرط تعامل اجتماعی است و، بدون آن، شخص به‌صورت انسانی تنبل، مسئولیت‌گریز، جبان و کمرو در نظر دیگران معرفی خواهد شد. شخصیت سالم، به‌هنگام برخورد با وظیفه به جد و جهد همت خود را صرف آن می‌کند و از آن رویگردان نیست؛ برای خود در جمع انسانها نقش و مسئولیت ویژه‌ای قائل است، به استقبال وظیفه می‌رود و آن را صحیح و کامل انجام می‌دهد.

تئاتر، دارای این ویژگی است که به هر کس وظیفه‌ای خاص محول می‌کند. در گروه تئاتری، هیچ‌کس نیست که بی‌هیچ کار و مسئولیت و وظیفه‌ای اوقات خود را بگذراند و نه تنها به هر کس مسئولیتی واگذار می‌شود، بلکه از فرد درباره مسئولیتش بازخواست و سؤال

هم می‌شود و قاعدتاً کار تئاتر طوری است که اگر کسی، چنانکه باید، به مسئولیت و نقش خود نپردازد، لطمه‌ای به کار وارد می‌آید که همگان را متوجه سستی و اهمال او می‌کند. مثلاً، اگر همه افراد نقش و وظیفه خود را به‌خوبی انجام دهند، ولی «مسئول دکور» یا مسئول صحنه یا گرمور اقدامات لازم را انجام ندهد، چه بسا زحمات همه نقش بر آب شود. گاهی همه اینها فراهم می‌شود ولی متن اصلی نمایش ضعیف است؛ باز هم بی‌اطلاعی و یا بی‌دقتی نویسنده، همه زحمات را به هدر می‌دهد؛ به همین ترتیب، معلوم می‌شود که هرکس در گروه تئاتر، اعم از کارگردان، نویسنده، بازیگر، مدیر صحنه، مسئول نظافت، مسئول هندل، مسئول نور و ... دارای چنان نقش تعیین‌کننده و مهمی است که اندکی بی‌توجهی و بی‌تفاوتی او، نظم جبران‌ناپذیری بر کار گروه وارد می‌سازد. این را به واقع باید پذیرفت که در حوزه فعالیتهای نمایشی، سستی و ضعف حتی یکی از افراد هم جبران‌ناپذیر است.

این ویژگی تئاتر، باعث می‌شود که افراد گروه نمایشی خوی مسئولیت‌پذیری و جدیت در انجام دادن آن را در خود پرورند. تئاتر فشار مرموزی بر یکایک افراد وارد می‌آورد که نقش و وظیفه خود را به‌خوبی انجام دهند. بازیگر نمی‌تواند وقتی به روی صحنه می‌رود، در مقابل دیدگان تماشاگران همه نیروی خود را برای ارایه خوب و موفق نقش خود به‌کار نگیرد.

او در چنین حالتی می‌داند که اندکی لغزش و سستی، زحمت همه افراد را به باد می‌دهد. او می‌داند که حتی یکی «تپ زدن»، «سکوت کوتاه» و «نگاه نامناسب» هم ممکن است موجب قضاوتهای نامناسبی راجع به کل نمایش شود. این حساسیت، چنانکه ذکر آن رفت، منحصر به بازیگر نیست؛ کارگردان هم می‌داند که باید در پشت صحنه، با تمام نیرو کار کند، و گرنه علاوه بر پایمال کردن زحمت دیگران، انتقاد انبوه بینندگان را به سوی خود خواهد کشید.

این چنین قضاوت خصوصیتی است که می‌تواند از افراد شخصیت‌های مسئولیت‌پذیر وجدی در کار پروراند. کسی که در گروه نمایشی کار کرده باشد می‌داند که در صورت مسئولیت‌ناپذیری، به گوشه انزوا افکنده می‌شود و مورد بی‌مهری و بی‌توجهی دوستان و همسالان قرار می‌گیرد. او می‌داند که اگر از وظیفه سرباز زند یا در انجام آن سستی کند، خشم و غضب دیگران را به خود جلب می‌کند و در این صورت نه تنها شخصیت او تکریم و احترام نمی‌شود، بلکه ممکن است آماج حمله، استهزاء و تحقیر دیگران نیز واقع شود.

پرواضح است که، غیر از شخصیت‌های بیمار، هیچ‌کس چنین حالتی را دوست نمی‌دارد و

برای خود چنین موقعیتی را در جمع دوستان، نمی‌پسندد. علی‌الخصوص، نوجوان هرگز به استقبال این‌گونه بی‌مهری‌ها و بی‌توجهی‌ها نمی‌رود، بلکه از آن گریزان است و راز مورد توجه قرار گرفتن، محترم بودن، تکریم شدن، شخصیت داشتن و ... را در «مسئولیت‌پذیری» می‌داند. تاثیر به‌خوبی می‌تواند زمینه این حالت را پدید آورد. تاثیر فرد را در موقعیتی قرار می‌دهد که، با تمام وجود، شیرینی مسئولیت و وظیفه را لمس و درک کند و او را به پذیرش و عادت کردن به آن دعوت می‌کند و اندک اندک این خصوصیت دوست‌داشتنی و تعیین‌کننده و مهم همچون صفت و خوبی اجتماعی در درون دانش‌آموزان تحقق می‌یابد.

از آنجا که به وظایف متعددی در یک گروه تاثیر اشاره کردیم، لازم است بگویم که شاید در کار نمایشی در مدارس که با کمبود امکانات و تجهیزات روبه‌رویند و علی‌الاصول به برگزاری تاثیری ساده اقدام می‌کنند، مسئولیتهایی چون گریم و صحنه‌پردازی و نورپردازی و مسئولیت صدا و ... وجود نداشته باشد، ولی ساده‌ترین نمایشها هم دارای شرایطی است که در حد خود سازنده روح مسئولیت‌پذیری خواهد بود، هر چند که حوزه آن محدودتر باشد.

رهبری و مدیریت

اگر تاثیر نتواند این حالت را برای همه افراد ایجاد کند، مسلماً برای کسانی که دارای آمادگی و پذیرش بیشتری در این زمینه باشند می‌تواند مهیا کند.

موضوع مدیریت یکی از عناصر اصلی نگهدارنده اجتماعات است. کودک امروز ما به‌زودی وارد اجتماع بزرگ فردا می‌شود و خواه ناخواه با مدیریت و رهبری ارتباط برقرار می‌کند هر یک از افراد به نوعی در پستهای مختلف خانوادگی، اداری، سازمانی و ... رهبری جمعی را به‌عهده خواهند گرفت و، درعین‌حال، باید نقش «رهرو» و تابع را نیز ایفا کنند. پس افراد باید، با توجه به موضوع مدیریت دوگونه پرورش یابند: هم مدیریت را تمرین کنند، صفات مدیر و رهبر خوب و موفق را بشناسند، ضرورت وجود او را درک کنند، با روشهای مدیریت آشنا شوند و هم اینکه راه و رسم رهروی را بیاموزند. کودک از همان ابتدا باید تابعیت رهبری را بپذیرا باشد، ولی نه به‌گونه‌ای سرسپرده و ناآگاهانه. این است که کودک باید برای هر دو سمت پرورده شود تا حیات سیاسی و اجتماعی آینده‌ما ممکن و مقدور باشد.

گرایش و تمایل جوانان و نوجوانان به این موضوع خود زمینه‌ای است برای تأکید ورزیدن

به پرورش رهبری و مدیریت در میان آنان. ویژگیهای سنی آنان اقتضای چنین پرورشی را دارد و نه تنها از آن گریزان نیستند که به جد و جهد به استقبال مدیریت در جمع همسالان می‌شتابند.

آنچه نوجوانان و جوانان باید در این سنین به صورتهای مختلف تمرین کنند در پاره‌ای موارد مربوط به رعایت مقررات و در بخشی دیگر متوجه انتخاب، گزینش یار و همکار باکفایت، اظهارنظر، تمرین صبر و حوصله در برابر انتظارات، حق‌خواهی و نیز تمرین رهروی از طریق تقلید، انتخاب رهبر، تمرین همکاری، ترک خود رأیی و استبداد و .. است. این زمینه‌ها باید در مراحل مختلف در کودکی و نوجوانی و جوانی در افراد رشد یابد.

برای وصول به چنین روحیه‌ای، مدرسه ایفاگر نقش مهمی است که می‌تواند از طریق تشکیل گروههای مختلف و سپردن مسئولیت نظم و اداره آنها به دانش‌آموزان، محترم شمردن عقاید آنها، کمک‌خواهی در حل مشکلات از آنها، توجه به تذکرات و انتقادات آنها و تقدیر از زحمات و تلاشهای آنان، «رهبران» و «رهروانی» شایسته را به اجتماع آینده تحویل دهد. مدرسه، به موازات تشکیل گروهها، کانونها و انجمنهای مختلف و تبدیل کل مدرسه به جمهوریت و «اجتماع»، به مفهوم جامعه‌شناختی آن، در وصول به این هدف، موفق خواهد بود.

تئاتر به لحاظ نوع روابطی که میان بچه‌ها برقرار می‌کند، نقشهای متعددی که دارد، مسئولیتهای مختلفی که به افراد واگذار می‌کند، هنرها و زمینه‌های هنری مختلفی که به خدمت می‌گیرد (سرود، آواز، موسیقی، گریم، دکور و تزئین، نقاشی، خط و ...) یکی از بهترین و مناسبترین شرایط و زمینه‌های رشد روحیه مدیریت و رهبری در میان دانش‌آموزان به شمار می‌رود. کسی که به گروه تئاتر وارد می‌شود، اعم از اینکه کارگردان باشد یا طراح دکور یا بازیگر و ... به نوعی در هر دو نقش رهبر و رهرو ظاهر می‌شود و وظایف مربوط را در ضمن اجرا شناسایی می‌کند. لزوم رهبری قانونمند، رعایت نظم و تبعیت و نیز شناسایی وظایف مدیر و رهبر، صفات او، نحوه برخورد با زیردستان، چگونگی مدیریت و ... همه و همه در کار گروهی تئاتر تحقق می‌یابد.

از آنجا که تئاتر در این زمینه دارای قابلیتهای درخور توجهی است، برای دریافتن و کشف این نقش عظیم، کافی است مقایسه‌ای میان تأثیرات تئاتر در زمینه ایجاد روحیه مدیریت و رهبری، با گروههای دیگر دانش‌آموزی از قبیل سرود، نقاشی، روزنامه‌نگاری و ... به عمل آید. آنچه کار تئاتر را از بقیه زمینه‌ها ممتاز می‌کند، همانا ماهیت کیفیت آن است که ممکن است به صورت

یاوری بسیار توانا برای تربیت روحیه رهبری و مدیریت در خدمت مریان مدرسه درآید. این رشته از خدمات تئاتر، آثار مختلف روانی، اجتماعی و سیاسی به دنبال خواهد داشت. یعنی کسی که راه و رسم مدیریت را می آموزد یا همراهی و تبعیت کردن را خوب یاد می گیرد، بخشی از نیازهای روانی او ارضا می شود و به نوعی آرامش روحی دست می یابد. از طرف دیگر، قدرت و توانایی مدیریت و رهبری در پستهای مختلف اجتماعی، خانوادگی گروهی، سیاسی، اداری، کارگاهی، ... در او به ودیعت نهاده می شود و به هنگام تصدی آنها، با داشتن چنین تجربه و سابقه ای، به گونه ای مناسب می تواند به انجام خدمات لازم بپردازد.

حب جمال

یکی از ابعاد مهم وجود آدمی «حس زیبایی دوستی» است. انسان ذاتاً به جمال و زیبایی علاقه مند است و قسمت مهمی از زندگی او را همین جمال و زیبایی تشکیل می دهد. این نیاز یا این حس، در مسکن، پوشیدن، خوردن، معاشرت و ... وجود دارد. انسان دوست دارد قیافه اش زیبا باشد، نامش زیبا باشد، خط، جامعه، شهر، مناظر و خلاصه همه چیزهایی که به نوعی مربوط به او هستند زیبا باشد. این گرایش عبارت است از یک نیاز عمده در وجود آدمی که باید از همان روزهای اول زندگی به طرق مختلف در کودک تقویت شود و پرورش یابد.

وجود این حس، به شکل تقویت یافته، موجب لذتی معنوی می شود که، به هنگام بروز ناملایمات زندگی، به یاری فرد برمی خیزد و او را با ملاحظه زیباییهای طبیعت و لطافت موجودات طبیعی نشاط می بخشد و فارغ از اندوه و هراس می کند.

برای تربیت و تقویت این حس و پرورش ذوق در کودک طفل باید:

- به نظم و ترتیب عادت کند، لوازم خود را خوب نگهداری کند، در وفای به عهد کوشا باشد، قرار و وعده های دوستانه را مراعات کند. در نشستن، راه رفتن، برخورد با دوستان، ادای کلمات و ... متین و دوست داشتنی و مطلوب دیگران باشد.

- با قطعات ادبی آشنا شود و درضمن خواندن آنها خط و تزیین را مشاهده کند و به حفظ قطعاتی از نظم و نثر بپردازد.

- در رفتار و کردار همراهان، و به ویژه مریان، متانت و زیبایی و جمال و نظم و دقت را ملاحظه کند.

- با رنگها و کاربرد آنها آشنا شود و اساساً در برخورد با شکلهای مختلف قرار گیرد.

- نوای خوش و سرود را بشنود یا به صورت جمعی خود نیز در آن شریک باشد.

- با موسیقی سالم آشنا باشد و از شنیدن آن لذت ببرد و کاربرد آن را بداند.
 اینها زمینه‌هایی‌اند که کودک یا نوجوان را به زیبایی علاقه‌مند می‌کنند، بسیار جالب خواهد بود که این زمینه‌ها را به گونه‌ای آشکار و بارز در یک کار تئاتر معمولی مدرسه‌ای مشاهده کنیم. ابعاد و جنبه‌های مختلف تئاتر پرورنده این حس است.

تئاتر چگونه در رشد شخصیت فرد مؤثر است؟

درست است که دوران نوجوانی به‌نام دوره تشخیص‌طلبی شناخته می‌شود و نوجوان از نظر رشد شخصیت در این دوره سخت تشخیص طلب است، این بدان معنی نیست که افراد در سنین دیگر کودکی و نوجوانی این نیاز را ندارند. کودک، و به‌ویژه نوجوان، برتری‌جوست و می‌خواهد از دیگران برتر و بزرگتر باشد و دیگران نیز به این برتری صحنه بگذارند و از این طریق در میان دیگران صاحب جایگاهی شود. می‌خواهد چندان موفق و پیروز باشد که موجب اعجاب و تحسین دیگران شود.

این نیاز در نوجوان چنان قوی است که گاهی به گستاخی و بی‌ادبی او منجر می‌شود. نوجوان در پی افتخار جویی به هر وسیله‌ای متوسل می‌شود. با بزرگترها به جنگ برمی‌خیزد، مقابله می‌کند، تعارض‌نسلها را پدید می‌آورد. تندخو و ستیزه‌جوست، قدرت‌طلبی و ریاست‌جویی می‌کند. به رقابتهای اعجاب‌آور دست می‌زند یا گاهی به کمک محرومان می‌شتابد. به تقلید از قهرمانان و نام‌آوران دست می‌زند، تن به زینتها و خودآرایی‌های ناپسند می‌دهد، حادثه‌جویی می‌کند و دست به اعمال خرابکارانه می‌زند و ... خلاصه هر راهی را که به کسب محبوبیت برای او منتهی شود در پیش می‌گیرد.

این نیاز باید به گونه‌ای سالم و هدایت شده ارضا شود و گرنه واپس‌خوردگی و سرکوب آن موجب برخی بیماریهای روحی و روانی خواهد شد که بالتبع جامعه را نیز دچار مشکلاتی خواهد کرد.

تئاتر آموزشگاهی یکی از مقبولترین زمینه‌هایی است که می‌تواند، درضمن پاسخگویی به این نیاز، شخصیتی ممتاز به دانش‌آموز ببخشد. کار تئاتر طوری است که دانش‌آموز را در پیش روی دیگران قرار می‌دهد یا نتیجه کار و تلاش را به دیگران عرضه می‌کند. تئاتر می‌تواند دانش‌آموز را در موقعیتی قرار دهد که در حضور سایرین هنرش را عرضه کند و توجه آنها را به خود برانگیزد. وقتی همه چشمهای تماشاگران به چهره و اندام بازیگر خیره می‌شود، وقتی همه منتظر می‌مانند که ببینند چه کسی و چگونه به روی صحنه می‌آید، در

لحظاتی که هیچ صدایی در سالن شنیده نمی‌شود، جز صدای بازیگر، همه اینها خود پاسخهایی متین و مناسب به نیاز مزبور در نوجوان است، باید گفت تئاتر در پرتو ویژگیهای خاص خودگویی که معجزه می‌کند.

اثر بخشی تئاتر در بعضی از زمینه‌ها خودبه‌خود و به‌علت ماهیت و ویژگیهای تئاتر انجام می‌گیرد. دانش‌آموز را مسئولیت‌پذیر می‌کند و در او سازگاری اجتماعی به وجود می‌آورد روحیه رهبری و مدیریت را در او تقویت می‌کند، به او شخصیت می‌دهد و ... ولی در اینجا اثرگذاری تئاتر منوط به شرایط مذکور خواهد بود و تا آنها وجود نداشته باشند، تغییرات فکری و فرهنگی در راستای مکتب ایجاد نخواهد شد زیرا:

۱. مربی، به‌عنوان یک الگو و رهبر گروهی و هدایتگر جمعی، باید خود دعوی این عقاید را داشته باشد و در مواقع مختلف، به‌طور بارز به ایفای نقش هدایتی خود پردازد. او نه تنها در بیشتر مواقع اثری غیرمستقیم بر افکار و رفتار دانش‌آموزان خواهد داشت، بلکه در فرصتهایی که در ضمن تمرینها به‌دست می‌آید، می‌تواند مستقیماً به ارائه افکار خود پردازد.

۲. متن نمایشنامه که در بردارنده ارزشها و پیامهای دینی و اسلامی است، خودبه‌خود مجرای خواهد بود برای انتقال عقاید و افکار اسلامی و در انتها به مانوس کردن دانش‌آموزان با این ارزشها خواهد انجامید.

۳. نقشهای مثبت نمایش، خواه ناخواه، ویژگیهای خود را به بازیگر منتقل می‌سازد. این معروف است که وقتی بازیگر «حس می‌گیرد» و به ارایه نقش می‌پردازد، حالتها و مربوط تا مدتها در رفتار او مشهود می‌ماند، ولی مهمتر این است که بازیگر، لااقل یک بار به‌طور تمرینی، لذت نقش خوب و مثبت داشتن را تجربه می‌کند و این شیرینی، روحیه و تمایلات او را به خود جلب و جذب می‌کند و، بدین ترتیب، اثربخشی نقشهای مثبت ممکن و بلکه قطعی می‌شود.

۴. فضای اخلاقی و اعتقادی نمایش، چنانچه در بحث «تأثیرات اجتماعی تئاتر» اشاره شد، نوعی اثر مرموز ایجاد می‌کند که به‌طور ضمنی به تربیت افرادی مطابق با همان ارزشها می‌پردازد.

۵. توقعاتی که برنامه‌ریزان و تهیه‌کننده و تماشاگران و ... از تئاتر دارند به عملکرد مخصوصی در محتوا و بازی و اجرا می‌انجامد. وقتی این توقعات مطابق شئون و ارزشهای دینی باشد، دانش‌آموزان دست‌اندرکار تئاتر هرچه بیشتر با آن موازین آشنا می‌شوند.

پس تئاتر خود عبارت از زمینه و موقعیتی است که در صورت فراهم بودن شرایط

مزبور به ایجاد تغییرات فکری و عقیدتی و فرهنگی دانش‌آموزان منجر می‌شود.

تقویت ویژگیهای مثبت افراد

هر یک از افراد دارای ویژگیهای مثبت و منفی‌اند. برای رشد و تربیت افراد باید به تقویت ویژگیهای مثبت آنها پرداخت تا کم‌کم جنبه‌های منفی در شخصیت آنها تضعیف شود و از بین برود. تئاتر عرصه‌ای است برای ظهور و بروز صفات مثبت افراد و تقویت آن خصوصیتها؛ کسی که وارد گروه تئاتر می‌شود جذب یکی از ابعاد و رشته‌های کار می‌شود. کسی که قدرت نویسندگی دارد به تهیه یا اصلاح متن می‌پردازد، کسی که قدرت مدیریت دارد با فن نمایش نیز آشناست، به‌سوی کارگردانی گرایش پیدا می‌کند. کسی که با هنر طراحی و رنگ‌آمیزی آشناست به تهیه دکور و آماده‌سازی صحنه می‌پردازد و خلاصه بازیگران به تناسب روحیه و توانایی خود به ایفای نقشهایی که دارای شخصیت‌های مختلف‌اند می‌پردازند.

ترحم و مهربانی، خشونت، جدیت، ملایمت، و طنز ... اینها همه عبارت از ویژگیهای مثبتی است که فرد را به‌سوی عملی خاص هدایت می‌کند. عمل کردن، موجب تقدیر دیگران و تقدیر و تشویق دیگران شدن باعث تثبیت این توانش در فرد می‌شود و ویژگیهای مثبت را در او رشد می‌دهد.

پاره‌ای دیگر از خصوصیات مثبت افراد به‌صورت نقش یا وظیفه خاصی در کار نمایش بروز نمی‌کند، ولی در شرایط گروهی و اجتماعی دوستان و همسالان و تحت فضای اخلاقی و هدایت شده و تحت نظارت و در ارتباط با تعامل و مراوده‌های گروهی رشد می‌کند و تقویت می‌شود. بنابر آنچه از فضای اخلاقی تئاتر انتظار داریم، خصوصیات چون شجاعت، مهربانی، گذشت، ایثار، خوشرویی، همراهی و حمایت، تواضع و فروتنی و ... مورد تقدیر و تشویق سایرین قرار می‌گیرد و تقویت می‌شود و صفاتی چون بخل و حسادت و کینه‌ورزی و غیبت و تنبلی و سستی و ... امکان بروز و ظهور نمی‌یابند و در نتیجه فراموش می‌شود. باید دانست که اساساً گروه در فرایند تعامل و مراوده افراد، شاهد تبادل چنین صفاتی خواهد بود.

پس دو دسته از صفات مثبت در افراد در تعامل گروهی ظاهر می‌شود و کاری که تئاتر در این زمینه انجام می‌دهد این است که:

اول: امکان بروز و ظهور می‌دهد؛ دوم: تقویت می‌کند؛ سوم: صفات متضاد و مخالف

(منفی) را تخفیف می‌دهد.

تحریک و تقویت ذهنی

تئاتر، در جای خود، به تقویت و رشد جنبه‌های ذکر شده زیر می‌پردازد و بدین ترتیب یک بار دیگر در این بُعد نیز به یاری دانش‌آموز برمی‌خیزد؛ برای روش‌تر کردن بحث چگونگی تقویت شدن هر یک از زمینه‌های زیر توضیح داده می‌شود:

۱. رشد استعداد جمله‌سازی و بیان. این حالت به‌خصوص در نمایشهایی که به‌صورت «بدیهه» اجرا می‌شود بیشتر وجود دارد، زیرا در این روش، چگونگی سخن گفتن و انتخاب کلمات و جملات و طول عبارات و نحوه ارائه منظور به خود بازیگر واگذار می‌شود. اما در نمایشهایی که متن نمایش از قبل تهیه شده و دانش‌آموز موظف به ادای همان عبارات است، باز هم مقصود حاصل می‌شود، ولی به‌گونه‌ای دیگر؛ به هر حال، آنچه تردیدی در آن وجود ندارد همان رشد جمله‌سازی و بیان است. البته، سخن راندن و بیان متکی به قدرت ذهن فرد است که درعین حال به تقویت آن نیز می‌انجامد. یعنی میان ذهن و بیان، مرادده‌ای برقرار است که هر کدام دیگری را تقویت می‌کند.

۲. تقویت گنجینه لغات. در فرایند یادگیری متنها و نیز فعالیتهای مربوط به اجرای نمایش، بسیاری از عبارات، کلمات و اصطلاحات و ... به گوش دانش‌آموز می‌خورد که پاره‌ای از آنها مربوط به خود تئاتر، یعنی اصطلاحات ویژه فعالیتهای نمایشی است و برخی دیگر مربوط به موضوعات مورد بحث در داستان نمایش و بعضی دیگر مربوط به فرهنگ افرادی است که در این برنامه دانش‌آموز با آنها آشنا می‌شود و اینها همه گنجینه لغات او را افزایش می‌بخشد.

۳. تقویت حافظه. بازیگر، در صورتی که متن مشخصی به‌عنوان «نمایشنامه» داشته باشد، از قبل به حفظ نمایشنامه مبادرت می‌ورزد. بازیگر موظف است که پاره‌ای از قطعات، جملات، اشعار، شعارها، عبارات معین و ... را حفظ کند. این مسئله موجب تقویت حافظه او می‌شود. همین است که برای بیان عبارات در روی صحنه، مجبور است به‌خوبی آنها را به ذهن بسپارد و سپس به یاد آورد و در حضور جمع بیان کند. این روند، تحرکات فکری و ذهنی دانش‌آموزان را افزون می‌کند.

رشد استعدادهای فنی و هنری. یکی دیگر از تأثیرات کارهای نمایشی این است که

با فراهم کردن زمینه‌ها و امکانات مناسب استعدادهای هنری و فنی دانش‌آموزانی را که دارای چنین گرایشهایی باشند تقویت می‌کند و رشد می‌دهد؛ البته در این مورد اشاره مختصری داشته‌ایم، ولی به لحاظ اهمیت و کارایی این جنبه، باید با دقت بیشتری بدان توجه داشت.

حتی اجرای نمایشی معمولی نیز، به فنونی از این قبیل نیازمند است:

۱. نجاری: برای تعمیر یا ساختن سن و برخی قطعات ساده برای دکور یا لوازم میان

صحنه.

۲. سیمکشی: برای راه انداختن روشنایی و نور محل نمایش و نور صحنه.

۳. آشنایی با بلندگو: برای تجهیز صوتی محل نمایش.

۴. خیاطی: برای تهیه یا تعمیر برخی البسه مورد نیاز تئاتر یا پرده‌های لازم در صحنه و ...

طبیعی است که اگر این امور به خود دانش‌آموزان محول شود، گذشته از آثار متعدد تربیتی، از قبیل آنچه تاکنون مورد بحث قرار گرفت، استعداد آنان را در این زمینه شکوفاتر می‌کند. چه بسا دانش‌آموزانی که علاقه‌مندی یا آشنایی با فنون فوق داشته‌اند، ولی هرگز فرصت یا موقعیتی برای تجربه کردن و به کار گرفتن استعداد خود نیافته‌اند. تئاتر این فرصت را در اختیار آنان قرار می‌دهد و، در نتیجه، علاوه بر آشنایی دانش‌آموزان با فعالیتهای فنی مذکور، استعداد آنها را تقویت می‌کند. آنان را به کار می‌گیرد و سرانجام موجبات تشویق و تقدیر دیگران نسبت به آنها را فراهم می‌آورد. خلاصه، دانش‌آموز را در موقعیتی قرار می‌دهد که در آن احساس موفقیت و پیروزی کند. علاوه بر فنون فوق، از برخی هنرها، به جز آنچه تاکنون مورد بحث قرار گرفت، نیز در کار نمایشی بهره‌برداری می‌شود. مثلاً:

۱. خطاطی: برای نوشتن شعارها، تابلوها، پوسترهای تبلیغی، معرفی برنامه‌ها و ...

۲. نقاشی و طراحی: برای کمک به تهیه دکور و صحنه‌آرایی و ...

۳. نویسندگی: برای نگارش نمایشنامه یا اصلاح و بازنویسی نمایشنامه‌ها و مطابق شرایط

گروه مربوط

۴. شعرخوانی: برای قرار دادن برخی اشعار به صورت تکخوانی یا سرود یا ... در میان برنامه

و یا حتی قبل و بعد از آن

۵. قدرت سخنوری: برای ادای هر چه بهتر دیالوگها

۶. دکلمه: برای قرائت برخی قطعات ادبی یا معرفی نمایشنامه و ...

۷. آرایش و گریم: برای گریم و آرایش بازیگران

۸. تزئین: برای صحنه‌آرایی یا تزئین محل نمایش

هر یک از اینها دانش‌آموزانی را جذب خود می‌کند که دارای چنین استعداد و گرایشی باشند.

چنانچه ملاحظه می‌شود، تئاتر تنها در یک جنبه خلاصه نمی‌شود، بلکه انواع رشته‌ها و هنرها و فنون را دربرمی‌گیرد و می‌تواند قشر قابل توجهی از دانش‌آموزان علاقه‌مند و هنرمند را تحت آموزش و پرورش خود قرار دهد.

نتیجه

تئاتر آموزشگاهی آمد و شد و تمرین و اجرای ساده و معمولی نیست، بلکه حرکتی است تربیتی و دارای ابعاد فراوان؛ بنابر آنچه مرور کردیم، دو صفت «سریع» و «وسیع» را به این فرایند مهم تربیتی در آموزشگاه نسبت می‌دهیم. تئاتر می‌تواند، با سرعت و شتابی هر چه تمامتر، مربی را به سر منزل مقصود تربیتی و سازندگی شخصیتی و اخلاقی و روانی برساند و، درعین حال، دامن گسترده و وسیع خود را بر روی انواع و اقسام گرایشها، علاقه‌ها، استعدادها، هنرها و فنون پهن کند و هرکس را به فراخور حال و توانش به‌سوی خود جلب و جذب نماید. تئاتر با چنان دقت و سرعتی ما را به هدف می‌رساند که گاهی ما از رمز و راز آن سردر نمی‌آوریم.

البته، باید متذکر شویم که اجرای نمایشی که هم بلندگو می‌خواهد و هم سن و هم پرده، در بسیاری از مدارس این سرزمین امکانپذیر نیست. امروزه مدارس ما به تنگناهای مالی و مکانی فراوانی دچارند که شاید صرف بودجه برای محل نمایش مقدور نباشد. اما نباید از نظر دور داشت که هر مدرسه، بنابر موقعیت خود، می‌تواند بخشی از این امور را اجرا کند. زیرا تئاتر همچون دایره‌ای بزرگ و گسترده است که انواع فنون و هنرها را در خود جای می‌دهد. این گستردگی بسته به امکانات مدرسه و نیز قدرت و توانایی مربیان است و، در صورت نقص یا کمبود در این شرایط، دایره مزبور هرچه تنگتر می‌شود. درست است که برخی از مدارس ما دارای گستردگی و وسعت لازم نیست. ولی آیا نمی‌توانیم به‌گونه‌ای ساده‌تر و محدودتر باز هم به اهداف تربیتی خود دست یابیم؟

درهرحال، باید تئاتر را روان‌شناسانه و هنرمندانه کالبدشکافی کرد و آن را در خدمت تربیت نسلی قرار داد.

خلاصه

هنر نمایشی آمیخته‌ای از جوهره چند هنر پاک و زیباست که رسالتی بس بزرگ به عهده دارد. تاریخچه این هنر بسیار دیرین و کهن است. بدون اغماض می‌توان گفت تکامل فرهنگ بشر رابطه مستقیمی با نوسانات تکاملی هنر نمایشی او دارد. تئاتر در یونان به وجود آمد و سپس در روم و سراسر دنیا پس از طی فراز و نشیبهای بسیار گسترش یافت. در قرن نوزدهم، دو تغییر اساسی در تئاتر به وجود آمد. یکی برقراری لژهای نشیمن و دوم به کار بردن چراغهای گازسوز در صحنه که بعداً به جای آن از لامپ‌لایت استفاده شد. نمایشهای ایرانی شامل نقاشی، پرده‌داری، روضه‌خوانی، نمایش عروسکی، سایه‌بازی، تعزیه و تخته‌حوضی (سایه‌بازی) می‌شود. در هنر نمایشی تئاتر اصطلاحات ویژه‌ای وجود دارد.

بازیگر خوب دارای خصوصیات ویژه‌ای است.

نقش بازیگری باید با قد و اندام، کیفیت، صدا، میمیک صورت و قدرت حافظه متناسب باشد.

عوامل صحنه در تئاتر عبارت‌اند از:

نویسنده، کارگردان، دستیار کارگردان و بازیگر.

عوامل دست‌اندرکار عبارت‌اند از:

منشی صحنه، مدیر تهیه، و تبلیغات.

عوامل فنی عبارت‌اند از:

صدا و افکت.

عوامل هنری عبارت‌اند از:

دکور و دکوراتور، گریم و گریمور.

تئاتر آموزشگاهی آثار تربیتی مهمی دارد و از دو جنبه دانش‌آموزان بازیگر و تهیه‌کننده را تحت تأثیر قرار می‌دهد:

۱. از نظر اجتماعی

۲. از نظر فردی و رشد شخصیتی و روانی که البته همه کارآیی آن مشروط به وجود مربی شایسته است.

آثار اجتماعی تئاتر عبارت‌اند از:

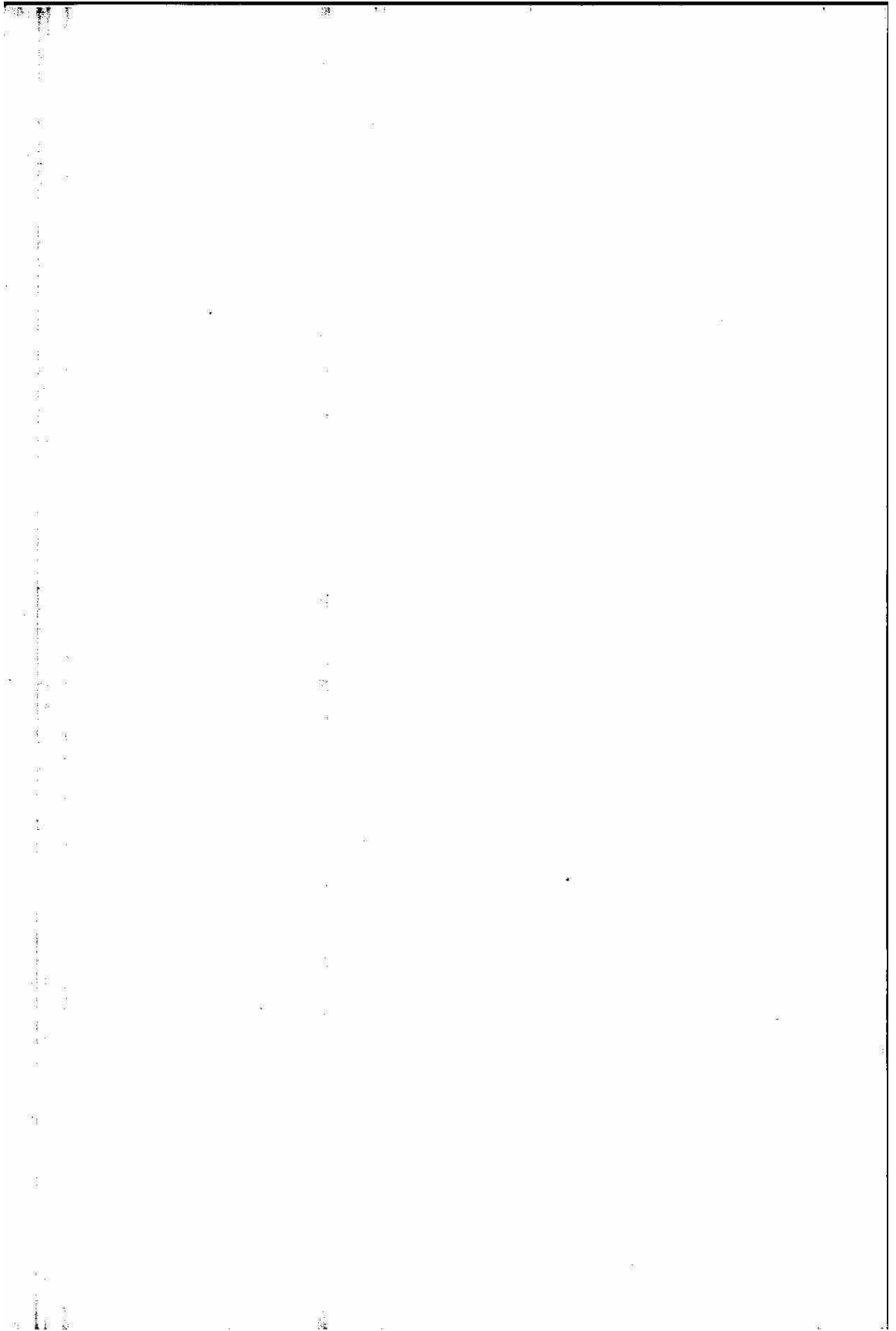
سازگاری و تقویت نقش اجتماعی دانش‌آموزان، آموزش مسئولیت‌پذیری، رهبری و مدیریت

و حب جمال.

از نظر فردی، در تقویت ویژگیهای مثبت افراد، تحریک و تقویت ذهنی، رشد استعداد جمله سازی و بیان، تقویت گنجینه لغات، تقویت حافظه و رشد استعدادهای هنری و فنی مؤثر است. در پایان، می توان گفت که تئاتر آموزشگاهی اجرایی ساده و معمولی نیست، بلکه حرکتی است تربیتی دارای ابعاد فراوان که می توان دو صفت، «سریع و وسیع» را به این فرآیند مهم تربیتی نسبت داد. تئاتر می تواند با سرعت و شتابی هرچه تمامتر مربی را به سر منزل مقصود تربیتی و سازندگی شخصیت و اخلاق و روان برساند و لذا باید آن گونه که باید و شاید تئاتر را شناخت.

خودآزمایی ۹

۱. مرحله گره و اوج را در داستان توضیح دهید.
۲. رفتارهایی که بروز حالت های مثبت و طرفدارانه ایجاد کنند نامیده می شود.
۳. چند مورد از خصوصیات بازیگر خوب را بیان کنید.
۴. عوامل صحنه ای شامل چه کسانی می شود؟ درباره نقش هر یک شرح دهید.
۵. آغاز تا پایان اجرای نمایش شامل چه عواملی است؟ آنها را شرح دهید.
۶. تأثیرات تئاتر را در شخصیت فرد شرح دهید.
۷. آثار اجتماعی تئاتر آموزشگاهی را شرح دهید.

فصل دهم

انجمن اسلامی دانش آموزان و بسیج دانش آموزی

هدفهای کلی

از خواننده، انتظار می‌رود که، پس از مطالعه این فصل، با اهداف انجمن اسلامی دانش آموزان و بسیج دانش آموزی آشنا شود.

هدفهای آموزشی

از خواننده انتظار می‌رود که، پس از مطالعه فصل، بتواند:

- جایگاه انجمن اسلامی را مشخص کند.
- هدفهای انجمن اسلامی را برشمارد.
- نمودار ساختار کلی اتحادیه انجمن را رسم کند.
- نحوه عضویت در انجمن را توضیح دهد.
- فعالیتهای اتحادیه انجمنهای اسلامی را برشمرد.
- تاریخچه و سوابق تشکیل سازمان بسیج دانش آموزی را بیان کند.
- ویژگیهای سازمان بسیج دانش آموزی را توضیح دهد.
- دسته‌های مقاومت بسیج را نام ببرد.
- وظایف دسته‌های رزمی، فرهنگی را برشمارد.
- وظایف دسته‌های رزمی، علمی را برشمارد.
- وظایف دسته‌های رزمی، امدادی را برشمارد.
- وظایف دسته‌های رزمی و سازندگی را بیان کند.
- برنامه‌های بسیج دانش آموزی را توضیح دهد.

انجمن اسلامی دانش‌آموزان

انجمن اسلامی چیست؟

سألها قبل از پیروزی انقلاب، دانش‌آموزان متدین در مدارس به فعالیتهای دینی، مذهبی می‌پرداختند که از آنها با عنوان انجمن اسلامی یاد می‌شد.

این انجمنها در روند مبارزه بر ضد رژیم طاغوت و پیروزی انقلاب اسلامی نقش مؤثری بر عهده داشته و شهدای زیادی نیز تقدیم کردند. پس از پیروزی انقلاب، انجمنهای اسلامی دور هم جمع شدند و در ۱۳ آبان ۱۳۵۸ «اتحادیه انجمنهای اسلامی دانش‌آموزان» را برای هدایت و تقویت این مراکز تأسیس کردند.

اکنون این اتحادیه شامل ۲۷۰ دفتر استان و شهرستان و ۷۰۰۰ انجمن اسلامی آموزشگاه است که ۳۵۰۰۰ عضو مرکزی و ۳۰۰۰۰۰ عضو ما را به همراه ۵۰۰ نفر کادر در آن مشغول فعالیت‌اند.

اتحادیه در تعریف اساسنامه مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی «نهادی» است غیردولتی و دارای شخصیت حقوقی مستقل که تحت نظارت عالیه مقام رهبری و نماینده منصوب از سوی ایشان فعالیت می‌کند.

مشارکت واقعی

اتحادیه انجمنهای اسلامی قدیمی‌ترین و تنهاترین نهادی است که دانش‌آموزان در آن مشارکت واقعی دارند. از انتخاب اعضای هیئت مرکزی انجمن اسلامی آموزشگاه تا تعیین اعضای شورای مرکزی - بالاترین مرجع تصمیم‌گیری این نهاد - رأی دانش‌آموزان عضو ملاک است. همچنین دو تن از اعضای شورای مرکزی همواره از میان خود دانش‌آموزان انتخاب می‌شوند.

هدفهای انجمن اسلامی

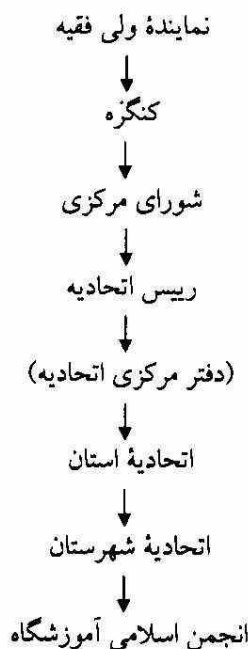
در انجمن اسلامی از دانش‌آموزان نوجوان و جوان خواسته شده است که:

- با شناخت تواناییها، زمینه شکوفایی استعدادهای خود را فراهم کنند تا در آینده انسانهایی توانا و مفید باشند.

- برای انواع نیازهای معنوی و فکری خود پاسخ مناسب و درست بیابند و سطح آگاهیهای دینی، علمی و سیاسی خود را ارتقا دهند.

- نسبت به سایر کشورها و جامعه خود درک درست و واقعی پیدا کنند و به سرنوشت کشور خود بی‌اعتنا نباشند.
- فعالیتهای مختلف جمعی را تجربه کنند تا خود را به ویژگیها و شایستگیهای مختلف اجرایی و اخلاقی بیارایند و روحیه مسئولیت‌پذیری را در خود تقویت کنند.
- در امور مختلف مربوط به دانش‌آموزان و مدرسه و مسائل صنفی آگاهانه و فعالانه نقش داشته باشند.
- در حفاظت از دستاوردهای انقلاب و ارزشهای اسلامی حضوری پرشور و مبتنی بر آگاهی و شناخت داشته باشند.
- با پرورش معنوی و سازندگی اخلاقی، روحیه تعبد و نورانیت ایمان را در خود نمایان سازند و از گرداب متعفن و هلاک‌کننده تهاجم فرهنگی دشمن، خود را به سلامت عبور دهند و به قله بلند سعادت و کمال واقعی برسند.

نمودار ساختار کلی اتحادیه

چگونگی و نوع عضویت در انجمن اسلامی

عضو عادی: شامل تمام دانش‌آموزان علاقه‌مند به اهداف انجمن اسلامی است که برگه تقاضای عضویت را تکمیل کرده‌اند هیئت مرکزی انجمن اسلامی آموزشگاه عضویت آنها را پذیرفته است. اعضای عادی دو گروهند:

۱. عضو عادی عمومی: که در برنامه‌های انجمن شرکت کرده و از آن بهره می‌برد.
 ۲. عضو عادی فعال: در مدیریت و اجرای برنامه‌های انجمن نقش مؤثر دارد.
- عضو مرکزی: شامل پنج عضو هیئت مرکزی انجمن اسلامی هر آموزشگاه است که اعضا آنها را در مجمع عمومی انتخاب کرده‌اند.
- عضو پیوسته: به افرادی که مایل به ادامه همکاری با انجمنهای اسلامی پس از فارغ‌التحصیل شدن باشند اطلاق می‌شود.
- عضو افتخاری: به کسانی که علاقه‌مند به آرمانهای انجمنهای اسلامی‌اند و در حد توان به آن کمک می‌کنند گفته می‌شود.
- پذیرش اعضای افتخاری و پیوسته به‌عهده دفتر اتحادیه‌هاست. اتحادیه برای اعضای پیوسته، افتخاری و مرکزی و انجمن اسلامی آموزشگاه برای اعضای عادی کارت صادر می‌کنند.

فعالتهای اتحادیه و انجمنهای اسلامی

۱. طرح انسجام: به مجموعه اقداماتی که در راستای تشکیل و سازماندهی انجمنهای اسلامی انجام می‌گیرد گفته می‌شود، شامل عضوایی، برگزاری انتخابات هیئت مرکزی انجمنهای اسلامی مدارس و انتخاب اعضای شوراهای شهرستان.
- تمامی این مراحل به‌صورت یکنواخت در سراسر کشور در قالب برگه‌ها و دستورالعملهای مشخص انجام می‌شود.
۲. طرح خیمه‌های معرفت: مطالعه، تحقیق و تشکیل جلسات گفتگو درباره مباحث مختلف دینی، به‌منظور ارتقای سطح آگاهیهای اعضا از مهمترین برنامه‌های کیفی انجمنهای اسلامی دانش‌آموزان است.
- اعضای انجمنهای اسلامی با شرکت در این گونه برنامه‌های فرهنگی تلاش می‌کنند تا فرهنگ مطالعه و تحقیق را در خود تقویت کنند، انسانهای سطحی نگری نباشند و با معارف

اسلامی، به‌صورت ریشه‌ای و عمیق، آشنا شوند. پاسخ سؤالات گوناگون خود را بیابند و در هدایت فکری و معنوی دوستان خود مفید و مؤثر افتند.

هیأت انصارالمهدی (عج). این هیئت برای انس با معارف قرآنی و ارتباط با اهل بیت عصمت و طهارت (ع) در هر شهرستان تشکیل شده است و شامل؛ همخوانی، آموزش تجوید و قرائت قرآن، بیان سیره‌نامه و تفسیر قرآن، قرائت زیارت آل‌یاسین، نوحه‌خوانی و مولودی‌خوانی است.

به‌طورکلی، برگزاری انواع محافل مذهبی، معنوی مانند: مراسم دعای کمیل، دعای توسل و زیارت عاشورا، دعای ندبه، جشنهای مذهبی و بزرگداشت مناسبتهای دینی ازجمله برنامه‌های انجمنهای اسلامی در مدرسه و اتحادیه‌ها است که جلوه‌های زیبا و شیرینی از شور و نشاط معنوی نوجوانان و جوانان در ارتباط عاشقانه با معبود و توسل خالصانه با خاندان عصمت و طهارت را پدید می‌آورد.

این برنامه در برخی مناطق برادران اهل تسنن تحت‌عنوان «هیئت انصارالرسول» برگزار می‌گردد.

اردو. تعداد زیادی از اعضای انجمنهای اسلامی در اردوهای آموزشی، تفریحی شرکت می‌کنند و از برنامه‌های خاص آن بهره‌مند می‌شوند. همه ساله این اردوها در چهار سطح آموزشگاهی، شهرستانی، استانی و کشوری برگزار می‌شود.

اردو، نمادی زیبا و به یاد ماندنی از یک زندگی جمعی چند روزه و تجربه درسهای مهم زندگی است.

برنامه‌های ورزشی. به‌منظور ایجاد شادابی و طراوت بیشتر در فعالیتهای اعضای انجمن اسلامی دانش‌آموزان مسابقات مختلف ورزشی در انجمنهای اسلامی مدارس و اتحادیه‌ها برگزار می‌شود.

یادواره شهدای دانش‌آموز. تقویت فرهنگ ایثار و شهادت مورد اهتمام انجمنهای اسلامی دانش‌آموزان است. برگزاری یادواره بزرگداشت یاد و نام شهدای دانش‌آموز تحت‌عنوان «کنگره کربلا» از مهمترین برنامه‌های اتحادیه و انجمنهای اسلامی است.

ملاقات با بازماندگان شهدا، و آشنایی با ویژگیهای شهدای دانش‌آموز از طریق برگزاری طرح «بزم سیه» انتقال فرهنگ جهاد و شهادت و حماسه‌های دوران دفاع مقدس به نسل آینده از طریق برگزاری طرح «یادی از جبهه»

نشستههای سیاسی. این طرح، به منظور گفتگوی اعضای انجمنهای اسلامی با کارشناسان جهت ارتقا سطح بینش و بصیرت سیاسی، اطلاع رسانی مسائل سیاسی روز و پاسخگویی به ابهامات و سؤالات مهم ایشان و حضور در صحنههای سیاسی در قالبهای میزگرد، مناظره و دیدارها برگزار می گردد.

فعالتهای فرهنگی و هنری. شامل مجموعه برنامههایی است که به نوعی ارتقای مهارت اعضا را در رشته مورد علاقهشان دنبال می کند تشکیل گروههای سرود، تواشیح، تئاتر، شعر و ادب، داستان نویسی، روزنامه دیواری، خبرنگاری افتخاری، گلدوزی، فیلم برداری، عکاسی، خوشنویسی، طراحی، نقاشی، سخنوری، تاکسی درمی (خشک کردن حیوانات) و ... از فعالتهای فرهنگی، هنری است.

برگزاری مسابقات مختلف در رشتههای گوناگون همه ساله عرصه مناسبی برای حضور و رقابت سالم دانش آموزان در رشتههای مورد علاقه خود است. با شرکت در این گونه مسابقات دانش آموزان می توانند میزان موفقیت خود را در رشتههای مورد علاقه ارزیابی کنند و با موضوعات مختلف فرهنگی - هنری بیشتر آشنا شوند.

حضور در عرصههای اجتماعی. انجمن اسلامی دانش آموزان به عنوان یک تشکل صنفی زمینه مناسبی است برای حضور فعال و پرشور دانش آموز در صحنه مسائل مختلف سیاسی و اجتماعی، حضور سازمان یافته دانش آموزان عضو انجمنهای اسلامی در راهپیمایی، مراسم ملی مذهبی و سایر برنامههای انقلابی و عمومی و همچنین برگزاری همایشها، نمایشگاهها، امداد رسانی به محرومان و فعالتهای گوناگون به مناسبتهای مختلف از جمله برنامههای انجمنهای اسلامی است.

فعالتهای علمی - درسی. فعالتهای علمی مجموعه برنامههایی است که با هدف تقویت بنیه درسی اعضا ترویج روحیه مجاهدت علمی انجام می شود و شامل برگزاری مسابقات علمی یا درسی - کلاسهای تقویتی درسی، کنکور، جلسات گفت و شنود علمی، بازدیدهای علمی و ... است که توسط اتحادیه یا انجمنهای اسلامی مدرسه برنامه ریزی و اجرا می شود. همچنین مؤسسه علمی آینده سازان در این زمینه به برگزاری برنامههای تخصصی به صورت متمرکز می پردازد. از جمله فعالتهای مؤسسه علمی می توان برگزاری کنکور آزمایشی، مسابقات علمی، کنکور مکاتباتی، تألیف و چاپ کتب و جزوات کمک درسی، ایجاد مدارس نمونه در سطح کشور، تأمین مؤسسه، آموزش زبان انگلیسی، رایانه و آموزشگاههای علمی اشاره کرد.

نشریه. انتشار نشریه در دو سطح انجام می‌شود:

۱. تجربی. اعضای انجمن اسلامی آموزشگاه نشریاتی به صورت دیواری یا جمله‌ای در فاصله زمانی مشخص تهیه و تدوین می‌کنند.
۲. نشریات متمرکز. دفتر مرکزی، با هدف اطلاع‌رسانی به هنگام، تأمین نیازهای فکری، انعکاس مطالبات دانش‌آموزی و صنفی و هدایت‌های تشکیلاتی منتشر می‌شود. از جمله نشریات به «آینده‌سازان»، «همکلاسی» و «امید آینده» می‌توان اشاره کرد.

تاریخچه و سوابق تشکیل سازمان بسیج دانش‌آموزی

با صدور فرمان تاریخی بنیانگذار جمهوری اسلامی در سال ۱۳۵۸، مبنی بر تشکیل بسیج مستضعفین، پایگاه‌های مقاومت در مساجد، حسینیه‌ها، ادارات، کارخانه‌ها، مدارس و ... به صورت خودجوش و مردمی شکل گرفت و با واگذاری مسئولیت بسیج به سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و شروع جنگ تحمیلی عراق برضد ایران، پایگاه‌های مقاومت بسیج در مدارس برای جذب، آموزش و اعزام دانش‌آموزان واجد شرایط به جبهه‌های جنگ حق علیه باطل فعال شدند.

در دوران هشت ساله دفاع مقدس بیش از ۵۵۰۰۰۰ نفر از دانش‌آموزان به دفعات مکرر به جبهه‌ها اعزام شدند که در این میان بیش از ۳۶۰۰۰ نفر شهید و مفقودالثر و ۲۸۵۳ نفر جانباز و ۲۴۳۳ آزاده تقدم دفاع از انقلاب اسلامی و ارزشهای اسلامی نموده‌اند.

در سال ۱۳۶۳، با تصویب تبصره ۲ از ماده یک قانون نظام وظیفه کشوری، که به موجب آن وزارت آموزش و پرورش موظف گردید با هماهنگی و همکاری واحد بسیج مستضعفین سپاه پاسداران انقلاب اسلامی آموزش آمادگی دفاعی را برای دانش‌آموزان اجرا کند، پایگاه‌های مقاومت بسیج دانش‌آموزی در مدارس از استحکام بیشتری برخوردار گشت.

مجلس شورای اسلامی، در سال ۱۳۷۵، ماده واحده‌ای را به تصویب رساند که به موجب آن وزارت آموزش و پرورش موظف به حمایت و پشتیبانی و تقویت و گسترش بسیج دانش‌آموزی گردید. با تصویب این قانون، فعالیتها و برنامه‌های بسیج دانش‌آموزی از قوام و استحکام بیشتری برخوردار گشت، به گونه‌ای که در پایان سال تحصیلی ۷۷-۷۸ تعداد واحدهای مقاومت پویندگان و پیشگامان بسیج دانش‌آموزی به بیش از ۲۲ هزار واحد در مدارس راهنمایی و متوسطه رسید و بیش از ۲۵ میلیون نفر از دختران و پسران دانش‌آموز به عضویت بسیج دانش‌آموزی درآمدند.

وظیفه اصلی سازمان بسیج دانش آموزی

مأموریت و وظیفه اصلی نیروی مقاومت بسیج عبارت است از: جذب و آموزش عمومی آحاد مردم، سازماندهی و تجهیز و به کارگیری در رده های مقاومت به منظور تشکیل ارتش بیست میلیونی و مقاومت مردمی و دفاع از کشور، انقلاب و دستاوردهای آن از طریق ایجاد پایگاههای مقاومت بسیج در مساجد، ادارات، کارخانه ها، مراکز آموزشی و مدارس کشور.

ویژگیهای سازمان بسیج دانش آموزی

۱. بسیج دانش آموزی قاعده هرم ارتش بیست میلیونی و دارای قانون مصوب و سازمان تعریف شده است.
۲. کلیه برنامه ها و مراحل جذب، آموزش و سازماندهی اعضا، متناسب با سطح تحصیلی و ویژگیهای روحی، سنی، جسمی و علاقه مندی دانش آموزان است.
۳. فرماندهای و اعضای شورای واحدهای مقاومت از بین دانش آموزان مؤمن و متعهد بسیجی عضو واحد مقاومت انتخاب خواهد شد.
۴. فعالیتهای سازمان بسیج دانش آموزی با تنوع و انعطاف پذیری لازم، به منظور ایجاد روحیه ایثار و فداکاری، مشارکت و مسئولیت پذیری، خلاقیت و نوآوری، تعاون و همکاری در دانش آموزان تعریف شده است.
۵. کلیه فعالیتهای متناسب با اوقات فراغت دانش آموزان در مدارس (واحدهای مقاومت) و در محل سکونت از طریق پایگاههای مقاومت بسیج جوانان انجام می گیرد.
۶. شعار پویندگان و پیشگامان؛ ایمان، قلم، شجاعت است که نمایانگر آرمان ایمانی، الهی بسیج دانش آموزی با درایت، آگاهی، شجاعت و استکبار ستیزی است.

وظایف

۱. تمرین صف جمع و نظم گروهی با هماهنگی و مشارکت مسئول آموزش واحد مقاومت
۲. سازمان پذیری و تمرین ارتباطات گروهی
۳. شرکت در مراسم، گروهها و دیگر فعالیتهای پیش بینی شده
۴. شرکت در برنامه کانونها، اردوها و فعالیتهای عمومی بسیج
۵. شرکت در مسابقات، جشنواره ها و المپیادهای علمی
۶. همکاری با سایر اعضا و عضوگیری و فراگیر کردن بسیج در میان همسالان

۷. اشاعه ارزشها و تفکر بسیجی (اعتقادی، مذهبی، سیاسی، مهارتها، آموزشها و نمونه فعالیتها و ...) در مدرسه
۸. تجلیل از شهدا و ایثارگران و رزمندگان اسلام به‌خصوص شهدای مدرسه
۹. برنامه‌ریزی برای حداکثر بهره‌وری از اوقات فراغت دانش‌آموزان
۱۰. شرکت در تیمهای ورزشی و مسابقات
۱۱. ترغیب و تشویق دانش‌آموزان برای شرکت فردی و گروهی در نمازهای جمعه و جماعت، دعا و نیایش
۱۲. پشتیبانی از فعالیتهای واحد مقاومت مدرسه و کمک به آنها
۱۳. برگزاری جلسات سازمانی و اختصاصی برای اعضای دسته

دسته‌های مقاومت بسیج دانش‌آموزی

دسته‌های مقاومت بسیج دانش‌آموزی عبارت‌اند از:

۱. دسته‌های مقاومت رزمی، فرهنگی
 ۲. دسته‌های مقاومت رزمی، علمی
 ۳. دسته‌های مقاومت رزمی، امدادی
 ۴. دسته‌های مقاومت رزمی، سازندگی
- هر کدام از دسته‌ها وظایف خاصی دارند که در چارچوب وظایف خود به‌فعالیت می‌پردازند.

وظایف دسته‌های رزمی، فرهنگی

۱. فعالیت در اجرای مراسم داخلی مدرسه (نماز جماعت، صبحگاه، جشنها، ایام‌الله و دیگر مراسم و مناسبتها)، با هماهنگی مراجعان مربوط و تشویق دانش‌آموزان جهت شرکت فعال در مراسم.
۲. تهیه و توزیع اقلام فرهنگی بین اعضا، طبق ضوابط.
۳. انجام دادن تبلیغات واحد مقاومت در مدرسه، طبق دستورالعملهای ابلاغی (به‌وسیله راکت پوستر، پلاکارد و ...)
۴. کمک به توسعه کتابخانه مدرسه در حد مقدرات و ترویج فرهنگ کتابخوانی و مطالعه.
۵. اجرای فعالیتهای قرآنی (روخوانی، روان‌خوانی، تجوید، حفظ، قرائت و ...) با همکاری و مشارکت امور فرهنگی - پرورشی.

۶. انجام فعالیتهای هنری (نمایش، طراحی، خطاطی، نقاشی، سرود و ...)
۷. فعالیت در تهیه محتوای نمایشگاهها، روزنامه دیواری، متون آموزشی، مقالهها و ...
۸. ترویج شعار بسیج دانش آموزی از طریق اجرای برنامههای تبلیغی.
۹. شرکت در کلاسهای آموزشی فعالیتهای فرهنگی و هنری ...
۱۰. تشکیل دسته خبرنگاری واحد مقاومت.

وظایف دستههای رزمی، علمی

۱. برنامه ریزی و پیگیری فعالیتهای علمی برای اعضا
۲. توزیع اقلام مربوط به آموزشهای غیرحضور (کتاب، جزوه، نوار و ...)
۳. جذب دانش آموزان ممتاز و سازماندهی در هستههای علمی
۴. تهیه مقالههای تحقیقی با مشارکت دانش آموزان بسیجی
۵. انجام بازدید از مراکز علمی، صنعتی، طبیعی و ... به منظور افزایش سطح آگاهی اعضای تحت پوشش
۶. سازماندهی و تقسیم کار مطالعاتی بین اعضا در قالب هستههای علمی و تحقیقی
۷. شرکت در اردوها، مسابقات و جشنوارههای علمی، آموزشی
۸. ارتباط مستمر با دبیران و معلمان به ویژه درسهای اختصاصی و بهره برداری از آنان به منظور بهبود وضعیت تحصیلی اعضا
۹. انجام امور ثبت نام و اجرای المپیاد علمی بسیج، مسابقات علمی - آموزشی در مدرسه
۱۰. رسیدگی به وضعیت تحصیلی اعضای بسیج دانش آموزی مدرسه و کمک به بهبود پیشرفت تحصیلی آنان (جلسات مشاوره، تشکیل کلاس و ...)

وظایف دستههای رزمی، امدادی

۱. تشکیل کلاسهای آموزش دسته ای و امداد و نجات
۲. تمرین برای فعالیت انتظامی به هنگام حوادث غیرمترقبه
۳. تمرین برای فعالیت آمارگیری کسب اطلاعات به هنگام حوادث غیرمترقبه
۴. تمرین برای انجام سریع امدادگری، پذیرایی، آب رسانی کمک رسانی به هنگام حوادث غیرمترقبه
۵. جمع آوری کمکهای مردمی برای مجروحان و مناطق آسیب دیده

۶. کمک به آسیب‌دیدگان حوادث غیرمترقبه، اجرای طرح‌های بهداشت فردی و عمومی
۷. تهیه و آماده‌نگهداشتن کیف کمک‌های اولیه در واحد مقاومت
۸. شرکت سازمان یافته در اردوها، بازدیدها، سفرها و غیره با داشتن امکانات کمک‌های اولیه
۹. آموزش، تمرین و ممارست برای چگونگی اطفای حریق
۱۰. ارائه خدمات امدادی به دانش‌آموزان مدرسه در صورت لزوم

وظایف دسته‌های رزمی، سازندگی

۱. آموزش و کسب مهارت‌های لازم برای فعالیتهای سازندگی
۲. مشارکت در طرح‌های کمک به دولت مثل (بسیج سازندگی، درختکاری، بهداشتی، درمانی، آمارگیری و ...)
۳. کمک به نگهداری و تعمیرات بناها و مکانها در مدرسه و واحد مقاومت مربوط
۴. مشارکت در برنامه‌های شهردار مدرسه، امور تعاونی، گذربان مدرسه و ...
۵. شرکت در برنامه‌های همیاران جوان برای سازندگی
۶. مشارکت فعال، به‌منظور ساخت لوازم و سایر کمک آموزشی موردنیاز در مدرسه
۷. تلاش به‌منظور ارتقای روحیه ابتکار و خلاقیت در اعضای بسیج مدرسه
۸. برنامه‌ریزی برای حضور دانش‌آموزان در برنامه‌های جهاد سازندگی در ایام تعطیل
۹. برنامه‌ریزی، پشتیبانی و برگزاری اردوهای واحد مقاومت مدرسه
۱۰. انجام هر گونه فعالیت ابتکاری متناسب با وظایف دسته

برنامه‌ها

بسیج دانش‌آموزی برنامه‌های متنوعی دارد که به ذکر عنوان آنها پرداخته می‌شود:

۱. گرامیداشت مناسبتها و ایام‌الله
۲. یادواره سراسری شهید فهمیده و شهدای دانش‌آموزی کشور
۳. طرح ولایت بسیج دانش‌آموزی
۴. ورزش و تربیت بدنی در واحدهای مقاومت
۵. انتشارات
۶. مجامع دانش‌آموزان ممتاز بسیجی
۷. طرح بازدیدهای علمی

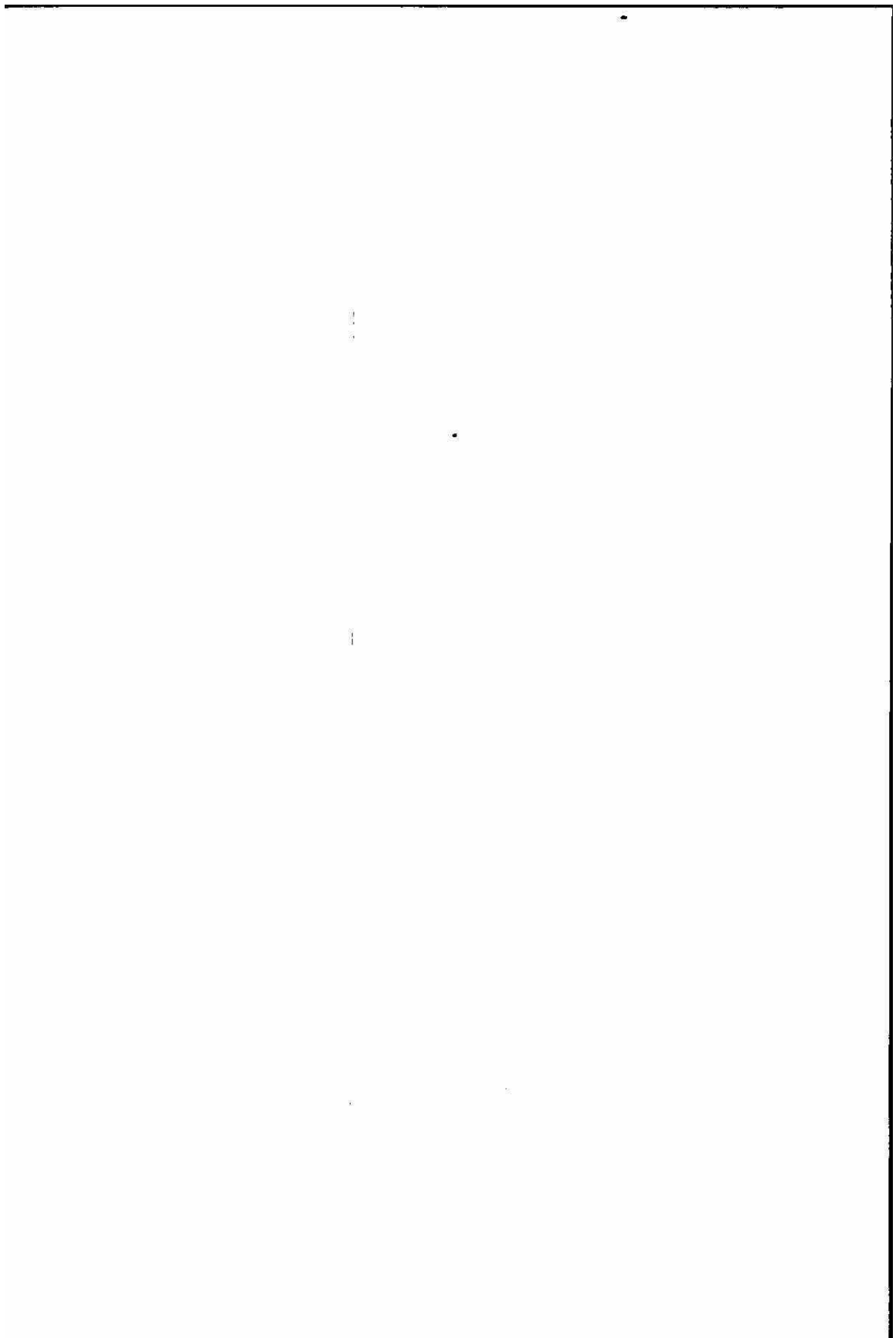
۸. آموزش آمادگی دفاعی مدارس
۹. روزنامه دیواری
۱۰. تقویت بنیه علمی دانش آموزان بسیجی (انجمنهای علمی)
۱۱. تشکیل هسته دانش آموزان خبرنگار بسیجی
۱۲. طرح ذوالفقار
۱۳. طرح همیاران
۱۴. طرح ترنم باران
۱۵. جشنواره فرهنگی ورزشی بسیج دانش آموزی
۱۶. مسابقات مقاله و انشانویسی
۱۷. اردوهای بسیج دانش آموزی
۱۸. همایش اردویی فرماندهان نمونه واحدهای مقاومت
۱۹. همایش مشترک تشکل دانش آموزی کشور
۲۰. برنامه مسابقات موضوعی
۲۱. ثبت عملکرد واحدهای مقاومت بسیج
۲۲. تقویم اجرایی واحد مقاومت
۲۳. صدور کارت شناسایی اعضا
۲۴. جذب نیروهای جدید
۲۵. صدور احکام مسئولین در واحدهای مقاومت بسیج دانش آموزی
۲۶. تجهیز واحدهای مقاومت بسیج دانش آموزی

خودآزمایی ۱۰

۱. هدفهای انجمنهای اسلامی را برشمرید.
۲. نحوه عضویت در انجمن اسلامی را توضیح دهید.
۳. تاریخچه سازمان بسیج دانش آموزی را بیان کنید.
۴. ویژگیهای سازمان بسیج دانش آموزی را شرح دهید.
۵. دستههای مختلف بسیج دانش آموزی را برشمرید و وظایف آنها را شرح دهید.

فهرست منابع

- احمدوند، محمدعلی، روان‌شناسی کودکی و نوجوانی. تهران، پیام نور ۱۳۷۲.
- تعاونی، شیرین، وسایل و تجهیزات کتابخانه. تهران، انتشارات مرکز خدمات کتابداری، ۱۳۷۰.
- خمارلو، توران، کتاب کار مربی کودک. تهران، آگاه، ۱۳۶۷.
- رحمانیان، نورالدین، روان‌شناسی رشد. تهران، آگاه، ۱۳۶۴.
- شعاری‌نژاد، علی‌اکبر، روان‌شناسی رشد ۱. تهران، پیام نور، ۱۳۷۱.
- شعاری‌نژاد، علی‌اکبر، نقش فعالیتهای فوق برنامه در تربیت نوجوانان. تهران، اطلاعات، ۱۳۷۳.
- صبا، ایرج، شیوه بهره‌گیری از کتابخانه و منابع آن. تهران، پیام نور، ۱۳۷۰.
- عزتخواه، کریم، روش تدریس علوم تجربی و اجتماعی در مدارس ابتدایی. تهران، پیام نور، ۱۳۷۰.
- علی‌آبادی، خدیجه، مقدمات تکنولوژی آموزشی. تهران، پیام نور، ۱۳۷۲.
- نوابی‌نژاد، شکوه، رفتارهای بهنجار و ناهنجار در کودکان و نوجوانان. تهران، ابتکار، ۱۳۶۲.
- اصول آموزش و مشاوره خانواده، انتشارات انجمن اولیا و مربیان جمهوری اسلامی ایران.
- برنامه کار انجمن اولیا و مربیان مدارس کشور، اداره کل آموزش و پرورش تهران.

خواننده محترم

این پرسشنامه به منظور ارتقای کیفیت کتابهای درسی و رفع نواقص آنها تهیه شده است. دقت شما در پاسخگویی به این پرسشنامه در پایان هر نیمسال ما را در تحقق این هدف یاری خواهد کرد.

نام کتاب نام مؤلف/مترجم سال انتشار

وضعیت پاسخگو: عضو علمی پیام نور ☐ عضو علمی سایر دانشگاهها ☐ رشته تخصصی سابقه تدریس

دانشجوی پیام نور ☐ دانشجوی سایر دانشگاهها ☐ رشته تحصیلی ورودی سال

سوال	بله	خیر	متوسط	ضعیف
۱. آیا از زمان تحویل و نحوه دسترسی به کتاب راضی بودید؟				
۲. آیا حجم کتاب با توجه به تعداد واحد مناسب بود؟				
۳. آیا راهنماییهای لازم برای مطالعه کتاب منظور شده بود؟				
۴. آیا در ترتیب مطالب کتاب سلسله مراتب شناختی (آسان به مشکل) رعایت شده بود؟				
۵. آیا تقسیم بندی مطالب در فصلها و یا بخشها متناسب و بجا بود؟				
۶. آیا متن کتاب روان و ساده و جملهها قابل فهم بود؟				
۷. آیا به روز بودن مطالب و آمارها رعایت شده بود؟				
۸. آیا مطالب تکراری داشت؟				
۹. آیا پیوستگی مطالب با درسهای پیش نیاز رعایت شده بود؟				
۱۰. آیا مثالها، شکلها، نمودارها، جدولها و... گویا بودند و در فهم مطلب تأثیر داشتند؟				
۱۱. مطالعه هدفهای کلی، آموزشی/رفتاری تا چه اندازه به درک بهتر شما کمک کرد؟				
۱۲. آیا خودآزماییهای کتاب به گونه ای بود که تمام مطالب درسی را شامل شود؟				
۱۳. آیا پاسخ خودآزماییها و تمرینها کامل و گویا بود؟				
۱۴. چقدر با غلطهای املائی و اشکالهای چاپی مواجه شدید؟				
۱۵. کیفیت چاپ و صحافی کتاب چگونه بود؟				
۱۶. آیا طرح روی جلد کتاب مناسب بود؟				
۱۷. چنانچه از وسایل کمک آموزشی از قبیل نوار، فیلم، لوح فشرده و... استفاده کرده اید، آیا به درک بهتر شما کمک کرده است؟				
۱۸. تا چه اندازه این کتاب شما را از حضور در کلاس بی نیاز کرد؟				

لطفاً چنانچه با اشکالهای تایپی یا محتوایی و مطالب تکراری مواجه شده اید، فهرستی از آنها را با ذکر شماره صفحه ضمیمه کنید.

در مجموع کتاب را چگونه ارزیابی می کنید؟ عالی ☐ خوب ☐ متوسط ☐ ضعیف ☐

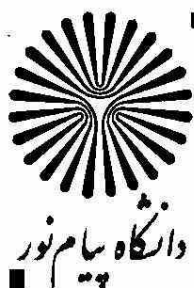
در صورت تمایل سایر پیشنهادهای خود را نیز بنویسید.

این پرسشنامه را پس از تکمیل از کتاب جدا کنید و به قسمت آموزش مرکز تحویل دهید یا مستقیماً به نشانی تهران ۱۹۵۶۹ - صندوق پستی ۴۶۹۷-۱۹۳۹۵، مدیریت تدوین ارسال فرمایید.

با تشکر

مدیریت تدوین

دانشگاه پیام نور

آشنایی با فعالیتهای تربیتی و اجتماعی

(رشته علوم تربیتی)

دکتر محمدعلی احمدوند دکتر سیامک رضا مهجور